

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

vol. 20

MONUMENTA ÉS COLLECTANEA

Magyar történeti kutatások a Vatikánban
(1881–2021)

TUSOR PÉTER

BUDAPEST ♦ RÓMA

2022

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

CLASSIS I, VOL. 20

MONUMENTA AND COLLECTANEA

Hungarian Historical Research in the Vatican

(1881–2021)

Written by
PÉTER TUSOR

BUDAPEST ♦ ROME

2022

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

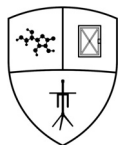
CLASSIS I, VOL. 20

MONUMENTA ÉS COLLECTANEA

Magyar történeti kutatások a Vatikánban
(1881–2021)

Írta

TUSOR PÉTER

BUDAPEST ♦ RÓMA

2022

Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae

Series I

Collectanea Vaticana Hungariae

sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi

P. Card. ERDŐ

fundavit ac moderatur

P. TUSOR

Kiadja az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport (ELKH)

Published by the MTA-PPKE Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute

A kötet megjelenetésében közreműködött az ELKH BTK Moravcsik Gyula Intézet

The ELKH BTK Gyula Moravcsik Institute cooperated in the publishing of this volume

---

Készült a Fraknói Kutatócsoportban, az ELKH TKI támogatásával

<http://institutumfraknoi.hu>

© P. TUSOR, 2022

ISSN 1786-2116

ISBN 978 963 508 988 8

ISBN ebook 978 963 508 989 5

Felelős kiadó

Publisher responsible

a Gondolat Kiadó igazgatója

the Director of "Gondolat" Publishing House

Szerkesztette, szedte és tördelte - *Typography*

a *Typographia Pannonica*

Mutató - *Index*: Gy. Sági

Olvasószerkesztő - *Corrector*: K. Tóth, V. Kanász

Borítóillusztráció - *Coverillustration*: G. Xantus

Kiadásra előkészítette - *Prepared for publication*

a GONDOLAT Kiadó - *the Publishing House "Gondolat"*

1. Fraknói Vilmos apát, nagyváradi kanonok, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára
(Kovács Mihály festménye, 1879)

Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok (ltsz. 2264, örökletét, 1951). Eredeti tulajdonosa a Magyar Tudományos Akadémia volt. A visszakölcsönzött kép jelenleg a tudós testület főtitkári hivatalában található (Szelényi Károly felvétele).

1. A házat az állam tulajdonában, továbbá kényszerűen nem lehet kifogásom az ellen, hogy az ha a kőműves munkát követelődik, azóta továbbra, és a befolyó árakat vagy kamatait az ismételt utólagos fordításra. Amennyiben azaz a ház ha a kormány valamikor az ismételt fönttartásáról lemondana, s hafton, hogy az ekkor egyenlő részben a M. T. Akadémiára és a Szent-István-Társulat között osztható föl.

2. Az általában a római "cassa di risparmio" pénzintézetéről az építkezésre felvev és a két építkezés terhelő 55000 líra tőz létszámú kölcsön fele részben az államnak ajándékozott házas terhelő, és a történeti javulások (1726 líra) 1913 január 1-én, mintegy mint az előt is kifizetési illetékes és az előt is részéről az állam jétére.

3. Nyolc év óta szolgálatomban álló helyesen megbírtató kapus Carlo Orvosi az ismételt szolgálataiban részben föl.

4. A gyűlés adataival járó jogi elhatározat római ügyvédnek, Emidio Sansoni úrnak (Via Salaria 27) a cs. cs. k. nagykövetség illetékes főkonsulátus felügyelése alatt bírassanak; mint a szerződés olivárol az ő kezével van az elhelyezés.

Ezekben körülményekben kérem, hogy ajánlatomat, illetőleg ~~ajánlatomat~~ adományonként elfogadni és az adományozói záradékkal kiállításra ismét rendelkezni méltóztatását.

Egyetemes mely körülményben kifejezésre melles vagyos Nagymelbőségjodulat
B. T. T. 1913 január 22-én

aláírató szolgálja
frankovits

„Csakis azt köti ki az ajándékozó, mit a megajándékozott magyar állam kötelezőleg elfogad, hogy abban az esetben, ha a magyar állam valamikor ennek a Magyar Történeti Intézetnek Rómában leendő fönttartásáról lemondana, úgy az ingatlan és berendezése... egyenlő fele-fele részben a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Társulat között lesz megosztandó.” Idézet a fenti levél alapján megkötött ajándékozási szerződésből. Közlését lásd Függelék, III, n. 2 (p. 141-143). Vö. p. 20*, 50. j.

I. FEJEZET

VATIKÁNI MAGYAR KUTATÁSOK A 21. SZÁZADBAN

I. ELŐLJÁRÓBAN

Szokatlan, amikor egy könyv a végén kezdődik. A történeti kontextus nyújt rá magyarázatot. E kötet tudniillik a 2002-ben írni kezdett, majd 2004-ben befejezett és megjelent kutatástörténeti munkám bővített, második kiadása. Pontosabban annál több. A vatikáni kutatások historiográfiája ugyanis az új vatikáni–magyar történeti könyvsorozatot indító Artner Edgár-kötet bevezetéseként készült el. Önállóan csupán különnyomatként publikáltam, korlátozott példányszámban.¹ Számos könyvtár igénylését már évek óta nem tudjuk teljesíteni. Az e-könyv változat, könnyű elérhetősége és használhatósága ellenére nem pótolhatja teljesen a nyomtatott példányt.

Az elsődleges cél tehát a már halvány historiográfiai patinával bevont kutatástörténeti munka újbóli, méltóbb keretek közötti kiadása. Nem elégedhettem meg azonban a változatlan újraközléssel. A korábbi kötet alapstruktúráját, oldalszámait viszont nem kívántam megváltoztatni. Ezért a magyar és angol tartalomjegyzéket áthelyeztem hátulra, illetve *Mons. Sergio Paganónak*, a vatikáni levéltár prefektusának a *Collectanea Vaticana Hungariae* (CVH) indulását méltató ajánlását elhagytam. Utóbbi korábban nemcsak átiratban, hanem *facsimilében* és magyar fordításban is megjelent már. Az így felszabaduló mintegy egy ívnyi terjedelemben foglalom össze most a 2002–2004 után kezdődött „jövőt”.² A következő, II. fejezetben folytatódik, pontosabban indul a történet némi barokk kori kitekintés után a *Monumenta Vaticana Hungariae* és a Fraknoi-féle Római Magyar Történeti Intézet (RMTI) alapításával, il-

¹ ARTNER EDGÁR, „Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. *A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak* (Collectanea Vaticana Hungariae [CVH] I/1), kiad. SZOVÁK KORNÉL–TÖRÖK JÓZSEF–TUSOR PÉTER, Budapest–Róma 2004, xv–CLXXXVIII („A vatikáni magyar kutatásokról”); illetve önálló kivonatként, némileg más főcímmel: TUSOR PÉTER, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVH I/1exc.), Budapest–Róma 2004. Az *Excerptum*hoz külön forráslelőhely- és könyvészeti jegyzék, valamint névmutató készült. Örökökünk meg itt az utókornak, hogy TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, a római Propaganda-levéltár jeles és tragikusan fiatalon elhunyt tudós kutatója az alkalmazott megoldást az összes részlet tekintetében „könyvtörténeti kuriózumnak” nevezte.

² CVH I/1exc., v–vi; és CVH I/1, iv és v között található műnyomó melléklet és v–vi. – A néhány így keletkezett ‘bis’ oldalt régi tipográfiai megoldással * jelzi (15*. 16*. 17*. 18*. 19*. 20*). Az I. fejezet oldalszámait tehát: CVH I/20, 5–20*; a II. fejezetét: 15–116.

letve a vatikáni magyar kutatások viszontagságaival, s jutunk el végül (ismét) a 21. századba.³ A *Függelék* részei esetében is maradnak az eredeti oldal- és iratszámok. Egyedül a bibliográfiát frissítettem e fejezet új könyvészetével, valamint a forrásokat egy tétel-
 lel: a *Római Magyar Intézet „Fraknói Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzatával*. A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) 1940-ben kiadott rendelkezése az intézmény vatikáni kutatásokban játszott szerepének és az MTA-nak a II. osztály – melynek Fraknói 1873-tól hat évig titkára volt – alá rendelt akadémikusi szakbizottsága működésének fontos, lényegében utolsó érdemi dokumentuma.⁴

A *Collectanea Vaticana* alapításának történetét már megírtam a kezdetekkor. A kortárs krónikát azonban nem az Artner-féle első kötet (CVH I/1) különnyomatban is közölt, imént említett és most újra kiadott historiográfiai része (CVH I/1exc.), hanem egy másik fejezet tartalmazza („Az új vatikáni sorozatról, Artner Edgárról és okmánytáráról”).⁵ Itt ismertettem, hogy milyen historiográfiai szempontok indokolták a nyitókötet kalandos sorsú kéziratának megjelenítését. Tudniillik a Gerevich Tibor irányításával az 1920-as években elinduló állami Római Magyar Történeti Intézet e művel kívánta újraindítani a Fraknói Vilmos-féle *Monumenta Vaticanát*. A cél tehát a tudománytörténeti kontinuitás és legitimáció megteremtése volt, amint azt alaposan kifejtettem az említett fejezetben és az 1920-as években készült kéziratot alapos kritikával illetem.⁶ Az Artner-kézirat közreadásának összes munkálata (a kézirat átgépelése, a források római összeolvasása, jegyzetelése és mutatósítása) mintegy két évig tartott. Ez magyarázza, hogy a 2002-es alapítást követően miért csak 2004-ben indult útjára az új vatikáni sorozat. A sorozat első kötete pedig azért e munka lett, mert a szerzőjével közösen korábban kezdőkötetnek tervezett nagyszabású modern monográfia a *Humanizmus és Reformáció* sorozatban jelent meg. A historiográfiai szempont előtérbe kerülésének lett a „hozadéka” az alaposabb elmélyülés a kutatástörténetben: mindenekelőtt az MTA kéziratárában, az RMTI akadémikusi bizottsága és a Régi Akadémiai Levéltár iratainak köszönhetően. Jelen kötet e kutatások jóvoltából született meg 2004-ben és kel új életre, folytatódik most.

2. A RÓMAI INTÉZMÉNYI HÁTTÉR ÉS PROBLÉMÁI

Két évtizeddel ezelőtt, bizonyosság rá e kötet narratívájának zárlata, a Római Magyar Akadémián (RMA) belül formálisan létező „*Istituto Storico «Fraknói»*” valós és hatékony tudományos intézményi karakterének kialakulását tartottam a mód-

³ A barokk kor kutatástörténetének kitekintés, pontosabban bevezetés jellege magyarázza, hogy a kötet főcímében az 1881-es kezdődátum szerepel.

⁴ Lásd alább *Függelék*, III, 34. sz., és vö. e fejezet a 31. j.-t (és a főszövegben is), továbbá az 50. j.-t.

⁵ ARTNER, „*Magyarország...*” (CVH I/1), CIXC–CXCI.

⁶ CVH I/1, CIXC–CXCI és CXCV–CC. Ennek ellenére komoly középkortudományi hasznosítása lett az okmánytár adatainak, miként Bárány Attila, Fedeles Tamás, Horváth Richárd, Anonín Kalous, Klaniczay Gábor, Nemes Gábor, Paul Srodecki és mások hivatkozásai mutatják. – Vö. alább a II. fejezet, 400. j. is.

szerez vatikáni magyar kutatások egyik pillérének.⁷ A jövő nem tett eleget e reménynek. Az 1920-as évek végén kialakult strukturális keretek visszaállítására 1996-ban kezdődött kísérlet hamvába holt. Az RMA 2006-os beolvasztását a Ballassi Intézetbe⁸ még túlélte az „*Istituto Storico «Fraknói»*”, 2011-ig az RMA tudományos igazgatója volt a vezetője. A Falconieri-palotában rendezett ilyen-olyan programok egy részénél feltüntetésre került az „*Istituto Storico «Fraknói»*” neve, a vatikáni kutatások szervezésében azonban értékelhető módon nem vett részt. 2006-ban ugyanakkor született egy együttműködési szerződés a bekapcsolódásra a CVH kiadásába és a mögötte álló kutatásokba.⁹ Ennek eredménye lett a CVH első köteteinek prezentálása a *Palazzo Falconieri*-ben 2006 decemberében. Az alkalmat a „*Gli archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria*” című, a viterbói egyetem pápaságtörténeti kutatóközpontjával közösen szervezett első nemzetközi konferencia megrendezése követte, részünkről először és mindeddig utoljára a *Via Giulia*-n. A 2007. májusi rendezvényt egy időben történt a CVH II/2. kötetének közös publikálása, az „*Istituto Storico «Fraknói» presso l'Accademia d'Ungheria in Roma*” társkiadóságának és a logójaként használt Borromini-loggia feltüntetésével.¹⁰ Csorba László igazgató kiküldetésének lejártát követően azonban a kooperáció nem folytatódott tovább. Az új vezető 2008 júniusában a pazar díszítésű igazgatói irodában folytatott tárgyalásunk során érdemi indok nélkül rövid úton felmondta a megállapodást. Így az egy évvel korábban rendezett római szimpózium Pásztor Lajos emlékének dedikált anyaga ismét kizárólag a PPKE és a Gondolat Kiadó kiadásában jelent meg.¹¹

Az újabb vezetőváltás alkalmával 2011 nyarán és őszén folyó, majd gyorsan elhaló egyeztetések nem jutottak el olyan szintre, ami historiográfiailag értékelhető, vagy akár csak említhető eredményt hozott volna. 2011-től kezdve már tudományos igazgató sincs, a megelőző pár évben az alkalmi rendezvények meghívói mellett az „*Istituto Storico Fraknói*” létét jószerével ennek személye jelenítette meg. Ha máshol nem, legalább az *Unione Internazionale* két évente megjelenő évkönyvében, illetve honlapján.¹²

⁷ Vö. alább, II/7. fejezet, és különösen 104–105 (CVH I/1 és exc., civ–cv).

⁸ Lásd 309/2006. (XII.23.) Korm. rendelet 3.§. Magyar Közlöny, 2006. évi 161. sz.; valamint 10/2007. (II.28.) OKM-rendeletet.

⁹ A Csorba László és általam Rómában, 2006. november 29-én aláírt szerződés egyik példánya a Fraknói Kutatócsoport irattárában található. A tiszavirág életű kontraktus *praeambulum* így hangozott: „A Római Magyar Akadémia Fraknói Vilmos Történeti Intézete (a továbbiakban: *Intézet*) a nagymúltú vatikáni és római magyar történeti kutatások folytatását, koordinálását és előmozdítását egyik fontos feladatának tekintti. Ezért a jövőben részt kíván vállalni a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Egyháztörténeti Kutatócsoportja (a továbbiakban: *Kutatócsoport*) által kiadott új vatikáni–magyar történeti sorozat (*Collectanea Vaticana Hungariae*) (a továbbiakban: *Sorozat*) megjelentetésében.”

¹⁰ TAMÁS VÉGHSEŐ, „*Catbolice reformare*”. *Agoston Benkovich O.S.P.P.E., missionario apostolico, vescovo di Várad (1631–1702)* (CVH II/2), Budapest–Roma 2007.

¹¹ Vö. alább, 34 j. is.

¹² Az *Unione Internazionale* honlapját az említett évkönyvek adataival lásd alább, 23. j.

2016-ban az RMA közvetlenül külügyminisztériumi irányítás alá került.¹³ Az intézmény új hivatalos neve *Collegium Hungaricum Roma* lett. Tulajdonképpen írhatnánk azt is, hogy régi-új neve, hiszen az elnevezés az RMA 1927-es alapítását követően valóban fel-feltűnik a dokumentumokban.¹⁴ Ugyanakkor olyan korabeli értelmezésre is találunk példát, miszerint a bécsi, berlini mintájú *Collegium Hungaricum* csupán egy része a *Regia Accademia Ungheria in Romának*, melynek további egységei az *Istituto/Sezione Storico Guiglielmo Fraknoi + Collegium Hungaricum + Sezione di Belle Arti*. Az egész intézmény hivatalos magyar neve ekkor: Római Magyar Intézet. A vonatkozó új kormányhatározatokban meg sem jelenik az „*Istituto Storico Fraknoi*”.¹⁵ 2016-tól (ténylegesen már 2015-től) a tudományos titkári pozíció is megszűnt. Tudjuk, hogy a régi RMA-n a „tud. titkár” kötelessége volt a Fraknoi-féle szekció felügyelete, a feladatra nem igazán alkalmas Tóth Lászlóval kezdődően.¹⁶ Ezzel a Fraknoi-féle RMTI felélesztésére 1996-ban elkezdett kísérlet véget ért, az „*Istituto Storico Fraknoi*” az intézmény honlapjáról is eltűnt.

A történelem szemlátomást megismételte önmagát. A két világháború között a Fraknoi-villából a Falconieri-palotába költöztetett és az RMA-ba bekebelezett intézmény az 1930-as években is számos válságjelenséget mutatott. A probléma lényegét akkoriban nem maga az átköltöztetés, hanem az önálló intézményi karakter elsorvadása okozta.¹⁷ 1996-ot követően pedig ennek a karakternek a ki nem alakulása okolható a kudarcért. Ami tény: az RMA keretén belül sem régebben, sem újabban nem sikerült elérni a módszeres vatikáni kutatások terén Fraknoi Vilmos korszaka: a *Monumenta Vaticana* és az RMTI szervezetségét és módszerességét, következésképpen eredményeit sem.

Több egyedi mű kiválósága ellenére maguk a kiadványok struktúrája is tulajdonképpen ugyanazt a rendszertelenséget mutatja a harmadik évezredben, mint az két világháború közötti időszakban. Az esetlegesség már a következő, II. fejezetben 2004-ig szemrevételezett adatokban is megfigyelhető.¹⁸ A helyzet a rá következő években nem változott. Az *Annuariónak* („*Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi*”) 2004–2005

¹³ 1312/2016. (VI. 13.) Korm. határozat (1. melléklet, 7. pont), Magyar Közlöny 2016. évi 85. sz. – Lásd még 221/2014. (IX. 4.) Korm. rendelet egyes kormányrendeleteknek a kormányzati szerkezetátalakítással összefüggő módosításáról, Magyar Közlöny, 2014/120. sz., 274. „A Balassi Intézet létrehozásáról szóló 309/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet módosítása”; 481/2015. (XII. 29.) Korm. rendelet a Balassi Intézet létrehozásáról szóló 309/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet módosításáról, Magyar Közlöny 2015/207. sz. – A külföldi intézetek kapcsolata a Balassi Intézettel megszűnt, sőt korábbi formájában utóbbi intézmény is (de jogutóddal).

¹⁴ Vö. alább, II. fejezet, 205. 215. 261.j.; valamint *Függelék*, III, n. 11. – A gyakorlati használatban olaszul azonban továbbra is megőrződni látszik a korábbi elnevezés.

¹⁵ Vö. alább, II. fejezet, 17. j.; továbbá 58–59, különösen 203–205. j.

¹⁶ Uo., 220. j.

¹⁷ Ahogy azt alább, a II/5. részfejezetben és a *Függelék* III. részének hozzá kapcsolódó forrásaiban (n. 11skk) olvashatjuk, láthatjuk. – Roppant árulkodók Klebelsberg 1927. júliusi sorai. Egyértelműen kiderül belőlük, hogy Collegium Hungaricum-konceptiójába a Fraknoi-féle történeti intézet nem illett bele, és Berzeviczy Albert MTA-elnöktől várt javaslatot a probléma megoldására. Egyúttal határozottan kizárta az RMTI további működtetését a Fraknoi-villában, mondván „elvi okokból egy városban két intézetet nem tarthatok fenn”. Alább, II/15. j.

¹⁸ Alább, II. fejezet, 96skk.

között összesen öt kötete jelent meg, illetve 2010-ben az utolsó, a 2005–2007 közötti rendezvények anyagával. Azóta (ismét) megszűnni látszik e különleges római magyar évkönyv, melyre jelen állapot szerint kitehetjük az (1937–1942) és (1997–2010) évkörieket. Az *Annuario* 1997-től megjelent, részlegesen vatikáni kutatási eredményeket is közlő példányainak borítóján és címlapján következetesen szerepelt az *Accademia d'Ungheria in Roma* alatt az „Istituto Storico «Fraknói»” is. A 2010-ben napvilágot látott évkönyv egyben az utóbbi, mondjuk ki: ‘Patyomkin-intézet’ könyvészeti hatyúdala is. Immár több mint egy évtizede nem találkozunk vele tudományos kiadványon.¹⁹

A másik sorozaton, a *Bibliotheca Academiae Hungariae – Román* érdekes módon csak a *Fontes* alsorozat 2. és 3. kötetén tűnik fel „Istituto Storico «Fraknói»”, jóllehet ezek mind *par excellence* történeti kiadványok, számottevő vatikáni kutatási relevanciával.²⁰ Tóth István György lezárt változatában 5 kötetből álló, monumentális forráskiadvány-sorozatán (*Litterae missionariorum*) ugyancsak nem találjuk.²¹ A *Studia* alsorozat 2007-ben indult, majd 2013–2018 között további hat kötetrel találkozunk, immár a Viella könyvkiadó gondozásában, új formátumban. A 2017-ben és 2018-ban megjelent kiadványok különlegessége, hogy nemcsak a létrehozó és fenntartó magyar állam által eltörölt intézménynév, a Római Magyar Akadémia adja a sorozat nevét, hanem ott szerepel rajtuk az állam által 2016-ban lényegében megszüntetett Balassi Intézet neve és logója is. Ami akkor is szokatlan közzétételi forma, ha 2016 előtt indult értékes válalkozások méltó befejezéséről van szó.²²

¹⁹ Az első kiadványok az 1936–1941-es éveknél állítottak emléket. Az 1997-es, az előző évről beszámoló évkönyvről lásd alább, *II. fejezet*, 255 és 413 j. A további kötetek: *Annuario 1998–2002*, a c. di LÁSZLÓ CSORBA–GYÖNGYI KOMLÓSSY, Roma 2005; *Annuario 2002–2004*, a c. di LÁSZLÓ CSORBA–GYÖNGYI KOMLÓSSY, Roma 2005; *Annuario 2005–2006. 2006–2007*, a c. di NÓRA PÁLMAI, Roma 2010. A három kötet Csorba László tudományos igazgatói, majd igazgatói működésének teljes anyagát tartalmazza. – Párhuzamosan a korábbi tudományos igazgatóknak, az 1996-os évről megjelentetett évkönyvet szerkesztő PÁL JÓZSEFnek köszönhetően két másik *Annuario* is megjelent Roma–Szeged impresszummal, a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszéke társkiadásában 2004, illetve 2005 folyamán. Utóbbi évben látott napvilágot ugyancsak *Annuario*-számként egy 1942-ben publikált fontos adatgyűjtésének frissített és bővített kiadása: *Florio Banfi: Ricordi Ungheresi in Italia*, a c. di PÉTER SÁRKÖZY, Roma–Szeged 2005; magyar változata hasonló formátumban és tipográfiával, ám ‘*Annuario*’ megjelölés nélkül: *Florio Banfi: Magyar emlékek Itáliában* (Magyar–olasz tanulmányok. Studi e documenti italo-ungheresi), szerk. SÁRKÖZY PÉTER–KOVÁCS ZSUZSA, Szeged 2005.

²⁰ A 2004-ig megjelent kiadványok címléírása alább, 105. (*II. Fejezet*). – A *Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma* névadójának TÓTH ISTVÁN GYÖRGYÖT tekinthetjük. Ezt ő maga közölte velem az eredeti sorozatcím kijavítása kapcsán. (Vö. *II. fejezet*, 414. j.) A sorozat alapítójának tehát aligha nevezhető más, csak és kizárólag ő.

²¹ A *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania (1572–1717)* III. és IV. kötet 2005-ben, V. kötet (a misszionáriusok életrajza, a felhasználta – a jegyzetekben tételesen nem idézett – könyvészet, mutatók) 2008-ban látott napvilágot. A 3061 oldalon 1142 misszionárius levelet publikáló kötetek különlegessége, hogy folytatólagos oldal- és iratszámzásúak, egy sorozati szám (*Fontes* 4.) alá tartoznak, ugyanakkor külön-külön ISBN-számot kaptak. A szerző munkásságára: GAETANO PLATANIA–MATTEO SANFILIPPO, *Ab imo pectore. In memoria di István György Tóth*, Viterbo 2015; NAGY KORNÉL, *Tóth István György munkásságának bibliográfiája 1979–2005*, Történelmi Szemle (TSz) 47 (2005) 393–409.

²² A *Studia* 1. kötet: ANTAL MOLNÁR, *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie Ottomane 1572–1647*, Rome–Budapest 2007. A többi, meghatározóan konferenciák tanulmányaiból álló kö-

Ha összegző értékelést akarunk mondani az RMA, a Római Magyar Akadémia 1996–2016 közötti két évtizedéről, benne a 2011-től kezdődően gyakorlatilag szó-rén-szálan eltűnt²³ *Istituto Storico* «Fraknoi» szerepéről, a következő megállapításokat tehetjük. A Fraknoi-intézet felélesztésére tett kísérlet az RMA-keretein belül ugyanúgy kudarcnak bizonyult, mint továbbéltetésének szándéka 1927-ben, eredeti székhelyéről a Fraknoi-villából történt átköltöztetést követően.²⁴ A megállapítással nem az ebben az irányban tett komoly erőfeszítéseket kívánom lebecsülni.²⁵ Sokkal inkább

tet (*Studia* 2–6) címléírása: <https://www.viella.it/catalogo/collana/52>. Az alsorozat meghatározásában komoly nehézséget okoz, hogy a *Fontes* következetes gyakorlatával ellentétben semmiféle ISSN-szám nem szerepel rajta. (Néhány, a szaksorozaton kívüli, szakmailag értékes konferencia-kiadványra nem térek ki.)

²³ Pontosabban az *Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma* (vö. alább, II/411. j.) honlapján továbbra is ott található az *Istituto Storico* «Fraknoi» presso l'Accademia d'Ungberia in Roma, a semmibe mutató <http://www.roma.balassiintezet.hu/it/> honlapcímmel, és a többi intézettel ellentétben nem saját hivatalos, hanem egy nemzetközi szolgáltató szerverén tárolt elektronikus levelezési címmel. Igazgatóként a Collegium Hungaricum – Róma aktuális igazgatója jelenik meg. Lásd a többek között a német, osztrák történeti intézetet, a különféle római francia intézményeket, a pápai régészeti intézetet stb. tagjai között tudó *Unione Internazionale* honlapját: <http://www.unioneinternazionale.it/istituti-membri/istituti-membri-non-italiani/>. – Legújabbban a következő felirat jelent meg a Collegium Hungaricum – Róma honlapján: „Az intézet tudományos tevékenysége: a Fraknoi Történeti Intézet” (<https://culture.hu/bu/roma/afraknoitorteniintezet>). Már önmagában problémás, ha egy történetkutató intézetet egy *par excellence* kultúrdiplomáciai intézmény „tudományos tevékenysége”-ként határozunk meg (vagy „tudományos arcként” vö. a következő, 24. j.). Még inkább problémás, hogy az alatta található félrevezető leírásból arra lehet következtetni, mintha aktív, módszeres és folyamatos vatikáni kutatásokat szervezne, illetve megjelenítené az *Annuariót*: „Az utóbbi években erőfeszítések történtek azért, hogy modern intézettel alakuljon át, méltó legyen tudományos és művészeti feladatahoz. Újrakezdődött a Rómában és a Vatikánban található könyvtárak és levéltárak szisztematikus tanulmányozása. Az *Annuario* újabb számai jelentek meg...”. Fentebb láthattuk, minderről szó nincs. Jelen helyzet akár az *Unione Internazionale* tagság, akár Fraknoi Vilmos valódi római öröksége: a módszeres vatikáni *Hungarica*-kutatás szempontjából aggályos. Jogi, morális és tudományszervezési szempontból egyaránt. – A jegyzetben idézett összes honlap utolsó látogatása: 2022.01.04.; az utóbbi oldalon található tárgyi tévedések korrekciója: https://institutumfraknoi.hu/repository/adcibizo_0.

²⁴ A kudarc a nemzetközi kutatás számára is megfogalmazódott: „*Per struttura e bilancio, tuttavia, l'Istituto [Fraknoi] non è mai diventato un'istituzione autonoma e si configura in realtà come denominazione del "volto" scientifico dell'Accademia d'Ungberia in Roma. La mancanza d'indipendenza sul piano istituzionale, la grande ristrettezza delle risorse economiche, la progressiva riduzione dell'offerta di borse di studio nonché l'ampiezza di competenze derivanti all'Accademia dal suo profilo (non soltanto scientifico ma anche artistico e culturale) non hanno in definitiva consentito all'Istituto di assumere – sul modello dei grandi istituti storici romani – un adeguato ruolo organizzativo e di coordinamento delle ricerche a Roma e, all'interno di quelle, in Vaticano. La sua attività scientifica (oltre all'organizzazione di convegni, tavole rotonde e presentazioni di libri) nel quindicennio successivo al 1996 si è limitata prevalentemente all'accoglienza degli studiosi e, in parte, alla pubblicazione dei loro lavori.*” ANTAL MOLNÁR, *Accademia d'Ungberia in Roma. Le ricerche ungheresi nell'Archivio Segreto Vaticano (1980–2010)*, Religiosa Archivorum Custodia. IV Centenario della Fondazione dell'Archivio Segreto Vaticano (1612–2012). Atti del Convegno di Studi. Città del Vaticano. 17–18 aprile 2012 (Collectanea Archivi Vaticani 98), Città del Vaticano 2015, 686–698, 691. A szerző feladata tanulmánya címe szerint az RMA vatikáni kutatásokban 1980–2010 között betöltött szerepének bemutatása volt (olyan intézetek sorában mint a *Belgisch Historisch Instituut te Rome, École française de Rome, Istituto storico ceco di Roma, Istituto storico italiano per il medioevo, Koninklijk Nederlands Instituut Rome*)”.

²⁵ Vö. például a 19. j.-ben idézett munkákat.

arra akarom felhívni a figyelmet, hogy szemlátomást maga a rendszer működésképtelen. Már az 1920–1930-as években sem tudott megisméltódni a pozitívizmus korának Fraknoi-féle sikertörténete. Az 1927-ben Klebelsberg Kuno grófnak köszönhetően a *Palazzo Falcomieri*-ben létrehozott RMA kiváló központja lett az olasz–magyar kulturális, művészeti és diplomáciai, sőt tudományos kapcsolatoknak. Az RMTI örökségét és feladatait azonban annak ellenére sem sikerült folytatnia, hogy a tudományos osztályaként betagolt „Fraknoi Intézet” megőrzött bizonyos, de korántsem elégséges autonómiát. Valamelyes hatékonysággal működött az MTA akadémikusokból álló – említett s még említendő – bizottsága is, részben a vatikáni alap kutatás irányításában, még inkább a kezelése alatt álló Fraknoi-villa bérjövödelmének a kiadványokra fordításában. A kudarc oka strukturális jellegű. A Klebelsberg-féle, az 1920-as években kialakított, az olasz–magyar kapcsolatok elmélyítésére és kiszélesítésre kialakított koncepció *lényegét tekintve más*, mint az 1880–1890-es években, a pozitívista elit tudományos világképéhez kötődő vízió. Utóbbi nemcsak Fraknoi és a RMTI sajátja volt, hanem ezen az alapon létesült és működik mindmáig folyamatosan és eredményesen többek között a római német és az osztrák történeti intézet is. Velük ellentétben a vatikáni magyar történeti kutatás Fraknoi Vilmos halála után végig nélkülözni kényszerült a megfelelő intézményi háttérrel: rendezett kutatási és kiadványi kereteket, stabilitást és kontinuitást. Annak ellenére történt így, hogy a magyar tudományosság, többek között az 1925/26-ban az RMTI falai között pár hetet töltő Szekfű Gyulának köszönhetően felismerte e tudományos munka időközben kialakult – máig aktuális – nemzetstratégiai jelentőségét. A történelmi Magyarország utódállamai ugyanis megkezdték a Trianonban kialakult *status quo* történeti igazolásának munkáját e nemzetközileg leginkább frekvenciált, értékes forrásanyag tendenciózus és ideologikus felhasználásával. Az 1920–1930-as évektől kezdve mégis a félbemaradt, vagy meghatározóan az egyéni kezdeményezéseké lett a főszerep.²⁶

Szinte ugyanez ismétlődött 1996–2016-között. Az *Istituto Storico «Fraknoi»* szervezeti önállósága még a két világháború közötti mértéket sem érte el. Annak ellenére nem, hogy az RMA-n belül valójában semmiféle intézményi karakterrel (kijelölt székhely, költségvetés, tagok stb.) nem rendelkező „intézet” élén a korábbiakkal ellentétben nem tudományos titkár, hanem külön igazgató állt. Vatikáni vonatkozásban saját kezdeményezésű, módszeres vatikáni alap kutatási programról, – ami a Fraknoi-korszak és az RMTI esszenciáját adta, nem beszélhetünk. Az RMA hol közvetlenül, hol az *Istituto Storico «Fraknoi»*-t is feltüntetve – ha egyáltalán – „befogadó intézményként” asszisztált különféle tudományos, olykor a vatikáni kutatások vonatkozásában is releváns vállalkozásokhoz, lévén eredete, szerepe, rendeltetése és főként jellege alapvetően más, mint a *par excellence* tudományos intézmény RMTI-é. Jóllehet mind az 1990-es, mind a 2000-es, illetve a 2010-es évek első felében akadtak figyelemreméltó kezdeményezések az RMA-n belül, intézményes, módszeres és főként folyamatos, kiküldetési ciklu-

²⁶ Az e bekezdésben mondottakra vö. alább, II/5. részfejezet.

sokon átívelő kontinuitásról egyik esetben sem beszélhetünk. Kiváltképpen nem a szisztematikus vatikáni magyar történeti alapkutatások vonatkozásában.

Végkövetkeztetésül megállapítható, hogy gróf Klebelsberg Kuno örökségének van gazdája az Örök Városban. Az RMA azt a funkciót a sokrétű olasz–magyar kapcsolatok ápolásában, Magyarország itáliai népszerűsítésében, amire Klebelsberg alapította, a rendszerváltozást követően úgy-ahogy betöltötte és betölti. Sőt az említett befogadó intézményi jelleggel – és a szűkülő, de még létező olaszországi ösztöndíjakkal²⁷ – komoly segítséget tud nyújtani a magyar tudományosság eredményeinek római bemutatásában, reprezentálásában. Mindenekelőtt az italianisztika terén, de egyéb viszonylatban is, beleértve esetenként a vatikáni magyar történeti kutatásokat is. Mi több, e befogadó és reprezentáló intézményi jellegnek köszönhetően komoly, maradandó eredmények is születtek hazai tudományos intézményekkel együttműködésben, gondolunk itt elsősorban Tóth István György forráskiadványaira. Miként azonban az *Annuario* és a *Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma* sorsa mutatja, rendszerszinten gondolkodva, ami a tudományos megközelítés sajátja, az esetlegesség és diszkontinuitás erősen meghatározó.

Klebelsbergével szemben Fraknoi Vilmos valódi öröksége gazdátlan az Örök Városban. Ez az örökség pontosan meghatározható a *Monumenta Vaticana* és az RMTI fő vállalkozása, a *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis* köteteit kézbe véve: módszeres és folyamatos alapkutatások a vatikáni gyűjteményekben, a *Hungarica*-anyag szisztematikus feltárása, majd rendezett és rendszeres közreadása, illetve feldolgozása a hazai és nemzetközi tudományosság számára egyaránt releváns módon.²⁸

A régebbi és újabb történelem bebizonyította, hogy a Klebelsberg-féle sokrétű kulturális intézet koncepció és a Fraknoi-féle professzionális, a vatikáni kutatásokra összpontosító tudományos attitűd közös intézmény keretében működésképtelen az Örök Városban. E működésképtelenség vesztese pedig egyértelműen a magyar történettudomány, és annak első számú, patinás képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia. Fraknoi nemcsak nagyváradi kanonokként, hanem egyben az MTA főtítkáráként lépett fel a pápai udvarban. Szemléletes bizonyíték 1882. május 8-ai emlékirata XIII. Leóhoz, melyben a *Monumenta Vaticana* pontos programját vázolta, és melynek elején mint „*Wilhelmus Fraknoi Abbas SS. Salvatoris de Sexard, Ecclesiae Cathedralis Varadiensis Canonikus, Academiae Scientiarum Hungariae Generalis Secretarius*” címezte magát az egyházfő előtt.²⁹ A vatikáni kutatásokat 1924-ben bekövetkezett haláláig szívügyének te-

²⁷ Meghatározóan a Klebelsberg Kuno Ösztöndíj és az Állami Eötvös Ösztöndíj. Hiányzik azonban a legalább egyéves folyamatos kutatást lehetővé tevő speciális kutatói ösztöndíj. Ennek létrehozására az 1990-es évek derekán történt kísérlet, méghozzá Fraknoi Ösztöndíj néven, de tisztavirág életűnek bizonyult.

²⁸ Lásd alább, II/2–3. részfejezet.

²⁹ Közölve: MS 13 (1882) 517–519. Vö. II/36. j. – Fraknoit 1879-ben nevezte ki a király szekszárdi apáttá, mely csupán cím volt, bevételek nélkül. Vö. *A szekszárdi apátság története*, szekszárdi címzetes apáttá kineveztetése alkalmából írta FRAKNOI VILMOS, Budapest 1879, 54–55. A Szent Jobb-i javadalmas apátságot 1900-ban nyerte el. Vö. alább, II. fejezet, 45. Megjegyzendő még, hogy Fraknoi arbei választott püspöki kinevezésének közkézen forgó 1892. évi dátuma téves lehet, hiszen már az 1891-es megjelenésű *Monumenta Vaticana* I/6. kötet utolsó oldalán ekként szerepel. Érdekes módon már ezt az évszámot hozza a kortárs

kintette.³⁰ Római tudományszervező tevékenységét akadémikusokból álló bizottság (1940-től kezdve hivatalos neve: „M. Tud. Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottsága”) folytatta 1948-ig, miként előjáróban már előkerült. E bizottságról Berzeviczy Albert is fontosnak látta, hogy megemlékezzék Fraknóiról írt nekrológiájában: „Később, mikor az alapító elköltözött Rómából, házát egész berendezésével a magyar államnak ajándékozta oly kikötéssel, hogy az mint Magyar Történeti Intézet az Akadémia egy külön e célra rendelt bizottságának vezetése alatt álljon...” – olvashatjuk az MTA elnökének megemlékezését.³¹

A kérdésre a fejezet végén még visszatérek.

3. COLLECTANEA VATICANA – PPKE ÉS MTA

Fraknói Vilmos római alapításának és örökségének funkcionális életre keltése mellett a másik pillér, amire a mintegy húsz évvel korábbi módszeres újratervezésekor a vatikáni magyar történeti kutatások jövője szempontjából meghatározónak tartottam, egy „itthoni tudományos intézményi bázis” létrehozása volt. Világosan meghatároztam feladatait a nemzetközi szakirodalom itthoni hozzáférhetőségének biztosításában, az utánpótlás nevelésében, és a régi és születendő újabb eredmények közzétételére méltó és hatékony formában.³²

A hazai tudományos intézményi és pályázatai rendszer alkalmasnak bizonyult arra, hogy e kihívásnak eleget lehessen tenni. A *Collectanea Vaticana Hungariae* alapításának és első kötetének intézményi háttérét a Pázmány Péter nevet viselő katolikus egyetem (PPKE) Egyháztörténeti Kutatócsoportja biztosította, melyet Erdő Péter rektor hozott létre 1999-ben. Ez a karközi, voltaképpen virtuális egység ideális szakmai kereteket teremtett a kezdetekhez. Gondolok itt például a kutatócsoport tagjaiból alakult szerkesztőbizottságra, mindenekelőtt Török József elnök, Szovák Kornél titkár, a tagok közül

---

SZINNYEI JÓZSEF, *Magyar írók élete és munkái III*, Budapest 1894, *ord. alpb.*; majd az 1929-es kiadású *Zsidó Lexikon*, később *Magyar Életrajzi Lexikon*, és ezek után szinte mindenki. (Corrige CVH I/1[exc.] xxxv is). Valószínű, hogy a ritkábban előforduló 1889-es (dec. 24.) a helyes dátum. Vö. *Magyar Katolikus Lexikon* (VICZIÁN JÁNOS); nevpont.hu, 2013 (KOZÁK PÉTER).

³⁰ 1923-ban és 1924-ben ez ügyben tett nyilatkozatait szó szerint idézi TÓTH KRISZTINA a 45. j.-ben szereplő írásaiban.

³¹ Berzeviczy egy másik helyen is kitér a kérdésre: „nagyszerű alapítvánnyal is ajándékozta meg Akadémiánkat, felajánlván római házát magyar történeti intézetül, melynek kormányzata, alapítványa értelmében egy akadémiai bizottságra van bízva”. A megemlékezés címleírása alább, II/35. j. Jelen esetben nem a különnyomatot, hanem a már digitálisan hozzáférhető akadémiai értesítőbeli változatot használtam; az idézetek: 119–120 és 109 (http://real-j.mtak.hu/111/1/AkademiaiErtesito_1927.pdf). – Míg az eredetileg élet-hosszig szóló főtítkári megbízatásról 10 év múlva épp római terve miatt lemondott Fraknói nagyváradi stallumában haláláig megmaradt. TÓTH KRISZTINA, *Vatikáni források a nagyváradi és szegedi székeskáptalan 20. századi történetéhez* (Glattfelder Gyula 1923–1924. évi beadványai a Szentszékhez), Lymbus 2019, 631–653, 635. 636. 638. 639. 644. 645.

³² A II/7. fejezet, és különösen 106–107. (CVH I/1exc., CVI–CVII).

különösen Solymosi László, illetve Adriányi Gábor és Fazekas István kooperációjára, tanácsaira. A későbbiekben, amikor lehetőségem adódott, Erdő Pétert is tájékoztattam a CVH-val kapcsolatos fejleményekről, elképzeléseimről. Ő a 2002. évi sorozatalapítást követően esztergomi érsekként és bíborosként az új vatikáni–magyar történeti sorozat fővédnöki tisztét betöltve kísérte figyelemmel a munkálatokat.³³

A CVH 2012 előtt a két osztályban megjelent tíz kötete (I/1–7 és II/1–3) egyaránt tartalmazott korábbi, kéziratban maradt, és recens kutatási eredményeket. Galla Ferenc missziótörténeti kéziratát (CVH I/2), melyet Fazekas István rendezett sajtó alá, kizárólag az induláshoz adott egyetemi támogatással jelent meg.³⁴ A többi kötet, az ezek alapjául szolgáló kutatás és a kiadás hátterét meghatározóan az érdemi dologi kiadási kerettel is rendelkező OTKA-posztdoktori (D-38 481), valamint nemzetközi együttműködési pályázatomból (NN-82 307) és két Bolyai-ösztöndíjamból, valamint kisebb, a Rómába kijutást lehetővé tevő ösztöndíjak biztosították. Így jelenhetett meg nemcsak a – szerkesztőbizottság elnökével és titkárával közösen jegyzett – Artner-kötet és az eléje írt historiográfia (CVH I/1 és I/1exc.), hanem a *Purpura Pannonica* (CVH I/3), a Tóth Krisztinával közösen publikált Galla-féle adattár (CVH II/3); valamint a katolikus egyetemi tanítványaimmal, elsősorban Nemes Gáborral együtt végzett 15–16. századi konzisztoriális projekt lezárásaként a *Consistorialia Documenta Pontificia* (CVH I/11). Különösen nagy jelentősége volt a vatikáni levéltári munkálatok közben a viterbói egyetem közép-európai, illetve pápaságtörténeti kutatóközpontjával organikusan keletkezett kapcsolatnak. E kooperáció kezdeti eredménye lett a széles körű nemzetközi összefogással készült, és Pásztor Lajos emlékének dedikált, imént már említett *Gli archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria* c. tanulmánykötet (CVH I/4). Külön távlatot nyitott a kooperáció a Vatikánban kutató más magyar kollégákkal. Az együttműködésnek köszönhetően nemcsak a CVH tematikus gazdagításával, hanem pályázati, intézményi háttérüknek köszönhetően tőkeinvestícióval is járt (CVH I/5–6 és II/1–2 és 5). E kötetek közül Kruppa Tamás *Erdély és a Szentszék* c. okmánytárát külön is kiemelem, lévén, hogy neki köszönhetően a szegedi „Adattár...” sorozat római örökségét vettük át.³⁵

³³ A szerep, mondhatni, organikusan jött létre. Az első kötetre felvezetem a 4. oldal tetején máig megtalálható formulát, ami a már megjelent munka bemutatásakor a jövőre nézve is személyes szóbeli jóváhagyást nyert. – A PPKE szerepvállalása kapcsán érdemes felidézni Fraknói és Pázmány különleges kapcsolatát: a háromkötetes életrajzi nagymonográfiát (Pest 1868–1872), a pozsonyi dómban állított sír-emléket, illetve azt, hogy 1870-ben Fraknói levelező tagként Pázmány 1632-es római követségéből tartotta akadémiai székfoglalóját.

³⁴ A CVH kötetleírásait lásd alább. Az alapul szolgáló vatikáni kutatási részprojektek és az elért eredmények ismertetése, illetve a kötetek letölthetősége: <https://institutumfraknoi.hu/kiadvanyok/cvh>. – A PPKE által juttatott támogatás összegszerűen: 2002-ben 2 millió forint, amit többszöri kérésre 2008-ban 1 millióval egészített ki. A CVH I/2 és I/4 megjelentetését teljesen, az I/1-ét és I/6-ét részben e juttatás biztosította. Minden további kiadást pályázataim és más külső forrásbevonás fedezett.

³⁵ Vö. alább II/386. és 398. j. Az okmánytár I. kötete: *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Kiadatlan iratok 1574–1599 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 37)*, Szeged 2004.

Collectanea Vaticana Hungariae 2004–2011

CLASSIS I. ARTNER EDGÁR, „Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. *A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak* (CVH I/1), kiad. SZOVÁK KORNÉL–TÖRÖK JÓZSEF–TUSOR PÉTER, Budapest–Róma 2004 [CCVI + 336 p.] – TUSOR PÉTER, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVH I/1exc.), Budapest–Róma 2004 [CCXXIX p.] – GALLA FERENC, *Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században* (CVH I/2), kiad. FAZEKAS ISTVÁN, Budapest–Róma 2005 [XX + 408 p.] – TUSOR PÉTER, *Purpura Pammonica. Az esztergomi „biborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században* (CVH I/3), Budapest–Róma 2005 [334 p.] – *Gli archivi della Santa Sede e il regno d’Ungheria (secc. 15–20). In memoriam di Lajos Pásztor* (CVH I/4), a c. di GAETANO PLATANIA–MATTEO SANFILIPPO–PÉTER TUSOR, Budapest–Roma 2008 [XVIII + 322 p.] – KRUPPA TAMÁS, *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Okmánytár II (1595–1613)* (CVH I/5), Budapest–Róma–Szeged 2009 [XXXI + 303 p.] – TAMÁS TÓTH, «*Si nullus incipiat, nullus finiet*». *La rinascita della Chiesa d’Ungheria dopo la conquista turca nell’attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)* (CVH I/6), Budapest–Roma–Szeged 2011 [374 p.] – TUSOR PÉTER–NEMES GÁBOR, *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)* (CVH I/7), Budapest–Roma 2011 [LXVIII + 304 p.] – **CLASSIS II.** GABRIELLA ERDÉLYI, *The Register of a Convent Controversy (1517–1518). Pope Leo X, Cardinal Bakócz, the Augustinians and the Observant Franciscans in Contest* (CVH II/1), Budapest–Rome 2006 [LXXXVIII + 230 p.] – TAMÁS VÉGHSEŐ, „*Catholice reformare*”. *Ágoston Benkovich O.S.P.P.E., missionario apostolico, vescovo di Várad (1631–1702)* (CVH II/2), Budapest–Roma 2007 [430 p.] – GALLA FERENC, *Pápai kinevezések, megbízások és felhatalmazások Erdély, a Magyar Királyság és a Hódoltság területére (1550–1711)* (CVH II/3), kiad. TUSOR PÉTER–TÓTH KRISZTINA, Budapest–Róma 2010 [XXII + 202 p.]

A viterbói kutatóközponttal közös nemzetközi OTKA-pályázat komoly szintemelkedést jelentett 2011-től. A következő évi sikeres bekapcsolódás az MTA ‘Lendület’-programjába pedig új dimenziók közé emelte a vatikáni kutatásokat és a *Monumenta Vaticana* örökségét továbbvivő *Collectanea Vaticanát*. Egyfelől megszűnt az anyagi bizonytalanság. Korábban Rómába kizárólag különféle ösztöndíjakkal lehetett csak kijutni, még rövidebb időre is, ez a bizonytalansági faktor, olykor nem csekély problémát okozó teljes kiszolgáltatottság jórészt eltűnt. A hozzáférés a tanulmányozandó történeti forrásokhoz biztonságosabbá vált. Ennél is nagyobb jelentősége volt annak, hogy a CVH mögé most már egy önálló költségvetéssel rendelkező, a vatikáni kutatásokat működése középpontjába helyező, funkcionális akadémiai kutatócsoport állhatott, tudományszervezési szempontból mondhatni mesés körülmények és lehetőségek közepette.³⁶ A ‘Lendület’-programot övező figyelem hozzájárult a vatikáni kutatások múltjának, jelenének és mindennekfelett jelentőségének indoktrinálásához és népszerűsítéséhez. Ami legalább ennyire fontos: a ‘Lendület’-programnak köszönhetően az azt elindító és fenntartó Magyar Tudományos Akadémia ismét meghatározó szerepet vállalt a vatikáni magyar feltáró kutatások szervezésében. Az ‘ismét’ itt elsősorban nem a Római Magyar Történeti Intézetet és a Fraknoi-villát felügyelő, 1948-ban megszüntetett akadémikusi bizottságra vonatkozik. Sokkal inkább magára Fraknoi Vilmosra, aki a *Monumenta Vaticana* meg-

³⁶ Gondolok itt nemcsak a megfelelő finanszírozásra, hanem az MTA TKI ügykezelési professzionálisizmusára is.

jelentetése és a hozzákapcsolódó kutatások (1881–1892) idején nemcsak nagyváradi kanonok és szekszárdi apát, hanem az MTA főtitkára, majd másodelnöke volt (1879–1889 és 1889–1892), részben már előkerült. Az Akadémia nemcsak jeles vezetőjén keresztül, hanem intézményes formában is részt vett a római magyar tudományos pozíciók kiépítésében, amint a vatikáni könyvtárban mindmáig szabad polcon megtalálható könyvkiademényei bizonyítják.³⁷

Nincsen itt arra terem, hogy a ‘Lendület’ korszak akárcsak legfontosabb eredményeire is kitérjek. A teljes „történet” 2012-től kezdve már jól dokumentált, az egyetemi tanítványaimmal: Kollár Leventével, majd Kanász Viktor közreműködésével fejlesztett honlap (*institutumfraknoi.hu*) egyfajta virtuális kutatóközpontként nem csak a saját kiadványok szabad hozzáférhetőségét biztosítja, hanem minden eseményt gondosan dokumentált és dokumentál. E dokumentációt biztonsági mentésekkel és papíralapú tárolással, majd kézirattári elhelyezéssel a jövőnek is meg kívánjuk tartani. A fontosabb szövegeket: híreket, beszámolókat, dokumentumokat stb. külön kötetben tervezzük megjelentetni. Egyetlen mozzanatot emelek most ki. Tudniillik, hogy éppen e kutatástörténetben feltárt adatoknak köszönhetően került elő Koltai András jóvoltából a Fraknoi-féle római intézet utolsó nagyszabású kézirata, Lukcsics József *Hungarica*-gyűjtése az Apostoli Kamara fő állagaiból. Fedeles Tamás bekapcsolódásával és társírányításával kiadása valódi és hatékony *team*-munka keretében valósult meg. A két vaskos kötetet (CVH I/9–10) a vatikáni levéltár prefektusa mutatta be Budapesten.³⁸

A pályázati kiírás különlegességei miatt az egyetemeken alakult ‘Lendület’-kutatócsoportoknak öt év után be kellett fejezni működésüket. Szerencsére azonban az MTA támogatott kutatóhelyi programja épp 2017-től kínált pályázati úton ugyancsak öt éves folytatási lehetőséget, a ‘Lendület’-programnál némileg kötöttebb formában, de számos tekintetben hasonló jó lehetőségekkel. 2017-től a korábbinál kiterjedtebb kutatócsoporti formában tudtunk működni. Ettől kezdve a vatikáni kutatási fóprofil,³⁹ ami az ekkor

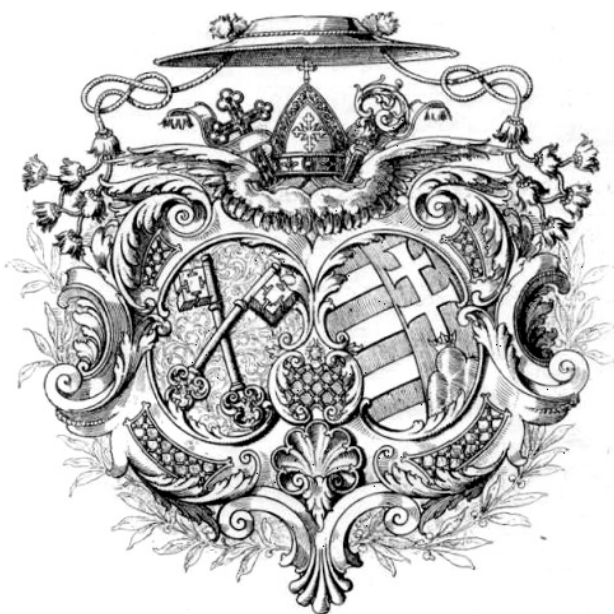
³⁷ Vö. alább, II/49. j. – Az MTA és a vatikáni levéltár kapcsolatai mindazonáltal régebbiek voltak a Fraknoi-korszaknál. Nyilvánvalóan a *Vetera Monumenta* (vö. alább II. fejezet, 19) munkálataival összefüggésben Augustin Theiner, a vatikáni levéltár prefektusa 1858-ban az MTA tiszteleti tagja lett. Hagyatéka („*Carte Theiner*”) máig őrzi azt a levelet, melyben Budapestről fényképet kértek tőle az Akadémia palotájának 1865. évi felavatása alkalmából készített Akadémiai Albumba. Az MTA kézirattárában fennmaradt példányokban (Ms 1410. Ms 10381. Ms 10899) nem találkozunk Theiner képmásával. Köszönöm Budai-Király Tímea, Haffner Rita, Horányi Károly és Tóth Gábor segítségét.

³⁸ A látogatásról a *Magyar Nemzet* is beszámolt (2015. 01. 15. sz.). További részletek: https://institutumfraknoi.hu/hirek/vatikani_titkos_leveltar_puspok_prefektusa_budapesten.

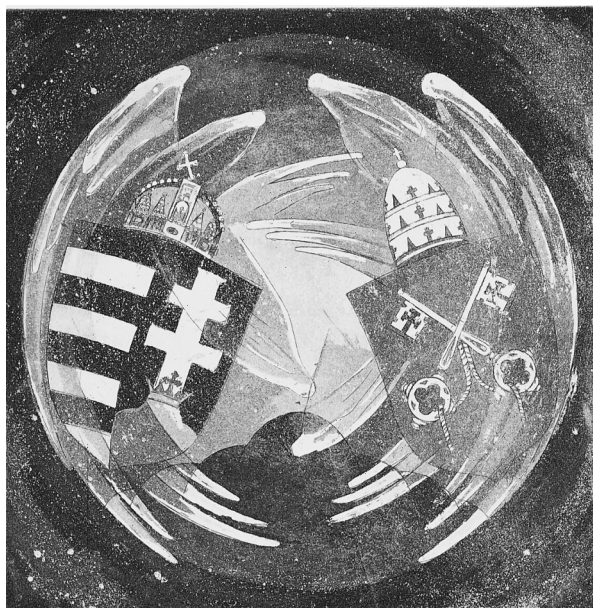
³⁹ A vatikáni kutatások középpontba helyezése nem jelent egyfajta elefántcsonttoronyba zárkózást, kiváltképpen hogy a Fraknoi Kutatócsoport fő kutatásainak és fontosabb eredményei bemutatásának helyszíne ugyan Róma, mindennapi működésének színtere azonban a hazai egyetemi és akadémiai szféra, és működése részlegesen más egyháztörténeti témákra is kiterjed. Ez indokolta a *Collectanea Studiorum et Textuum* (CST) elindítását a nem vatikáni jellegű egyháztörténeti eredmények közlésére. A névadást az apostoli könyvtár *Studi e Testi* sorozata inspirálta. – Az utánpótlás-nevelésben játszott szerep eredményességét bizonyítja, hogy 2013–2021 között három olyan doktori disszertáció is született a Fraknoi Kutatócsoport égisze alatt, mely részben vagy egészben római forrásfeltárára épült. TÓTH KRISZTINA, *A szombatbelyi egyházmegye (1936–1944): Grósz József szombatbelyi egyházkormányzása*, Piliscsaba 2013; NEMES GÁBOR, *Az Apostoli*

3. A *Monumenta Vaticana Hungariae* borítóillusztrációja

4. A *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis* borítóillusztrációja

5. A *Collectanea Vaticana Hungariae* borítóillusztrációja

6. Az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport emblémája

már mintegy másfél évtizedes CVH köré épült, az egyszerre patinás és szimbolikus „MTA-PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport” jelenítette meg. Rendkívül kifejezőnek tartom, hogy Fraknoi Vilmos nevének felvételét annak a Wolfgang Reinhardnak az MTA Felolvasótermében tartott előadása alkalmával jelenthettem be, akit korábban a római német történeti intézet nunciatúra-történeti konferenciáján ismerhettem meg, majd hívtam meg Budapestre.⁴⁰

A Fraknoi Kutatócsoport működésének kiemelt mozzanata, hogy külső forrás bevonásának köszönhetően Nagy Katalin személyében 2019 őszétől állandó kutatási rezidense működik a vatikáni levéltárban, ami teljesen új dimenziót nyitott a folyamatos hozzáféréshez a magyar történelem római forrásaihoz.⁴¹ A Fraknoihoz és a *Monumenta* korszakához kapcsolódás különleges módon mutatkozik meg abban, hogy a Kutatócsoport tulajdonképpeni székhelye a budapesti *Seminarium Centrale*. Az intézmény rektorainak: Bíró László püspöknek, Marton Zsoltnak és Martos Levente Balásznak köszönhetően itt őrizzük a *Collectanea* köteteit, itt tartjuk a fontosabb egyháztörténeti rendezvényeinket. Fraknoi 1858-tól központi seminaristaként végezte egyetemi tanulmányait, a *Monumenta Vaticana*-Bizottság több ülését falai között tartotta.⁴²

Az intézeti és kutatócsoporti hálózat 2019. évi államosításáig, 2012-től összesen 14 vatikáni alapkutatási eredményeket tartalmazó kötet (CVH I/8–17 és CVH II/4–7) látott napvilágot az MTA címerével.⁴³ Mindez nem csupán szimbolikus, hanem valós

*Szentszék és a Jagelló-kori Magyarország kapcsolatai különösen VII. Kelemen pápa idején (1523–1526), Piliscsaba 2014; KANÁSZ VIKTOR, Magyarország és a Szentszék a 16. század közepén Girolamo Martinengo nuncius és Magyarország (1550–1554), Pécs 2021. Hasonló eredményekre számítok a Fraknoi Kutatócsoport két további ifjú tagjától, Sági Györgytől és Oláh Róberttől. Pázmányos tanítványaim közül Palotai Ágnes segíti még angoltudásával, szervezőmunkájával a Kutatócsoport tevékenységét. – A szentszéki–magyar kapcsolatok forrásai feltárásának fontos színtere Bécs. Az itt folytatott kutatásaim adták az alkalmat, hogy a CVH tipográfiai hasonmásaként (hasznosítva annak teljes műszaki eszköztárát és paramétereit) és funkcionális alter egójaként 2009-ben Fazekas Istvánnal közösen elindítsuk a *Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien seriest* (PUGW), mely Szabó Csaba igazgatósága alatt látványos fejlődésnek indult.*

⁴⁰ 2017. május 6-ai előadásának szerkesztett változata: WOLFGANG REINHARD, *Felekezeti és felekezetszerveződés Európában. A tudományos diskurzus fejleményei* (CST III/1) (szerk. Tusor Péter; ford. Forgó András), Budapest 2017. Az eseményről: https://institutumfraknoi.hu/birek/wolfgang_reinhard_budapesten_lendulet_kutato_csoport_utolso_rendezveny.

⁴¹ Vö. https://institutumfraknoi.hu/birek/vatikani_magyar_kutatasok_romai_rezidense és https://institutumfraknoi.hu/birek/nagy_katalin_fraknoi_kutato_csoport_vatikani_rezidense. Alkalmazására a vatikáni levéltári preferktúra ajánlása nyomán került sor. A külső forrás 2019. szeptember–2020. július között Szovák Kornél tématerületi kiválósági pályázata (TKP) volt, melyet adminisztratív okok miatt az akkoriban újonnan alakult Magyarágkutató Intézet kezelte. E pályázatnak köszönhetően jelent meg a CVH II/7 és I/17. kötete is. 2020 őszétől e TKP munkatársaiból jött létre a BTK Moravcsik Gyula Intézet. Megalakulásától ennek *Hungarica*-osztálya biztosítja a vatikáni kutatási rezidens működését, s a jövőre nézve újabb bázisul szolgálhat majd Fraknoi római tudományos életműve továbbvitelének. Kizárólag tudományszervezési kérdéssről lévén szó, mindez tudománypolitikailag maradéktalanul összhangban áll Fraknoi Vilmos örökségével.

⁴² Lásd még alább a II. fejezetben, 46–47.

⁴³ Egészen pontosan 2020-ig, hiszen az MTA emblémája a CVH I/17-es kötetben is szerepel, a jelképhasználata vonatkozó rendelkezések ezt követően érkeztek meg. A Fraknoi Kutatócsoport nevében a pályázati

és hathatós intézményi kötődést jelentett a historiográfiai előzményekhez: a *Monumenta Vaticanat* akadémiai főtítkárként alapító Fraknóihoz, illetve az MTA 1948-ig létező római történeti bizottságához. A Fraknói Kutatócsoport fontosabb hírei, akár a 'Lendület'-korszakban, akár utána rendre megjelentek az MTA honlapján, összesen mintegy 25 alkalommal.⁴⁴ Olykor a címoldalon, olykor pedig a II. osztály hírei között. Utóbbira példa Fraknói Vilmos sírjának megkoszorúzása a nevét viselő Kutatócsoport tagjai által születésének 175. évfordulóján a Fiumei úti temetőben.⁴⁵

Collectanea Vaticana Hungariae 2012–2021[–2022]

CLASSISI. *Magyarország és a római Szentszék. [I:] Források és tárlatok (Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére)* (CVH I/8), szerk. TUSOR PÉTER, Budapest–Róma 2012 [466 p.] – *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I: Obligationes, Solutiones. II: Divisiones, Provisiones, Visitationes, Quindennia, Rationes, Annatae, Obligationes particulares, Legationes, Varia, Taxae*, kiad. † LUKCSICS JÓZSEF–TUSOR PÉTER–FEDELES TAMÁS *et al.* (Nemes Gábor; Koltai András–Kaltai Noémi–Kiss Gergely–Matus Zsanett; C. Tóth Norbert–Bujdosó Ádám) (CVH I/9–10), Budapest–Róma 2014 [LXIV + 384 p. és 488 p.] – GALLA FERENC, *Pálos missziók Magyarországon a 17–18. században* (CVH I/11), s.a.r. FAZEKAS ISTVÁN, Budapest–Róma 2015 [x + 536 p.] – NEMES GÁBOR, *Brevia Clementina. VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brevői (1523–1526)*, (CVH I/12), Budapest–Győr–Róma 2015 [XXII + 207. p.] – TUSOR PÉTER, *Pázmány, a jezsuita érsek. Kinevezésének története, 1615–1616 (Mikropolitikai tanulmány)* (CVH I/13), Budapest–Róma 2016 [460 p.] – TÓTH KRISZTINA–TUSOR PÉTER, *Inventarium Vaticanum I. A Budapesti Apostoli Nunciátúra levéltára (1920–1939)* (CVH I/14), Budapest–Róma 2016 [LXII + 360 p.] – *Magyarország és a római Szentszék. II: Vatikáni magyar kutatások a 21. században [Tanulmányok Török professzor tiszteletére]* (CVH I/15), szerk. TUSOR PÉTER–SZOVÁK KORNÉL–FEDELES TAMÁS, Budapest–Róma 2017 [436 p.] – LAKATOS BÁLINT, *Regesta Supplicationum, 1522–1523. AVI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények* (CVH I/16), Budapest–Róma 2018 [288 p.] – KRUPPA TAMÁS, *Pápai csapatok Magyarországon (1595–1597, 1601) [Gianfrancesco Aldobrandini levelezése]*, Budapest–Róma 2020 [XXIX + 290. p.] – FEDELES TAMÁS, *Ordinationum Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1523). Ex Libris Formatarum Camerac Apostolicae collecta* (CVH I/18), Budapest–Róma 2021 [LXXXVI + 576 p.] – TUSOR PÉTER, *Lósy, Lippay, Szelepbény. Három mikrobiográfia a kora újkorból (Vatikáni jegyzőkönyvek közlésével, 1625–1666)*, Budapest–Róma 2022 [s.a.] – TUSOR PÉTER, *Monumenta és Collectanea. Magyar történeti kutatások a Vatikánban (1881–2021)* (CVH I/20), Budapest–Róma

ciklus végéig, 2022. júniusig őrzi az MTA nevét, ami így a CVH I/18 és II/8, valamint e köteten és a 2022 első félévében megjelenő kiadványokon is szerepelni fog (CVH I/21 és II/9–10).

⁴⁴ A tételes felsorolást lásd https://institutumfraknoi.hu/repositorium/adcbi20_0. – Az MTA három évtizedes tudományos tevékenységéről készült ötdalalás összegzés („A magyar történettudomány eredményei az elmúlt 30 évben”) az első oldalon említi a Fraknói Kutatócsoportot, a következő szavakkal: „A római levéltárakban Magyarországgal kapcsolatosan fennmaradt, kivételesen gazdag forrásanyag módszeres feltárásával és közreadásával külön kutatócsoport foglalkozik”. https://mta.hu/data/11_Osztaly/Dokumentumok/II_osztaly/30_ev_tudomanyos_eredmenyei/Tortenettudomany.pdf. (2022.01.12.) – A középkorkutatás összefüggésében tett megállapítás annyiban kiegészíthető, hogy miként a CVH-kötetekben megjelenő alap kutatási tematika mutatja, a középkori mellett a kora újkori relevancia szintén meghatározó. Továbbá itt is fontos a 'Lendület'-program szerepe, nemcsak például a Szent Korona vizsgálata kapcsán.

⁴⁵ TÓTH KRISZTINA, *175 éve született Fraknói Vilmos, az MTA főtítkára és másodelnöke*, <https://mta.hu/ii-osztaly/175-elve-szuletett-fraknoi-vilmos-az-mta-fotitkara-es-masodelnokea-romai-magyar-torteneti-intezet-alapitoja-108490>. (2018.02.26.). Ebből az alkalomból írt hosszabb megemlékezés: Új, 175 éve született Fraknói Vilmos sokoldalú tudós és paptörténész, Ujkor.hu, 2018.05.12.

2022 [s.a.] – **CLASSIS II.** PÉTER TUSOR, *The Papal Consistories and Hungary in the 15th–16th Centuries. To the History of the Hungarian Royal Patronage and Supremacy* (CVH II/4), Budapest–Róma 2012 [186 p.] – KRUPPA TAMÁS, *A kereszt, a sas és a sárkányfőg. Kelet-közép-európai törökellenes ligatervék és küzdelmek a Báthory-korban (1578–1597)* (CVH II/5), Budapest–Róma 2014 [516 p.] – TUSOR PÉTER, *Kánoni kivizsgálás Pázmány Péterről. Családja, katolizálása, misszionálása. (A Pázmány–Tholdy archívum irataival)* (CVH II/6), Budapest–Róma 2017 [462 p.] – ROTRAUD BECKER–PÉTER TUSOR, “*Negozio del S. f. Card. Pasman*”. Péter Pázmány's Imperial Embassy to Rome in 1632 (*With Unpublished Vatican Documents*) (CVH II/7), Budapest–Róma 2019 [482 p.] – ANTONÍN KALOUS, *The Legation of Angelo Pecchini at the Court of the King of Hungary (1488–1490)* (CVH II/8), Budapest–Róma 2021 [LXXIX + 307 p.] – KRUPPA TAMÁS, *Forgách Ferenc Okmánytár. Levelek és iratok (1586–1615)* (CVH II/9), Budapest–Róma 2022 [s.a.] – NEMES GÁBOR, *Repertorium Documentorum Pontificiorum in Regnis Sacrae Coronae Hungariae existentium* (CVH II/10), Budapest–Róma 2022 [s.a.] – **CLASSIS III.** TÓTH KRISZTINA, *Az Apostoli Szentsek és Trianon egyház-kormányzati következményei* (CVH III/1), Budapest–Róma 2021 [44 p.]

4. UTÓHANG

Röviden megvonva az elmúlt két évtized mérlegét, azt mondhatjuk, hogy a rendelkezésre álló tudományszervezési keretek között módszeres és kitartó munkával római intézményi bázis nélkül is sikerült funkcionálisan újragondolni és modernizálni Fraknói Vilmos tudományos örökségét a vatikáni magyar történeti kutatásokban. A siker egyértelmű jele, hogy minden külön kérés nélkül az évről-évre gyarapodó *Collectanea* köteteit a *Monumenta* után helyezik el a vatikáni levéltár szabadpolcos könyvtártermében, a cseh és a német nunciátúra-történeti kiadványok mellett.⁴⁶

⁴⁶ E fejezet szűkre szabott terjedelmű historiográfiai áttekintésében kizárólag Fraknói Vilmos római intézményi örökségének problematikájára és a *Monumenta Vaticana* 21. századi folytatásának kérdésére tudtam koncentrálni. Néhány további fontos információ, megállapítás: FAZEKAS CSABA, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban a 20–21. század fordulóján [Interjú az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport működéséről]*, Egyháztörténeti Szemle 20 (2019) 3, 118–128, illetve legújabbán KANÁSZ VIKTOR, *Magyar történeti kutatások a Vatikánban [Beszámoló az Eötvös Collegiumban tartott előadásról]*, Újkor.hu, 2021.11.23. (készült Fraknói halálának 97. évfordulójára). Lásd még: TUSOR PÉTER–TÓTH KRISZTINA, *Az újonnan megnyitott Vatikáni fondok és a magyar történetkutatás*, CVH I/8, 203–252. – Egyéb érdemleges, netalán dilettáns próbálkozásokról nincs most elégséges hely szót ejteni, ítéletet alkotni. Egyedül azt tartom fontosnak kiemelni, hogy az MTA támogatásával, ugyancsak a Lendület-program keretében (2018–2023) Végheő Tamás irányításával folynak még szervezett kutatások a Vatikánban. Recens eredmények: *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1906–1912. 1912–1916. 1917–1925* (Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/2–4), kiad. VÉGHSEŐ TAMÁS *et al.*, Nyíregyháza 2019–2020. – A *Collectanea Vaticana* meghatározóan kedvező kritikai fogadtatásáról sem tudtam itt szólni, illetve az arra méltóakra reflektálni. Egyedül ADRIÁNYI GÁBOR vitacikkét idézem: *Fraknói Vilmos javaslat a Szentsek levéltári forrás-kiadására*, MEV-Regnum 19 (2007) 149–160. Válaszom rá: CVH I/7, LXVII–LXVIII, 243. j. (A cikk német változatának adatai uo.). Itt kértem az általam is perdöntőnek tartott forrás publikálását, a megadott jelzeten ugyanis nem fellelhető: „Fraknói Vilmos promemóriája a „Monumenta Vaticana” tárgyában. 1881. október 20. Prímási Levéltár, Acta Simor. Ca. A. Nr. 49/1881”. Ez mindmáig nem került elő, professzor úr 2020. július 16-án a *Bischofslexikon* ügyében hozzám intézett levele elején a következőképpen nyilatkozott a kérdésben: „Sajnos nem került elő eddig semmiféle dokumentum arról a Schuszer és Dulánszky püspökök által jelzett püspökkari értekezletről (megbeszélésről), amit mindkettő 1881-ben kilátásba helyezett a vatikáni levéltári közlésekkel kapcsolatban (vö. Fraknói, Új Magyar Sion 13-1882-449). Szóval hagyjuk a tisztázást másokra, videant consuli!”.

Az intézményi bázis hiánya ugyan azt is jelenti, hogy a Fraknoi nevét viselő kutatócsoport tagjainak rendre szintén alkalmi szállásokról, zárandokházakból kell be-bejárniuk a Vatikánba, mint *anno* azt 1880-as években, a *Monumenta* alap kutatásainak idején. Róma mindazonáltal nemcsak a módszeres forrásfeltárás, hanem az eredmények bemutatásának színtere is. Az állandó székhely hiánya azzal az előnnyel járt, hogy rangos helyi intézményekben szerveztük meg különféle tudományos rendezvényeinket. Így például az *Università Pontificia Gregoriana*n (2012 és 2015), az *Università Pontificia della Santa Croce*n (2019) és az *Aventin*uson fekvő *Istituto di Studi Roman*ban (2019).⁴⁷ Párhuzamosan Budapestet is sikerült feltenni a nemzetközi vatikáni kutatások térképére a 2013-ban és 2018-ban a Károlyi-palotában, illetve az MTA székházában rendezett nagyszabású konferenciákkal.⁴⁸

Továbbra is a jövő kihívása, hogy Fraknoi római intézményi és tudományos öröksége funkcionális formában ismét egymásra találjon. E téren talán a magyar állam által újonnan létesített vatikáni levéltári delegáció jelenthet esetlegesen és feltételesen megoldást. A bécsi mintára 2020–2021 folyamán létrehozott delegáció az eredetileg történeti intézet céljaira épített, s mint ilyent a magyar államnak adományozott Fraknoi-villában székelő szentszéki magyar követség alárendeltségében fog – remélhetőleg és hatékonyan – működni.⁴⁹

Jelen pillanatban, 2021/2022 fordulóján az MTA nem kapcsolódik tevőlegesen egykori főtitkára, Fraknoi Vilmos római tudományos öröksége továbbviteléhez. Annak ellenére nem, hogy a tudós testület az intézményi örökség kedvezményezettje, mely így szól, ismétlem catói *‘caeterum censeo’*-ként: amennyiben a magyar állam Fraknoi munkájának folytatására nem tart fent történeti intézetet az Örök Városban, az e célra épített villát felerészben át kell adnia az azt 1948-ig kezelő Magyar Tudományos Akadémia tulajdonába.⁵⁰

⁴⁷ Ezen események részleteit lásd az *institutumfraknoi.hu* kronológiájában. – A Fraknoi Kutatócsoport fontos római eseménye volt a *Formularium Ecclesiae Strigoniensis* (CST I/4) bemutatása a *Gianicolón* fekvő *Istituto Claretianó*ban, jóllehet ez nem tartozik a vatikáni kutatások körébe. Vö. https://institutumfraknoi.hu/birek/formularium_ecclesiae_strigoniensis_fraknoi_kutato csoport_romai_bemutakozasa.

⁴⁸ Utóbbira lásd TÓTH KRISZTINA, *Rangos nemzetközi konferencia a Fraknoi Kutatócsoport szervezésében*, Ujkor.hu, 2018.10.22. <https://ujkor.hu/content/rangos-nemzetkozi-konferencia-fraknoi-kutato csoport-szervezeseben>.

⁴⁹ Vö. 1577/2020. (IX.10.) Kormányhatározat, Magyar Közlöny, 2020. évi 203. sz., 6401–6402; 1886/2021. (XII.8.) Korm. határozat, I.II. pont, Magyar Közlöny, 2021. évi 224. sz., 10268.

⁵⁰ Az ingatlan tulajdonjogát a római történeti intézet fenntartása kötelezettségét előíró hiteles okirat alapján jegyezték be a magyar állam javára. Fraknoi vonatkozó levele és az ajándékozási szerződés megtalálható alább, *Függelék*, III, 140–143, n. 1–2. Utóbbi hiteles közjegyzői példánya, mely a magyar állam javára szóló telexkönyvi bejegyzés alapjául szolgált: Archivio Notarile Superiore di Roma, Repertorio No. 13072, Deposito di documenti fatto dal Sig. Avv. Emidio Marconi. Teljes szövegét e historiográfia angol nyelvű, Viterbóban megjelenő változatában teszem közzé. – További vizsgálatot igényel, hogy míg e dokumentumok a Fraknoi-villa eladása esetén a vételárnak szintén csak a felét szánják az MTA-nak (a másik felét pedig a Szent István Társulatnak), addig az 1940. évi akadémiai szabályzat a teljes összegre igényt tart: „A Fraknoi-villa bérjöveldelméről azonban a Bizottság rendelkezik és azt az Intézet működése körébe vágó tudományos kiadványok közreadására, vagy az e körbe tartozó kutatások támogatására fordítja. A Fraknoi-villa netalán eladása esetén – amelyről a vallás- és közoktatásügyi miniszter határoz – a miniszter a vételárat a M. Tud. Akadémia pénztárába utalja és a Bizottság ennek a tőkének a hozadékát fordítja az említett célra. A Bizottság a rendelkezése alá bocsájtott összegek felhasználására vonatkozó határozatait megerősítés végett az Akadémia Ig.-Tanácsa elé terjeszti. Az utalványozásokat a Bizottság előadójának ellenjegyzésére a főtitkár végzi...”. Vö. *Függelék*, III, 189–190, n. 34.

II. FEJEZET

MAGYAR TÖRTÉNETI KUTATÁSOK A VATIKÁNBAN A KEZDETEKTŐL 2004-IG

„Egyáltalában Magyarország történelmét az olaszországi, s első sorban a vatikáni levéltárak ismerete nélkül megírni nem lehet.”

I. A BAROKK KOR FORRÁSGYŰJTÉSE¹

A hazai történelemtudomány már a barokk kori jezsuita történetíró iskola működése idején megkülönböztetett figyelmet szentelt a vatikáni könyvtárban és levéltárban található magyar vonatkozású források feltárásának. A meg nem valósult cél egy átfogó magyar egyháztörténet megírása volt, beleértve ebbe Magyarország és a pápaság kapcsolatainak egészét.

A római magyar történeti kutatások, leszámítva Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király (1571–1575–1586) adatkérését,² tulajdonképpen Inchoffer Menyhérttel vették kezdetüket.³ A Kőszegen született jezsuita 1644-ben jelentette meg Rómában az eseményeket 1059-ig tárgyaló művét *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae* címmel. Az Inchofferrel megnyílt úton már az itthoni jezsuita tudományszervezés által kidolgozott egyháztörténeti program keretében egy római

¹ A mottó: FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ, *A pápai levéltárak*, Századok 18 (1884) 66–73, 73.

² Fraknói Vilmos és Berzeviczy Albert egyaránt említi, hogy Sirleto bíboros, feltételezhetően Szántó István jezsuita közvetítésével a magyar és lengyel történelmet érdeklő okiratokat másoltatott le a vatikáni levéltárból Báthory számára. *A római magyar gyóntatók*, Katholikus Szemle (KSz) 15 (1901) 385–394, 392–393; Századok 46 (1912) 318–321, 319 (Berzeviczy levele Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterhez). – A kezdetek rövid áttekintése például: FRAKNÓI VILMOS, *Nyomozások a pápai levéltárakban* (Századok, klny.), Budapest 1892, 3–4; [Uő], *A vatikáni levéltár*, Magyarország és a római Szentszék [lásd alább], I, 341–356 (valamint e kötet előszava, v–xi); továbbá Ipolyi Arnold szintén alább idézendő *Előszava* [Monumenta Vaticana Hungariae (MVH) I, 1 és II, 1].

³ Inchoffer tudománytörténeti szerepére: HÓMAN BÁLINT, *A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon* (A magyar történettudomány kézikönyve I/3a), Budapest 1925, 5; SZELESTEI N[AGY] LÁSZLÓ, *Irodalom és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790* (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai [ú.s.] 4), Budapest 1989, 49–54. – Inchofferrel és művével Dümmerth Dezső foglalkozott tényanyagában hasznos, de következtetéseiben és megállapításaiban több mint kritikával kezelendő tanulmányában: *Inchoffert Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában 1641–1648. A magyar forráskritikai történetírás megszületése és a Jézus Társaság megbíúsult reformja* (A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kiadványai 38), Budapest 1977 (klny. Filológiai Közlöny 1976/2). – A magyar jezsuita vatikáni könyvtárban végzett kutatásainak nyomai: CHRISTINE MARIA GRAFINGER, *Die Ausleibe vatikanischer Handschriften und Druckwerke (1563–1700)* (Studi e Testi [ST] 360), Città del Vaticano 1994, 599 és 629.

magyar gyóntató, Cseles Márton lépett tovább. Ő ha nem is szisztematikusan, mindenestre időbeli korlátozás nélkül gyűjtött 1697–1698 során különféle anyagokat.⁴ Kollonich Lipót bíboros, esztergomi érsek (1695–1707) megbízását és támogatását említő kérvényeiben a magyar érsekek és püspökök proszopográfiájának megírására kért, majd kapott engedélyt magától XII. Ince (1691–1700) pápától.⁵ Cselestől mindössze két kisebb publikáció maradt ránk.⁶ Gyűjtését a 18. századi jezsuita történetíró nemzedék tagjai nemcsak megőrizték, hanem gyarapították, sőt részben hasznosították is.⁷ Kollekcioikban számos egyéb római iratmásolat, itthoni lelőhelyekről származó szentszéki dokumentum található,⁸ köztük több eredeti példány.⁹ Kiváltképpen Péterffy Károly,¹⁰ Pray György,¹¹ valamint Katona István szintézisei merítettek bőséggel különféle utakon-módokon római forrásokból, leginkább a vatikáni regisztrumokból.¹² Heveneszi Gábor emellett még feltérképezte a császári (és magyar királyi) udvarnál működő nunciatúra akkor még Bécsben őrzött levéltárát.¹³ Az

⁴ Cseles tömör életrajza: MONAY FERENC, *Arómai magyar gyóntatók*, Róma 1956, 101–107; kapcsolata az egyháztörténeti programot kidolgozó Heveneszi Gáborral és Szentiványi Mártonnal: HÓMAN, *A forráskutatás és forráskritika története*, 9–11 és különösen SZELESTEL, *Irodalom és tudománysszerzési törekvések*, 49–54 (ahol is korrigálásra kerültek Dümmerthnek Cselesre vonatkozó téves megállapításai); középkorkutatására további irodalom szintén Hómannál és Szelesteinél található. Gyűjteményének jelenlegi elhelyezése: Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Kézirattár (ELTE EKK), Collectio Kaprinaiana, vol. A/12–14; Ms. Ab 50, vol. I–XI. A Kollonich Lipót prímás aláírásával és pecsétjével hitelesítetten vatikáni gyűjtemények anyagából merítő kötetekben főként középkori oklevélmásolatok, de újabb kori iratok is találhatóak, mint például a Martinuzzi György bíboros meggyilkolása ügyében lefolytatott pápai kivizsgálás jegyzőkönyve (Ms. Ab 50, vol. XI, fol. 1–322), a magyar püspökökhöz 1522–1628 között intézett pápai brévék (uo., fol. 323skk), vagy Pázmány Péter esztergomi érseknek és Domitrovich Péter zágrábi püspöknek 1622-ben, az újonnan felállított Hitterjesztési Kongregációhoz a magyarországi katolicizmus helyzetéről benyújtott emlékiratai, ez utóbbiak (vol. IV, fol. 160–163, 169–171) a következő lelőhelyről: Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Vat. Lat., vol. 6696.

⁵ Az 1697. április 17-én és június 22-én kelt kérvények eredetije: Archivio Apostolico Vaticano (ASV), Miscellanea (Armadi I–XV), Armadio I, vol. 12, fol. 90r–91v (ugyanebben a kötetben Cselesnek több másolata is megtalálható még). Lásd még *Függelék*, I, n. vi és Pásztor Lajos alább idézendő alapvető jelentőségű tanulmányát. (*L'Istituto Storico Ungherese*, 145–146, 13. j.)

⁶ *Elucidatio historico-chronologica de episcopatu Transilvaniae*, Romae 1702; valamint a halála után közölt *Descriptio amplitudinis episcopatus Sirmiensis*.

⁷ Rájuk lásd Hóman és Szelestei inémt idézett munkáit, valamint KOSÁRY DOMOKOS, *Művelődés a XV. századi Magyarországon*, Budapest 1996, 144–153, 571–584 és helyenként.

⁸ *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis III–IV*, Budapestini 1907–1910, *passim* (a *Collectio Hevenesiana*, *Prayana* és *Kaprinaiana* repertóriumai és indexei).

⁹ Például ELTE EKK Collectio Prayana, vol. 32, *passim*.

¹⁰ CAROLUS PÉTERFFY, *Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata I–II*, Viennae–Posonii 1741–1742.

¹¹ GEORGIUS PRAY, *Specimen hierarchiae Hungariae I–II*, Posonii–Cassoviae 1776–1779; *Annales rerum Hungariae ab anno Cbr. 997 ad annum 1564 deducti I*, Vindobonae 1764.

¹² STEPHANUS KATONA, *Historia critica regum Hungariae I–XLII*, Budae–Vacii–Colocae, 1779–1817. Ugyanez a megállapítás érvényes Fejér György forráskiadására: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*, Budae 1829–1844.

¹³ Nunciatúrai másolatai: ELTE EKK Collectio Hevenesiana, vol. 41, fol. 1–197.

ugyanott található kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveken kívül szép számmal hasznosított római konzisztoriális iratokat a magyarországi tizedszedők számadásait felfedező Koller József a pécsi püspökség történetéről frott monográfiájához.¹⁴ A pápai archívumokban a 18. század folyamán a piarista Desericzky Ince József¹⁵ mellett a későbbi gyulafehérvári püspök, gróf Batthyány Ignác végezte, illetve végeztette a legkiterjedtebb anyaggyűjtést.¹⁶

A magyar vonatkozású vatikáni források lehető legszélesebb körű, már-már teljességre törekvő feltárásának gondolata az arisztokrata főpapnál jelenik meg először a hazai historiográfiában. Alig egy hónapja volt a *Collegium Germanicum et Hungaricum* növendéke, amikor 1763 decemberében ez irányú terveit levélben ismertette Pray Györggyel,¹⁷ majd szinte azonnal munkához látott.¹⁸ Egri prépostként Giuseppe Garampi bécsi nuncius közvetítésével Gaetano Marini apátot bízta meg kutatásai továbbvitelével.¹⁹ Már Erdély főpáosztora volt, amikor könyvtárosára, Dániel Imrere ruházta azt a feladatot, hogy Magyarország (és vele együtt Erdély) (egyház)története megírása céljából („*per dare alla luce l'istoria sagra del regno d'Ungheria e Transilvania*”) kiterjedt gyűjtést folytasson a vatikáni könyvtárban, mi több, a titkos levéltárban is.²⁰ Az 1783–1785 folyamán Itáliában időző Dániel Imre Róma mellett Velencében, Milánóban, Paviában, Parmában, Modenában, Firenzében és Nápolyban is megfordult. Másolatai több ezer oldalra rúgnak, kutatási naplója a magyar tudománytörténet egyedülálló emléke.²¹ Batthyány római forrásfeltáró programját meghatározott irategyüttesek, illetve történeti kérdések köré csopor-

¹⁴ *Historia episcopatus Quinque Ecclesiarum I–VII*, Posonii 1782–1812. Ugyanő tette ismertté a magyar tudományosság előtt Antonio Burgio jelentéseit. Pray *Epistolae Procerum regni Hungariae* (II–III, Posonii 1806) című munkája Koller – 12 darabból álló – gyűjtését közli latin fordításban. Vö. MVH II/I, CLIII.

¹⁵ 1742–1746 között tartózkodott Rómában a rendi generális asszisztenseként. Vonatkozó műve: *De initiis ac maioribus Hungarorum commentaria I–V*, Budae–Pestini 1748–1760. Ő egyébként leginkább a váci egyházmegye történészeként híres. Vö. HÓMAN, *A forráskutatás és forráskritika története*, 18.

¹⁶ JAKÓ ZSIGMOND, *Batthyány Ignác, a tudós és a tudományszervező*, [Uő], Társadalom, egyház, művelődés (METEM Könyvek 18), Budapest 1997, 359–382.

¹⁷ JAKÓ, *Batthyány Ignác, a tudós*, 360.

¹⁸ Germanikusként többek között a következő köteteket vetette beható vizsgálat alá: BAV Vat. Lat., vol. 3922. 3934. 3901. 3934. 4013. 4118. 6531. 6941. 7021. 7022. 6168. 6199. 6198. 6210. 6222. 6223. 6263. 6420. 2934. 3477. 3901; Urb. Lat., vol. 816. 839. 864. 866; Ottob. Lat., vol. 2068. 2206. 2416. 2419. 2434. 2482. 2682. 2604. 2776. 2068. 2510. 2676. 2114. CHRISTINE MARIA GRAFINGER, *Die Ausleihe Vatikanischer Handschriften und Druckwerke (18. Jahrbundert)*. I: *Biblioteca Vaticana*. II: *Archivio Segreto Vaticano* (ST 406–407), Città del Vaticano 2002, I, n. 395.

¹⁹ Marini vatikáni levéltári kutatási kérelme 1778. október 14-én kelt. GRAFINGER, *Die Ausleihe Vatikanischer Handschriften*, II, 337.

²⁰ A püspök kutatási engedélyt kérő kérvényeit VI. Pius pápához (1775–1799) hozza: GRAFINGER, *Die Ausleihe Vatikanischer Handschriften*, I, n. 265. II, n. 399.

²¹ *Diarium historicum Italici mei itineris litterarii, seu vera, adcurata et continuata narratio eorum, quae toto itineris mei tempore Romae, seu in aliis Italiae urbibus inde a primo profectionis die vidi, legi, scripsi, observavi, atque perferi I–II*. Batthyaneum, Ms. X/128. Első része kiadva: Dániel Imre „*Diariuma*”, Köz-művelődés [Politikai és Társadalmi és Szépirodalmi Katholikus Hetilap, Gyulafehérvár] 33 (1910) 2–38. sz. Vö. JAKÓ, *Batthyány Ignác, a tudós*, 376.

tosította. Konkrét elképzeléseit egyik kutatási kérelmének melléklete őrizte meg az utókor számára. A püspök programja szerint a vatikáni gyűjteményekben magyar szempontból a következők voltak kiemelkedő fontosságúak és elsődlegesen összegyűjtendőek:

1. Mindazon iratok, amelyek az ország bármely püspökségéről, illetve uralkodójáról szólnak
2. A milkói püspökség dokumentumai
3. Jelentések, beszámolók a magyarországi háborúkról, a vallás állapotáról
4. II. Orbán pápa (1088–1099) bullája Lőrinc milkói püspökhöz (ez egyértelműen téves kutatási irány volt, hiszen a milkói püspökség ekkor még nem létezett)
5. A Magyarországra, illetve az erdélyi országrészbe küldött nunciusok tárgyalásainak iratai
6. II. Lajos (1516–1526), Szapolyai (I.) János (1526–1540) és I. Ferdinánd (1526–1564) uralkodásának forrásai
7. A magyar országgyűlések iratai, törvényei bármely időszakból
8. A magyar zsinatok határozatai
9. A Trienti Zsinat két magyar résztvevője, Draskovich György és Dudith András püspök anyaga
10. A Németországot érintő források magyar vonatkozásai, I. Ferdinánd korától
11. Pápai bullák, levelek, válasziratok, traktátusok és más ősi dokumentumok, amelyek Erdély püspökségeiről (!) szólnak
12. Erdély fejedelmeinek levelei a pápákhoz, a Szentszékhez
13. Az erdélyi püspökök jelentései, beszámolói Szent Péter utódaihoz 1000 és 1529 között
14. Martinuzzi Fráter György és Báthory András bíborosok iratai
15. Végül minden olyan akta, dokumentum, amelyben megtalálható az Erdély, erdélyi szó²²

Batthyány püspök nagyszerű tervének maradéktalan megvalósulásához hiányoztak a személyi és a tárgyi feltételek.²³ Fő műve, az 1785-ben megjelent *Leges ecclesiae regni Hungariae* mindazonáltal máig alapvetőnek mondható.²⁴

A 18. század második feléből ezen kívül csupán kevés alkalmi kísérlet nyoma lelhető még fel. 1776-ban Sebastiano Ronconi Mátyás király képmását szerette volna az apostoli könyvtárból Magyarországra küldeni, Maximilianus Hell pedig a kalocsai érsekek, valamint a zsinatok története megírásának céljából kívánt bebocsátást nyerni a titkos levéltár falai közé.²⁵ Néhány egyházi kérelmező jogbiztosító

²² GRAFINGER, *Die Ausleihe Vatikanischer Handschriften*, I, n. 266.

²³ VÖ. JAKÓ, *Batthyány Ignác, a tudós*, 380.

²⁴ A II. és III. kötet csupán 1827-ben jelent meg. Forrásfüggeléke miatt külön meg kell még említeni: IGNATIUS COMES DE BATTHYAN, *Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta cum serie episcoporum Chanadiensium*, Alba Iulia 1790.

²⁵ GRAFINGER, *Die Ausleihe Vatikanischer Handschriften*, I, n. 203. II, 338.

iratok másolatát akarta megszerezni.²⁶ Az 1800-as évek elején hosszas próbálkozás után Berzeviczy Albert Volstán készíthetett pár kivonatot József nádor közbenjárásának köszönhetően.²⁷

2. MONUMENTA VATICANA HUNGARIAE (1881–1892)

A vatikáni magyar kutatások fellendülését a pozitívizmus kora hozta meg, amely a történelem megismerését az adatok és az azokat rejtő források minél szélesebb körű feltárásával tette egyenlővé. A pápai levéltár tudós prefektusa, Augustin Theiner a püspöki kar költségén, Roskoványi Ágoston váci, majd nyitrai püspök felkérésére nagy szabású, összesen 2219 darab iratot magába foglaló gyűjteményt tett közkinccsé (*Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I: 1216–1352. II: 1352–1526*).²⁸ Ugyancsak szép számmal tartalmaz Magyarországgal kapcsolatos forrásokat az általa összeállított délszláv okmánytár,²⁹ valamint elsősorban a XIV. századból lengyel és litván kiadványa.³⁰

A 1860-as évekkel kezdődően a hazai történészek megkezdték a fontosabb itáliai lelőhelyek körületekintő feltérképezését, részben a Magyar Tudományos Akadé-

²⁶ Így 1770–1780 folyamán Ruschi apát VI. Sándor (1492–1503) 1493-as bulláját, amelyben az egyházfő megerősítette II. Ulászló király (1490–1516) döntését, miszerint a Szent Jobb-i apátság a bencésektől a pálosok birtokába kerüljön; 1773-ban az obszerváns ferencesek generálisa a magyarországi őrséget a *quarta funerale* alól felmentő szentszéki dokumentumokat (egri perük miatt); 1774-ben Maximilian Iacobus, a bécsi *Schottenstift* adminisztrátora pedig a telesi apátság alapító bulláját. Egyikük igyekezete sem járt eredménnyel. GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften*, II, n. 140. 202. 219.

²⁷ 1818. december 26. és 1819. április 24. között. Másolatok készítésére nem kapott engedélyt, kivonatait pedig be kellett mutatnia a nádornak. Emellett megfordult még a Vatikáni, a Casanatense, az Angelica, a Barberini és a Corsini könyvtárban, nem is eredménytelenül. SZÁDECZKY LAJOS, *Berzeviczy Albert utazásai 1818–1820*, Földrajzi Közlemények 17 (1889) 286–321, 307–309; BERZEVICZY ALBERT, *Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében*, Budapest 1903, 23. – A levéltár megnyitása előtt végzett, illetve végezni kívánt nemzetközi kutatásokról: JOHANN RAINER, *Historische Forschungen in Roma vor der Öffnung des Vatikanischen Archivs*, Römische Historische Mitteilungen (RHM) 23 (1981) 181–193 (valamint Hodinka Antalnak a 36. jegyzetben idézendő munkája is).

²⁸ Romae 1859–1860.

²⁹ *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. I: Ab Innocentio PP. III. usque ad Paulum PP. III. (1198–1549). II: A Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524–1800) cum additamentis sac. XIII. et XIV., Romae–Zagrabiae 1863–1875. Második kötetét Pauler Gyula szokatlanul éles bírálatban részesítette, és hangot adott meggyőződésének, miszerint a pápai nunciusok jelentéseinek forrásértéke csekélyebb a velencei követekéinél. Századok 10 (1877) 570–573.*

³⁰ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita. I: Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. (1217–1409). II: Ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V. 1410–1572. III: A Sixto V. usque ad Innocentium XII. 1585–1696, Romae 1860–1861–1863. [A kiadvány IV. kötetére a fenti megállapítás kevésbé érvényes, ezért nem is idézem.]*

mia (MTA) Történettudományi Bizottságának megbízásából és irányításával, részben egyéni munkaterv szerint.³¹ E vállalkozás eredményeként látott például napvilágot már 1879 folyamán Óváry Lipót *III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései (1535–1549)* című kötetecskéje.³² A barokk kori történetírás és Theiner eredményei mellett az Óváry által közölt eredendően vatikáni – ám onnan kikerült és a Farnesék nápolyi levéltárában fennmaradt – nunciatúrai anyag tovább csigázta a leginkább számottevőnek vélt olaszországi forrásöröző hely, az Apostoli Szentszék levéltárai irányában tanúsított érdeklődést. Noha a pápai archívumok ekkor még zárva voltak az általános kutatás előtt, IX. Pius (1846–1878) pontifikátusának vége felé külön engedéllyel már egyre nagyobb számban betekintést lehetett nyerni az apostoli könyvtár mellett a vatikáni titkos levéltár fondjaiba is. Fraknoi Vilmos ennek köszönhetően az 1860–1870-es évek folyamán négy ízben kutathatott Rómában.³³ Mellette Tárkányi Bélának nyílt még alkalmá arra, hogy a MTA megbízásából másolatokat készíttessen.³⁴

A vatikáni levéltár 1881 januári – ekkor még voltaképpen csak elvi szinten történő – „megnyitását” követően Fraknoi³⁵ szinte azonnal, már május folyamán az Örök Városba sietett. Tárkányi és Bunyitay Vince kíséretében tárgyalásokat folytatott a szentszéki levéltárosokkal, Ludovico Jacobini bíboros államtitkárral,

³¹ A program jelentőségére a fontosabb sorozatok és művek felsorolásával: FRÁTER JÁNOSNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854–1949)* (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 52), Budapest 1966. Az itáliai másolatokra, amelyek Beke Antal VIII. Ince (1484–1492) szupplikációiból készült kéziratát és Tárkányi Béla kicsiny, utólag megtalált gyűjtését kivéve (vö. *Függelék*, I, n. 1 és IV) vatikáni anyagot sajnos nem tartalmaznak: LUKINICH IMRE, *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*, Budapest 1935, 20–30. 33–41. 75.

³² Monumenta Hungariae Historica (MHH) I/16, Budapest. Óváry beszámolója és a vizsgált anyag ismertetése: *Kutatások a nápolyi Farnese levéltárban*, Századok 11 (1877) 1–17.

³³ 1867. évi engedélykérése Simor János prímástól római kutatások folytatására, illetve 1870-es, 1873-as és 1874-es beszámolója: Prímási Levéltár (PL), Archivum Ecclesiasticum (AE), Simor János prímás, Archivum Secretum, 1867, n. 154; PL AE Simor János prímás, Categoria A, fasc. 1; Cat. 44, fasc. 3, n. 5734/1874. Utóbbi évben Fraknoi külön felhívta a hercegprímás figyelmét a nunciusi jelentések kutatásának fontosságára. PL AE Simor, Arch. Secr., 1874, n. 9. (Lásd még Simor Cat. 20, 24 is.) Vö. BÓNIS GYÖRGY, *Útmutató az esztergomi prímási levéltárhoz*. *Archivum Ecclesiasticum I–II* (Levéltári leltárak 24), Budapest 1964, I, 106. 136. 139. 142. II, 389–390 és 521–522. Kutatásai során felkereste a Borghe-sék és Barberinik akkor még családi palotájukban őrzött gyűjteményét, a jezsuiták és domonkosok, valamint más itáliai városok, egykori államok levéltárait. Gyűjtését részben Pázmány-monográfiájában hasznosította. FRANKL VILMOS, *Pázmány Péter és kora I–III*, Pest 1868–1872. Vö. még *Egy ismeretlen Corvin-Codex Rómában (Naplótöredék)*, Századok 2 (1868) 445–447. 1878 májusában Milánóba, Firenzébe, Bolognába, Pisába, Luccába, Ravennába és Modenába látogatott el. *Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban*, Magyar Könyvszemle (MKsz) 3 (1878) 121–153.

³⁴ Vö. fentebb a 31. jegyzetet.

³⁵ A modernkori római magyar kutatások megteremtője életpályájának, különféle tisztségeinek és munkásságának máig legjobb áttekintése: BERZEVICZY ALBERT, *Fraknoi Vilmos emlékezete (Felolvasatott az Akadémia 1927. május 8-án tartott ünnepi ülésén)*, Budapest 1927 (néhány, éppen témánkkal kapcsolatos adata ugyanakkor téves, például p. 15.).

Joseph Hergenröther kardinálissal, a római Anyaszentegyház levéltárosával. Magánkihallgatáson fogadta őt XIII. Leó (1878–1903) pápa is. Fraknói Rómában előadott terve arra irányult, hogy a magyar vonatkozású vatikáni forrásokat hazai, elsősorban pap-történészek közreműködésével és a magyar egyház költségén önálló sorozatban maga az Apostoli Szék adja ki. Mint különféle formákban kifejtette, a vállalkozás révén a pápaság különösebb áldozatok nélkül felzárkózhat a modern történettudományt tevőlegesen pártfogoló államok sorába, egyúttal pedig a magyar katolicizmus és tudományosság nemzetközi hírneve is jócskán öregedne. Nagy ívű elképzelése végső soron – amennyiben tudniillik az anyagi fedezetet sikerül majd előteremtenie – kedvező fogadtatásra talált a Kúriában.³⁶

³⁶ A római magyar kutatások pozitívizmus kori története több tanulmányból megismerhető. A kezdetekről – többek között – röviden szól Ipolyi Arnold *Előszava* (MVH II, x–xvi és II, xv–xxi); a főbb eseményeket elbeszéli és számos forrást közöl maga Fraknói Vilmos (*Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia. Fraknói Vilmos jelentése*, (Új) Magyar Sion (MS) 13 [1882] 441–453 és 509–525). Nemcsak a kezdetekről, hanem egészen a 20. század elejéig ad áttekintést, értékelést, valamint tisztáz számos problémát, elevenít fel érdekes, tanulságos részleteket: HODINKA ANTAL, *A római levéltárak*, Bossányi alább idézendő művében, I, 7–165 és II, 7–148, I, 72–79; és valamelyest VÁRI REZSŐ, *Történeti intézetek Rómában. Adalék a legújabb kor tudománytörténelméhez*, Budapest 1916, 45–52; továbbá ÁLDÁSY ANTAL, *Fraknói Vilmos emlékezete*, KSz 39 (1925) 449–460, 456–457; leginkább pedig PÁSZTOR LAJOS, *AVatikáni Levéltár*, Levéltári Közlemények (LK) 20–23 (1942–45) 100–129. Az újabb publikációk sorából kiemelkedik: LAJOS PÁSZTOR, *L’Istituto Storico Ungherese a Roma e il vescovo Vilmos Fraknói*, Archivio della Società Romana di Storia Patria 100 (1977) 143–166; [Uő], *Le origini dell’Accademia d’Ungheria di Roma*, Un istituto scientifico a Roma: L’Accademia d’Ungheria (1895–1950) (Studi e Ricerche 7, a c. di Péter Sárközy–Rita Tolomeo), Roma 1993, 9–24; [Uő], *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia»*, Rivista di Studi Ungheresi 10 (1995) 44–59; ADRIÁNYI GÁBOR, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana Hungariae Historiam illustrantia” megindítása*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (MEV)–Regnum 8 (1996) 3, 61–72; LÁSZLÓ CSORBA, *Fondazione dell’Istituto Storico Ungherese a Roma (1895–1922)*, Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane. Gli istituti ungheresi, scientifici, culturali ed ecclesiastici di Roma (1895–1995) (a c. di László Csorba), Budapest 1998, 7–17. (A fontos tanulmánykötet magyar nyelven is napvilágot látott: *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában [1895–1995]*, szerk. CSORBA LÁSZLÓ, Budapest 1998.) Számos részinformáció még: LEO SANTIFALLER, *Briefe von Wilhelm Fraknói zu Theodor Sickel aus den Jahren 1877 bis 1906*, RHM 6–7 (1962–1964) 193–351. (Ványó Tihamér feltételezése, hogy Sickel Fraknóihoz írt levelei a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában [MTAKK] lennének, sajnos téves. Utánanéztem, az osztrák történésznek egyedül az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában [OSZKK] Levelestárában található pár levele, például Fejérfatakyhoz. Vö. VANYÓ, *Újabb publikációk...* című, alább, a 374. jegyzetben idézésre kerülő dolgozatát.) – A részben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Intézetében a vatikáni magyar kutatások historiográfiájáról tartott speciális kollégiumom hallgatói számára írt tanulmányom középpontjában a kutatástörténet áll. Mindazonáltal igyekeztem úgy megírni, hogy az intézménytörténetről is átfogó képet nyújtson. Utóbbi téren azonban egyáltalán nem törekedtem a korábbi vizsgálatok eredményeinek, adatainak teljes körű integrálására. Ezek, kiváltképpen Pásztor Lajos, Csorba László, valamint majd még Fráter Jánosné és Ujváry Gábor munkái tehát továbbra is megkehlhetetlenek maradnak. Megjegyzem még, hogy a legtöbb esetben visszanyúltam a primér irodalomig, illetve magukig a forrásokig, ezért az óhatatlan átfedéseket e tanulmányokkal csak néhány fontosabb esetben jelzem.

Röpke kutatásokat követően – az év folyamán a vatikáni levéltár prefektusa több oklevelet kölcsön adott számára – Fraknói hazatért, azonnal nekilátott a szervezésnek.³⁷ Mindenekelőtt tájékoztatta római tárgyalásai eredményéről Simor János bíboros hercegprímást, Haynald Lajos kalocsai bíboros érseket, Ipolyi Arnold besztercebányai és Schlauch Lőrinc szatmári püspököt. Pártfogásukról megbizonyosodva Rómer Flóris kanonoktársával 1881. augusztus 16-án azzal a kéréssel fordult a nagyváradi székeskáptalanhoz – amelyben szép stalluma volt –, hogy „ajánljon meg a *Monumenta Vaticana* kiadási költségeire évenként 500 forintot és kérje fel az ország összes káptalanjait, hogy e célra szintén ajánljanak meg bizonyos évi járulékokat.”³⁸ A váradi kanonokok még aznap adakozásra szólították fel az ország káptalanjait és tehetősebb szerzetesrendjeit, nagyjavadalmasait, valamint egy-két püspököt. Mivel a püspöki kar többi tagja mellőzve érezte magát, őket november 23-ai levelével Fraknói kereste meg.

Egy-két óvatos kivételtől eltekintve (mint például a pécsi és a székesfehérvári káptalané, Dulánszky Nándor pécsi püspöké)³⁹ a sorban beérkező válaszok olyannyira kedvezőek voltak, hogy 1882 tavaszán tízesztendőnyi időtartamra összesen 130 000 líra állt a sorozat rendelkezésére. Az összeg a szaporodó önkéntes egyéni felajánlásoknak köszönhetően még tovább gyarapodott. Nyárra már mintegy 170 000 lírára rúgott. A végső összeg – miként majd az alábbi táblázatokban tételesen is látni fogjuk – már a 90 000 forinthez közelített. Ez éves bontásban nagyjából átlag 8–9000 forintot jelentett. A Fraknóiék által remélt 200 000 lírás határt tehát nemcsak hogy elérte, hanem valamivel még meg is haladta. Mivel a pénz nagy része, ha csupán kötelezettségek formájában is, már 1881 őszének végére összegyűlt, decemberre esedékké vált a résztvevők összehívása a szerkesztőbizottság megválasztása és a gyakorlati teendők megvitatása érdekében. Az értekezlet megszervezésére felkért Haynald bíboros ugyanakkor tanácsosabbnak látta, hogy még ezelőtt ismételten Rómához forduljanak. Döntése háttérében vélhetően az a megfontolás állhatott, hogy a vállalkozás – a munka érdemi részét tekintve ugyan nem, de léptékében – immár messze túlnőtt a kezdeményező Fraknói Vilmos személyén, aki korábban tulajdonképpen csak a maga nevében, tudós kanonokként (és szekszárdi apátként) tárgyalhatott a Kúriában. Valószínűleg az is diplomatikusabbnak tetszett, hogy egy-két részletkérdésben, jelesül a kiadandó anyag jellegével kapcsolatosan előzetes eszmecsereit folytassanak a római illetékesekkel, nehogy olybá tűnjék, mintha a tanácskozáson elfogadott határozatokkal kész tények elé kívánnák állítani a Szentszékét. Emellett Haynald több ízben hangot adott abbéli meggyőződésének, hogy a „*Monumenta Vaticana* igazgatásának és szerkesztésének székhelye Magyarhonban legyen, s a kiadványok közzététele magyar nyomda által eszközöltessék.”⁴⁰

³⁷ Az iratkölcsönzésre: MTAKK Régi Akadémiai Levéltár (RAL), 1881/544.

³⁸ MS 13 (1882) 444.

³⁹ MS 13 (1882) 511 és 513; PÁSZTOR, *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana»*, 51.

⁴⁰ Idézet Fraknóihoz Budapestről intézett 1881. december 19-ei leveléből. MS 13 (1882) 446. Haynald e feljegyzését október 22-én szóban is kifejtette. ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana”*, 68.

A kalocsai érsek ebben a szellemben írt 1882. március 9-én Jacobini államtitkárnak. Ismertette az addig tett lépéseket, beszámolt a gyűjtés eredményéről, majd engedélyét kérte, hogy Fraknói ismételten Rómába mehessen. A bíboros nem válaszolt. Fraknói Tárkányi kíséretében május elején mégis az Örök Városba utazott, ahol immár a valódi teendőkről lévén szó, az egy évvel korábbinál jóval nehezebben tudott dűlőre jutni. Az államtitkár egyrészt azt szeretete volna, hogy a kiadási munkálatok közvetlenül szentszéki irányítás alatt álljanak, másrészt a pápai nunci-usok jelentéseinek és utasításainak tervbe vett nyilvánosság elé tárása miatt is aggodalmaskodott. A magyaroknak végül a levéltár tudós prefektusa, (a Fraknói szemében először roppant ellenszenvesnek tűnő) Pietro Balan sietett a segítségére és felelősséget vállalt a megjelentetendő iratok tartalmáért. Többszöri megbeszélés után, melyek során Fraknói ékes latin nyelven megfogalmazott emlékiratban rögzítette elképzeléseit, Jacobini végül a közzététel módját illetően sem támasztott többé áthághatatlan nehézséget. Fraknói már útban volt hazafelé, amikor május 19-ei levelében az államtitkár válaszolt Haynaldnak és közölte: a Szentatya áldását adja a magyar klérus történelmi vállalkozására.

A kalocsai érsek ezt közvetően 1882. június 4-ére végre összehívhatta az alapító ülést. A Szent István Társulat budapesti üléstermében elnökletével tartott tanácskozáson megjelent Ipolyi Arnold beszercebányai, Császka György szepesi és Schusztér Konstantin kassai megyéspüspök, Németh József felszentelt püspök, csanádi nagyprépost, Markusz Gyula esztergomi, Latinovich Gábor kalocsai, Tárkányi Béla egri, Bubics Zsigmond váradi, Vágner József nyitrai kanonok, továbbá Ortvyai Tivadar, Füssy Tamás és Csaplár Benedek, részben mint az ajánlattevő főpapok és káptalanok képviselői. A szemmel láthatóan izgatott Fraknói előterjesztésére az értekezlet pontosan körülírta a Róma által előzetesen jóváhagyott célkitűzést, meghatározta a sorozat nevét, majd megválasztotta a szerkesztőbizottságot.

A megfogalmazás szerint a vállalkozás célja nem más, mint a „pápai levéltárakban létező s egyházunkat és hazánkat illető történelmi emlékek kiadása. Két sorozatban: a) A magyar királyok udvaránál működő pápai nuntiusok levelezéseinek kiadása; b) Theiner *Monumenta Hungariam Sacram illustrantia* című munkájának kiigazítása, kiegészítése és folytatása. A munka címe leend: *Vatikáni Magyarországi Okmánytár. Monumenta Tabularii Vaticani Hungarica*”.⁴¹ A sorozat szerkesztőbizottságának elnökévé Ipolyi Arnoldot választották meg, tagjai Dankó József, Knauz Nándor, Tárkányi Béla, Römer Flóris és Fraknói Vilmos lettek. A kiadványok sorrendjének megállapítása, a másolások intézése, a szerkesztés és a nyomtatás gyakorlati intézését az értekezlet mindenestül őrájuk – ténylegesen azonban egyedül Fraknóira – bízta. Minden esztendőre munkatervet és költségvetést voltak kötelesek készíteni, melyet az elvégzett munkáról szóló éves jelentéssel együtt az ajánlattevők szintén esztendőnként tartandó ülése elé kellett terjeszte-

⁴¹ MS 13 (1882) 523. – Az előző oldalakon elmondottak ezúttal – némi korrekciókkal, mint példának okáért a pénzösszegek esetében – alapvetően a 36. jegyzetben szereplő irodalom alapján.

niük. A pénzalap kezelésével a Szent István Társulatot bízták meg. Az alapítók továbbá pontosan meghatározták az 1892 júliusáig tartó befizetések feltételeit, a tiszteletpéldányokat kapó személyek és intézmények körét, döntést hoztak a fennmaradó példányok terjesztéséről és az ebből befolyó pénzek visszaforgatásáról a vállalkozás alapjába. Az első évre 3000 forint felhasználását engedélyezték. Mindemellett természetesen a felajánlókat is gondosan számba vették. Felsorolásuk összesen huszonkilenc személy és egyházi intézmény nevét tartalmazza:

<i>Az ajánlattevő neve</i>	<i>Futamidő</i>	<i>A felajánlás összege 1 évre</i>
1. Simor János bíboros, hercegprímás	1 év	200 arany
2. Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek	10 év	500 Ft
3. Roskoványi Ágoston nyitrai püspök	éves	1000 Ft
4. Peitler József váci püspök	10 év	500 Ft
5. Bonnaz Sándor csanádi püspök	5 év	500 Ft
6. Ipolyi Arnold beszercebányai, majd nagyváradai püspök	10 év	250 Ft
7. Császka György szepesi püspök	10 év	300 Ft
8. Schusztér Konstantin kassai, majd váci püspök	10 év	100 Ft
9. Esztergomi Főszékeskáptalan	10 év	600 Ft
10. Kalocsai Főszékeskáptalan	1 év	150 Ft
11. Egri Főszékeskáptalan	10 év	500 Ft
12. Váradai Székeskáptalan	10 év	500 Ft
13. Csanádi Székeskáptalan	10 év	100 Ft
14. Nyitrai Székeskáptalan	1 év	200 Ft
15. Váci Székeskáptalan	10 év	50 Ft
16. Szepesi Székeskáptalan	10 év	50 Ft
17. Rozsnyói Székeskáptalan	10 év	50 Ft
18. Pozsonyi Társaskáptalan	10 év	100 Ft
19. Kreusz Krizosztom, Vaszary Kolozs pannonhalmi főapát	10 év	300 Ft
20. Modrovics György O.S.B. zalavári apát	10 év	50 Ft
21. Kalmár András O.Sch.P. tartományfőnök	10 év	30 Ft
22. Németh József püspök, csanádi nagyprépost	10 év	50 Ft
23. Tárkányi Béla egri kanonok	10 év	500 Ft
24. Fraknói Vilmos nagyváradai kanonok, szekszárdi apát	10 év	500 Ft
25. Bubics Zsigmond váradai kanonok, majd kassai püspök	10 év	250 Ft
26. Dankó József esztergomi kanonok	10 év	150 Ft
27. Rimely Károly pozsonyi kanonok, lekéri apát	10 év	100 Ft
28. Rácsek János nagyváradai nagyprépost	1 év	500 Ft
29. Sujánszky Antal esztergomi kanonok	1 év	500 Ft
<i>Összesen:</i>	1. év (1)	8380 Ft + 200 arany

Az ülés résztvevői nem kívántak lemondani az ugyan kedvező, de a pontos összeg megjelölését későbbre hagyókról, illetve a korábban némileg kitérő választ adókról sem.⁴² Ráadásul közvetlenül az értekezlet után,⁴³ illetve a kötetek megjelenésének időpontjára az ajánlattevők köre újabb jelentkezőkkel, nagyjából püspökökkel, összesen tizennégy illusztris taggal bővült:

30. Lipovniczky István nagyváradai püspök	5 év	500 Ft
31. Simon Vince, Kuncz Adolf O. Praem. csornai prépost	10 év	100 Ft
32. Székesfehérvári Székeskáptalan	10 év	150 Ft
33. Mihajlovics József bíboros, zágrábi érsek	10 év	200 Ft
34. Zalka János győri püspök	[1 év]	200 Ft
35. Kovács Zsigmond veszprémi püspök	10 év	100 Ft
36. Schlauch Lőrinc szatmári, majd nagyváradai püspök	10 év	400 Ft
37. Dulánszky Nándor pécsi püspök	10 év	100 Ft
38. Kaczvinszky Viktor O.Praem. jászói prépost	10 év	100 Ft
39. Supka Jeromos O.Cist. zirci apát	10 év	300 Ft
40. Pécsi Székeskáptalan	10 év	100 Ft
41. Győri Székeskáptalan	[1 év]	200 Ft
42. Szatmári Székeskáptalan	10 év	50 Ft
43. Besztercebányai Székeskáptalan	10 év	50 Ft
<i>Összesen:</i>	1. év (2)	2550 Ft
<i>A felajánlások teljes összege az első évben</i>	–	10 930 Ft + 200 ar.
<i>A felajánlások összege a 2–5. évben, évenként</i>	–	9180 Ft
<i>A felajánlások összege a 6–10. évben, évenként</i>	–	8180 Ft
<i>A felajánlások teljes összege az 1–10. évben</i>		88 550 Ft + 200 arany ⁴⁴

A hosszas és gondos előkészületek, a legfelsőbb szinten folytatott tárgyalások, az adakozók – miként e két táblázat mutatja – imponálóan széles köre, nem utolsósorban pedig a szilárd anyagi háttér megteremtése biztató előjelekkel kecsesgett a vállalkozás sikerét illetően. A folytatás minden tekintetben igazolta a lelkes és felfokozott várakozást. 1884 és 1891 között a *Monumenta Vaticana hi-*

⁴² Jeleül a zágrábi érsekről, a szatmári és pécsi püspökről, továbbá a jászói prépostról és a zirci apátról, a pécsi, székesfehérvári és szatmári káptalanról. MS 13 (1882) 522.

⁴³ MS 13 (1882) 522. Nevüket lásd a táblázatban, 30–32. sz.

⁴⁴ A táblázatokban sorjázó adatok a MS 13 (1882) idézett helyeiről és a MVH kötetek végén található felsorolások egybevetéséből származnak. A záróösszegek az optimalizált értéket fejezik ki. A tényleges számok ezeknél valamivel kisebbek lehetettek. Időközben tudniillik néhány felajánló elhunyt, s többük hagyatékából vélhetően nem sikerült a hátra maradó tételeket bevételnie. Erre utal legalábbis, hogy az 1892-ben megjelent utolsó (előtti) kötettről már hiányzik Peitler József váci, Kovács Zsigmond veszprémi, Ipolyi Arnold nagyváradai püspök és Tárkányi Béla neve.

storiám Regni Hungariae illustrantia (Monumenta Vaticana Hungariae), magyarul *Vatikáni Magyar Okirattár*, némileg tehát módosított címmel két *series*re osztva gyors egymásutánjában nyolc, jobbra vaskos kötet látott napvilágot. Megjelentetésük rendkívül díszes és igényes kivitelben történt. Az összes munkát kivétel nélkül nagy ívű, latin és magyar történeti bevezetéssel, mutatóval, ha nem is nagyszámú, de a legfontosabb információkkal szolgáló jegyzetapparátussal látták el. A kiadó kilétét illetően minden felet kielégíteni látszó frappáns megoldást sikerült találni. A budapesti megjelenésű művek címlapján ugyanis sem a megjelentetést intéző Bizottság, sem a szervezeti kereteket nyújtó Szent István Társulat, de még a közreadó(k) neve sincsen feltüntetve. A belső oldalakon egyedül az *Előszó*, illetve a *Bevezetés* szerzője, ezek végén szövegközben a technikai kivitelezést (másoltatás, összeolvasás) végzők neve, az utolsó lapokon pedig az adakozók szerepelnek. Természetesen az már szóba sem jött, hogy Fraknói kezdeti felvetésének megfelelően a kiadó maga az Apostoli Szék legyen. Helyette rögtön a címnegyedív után az összes munkában XIII. Leó némileg a brévék megformálására emlékeztető, a pápai és magyar címerrel díszített méltató beszédének szövegét helyezték el, melyet 1884. május 25-én a sorozat első két kötete – ezen alkalomra bekötött – példányainak átnyújtása alkalmával intézett a szerkesztőbizottság Rómába utazó tagjaihoz.⁴⁵ Ekképpen a sorozat valamelyest mégis közös pápai–magyar vállalkozás színezetét nyerte, amit az előszavak, bevezetések szemléletmódja, a kötetek illusztrálása tett tónusosabbá.

A történetírás történetében egyedülálló *series* kötetei rendkívül változatos témájúak, és mindenekelőtt Fraknói Vilmosnak a vatikáni levéltárban,⁴⁶ pontosabban a római levéltárakban mutatott gyors és magabiztos tájékozódásáról tanúskodnak:

Első sorozat. Első kötet: *Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375*, Budapest 1887 (LXXVII + 524 p.) (IPOLYI ARNOLD beszercebányai püspök *Előszavával*, x–xvi; FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ *Bevezetésével*, II–LXXIII)⁴⁷ – Második kötet: *Gentilis bíbornok magyarországi követtségének okiratai 1307–1311*, Budapest 1885 (CXX+512 p.) (PÓR ANTAL *Bevezetésével*, XLVIX–CVII; FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ *Előszavával [Az oklevéltár ismertetése]* CIX–CXX) – Harmadik és negyedik kötet: *IX. Bonifác pápa bullái. I: 1389–1396. II: 1396–1404*, Budapest 1888–1889 (XXXVIII + 368 és 656 p.) (FRAKNÓI VILMOS *Bevezetésével*, XXI–XXXVIII) – Ötödik kötet: *A római Szentlélek-Társulat anyakönyve 1446–1523*, Budapest 1889 (XXVIII + 168 p.) (BUNYITAY VINCE *Előszavával*, XVII–XXVIII) – Hato-

⁴⁵ A pápai beszéd szövege tehát már e kötetek (MVH II [Campeggio–Buonvisi] és I₂ [Gentilis], vö. Századok 18 [1884] 552–555.) nagyjából az audienciát követően kötészetre küldött példányaiban is megtalálható. (Az első sorozat első kötete, a pápai tizedszedők számadásainak gyűjteménye három év múltán jelent meg.)

⁴⁶ Rövid tájékoztatás a *Monumenta* számára másolásra kijelölt középkori anyagról: FRAKNÓI VILMOS, *Nyomozások a pápai levéltárakban*, 4–5. Itt ízelítőként pár bullaregisztrumot is ismertet, illetve közöl VI. Kelemen (1342–1352) korából. Teljes kiadásukra azonban a felfokozott várakozások ellenére – vö. Pór Antal alább idézendő recenzióját – nem került sor.

⁴⁷ A kötetben ígért „mutatók” (LXXVII) négy, illetve öt év múltán készültek el. *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve I–II*, a Vatikáni Okirattár-Bizottság rendeletére szerkesztette ORTVAY TIVADAR, Budapest 1891–1892. (A tervezett közreműködők nevei: Századok 21 [1887] 179–181; a tényleges munkát végzőké a kötetek egyes részfejezeteinél.)

dik kötet: *Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490*, Budapest 1891 (LXXV + 280 p.) (FRANKÓI VILMOS *Bevezetésével*, XXXIX–LXIV; DÉCSÉNYI-SCHÖNHERR GYULA *Előszavával*, LXV–LXXV) – *Második sorozat*. Első kötet: *Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526*, Budapest 1884 (CLIV + 472 p.) (POLYI ARNOLD püspök *Előszavával*, XV–XXI; FRANKÓI VILMOS *Bevezetésével*, LXXXIX+CLIII) [Sajtó alá rendezte ÓVÁRI LIPÓT] – *Második kötet: Buonvisi bíbornok bécsi nuntius jelentései. Budavár felszabadításának kétszázados emlék-ünnepé alkalmából közrebocsátva*, Budapestini 1886 (CLVI + 310 p.) (FRANKÓI VILMOS *Bevezetésével*, LXXV–CLVI) [Sajtó alá rendezte ÓVÁRI LIPÓT]⁴⁸

Habár 1881. évi első pápai audienciáján Frankói a MTA főtítkáráként a testület háromszáz kötetes ajándékát nyújtotta át XIII. Leó pápának,⁴⁹ és az alapítók sorában több, a szerkesztőbizottságban pedig kizárólag akademikust találunk, e tudományos, történeti, méltán tudománytörténeti jelentőségű vállalkozás egyértelműen a 19. század végi hazai katolicizmus kiemelkedő szellemi teljesítménye volt. Ami persze nem jelentette azt, hogy a hazai világi tudományos fórumok ne kísérték volna rokonszenvező figyelemmel. Például a Magyar Történelmi Társulat lapja, a *Századok* több ízben és részletekbe menően tájékoztatta olvasóit az eseményekről.⁵⁰ A munkák színvonala, értéke – biztos állítható – igencsak meghaladta a MTA és a Történelmi Társulat akkori forrásközléseit, amit az egykorú kritika is elismert. A nagyszámban közölt ismertetések neves szerzői egyöntetűen méltatták a magyar klérus áldozatkészségét, valamint az egyes munkák történeti (topográfiai, statisztikai, archontológiai stb.) értékét.⁵¹ Valóban, a gazdag vatikáni források ismerete nélkül nemcsak a pápaság és Magyarország érintkezései, hanem a középkori magyar történelem sem ismerhető meg a maga valóságában, ami ugyanígy elmondható a következő évszázadok több kulcsfontosságú mozzanatáról, például Buda 1686. évi felszabadításáról. A méltatásokhoz az utókor ítélete csupán annyit tehet hozzá, hogy a legfelső szinten folytatott tárgyalásokkal, az egyedülálló struktúra kialakításával a hazai egyházi tudományosság sok más országot megelőzve a legelső között élt a vatikáni titkos levéltár megnyitása nyújtotta kivételes lehetőséggel. Számottevően hozzájárult ahhoz, hogy XIII. Leó 1881-es döntése után kialakuljanak a kutatás

⁴⁸ A sorozat 1909-ben megjelent utolsó kötetét lásd alább.

⁴⁹ Pontosabban az intézmény félévszázados fennállása során keletkezett kiadványait. Vö. – többek között – MTAKK RAL 1881/480.

⁵⁰ *Századok* 15 (1881) 637 (Rövid híradás az 1881-es római tárgyalásokról); *A vatikáni levéltár kincseinek publicatiója*, *Századok* 16 (1882) 521–522 (Beszámoló az alapító gyűlésről); *Századok* 18 (1884) 552–555 (Frankói és Tárkányi az első két kötet átadásakor mondott latin beszédének közlése). (Lásd még *Paleographiai mozgalmak a Vatikánban* címmel a jelentést a pápai levéltáros iskola megnyitásáról. *Uo.*, 555–556.)

⁵¹ Például MVH I: *Századok* 21 (1887) 184; MS [ú.f.] 1 (1887) 470–474 (Horváth Ferenc); KSz 1 (1887) 532–536 (Bunyitay Vince). MVH I2: MS 16 (1885) 456–459 (Cs.); MVH I[3]–4: KSz 4 (1890) 630–635 (Pór Antal, aki azért felemlít néhány sajtóhibát, és hangot ad türelmetlen óhajának, „vajha az előbbi pápák, nevezetesen pedig VI. Kelemen nagy becsű bullái is mielőbb kiadatván, közkeletűvé tétessenek”); *Századok* 24 (1890) 485–495 (Karácsonyi János: „A Vat. Okirattár most megjelent kötete fényes bizonyossága annak, mily gazdagok a római levéltárak Magyarországra vonatkozó történeti adatokban... A nagy számnak, bátran merjük állítani, teljesen megfelelni az érték is.”); MVH I6: *Századok* 25 (1891) 425.

minden érdeklődő számára tényleges hozzáférést megteremtő gyakorlati feltételei,⁵² és hogy bővüljön a kutatható pápai archívumok köre. A késő középkor egyik legfontosabb pápai hivatala, a *Dataria Apostolica* lateráni palotában őrzött, a történeszek előtt ugyanakkor teljesen ismeretlen, páratlanul értékes levéltárának hozzáférhetővé tételét, majd a Vatikánba szállítását Carlo Sacconi bíboros révén Fraknoi érte el,⁵³ majd adott közre anyagából azonmód két vastag kötetet.⁵⁴

A *Monumenta Vaticana* egy csapásra megteremtette a hazai tudományosság nemzetközi tekintélyét. E tekintélyt mi sem bizonyítja szemléletesebben, mint hogy az egyre nagyobb számban az Örök Városba sereglő külföldi tudósok közül állítólag egyedül a magyar historikusok nyerhettek bebocsátást a vatikáni levéltár mások elől elzárt, belső termeibe.⁵⁵ Fejérpataky László jóslata, miszerint „bizonyos, hogy a Monumenta Vaticana Hungarica köteteiben oly kútforrást fogunk bírni, mely nélkülözhetetlen lesz minden magyar történetíróra nézve...”, helytállóan bizonyult.⁵⁶

Excursus

Adriányi Gábor *Fraknoi Vilmos és a „Monumenta Vaticana”* című rövid, ám alapos, a vonatkozó források szinte teljességét feltérképező – imént a jegyzetekben többször idézett – tanulmánya a történeti kritika mélységét tekintve a témában a legjobbnak tekinthető. Központjában az a meglatás áll, miszerint Fraknoi eredetileg egy olyan római kiadványsorozatot kívánt elindítani, amelyben az Apostoli Szentszék magyar részvétellel és költségen maga publikálta volna levéltárának, levéltárainak forrásait, még hozzá nemcsak a magyar vonatkozásúakat. Ez az elgondolás azután – Adriányi szerint – 1881 november–decembere körül szűkült volna le a vatikáni *Hungaricumok* közreadására. (Lásd különösen 61. 64–66. 67–69.) Nem tartom kizártnak, hogy a római magyar kutatások egyszer megírandó monografikus feldolgozása esetlegesen majd igazolja, netalán tökéletesen megcáfolja a neves egyháztörténész felvetését. Én a fentiekben mindenesetre másként értelmezem az eseményeket. A tárgyalások ívét a konkrétumok rögzítése során természetesen felvetődő különféle elképzelések ellenére mindvégig egyenletesnek érzem, ami ki-

⁵² A kutatási szabályzat 1884-re készült el, ezért többen nem minden ok nélkül e dátumot tekintik a valódi nyitás esztendejének. A vonatkozó könyvészetet lásd: ADRIÁNYI, *Fraknoi Vilmos és a „Monumenta Vaticana”*, 62–63, 10. j.; és még CH. BURNS, *L'apertura dell' Archivio Segreto Vaticano alle ricerche storiche*, Archivi e archivistica a Roma dopo l'Unità. Genesi storica, ordinamenti, interrelazioni (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Saggi 30), Roma 1994, 33–50. – E hároméves átmeneti időszak egyúttal elégséges magyarázatát nyújtja Fraknoi kezdeti római tárgyalásai szükségességének. Lásd az *Excursust*.

⁵³ Századok 21 (1887) 179–181. (Fraknoi beszámolója a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság 1887. január 27-ei üléséről.) Jelentése a Datáriáról Simor primásnak: PL AE Simor, Cat. 44, fasc. 3, n. 778/1885.

⁵⁴ MVH I/3–4.

⁵⁵ „A magyar kutatót szívesen látják a Vatikánban, mert jó hírnevünk már eleve meg van alapítva; megalapította azt Fraknoi püspök a Monumenta Vaticana vastag fóliánsaival, melyek az ő lankadatlan munkássága folytán szaporodnak és csak több évtized múlva lesznek teljesen befejezve. Az ő érdeme az, hogy a magyar kutatót kitüntető szívességgel fogadják a Vatikánban, sőt még azt is megengedik, hogy a levéltár belső termeiben kutathasson; mint velem történt, ki hetekig dolgoztam ellenőrzés nélkül azon termekben, melyekbe csak különös kegy-képpen bocsátanak be néha-néha egy-egy kutatót. Kétségtelen jele a feltétlen bizalomnak, mellyel ott a magyar kutató munkásságát tekintik.” ÉRD-ÚJHELYI MENYHÉRT, *Kutatásaim a római levéltárakban*, KSz 10 (1896) 605–646, 605.

⁵⁶ *A pápai levéltárak*, 73.

zárja egy gyökeres koncepcióváltás megtörténtét. Lássuk röviden, miért. 1. Vonatkozó közlésekben a résztvevők közül sem Ipolyi, sem Fraknói nem szólnak erről, bár igaz, el is hallgathatták. 2. A forrásokban sokszor tényleg csak *Monumenta Vaticaná*ról esik szó, de nemcsak 1881-ben, hanem 1882-ben, sőt később is. Véleményem szerint pusztán némi pongyoláságról van szó, és vélhetően részben ez téveszthette meg nemcsak Adriányit, hanem még akkoriban több hazai káptalant is, jelesül a szepesit és a rozsnyóit. Ők a nagyváradi káptalan 1881. augusztus 16-ai felkérésére adott válaszukban kétségkívül egy ilyen általános jellegű sorozathoz adták támogatásukat. (MS 13 [1882] 512 és 513. A szepesiek ugyanakkor kiemelik, hogy ebből leginkább Magyarország fog profitálni a szoros érintkezések miatt.) Több válaszoló különösebb kommentár nélkül a „a Szentszék levéltáiraiban rejlő s eddig nagyrészt még kiadatlan történelmi emlékeknek Pápa Ő Szentsége által Monumenta Vaticana cím alatt tervezett közrebocsátása”-ról szól. Ugyanezt teszi a pécsi káptalan, ezt követően viszont a „magyar egyház-történelem római forrásainak teljes kimerítése”-ről értekezik. (Uo., 511.) Emellett egy igazán kompetens személy, Ipolyi Arnold 1881. szeptember 1-jei (!) válaszában kifejezetten „Monumenta Vaticana Hungarica” szerepel, és egy „hazai egyházi tudományos vállalat fontosságát és horderejét” húzza alá. (Uo., 448.) 3. Adriányi leginkább Fraknói 1881. június 10-ei, 12-ei és 14-ei, főként az első pápai kihallgatásról beszámoló leveleire alapozza mondanóját. (I.m., 64–66). Például: „Elmondtam neki [ti. a pápának], hogy még szerencsésebb volnék, ha valamikor közreműködhetnék a Szentszék auspiciuma alatt megindítandó nagyszabású forráspublikációban, mely arányban állana az Egyház múltjával és levéltárainak kincseivel. Készséggel ajánlanám fel tapasztalataimat és jóvelmeimet is.” Ez így önmagában alátámasztja Adriányi felvetését, igen ám, de XIII. Leó válaszában „Hangsúlyozta a Magyarország iránti szeretetét, hajlását, hogy minél többet tehessen érdekében...”, ami rögtön cáfolni is látszik azt. (Az összes idézet Adriányi közlése alapján.) Hiszen aligha valószínű, hogy a pápai jóakarát mindössze arra szorítkozott volna, hogy a magyarok fedezhessék az Apostoli Szék történeti kiadványainak költségeit. E kijelentésnek csak egy *Monumenta Vaticana Hungariae* esetében van értelme. 4. Haynald bíboros már az úgynevezett koncepcióváltás előtt ragaszkodott ahhoz, hogy a szerkesztés és a kiadás magyar kézben, Budapesten legyen, ami egy egyetemes jellegű szentszéki történeti kiadványsorozat esetében nyilvánvaló nonszensz lett volna. (I.m., 68.) 5. Ugyancsak a kalocsai érsek 1882. március 8-ai levelében egyértelműen arról ír az államtitkárnak, hogy Fraknói korábban a magyar vonatkozású források kiadásáról tárgyalt Rómában. Ha ez nem így volt, Haynald tudatosan és egyértelműen csúsztatott, amit azonban aligha engedett meg magának kardinális kollégájával, egyúttal egyházi felettesével szemben. (Haynald levelét lásd alább, a 7. pontnál.) 6. Fraknói mind személyes tapasztalatai, mind pedig például Theiner számtalan egyéb kiadványai alapján talán annyira már 1881 elején is tájékozott volt a vatikáni levéltár anyagát illetően, hogy felmérje annak nagyságrendjét, illetve a rendelkezésére álló lehetőségek behatárolt voltát. 7. Adriányi perdöntő adattal magát a koncepcióváltást, amely mögött egyébként Tárkányi Béla személyét sejtí, végsősoron nem tudja bizonyítani. (I.m., 68.) Tétele ezért pusztán intuíciónak tekinthető. – Az elmondottakból következőleg joggal élhetünk tehát a gyanúval, hogy Fraknói római tárgyalásai során mindvégig egy *Monumenta Vaticana Hungaricá*ról volt szó. Ne feledjük továbbá, hogy a vatikáni magyar vonatkozású források legalább annyira az Apostoli Szék, illetve az egyetemes Egyház történetének dokumentumai, mint Magyarországiéi. Erre Haynald kifejezetten utal 1882. március 9-ei, – az előző év eseményeit is röviden számba vevő – említett levelében: „*Quia vero simul nobis exposuit [scil. Fraknói] eam se ex apostolicis Beatissimi Patris et benignis Eminentiae Vestrae enunciationibus spem concepisse fore, ut si viri pro documentis ad historiam regni et ecclesiae Hungariae illustrandam vi sive specialis naturae suae, sive universalis pro tota Ecclesia destinationis eximie idoneis, post altissimam Suae Sanctitatis vel ab Eadem deputatorum Virorum pro singulis scriptis obtentam singularem permissionem, luci publicae dandis, vires suas intellectuales et pecuniarias conferrent, facultas scripta talia in archivio Vaticano exquirendi, describendi et tum imprimendi benignissime tribuatur.*” MS 13 (1882) 515–517.

3. A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET ÉS
A MONUMENTA ROMANA EPISCOPATUS VESPRIMIENSIS
(1894–1904)

A minden túlzás nélkül fényesnek nevezhető első évtized lezárultával a munka teljesen új keretben és elgondolás mentén folytatódott. Az 1887-ben átalakult⁵⁷ Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság ugyan nem oszlott fel, és valamelyes gyakorlati tevékenységet is folytatott,⁵⁸ Mátyás király leveleinek 1891-es megjelenését követően a kiadványsorozat megakadt, pontosabban hosszabb időre szünetelt. Miután tudniillik 1892 júliusában lejárt a káptalanok és a főpapok tíz évre vállalt kötelezettsége, ennek megújítására nem került sor. De nem is nagyon valószínű, hogy ez irányba lépések történtek, még ha netalán sikerrel is kecsegtettek volna. A „hőskorban” kiötlött finanszírozási megoldás a tapasztalatok és a nemzetközi római kutatások rohamos fejlődésének fényében már korántsem bizonyulhatott ideálisnak és hosszabb távon fenntarthatónak. A pénzek évről évre történő begyűjtése és az adakozók képviselőinek összehívása, az ezzel járó fáradságos ügyintézés helyett Fraknóinak óhatatlanul tartósabb és gyakorlatiasabb megoldást kellett találnia. Ösztönzőleg hathatott továbbá, hogy a Bizottság megbízásából az Örök Városban hosszabb-rövidebb ideig dolgozó kutatóknak semmilyen bázisuk nem volt, munkájukat olykor mostoha körülmények között végezték. Mindemellett folyamatos római jelenlétéről sem beszélhetünk. Fraknói már 1887-ben hangot adott aggodalmának, miszerint „a magyar kath. papság kellő készültséggel bíró ifjabb tagjainak sorában eddig még nem találkozott, ki a munkálatokban való részvétel céljából hosszabb időre az Örök Városban tartózkodni hajlandónak nyilatkozott volna.”⁵⁹ Márpedig a vatikáni levéltárban szinte első pillantásra szembeötlő, összefüggő egészet képező anyagok kiadása után újabb eredmények közrebocsátása elmélyültebb és szerteágazóbb kutatások végzését kívánta meg.

Fraknói tehát – aki osztrák kollégájával, Theodor Sickellel együtt már 1882-ben szeretett volna az osztrák–magyar követségnek évszázadok óta otthont adó *Palazzo Venezia*-ben egy állandó székhelyet kialakítani, vagy legalább egy közös termet szerezni⁶⁰ – a hosszú távon megnyugtató megoldást a korábbi struktúra megújítása helyett egy római magyar történeti intézet életrehívásában vélte megtalálni. A minta egyébként már adott volt. Elsősorban, mi több, kizárólagos jelleggel a

⁵⁷ Ipolyi Arnold és Tárkányi Béla időközben elhunyt, az új elnök Schlauch Lőrinc nagyváradi megyéspüspök (1893-tól bíboros) lett, a régiek (Fraknói, Knauz, Rómer, Dankó) mellé pedig Vaszary Kolozs, Poór Antal, Bunyitay Vince, Csaplár Benedek, Városey Gyula és Rapaics Rajmund lépett. Századok 21 (1887) 179–181.

⁵⁸ Lásd alább a Czaich, Beke és Áldásy kapcsán mondandókat (a 90. 98. és 112. jegyzetekben), s majd még Veress *Monumenta*-kötetét.

⁵⁹ Századok 21 (1887) 179–181. (Beszámoló a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság 1887. jan. 27-ei üléséről.)

⁶⁰ PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 157; [Uő.], *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 12.

vatikáni anyag feltárása céljából a nyugat-európai államok időközben sorra létrehozták tudományos műhelyeiket a pápák városában, amelyek hamarosan nagyszabású kiadványsorozatokot indítottak.⁶¹ A franciák már 1875-ben önállósították athéni intézetüktől a rómaiakat,⁶² a német püspökök támogatásával a bonni német történelmi társulat, a *Görres Gesellschaft* 1887/1888,⁶³ a porosz állam pedig 1888/1889⁶⁴ folyamán alapította meg történelmi intézetét. Az osztrákok 1890-ben intézményesültek.⁶⁵

⁶¹ E kezdeti időszak mellőzhetetlen áttekintésénél a kortárs Hodinka Antal (*A Római levéltárak*, I, 61–79) és kiváltképpen Vári Rezső (*Történelmi intézetek Rómában*) című munkáira, valamint a következő, akár történelmi ismertetéseiben, akár bibliográfiai adataiban legjobbnak tekinthető, összefoglaló jellegű tanulmánykötetre támaszkodtam: *Speculum mundi. Roma centro internazionale di ricerche umanistiche*, a c. di PAOLO VIAN, Roma 1992. – Az egyéb – bőséges és újabb – irodalomról, irodalomról a jelen állapotok tömör ismertetése nyújt majd ízelítőt a 7. fejezetben.

⁶² *L'École Française de Rome*. Székhelye a *Palazzo Farnese*-ben található. 1875-től, még IX. Piustól kapott engedély alapján kezdik meg IX. Gergelytől (1227–1241) a XIII. századi pápák regisztrumainak (1. kötet 1884-ben, a *Monumentával* egy időben), illetve 1899-től az avignoni pápák francia vonatkozásainak, majd XXII. János (1316–1334) és XII. Benedek (1334–1342) teljes anyagának publikálását. (Könyvészet: VÁRI, *Történelmi intézetek*, 29–30.) Tagjai – akik rendszerint több évet tölthetnek Rómában – munkáinak közzétételére szolgáló saját sorozata: *La bibliothèque des Écoles de Rome et d'Athènes*, amelynek 1877-től az 1910-es évek elejéig 105 kötete jelent meg. Válogatott bibliográfia, ismertetés: VÁRI, *Történelmi intézetek*, 28–29; CHARLES PIETRI–PHILIPPE BOUTRY–F. CHARLES UGINET, *La Scuola Francese di Roma*, *Speculum mundi*, 215–237, 233–237.

⁶³ *Römisches Institut der Görres-Gesellschaft*. Saját épülete nincs, a régi német egyházi intézmények (*Santa Maria dell' Anima*, *Campo Santo Teutonico*) infrastruktúráját használta (és használja). Kiadványai: *Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte* (QF). Alapvetően az 1585–1604 (valójában 1585–1590) közötti nunciusi jelentéseket közli, de több középkori kötete is megjelent (annáták, kollektóriák anyaga). Az 1892-ben kiadott első kötet még átfedésben van a poroszok kiadványával. Továbbá 1910-ben indult el a *Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316–1378*. Még fontosabb az 1887-től megjelenő *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte* című periodika, amelynek 1893-tól *Supplementheft* néven monográfia-sorozata is van. A kezdeti időszak könyvészetével: VÁRI, *Történelmi intézetek*, 33–36; valamint ERWIN GATZ, *L'Istituto Romano della Società Görres*, *Speculum mundi*, 470–486.

⁶⁴ *Königlich Preussisches Historisches Institut*. Ténylegesen 1889-ben kezdte meg működését a *Capitoliumon*, majd három éves kitérővel 1895-től sokáig a *Palazzo Giustinianiban* talált magának székhelyet. Kiadványai: *Nuntiaturreichweite aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken* (NB). *Abteilung I: 1533–1559. Abteilung III: 1572–1585. Abteilung IV: 17. Jahrhundert* (az 1605 utáni évekre) (vö. *Függelék*, III, n. 19 jegyzetében). *Repertorium Germanicum*, 1897-től, de az 1910-es évek elejéig még csak egy kötet jelent meg (vö. *Függelék*, III, n. 8 jegyzetében). REINHARD ELZE, *L'Istituto Storico Germanico di Roma*, *Speculum mundi*, 182–211; magyarul újabbban: ARNOLD ESCH, *A római Porosz Történelmi Intézet 1888–1936*, *MEV* 7 (1995) 3–4, 179–184 (ford. SOMORJAI ÁDÁM).

⁶⁵ *K. u. K. Österreichisches Historisches Institut [Istituto Austriaco di Studi Storici]*. Gyakorlatilag 1890-től létezett, méghozzá egy bérházban. Pár darab, például a Trienti Zsinat történetével foglalkozó és 1897-től megjelenő tematikus munka mellett kiadványsorozata 1901-től: *Nuntiaturreichweite aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken* (NB). *Abteilung II: 1560–1572*. A Theodor Sickel utáni igazgató, Ludwig von Pastor 1899-től több kötetben megjelenő grandiózus munkája, a *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* ugyancsak az intézményhez köthető. VÁRI, *Történelmi intézetek*, 5–16; KARL RUDOLF, *L'Istituto Storico Austriaco*, *Speculum mundi*, 348–389.

Az ösztönző példák mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a személyes motívációt sem, amelyről Fraknói ekképpen vall: „boldognak érzem magamat, hogy nemcsak irodalmi műveimmal, hanem egy bizonyára tartósabb hatású alkotással is éleszthetem a kegyeletet nemzeti történetünk emlékei, hagyományai és tanulságai iránt, melyeket elhanyagolva – hogy dicsőült barátunk és mesterünk Ipolyi Arnold nemes szavaival éljek – «üresebb lesz a múlt, sivárabb a jelen, kétesebb a jövő»”.⁶⁶

1889-től kezdődően, miután akadémiai főtítkári megbízatását a másodelnökire cserélte, Fraknói mind hosszabb időt töltött Rómában, majd az utóbbi tiszte lejártát követően, 1891 őszén állandó tartózkodásra odaköltözött. Intézetalapítási tervéhez idehaza ezúttal már semmilyen komolyabb támogatást nem kapott. (Nyitott kérdés marad, hogy a régi szisztéma megújításához ezzel szemben kapott volna-e, né tán a kezdeti lelkesedés már végleg kialudt?) A római ingatlanáraknak a telekspekulációk nyomán bekövetkezett átmeneti lezuhanása mindenesetre lehetővé tette számára, hogy álmát saját jövedelmeiből váltsa valóra.

Kezdeti elképzelése szerint a magyar történeti intézet a Vatikánhoz közel fekvő *Gianicolo (Ianiculus)* dombon, a Corsini-villa területén épült volna fel. A kiszemelt telekről azonban a városrendezési tervek ismeretében le kellett mondania. Választása végül a Vatikántól jóval távolabb fekvő, de csöndes egykori *Villa Patrizzi* parkjára esett. A terveket pár hét alatt elkészíttette. A szolid eleganciát árasztó épület a *Piazzale del Policlinicón*, a *Porta Pia* közelében 1894-re már készen állott. A földszinten kapott elhelyezést az alapító, illetve a majdani igazgató lakása, valamint egyéb helyiségek, az emeleten pedig a könyvtárterem és öt kutatói szoba.⁶⁷ Ezek Fraknói szándékai szerint térítés nélkül várták itthoni működése főbb színterei: az Esztergomi Főegyházmegye, a Vári Egyházmegye, a MTA, a Szent István Társulat és a Nemzeti Múzeum⁶⁸ által küldendő „magyar történetbúvárok, de egyszersmind az egyetemes történelem, a régiségtudomány és a művészettörténet magyar munkásai”-t.

A rövid idő alatt tudományos és kulturális központtá fejlődő Római Magyar Történeti Intézet tevékenységének középpontjában magától értetődően továbbra is a pápai levéltárak feltárása állott. Tekintettel arra, hogy a németek egymás között felosztották és megkezdték a császárokhoz és egyben a magyar királyokhoz akkreditált nunciások 16–17. századi anyagának módszeres közzétételét, a franciák pedig a 13. századi pápai regisztrumok teljes körű kiadását, Fraknói a magyar kutatások súlypontját a 14–15. századra helyezte.⁶⁹ Az Intézet kutatói nekiláttak a különféle vatikáni sorozatok, illetve egyéb – elsősorban római – lelőhelyek lehetőleg rendszeres átvizsgálásának.

⁶⁶ Századok 26 (1892) 185–186. Pályája méltatói méltán helyezik életműve középpontjába intézetalapítását. Így például CsÁNKI DEZSŐ, *Fraknói Vilmos*, LK 2 (1924) 208–211, 211.

⁶⁷ Építésének, majd további sorsának feldolgozása: CSORBA LÁSZLÓ, *A Fraknói-villa. A Magyar Köztársaság Szentszék melletti nagykövetségének székhelye*, Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata (1920–2000) (szerk. Zombori István), Budapest 2001, 113–135.

⁶⁸ Vö. SOMKUTI GABRIELLA, *Fraknói Vilmos a Széchenyi Könyvtár élén*, A Könyvtáros 40 (1991) 481–487.

⁶⁹ Századok 26 (1892) 411–415, 415. Vö. HODINKA, *A római levéltárak*, 75.

Szorgoskodásuknak hála, az Intézet hamarosan egy új *Monumenta*-sorozattal jelentkezhetett. A gyökeres újítás lényege abban foglalható össze, hogy az iratok kiválasztásának szempontját már nem valamely történeti tematika (például Mátyás király levelei), vagy a lelőhely (például a Szentlélek Társulat anyakönyvei), vagy akár az adott forrás(csoport) különleges és terjedelmes volta (miként IX. Bonifác [1389–1404] bullái esetében) határozta meg. Ezúttal már egy-egy magyarországi egyházmegye történetére vonatkozó, lehetőség szerint szinte az összes fellelhető – Rómában megmaradt avagy pápai provenienciájú – forrást igyekeztek időrendbe osztva közreadni. A változtatás több szempontból is indokolt volt. Összhangban állt a 14–15. századi vatikáni anyag jellegével, hiszen a különféle bulla-, brève- és kérvényregisztrumok egyes tételeit túlnyomó többségükben a *diocesis*ek nevei jelölték. A sorozatok átnézése után az iratok egyházmegyénkénti összeválogatása és kiadása egzakt, végső soron a fontosabb forrásanyag teljes körű publikására alkalmas módszer volt. Az egyes kötetek továbbá színesebb, olykor ügyiratszerűen összeálló adatokkal szolgáltak. Nem utolsósorban pedig a korábbi kedvező tapasztalatok fényében remélni lehetett, hogy a kiadás finanszírozását az adott egyházmegye főpásztora és káptalanja magára vállalja, ami a korábbi kisösszegű felajánlások helyett nemcsak biztosabb, de jóval egyszerűbb megoldást is jelentett.

Voltaképpen inkább tudatos, mintsem kényszer szülte koncepcióváltásról beszélhetünk. Magyarán Fraknói az intézményesülés mellett újabb, más típusú kiadványsorozatban látta a vatikáni magyar kutatások folytatásának – közelebbi – jövőjét. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy a *Monumenta Vaticana* pénzalapjában említésre méltó összeg maradt meg,⁷⁰ a 14. század magyar szupplikációinak szövegközlése a már régóta nyomdaeredeti készülségű kézirat ellenére mégsem látott napvilágot.⁷¹ A bennük foglalt kérvényeket ugyanis szintén egyházmegyék szerinti bontásban tervezhették közölni. Egy másik *Monumenta* elindítása persze nem jelenti azt, hogy a *Monumenta Vaticana* szakmai koncepciója végleg idejét múlta volna. Valójában arról volt szó, hogy az Intézet által előnyben részesített korszak forrásaihoz jobban illett egy új szerkezetű *series*. Ami, szögezzük le, ugyanakkor messze nem volt alkalmas az újabb kori anyagok közzétételére.

Bizonyítékként azt hozhatjuk fel, hogy majd két évtized szünet után Fraknói támogatásával és a Bizottság jóváhagyásával Veress Endre 16. század végi anyaga ismét a régi sorozatban látott nyomdafestéket. (MVH II3: *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből [1592–1600]*. A Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság megbízásából a vatikáni s egyéb külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja VERESS ENDRE, Budapest 1909 [XXXVI + 488 p.] [F(RAK-

⁷⁰ Még 1912-ben, azaz Veress munkájának megjelenése után is 13 000 korona várt felhasználásra. OSZKK Fol. Hung. 1749, fol. 27skk és 82skk. Többben a pénzalap kimerülésének tulajdonítják a *Monumenta Vaticana* megszűntét. Így tesz például Dőry Ferenc (LK 10 [1932] 141) és Tóth László is (Századok 68 [1934] 426). Koncepcióváltásra egyedül Pásztor Lajos gyanakszik, aki később kifejezetten utalt is egy nagyobb összeg meglétére. (*A vatikáni levéltár*, 118–120; PÁSZTOR, *Vilmos Fraknói e i Monumenta Vaticana*, 59.)

⁷¹ Lásd még alább, különösen *Függelék*, I, n. II.

nói) V(ILMOS) *Bevezetésével*, v–xx.) Továbbá a tudós püspök 1902-ben – kétségkívül intézete kezdődő válságával egy időben – nem mondja lezártnak a sorozatot, sőt folytatásának szükségességére utal, hangsúlyozva, hogy „tetemes másolat-készlet vár még kiadásra” benne.⁷²

A gyakorlatban az Intézet mellett az új koncepció is kiválóan működött. Mivel Veszprém főpásztora, báró Hornig Károly püspök – 1912-től bíboros – magára vállalta a kiadás költségeit, a középkorban az egyik legnagyobb területű egyházmegye római forrásainak első kötete már 1896-ban, a millennium évében megjelenhetett. A *Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis* összesen négy vaskos, a *Monumenta Vaticaná*hoz hasonlóan rendkívül díszes tipográfiával elkészített kötetének bevezetései ugyancsak kétnyelvűek voltak, történeti értéküket tekintve pedig – az anyag sokoldalúsága folytán – a korábbiakét talán még meg is haladták.

A veszprémi püspökség római oklevéltára. Báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. I. kötet: 1103–1276, Budapest 1896 (CLX + 410 p.) (FRANKÓI VILMOS Bevezetésével, LXIX–CLX) – II. kötet: 1276–1415, Budapest 1899 (CII + 468 p.) (FRANKÓI VILMOS Bevezetésével, XXXIX–CII) – III. kötet: 1416–1492, Budapest 1902 (CXXVI + 394 p.) (LUKCSICS JÓZSEF Bevezetésével, LXV–CXXVI) – A veszprémi püspökség római oklevéltára. Báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebocsátja LUKCSICS JÓZSEF dr. IV. kötet: 1492–1526. Pótlékkal az I–III. kötetbe, Budapest 1907 (CXII + 564 p.) (Bevezetés LXIX–CXII [I: A veszprémi püspökök 1492–1526. II: A veszprémi püspökök okmányok alapján kijavított névsora. III: Az oklevéltár befejezése]).⁷³

A kortárs tudományos közvélemény a vatikáni kutatások megindulásához hasonló érdeklődéssel követte nyomon a Római Magyar Történeti Intézet megalapítását, majd pedig kiadványsorozatának újabb és újabb köteteit. A *Századok* például többször beszámolt a fontosabb eseményekről, és azokat a magyar történettudománynak a német, a francia és az osztrák mellé való felzárkózásaként magasztalta.⁷⁴ Közölte, ismertette Fraknóinak elképzeléseiről, illetve az épület elkészültéről a Magyar Történelmi Társulathoz és a MTA-hoz intézett leveleit,⁷⁵ s jó előre hírt adott a *Monumenta Romana* első kötetéről.⁷⁶ Az összes munka kivétel nélkül megleghangú

⁷² FRANKÓI VILMOS, *A vatikáni levéltár és a római magyar történeti intézet*, A katolikus Magyarország 1001–1901. A magyarok megtérésének és a magyar királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából I–II (szerk. Kiss János–Sziklay János), Budapest 1902, 425–429. Tóth László nekrológiájában a *Monumenta Vaticana* huszonöt évéről ír, és arról, hogy a Fraknói-intézet e sorozat folytatása érdekében dolgozott. TÓTH LÁSZLÓ, *Fraknói Vilmos (1843–1924)*, MKSz 1924, 98–105, 100.

⁷³ Lukcsics utószava szerint Fraknói kezdetben szerkesztője, majd irányítója a munkálatoknak (IV, cxii). Vagyis az I–II. kötet Fraknói, a III–IV. Lukcsics neve alatt idézendő.

⁷⁴ *Századok* 28 (1894) 670. 850–851. 861. Utóbbi helyen a folyóirat szerkesztője aggodalmának ad hangot, hogy az alapítónak és a Hornig püspök által Rómába küldött Pally Miklós veszprémi egyházmegyes papnak átmenetileg ki kellett költöznie az épületből, mert annak falai még nem száradtak ki teljesen.

⁷⁵ A Szilágyi Sándorhoz 1892. február 14-én írt levél: *Századok* 26 (1892) 185–186. Fraknói 1894. október 4-ei levelét műve elkészültéről az Akadémia 1894. október 8-ai ülésén olvasták fel. *Századok* 28 (1894) 763–768. Az „intézet szervezetének megállapításához” a tudós testület közreműködését kérő levelet október 11-én a II. osztályhoz tették át. S.k. eredetije: MTAKK RAL 1894/116 (pótlás).

⁷⁶ *Századok* 29 (1895) 291.

kritikai fogadtatásban részesült. A bőséges ismertetések sorából⁷⁷ kitűnnek Áldásy Antal bírálatai, amelyek a méltatáson túl arra a tényre is ráirányították a figyelmet, hogy a rómaiak mellett a csekély számú hazai forrás is felhasználásra került, illetve hogy a kötetekben először látnak nyomdafestéket Magyarországról a pápákhoz intézett szupplikációk – köztük azok is, amelyek a *Monumenta Vaticana* számára már sajtó alá voltak készítve, fűzhetjük hozzá.⁷⁸

* * *

Ha röviden meg szeretnénk vonni a római magyar kutatások fénykorának, vagyis a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Fraknoi-intézet mintegy huszonhárom esztendő fölfele tudományos működésének a mérlegét, arra a következtetésre juthatunk, hogy az összkép még a két sorozat alapján kialakíthatónál is kedvezőbb. E megállapításra az Örök Városban megforduló magyar kutatók összehangolt működésének és egyéb vonatkozó publikációinak közelebbi szemrevételezése bátorít bennünket.

Első helyen magától értetődően mindkét vállalat lelkének, az 1892-től az arbei választott püspöki címet birtokló Fraknoi Vilmosnak teljességgel a vatikáni forrásokból merítő, illetve azokat részben felhasználó, idehaza és külföldön megjelent számtalan közleménye⁷⁹ és könyve⁸⁰ áll. Sorukból mindmáig messze kiemelkedik

⁷⁷ Az első kötetről: KSz 10 (1896) 857–863; MS 10 (1896) 686–690. A második kötetről: MS 13 (1899) 871–872; KSz 14 (1900) 82–85 (Karácsonyi János, aki kritika gyanánt egy téves monostor-azonosítást említ meg csupán). A negyedik kötetről: KSz 22 (1908) 594–595. Lásd még a következő jegyzetet.

⁷⁸ Amelyekből akkoriban mindössze 99 db XIV. századi kötet volt ismert. Áldásy módszertanilag indokoltan tartotta továbbá a csupán formulákat tartalmazó oklevélhelyek elhagyását, illetve a harmadik kötet esetében a kisebb szerkezeti változtatásokat és a jelzetek megadásakor az időközbeni levéltári rendezések figyelembevételét. Recenziója az első két kötetről: Századok 33 (1899) 920–924. Vö. még uo. 756. A harmadik kötetről: Századok 37 (1903) 852–853.

⁷⁹ A már idézettek mellett többek között: *Egy magyar jezsuita a XVI. században*, KSz 1 (1887) 385–433; *Az új vatikáni könyvtár*, MKSz [ú.f.] 1 (1892–1893) 235–240 (rövid áttekintés a kéziratok anyagáról is); *A Szent István-tól Rómában alapított magyar zarándokház*, KSz 7 (1893) 168–195; *Zrínyi Miklós pályájának vége (Közlemények a vatikáni levéltárból)*, Történelmi Tár (TT) 1894, 577–595 (nunciusi jelentések, brévék, államtitkársági levelek [Principi] közlésével); *Adalék a vatikáni levéltárból a Corvina történetéhez*, MKSz 2 (1894) 94 (bécsi nunciusi jelentés 1666-ból); *Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára*, MKSz 5 (1897) 1–23 (*Acta cameraliából*, számos római könyvtár anyagából, így a Barberiniből stb.); *I. Lipót császár és Marco d'Aviano kapuczinus atya levelezése 1680–1699*, KSz 2 (1898) 534–543; *Mátyás király magyar diplomatái*, Századok 32 (1898) [6 közlemény]; 33 (1899) [5 közlemény] (számos szupplikáció, lateráni regisztrum-adat); *János király és a római Szent-szék*, Századok 36 (1902) 697–715, 794–911; *Egy jezsuita-diplomata hazánkban 1583–1584*, KSz 16 (1902) 585–607, 685–811; *Ifjabb Vitéz János pontificaléja a vatikáni könyvtárban*, Róma 1903 (ism. MKSz II [1903] 179–180); stb.

⁸⁰ Például: *Magyarország és a cambray-i liga 1509–1511*, Budapest 1883; *XI. Ince pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. A vatikáni levéltár diplomatai irományai alapján*, Budapest 1886; [WILHELM FRAKNOI], *Ungarn vor der Schlacht bei Mobács (1524–1526). Auf Grund der päpstlichen Nuntiaturreporten*, Budapest 1886; *Várad felszabadítása és XII. Ince pápa*, Róma 1892; [WILHELM FRAKNOI], *Papst Innozenz XI. und Ungarns Befreiung von der Türkenherrschaft*, Freiburg im Breisgau 1902 (olaszul Firenzében látott napvilágot); stb. Lásd még: *Fraknoi Vilmos negyed-százados irodalmi munkássága 1861–1885*, Budapest 1886.

két hatalmas szintézise: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig* (Budapest 1895)⁸¹ és a *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel I–III* (Budapest 1901–1903). Miként a kortársak is aláhúzták, hasonló jellegű összegzéseknek a nemzetközi historiográfiában sem nagyon akadt párja.⁸² Utóbbi monográfiájában Fraknói mindemellett nemcsak az addigi vatikáni magyar kutatások tudományos kvintesszenciáját szűrte le, hanem az első kötet előszavában és függelékében⁸³ röviden számba vette a szentszéki–magyar kapcsolatok, illetve az egyes vatikáni fondok feltárásában elért eredményeket,⁸⁴ majd név szerint megemlékezett munkatársairól, illetve az irányítása alatt dolgozó kutatókról.⁸⁵ A rangos – és a fontosabb publikációkkal jegyzetekben kiegészített⁸⁶ – névsor a következő:

a) a Monumenta Vaticana-Bizottság megbízásából és támogatásával:

1. Ábel Jenő egyetemi tanár, Budapestről⁸⁷
2. Balics Lajos hittanár, Győrből⁸⁸
3. Bunyitay Vince püspöki könyvtáros, Nagyváradról⁸⁹
4. Czaich Gilbert római magyar gyóntató⁹⁰

⁸¹ A monográfia fontosabb, túlnyomórészt vatikáni provenienciájú forrásai négy évvel később külön jelentek meg: *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez*, Budapest 1899.

⁸² MS 9 (1895) 768–776 (Horváth Ferenc); KSz 9 (1895) 852–855 (Városey Gyula); Századok 33 (1899) 628–640 (Vécsey Tamás) – KSz 16 (1902) 373–374 és 17 (1903) 891–895; MS 17 (1903) 547–548. (Az első kötet néhány állításával, például a konstanzi zsinat kapcsán Városey Gyula vitatta Fraknói meglátásainak helyességét: KSz 15 [1901] 460–464.)

⁸³ *Magyarország és a római Szentszék*, I, v–xi és 341–356 [*A vatikáni levéltár*].

⁸⁴ Lásd még az 5. és 7. fejezetben elmondandókat is.

⁸⁵ FRAKNÓI, *A vatikáni levéltár*, 354–355. Itt 1882 és 1890 közötti időkor szerepel, ami nyilvánvaló elírás az 1882–1900 helyett.

⁸⁶ Néhány említésre méltó kivétellel a két *Monumenta*-sorozaton kívüli és kifejezetten római (itáliai) forrásokon alapuló munkák, illetve, amennyiben megállapítható volt, a gyakorlati kutatási tevékenység kerül felsorolásra, mindkét esetben a teljesség igénye nélkül. Az alkalmanként megadott tisztségek a kutatások folytatása idejéről valók.

⁸⁷ „Dr. Ábel Jenő derék fiatal philologusunk, ki tíz hónap óta Olaszország nevezetesebb könyvtáraiban buvárkodott, legutoljára a Vatikánban dolgozott, hol több nagybecsű görög codexet collationalt s Magyarország renaissance-kori irodalmához gyűjtött érdekes adatokat.” Vö. MTAKK Tört. 2° 282/IX, fol. 116. Korvína-kutatásai mellett Karácsonyi Jánossal IV. Jenő (1431–1447) szupplikációiból gyűjtött, valamivel 1889 előtt (korábban pedig talán V. Mártonéit [1417–1431] is). DÉCSÉNYI GYULA, *Olaszországi történelmi kutatások*, Századok 26 (1892) 467–475 és 550–559, 550. Hagyaték-törödéke: *Függelék*, I, n. III.

⁸⁸ Római tartózkodása nagyban inspirálhatta Árpádkori egyháztörténetének megírásában.

⁸⁹ 1887 őszétől 1888 tavaszáig volt Rómában. Lásd a MVH vonatkozó kötetét (főként xvii és xxviii).

⁹⁰ Fraknói felhívására a lateráni bullaregisztrumokban ott kezdte meg munkáját, ahol Érdújehelyi abahagya (lásd alább), és 1467-től 1497-ig kigyűjtötte, valamint regeszták formájában közölte az összes hazai vonatkozású iratot. CZAICH Á. GILBERT, *Regeszták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vo-*

5. Fejérpataky László nemzeti múzeumi segédőr, Budapestről⁹¹
6. Karácsonyi János hittanár, Nagyváradról⁹²
7. Kollányi Ferenc segédlelkész, Esztergomból⁹³
8. Merényi Lajos hercegi levéltáros, Kismartonból⁹⁴
9. Pesty Frigyes akadémikus, Budapestről⁹⁵
10. (Décsényi)-Schönherr Gyula, nemzeti múzeumi őrségéd, Budapestről⁹⁶

natkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből, TT 1899, 1–17; *Regesták VII. Imre [!] pápa korából 1484–1492*, TT 1902, 511–527; *Regesták VI. Sándor pápa korából*, TT 1904, 161–181. (Utóbbi bár első közlemény, a második rész iratai az 1498–1503-as évközből tudtommal már nem jelentek meg.) – Ha Fraknói besorolása nem téves, akkor a római magyar gyóntató kutatásai bizonyítékkal szolgálnak arra, hogy a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság az 1890-es évek végén is adott támogatást vatikáni kutatásokra. Czaich egyébként szabad idejében ettől függetlenül is sokszor megfordult a vatikáni levéltárban, amit Fraknói egy helyütt olyannyira méltat, hogy egyenesen elődjéhez, Cseleshez hasonlítja a derék pátert. (*A római magyar gyóntatók*, 394.)

⁹¹ Lásd a MVH vonatkozó kötetét. Többek között 1885 őszén töltött két hónapot az Örök Városban. Római kutatásai alapján írt tanulmánya: *Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században*, Századok 21 (1887) 493–517. 589–609. Levéltári ismertetése (*A pápai levéltárak*) már többször szerepelt. Döntéshozó akadémikusként az 1910-es években ismét szerepet játszik majd a római magyar kutatások történetében.

⁹² Ábel Jenővel IV. Jenő szupplikációi magyar vonatkozásait gyűjtötte 1889 előtt (korábban pedig talán V. Mártonéit is). DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 550.

⁹³ KOLLÁNYI FERENC, *A vatikáni levéltár*, MS 7 (1893) 362–370 (vö. [Uő], *Római levelek*, Esztergom 1893). 1893 tavaszán négy hónapot volt Rómában. Ő is IV. Jenő *supplicatio*it másolta (néhányat leír közülük: 364–366); illetve még az állami levéltár *Annata*-sorozatában keresett adatokat 1471–1560 között. Jelentése római működéséről Vaszary Kolozs hercegprímásnak: PL AE Vaszary Kolozs prímás, Cat. 9, n. 4.551/1892 (!). Lásd még második útját, illetve a későbbiekben akadémiai bizottsági szereplését.

⁹⁴ 1889-ben a VII. Incéhez (1404–1406) intézett szupplikációkból az összes magyar kérvényt lemásolta. DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 550.

⁹⁵ A pápai tizedszedők jegyzékeinek kiadásában működött közre. PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 152–153, 42. j. Minden valószínűség szerint részt vehetett Ortvyay topográfiájának előkészítésében, bár neve a kötetekben nincs feltüntetve.

⁹⁶ 1889 végén a MVH II/6 kötete (Mátyás levelei) számára gyűjtött kiegészítő anyagot Vencében és Firenzében, majd átnézte a Vatikán Mátyás-kori szupplikációit, illetve folytatta Ábel és Karácsonyi munkáját IV. Jenő kérvényeivel. „Amiket kutatásaim folyamán a Vatikáni Magyar Oklevéltár számára lemásoltam, részint már értékesítették a Mátyás király levelezéseit tartalmazó kötetben, részint a későbbi kötetekben fognak felhasználni. Magam részére tett jegyzeteimről e sorok nyújtsanak némi tájékoztatást...” – írja és hoz néhány fontosabb adalékot IV. Jenő és V. Márton bullái, brevái közül, valamint kötetek szerinti, használható áttekintést nyújt 1486-ig mindarról, amit lemásolt és feljegyzett. DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 467–475 és 550–559. – A pápai *maggiordomo* által kiállított Sixtus kápolnai belépői tanúsága szerint 1889 augusztustól 1890 januárig időzött Rómában. MTAKK Tört. 2° 282/VIII, fol. 195–201.

b) a MTA megbízásából, a Forster-ösztöndíjjal:⁹⁷

1. Beke Antal kanonok, Gyulafehérvárról⁹⁸
2. Hodinka Antal cs. és kir. udvari könyvtáros, Bécsből⁹⁹
3. Kollányi Ferenc nemzeti múzeumi könyvtárőr, Budapestről¹⁰⁰

⁹⁷ Báró Forster Gyula a MTA-nál Scitovszky János hercegprímásról elnevezett egyháztörténeti alapítványa egy-egy ösztöndíjas számára hat havi római tartózkodást tett lehetővé. Lásd például HODINKA, *A római levéltárak*, 76.

⁹⁸ BEKE ANTAL, *Római emlékek a magyar egyház XV-ik századi történetéből*, TT 1900, 1–15. 1898 októberétől 1899 júniusáig időzött a pápák városában. Kutatása, majd azokat összegző közleménye két részre oszlik. Egyfelől az erdélyi egyházmegyére vonatkozó kivonatokat tartalmaz V. Márton pápától egészen VI. Sándorig (1417–1492). (A levéltár másolóival készített teljes szövegátiratokat átadta a „Monumenta Vaticana Okmánytár szerkesztőségének felhasználás végett”. Másfelől VIII. Ince pápa szupplikációinak 120 kötetéből kigyűjtötte az összes magyar kérvényt. Benyomásai felettébb kedvezőek voltak: „Olyan gazdag levéltár, mint a vatikáni, nincsen. Oly szíves, oly pontos, oly értelmes kiszolgálás sincs, aki ezekről tájékozva nincs, tegyen próbát. Meg fog győződni, hogy vatikáni levéltár csak egy van a világon” – lelkendezett. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. iv.

⁹⁹ Dr. Hodinka Antal jelentése, Akadémiai Értesítő (AÉ) 7 (1896) 497–499. A rutének uniójára gyűjtött anyagot 1895 második felében. Átnézte a Vatikánban a *Fondo Clemente XII (Fondo Albani)* köteteit, és az államtitkárság *Germania* állagának diplomáciai levezését a fontosabb évekre, utóbbit csekély eredménnyel. Fő anyaga a Hitterjesztési Kongregáció – akkor átmenetileg, s mint látni fogjuk, korántsem utoljára megközelíthetetlen – levéltára rejtette, ahonnan végül 200 iratot Fraknoi közbenjárása nyomán lemásoltathatott az 1641–1735-ös évkörből. Az Intézet munkájába a vatikáni levéltárról készített – már idézett – leírással kapcsolódott be. Alapvetően római kutatásaiból merít *Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből* (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből 17/3, Budapest 1898) című műve; illetve ide kapcsolható még: *Hazai vonatkozású kéziratok az olasz könyv- és levéltárakban*, MKsz 14 (1889) 35–83 (V. Makusev repertóriumából a magyar anyag kivonatolása). Egyéb idevágó munkáiról a következő fejezetben esik szó. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. v.

¹⁰⁰ KOLLÁNYI FERENC, *Regesták a római és parmai levéltárakból*, TT 1905, 311–376. Az 1897. év első felét töltötte Olaszországban. Főként a Mohács utáni évtizedek anyagával foglalkozott. Először az államtitkárság *Principi* fondjának 25 kötetét nézte át, noha, mint írja, a fontosabb okleveleket a MTA Történettudományi Bizottsága már évekkor korábban lemásoltatta. Majd átvizsgálta VII. Kelemen (1523–1534) bullaregesztáit (*Registri Vaticani*, 1317skk kötetek), de 28 kötetből mindössze kettőben talált (vol. 1320 és 1343) magyar vonatkozást, majd megnézte III. Gyula pápa (1550–1555) idejéből az 1744–1748. köteteket. Itt sem talált semmit és a *supplicatio*kban sem, amelyeket szintén III. Gyula és IV. Pius (1559–1565) első éveiből forgatott át. Ismerteti továbbá a *Minutae Brevium*ot (Armarium XL. XLI és XLII) és néhány egyéb állagot, valamint a Barberini és Corsini könyvtárat, emellett a húsvéti szünet alatt Pármában átvizsgálta *Carteggio Farnesianót*. Utóbbit az 1530–1552 évkörből tanulmányozta, a későbbi évekből ezúttal sem talált semmit. „Mindarról amit ez alkalommal a római és parmai levéltárakban összegyűjtöttem, a következő regestákban adok számot” – írta (311–313.), mivel egy tervezett munkája megírásáról le kellett mondania. Gyűjtése eredményeként tehát 1524–1597-ből jórészt az említett leőhelyekről számos, helyenként ügyiratszerűen összeálló magyar nyelvű regesztát közöl. – Egyúttal még a szabadságoló miniszter megbízásából tanulmányozta még az olasz könyvtárügyet: *Az olasz állami könyvtárak*, Budapest 1898 (31 p., klny. MKsz.). Talán az ő nevéhez köthető még: *Az olasz könyvtárak 1885. évi pragmatikája*, MKsz 15 (1890) 191–218 (fordítás németből).

4. (Décsényi)-Schönherr Gyula nemzeti múzeumi levéltáros, Budapestről¹⁰¹

5. Tóth Szabó Pál premontrei főgimnáziumi tanár, Kassáról¹⁰²

6. Véress Endre főgimnáziumi tanár, Kolozsvárról¹⁰³

c) A Szent István Társulat megbízásából

1. Érdújhelyi Menyhért plébános, Kiskőrösről¹⁰⁴

d) báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából

¹⁰¹ Második, immár intézetbeli működéséről nincsen könyvészeti adatom. Kérélmre, hogy a vatikáni könyvtárban kutathasson 1899. február 27-én kelt. MTAKK Tört. 2° 282/VIII, fol. 204. E kutatásaira lásd a *Függelék*et, I, n. III. A 20. század elején, a római történeztudománykongresszuson ismét megfordult az Örök Városban, s ekkor a Casanate könyvtárban is tájékozódott. SCHÖNHERR GYULA, *A római Casanate-könyvtár Korvin-kódexe*, MKsz 12 (1904) 435–469. Leírása során említi, hogy a gyűjtemény a magyarok egyik kedvenc kutatási célpontja, ám katalógusai igen hiányosak, ezért „mindig lehet benne valamit találni...” (436–437).

¹⁰² TÓTH SZABÓ PÁL, *Jelentés vatikáni kutatásaimról*, AÉ 13 (1902) 177–186. Ő 1901 első felében Fraknói irányításával VI. Sándor pápa szupplikációit vizsgálta, 1500 végéig bezárólag összesen 130 kötetet (vol. 982–1111). Emellett a *Registri Vaticaniból* VIII. Ince korának veszprémi regisztrumait gyűjtötte, melyek kapcsán felhívja a figyelmet arra, hogy Theiner közlései mindkét pápa időszakából mennyire töredékesek. (VI. Sándor 120 kötetéből mindössze 12-t adott ki.) Végül Martinuzzi Frater György meggyilkolásával kapcsolatosan átolvasta a bécsi nuncius 1551–1554 között kelt jelentéseit. „Annyira magyar vonatkozásúak e jelentések, hogy úgy amint vannak, összesen és egyenként kiadhatók volnának...” – állapítja meg, s miután a szupplikációkból kiszemezgetett 600 promóciónak egyházmegyéik szerint való ismertetését más alkalomra halasztja (178), behatóan értekezik a kérvények tartalmáról, forrásértékéről. Ugyanezt teszi még bővebben, rengeteg adattal és (akkori) pontos jelzetekkel a következő dolgozatában: *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál*, Századok 37 (1903) 1–15, 151–159, 217–239, 327–344. Szép számmal használt fel kérvényeket még *Szatmári György primás (1457–1524)* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1906 című művében is (például 56. 60–61).

¹⁰³ 1901 januárjától volt az Intézet tagja. VERESS ENDRE, *A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai*, MKsz 14 (1906) 109–130, 211–231, 109; DHI III, v. Lásd még a MVH vonatkozó kötetét, egyéb művei hosszas soráról pedig a következő fejezetekben lesz szó. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. vi.

¹⁰⁴ 1896. február–június folyamán járt az Örök Városban. A Szent István Társulat megbízásából mint a Fraknói-intézet tagja a „magyarországi kath. egyházakat általában érdeklő történelmi adatokat” gyűjtött, másfelől Császka György kalocsai érsek megbízta a „kalocsai egyházmegyét közelebbről érdeklő okiratok” feltárásával. Kettős feladata eredményeként közöl az 1419–1510-es évközből, főként II. Pius (1458–1464) és II. Pál (1464–1471) pontifikátusa idejéről 185 magyar kivonatot a *Registri Lateranensiből*. (A kutatásait folytató Czaich A. Gilbert említi 1899. évi imént (a 90. jegyzetben) idézett közleménye elején, hogy Érdújhelyi Fraknói ajánlására II. Pius és II. Pál pápák „datariai regestáinak” átkutatását vállalta el, s II. Pius uralkodásának idejéből és II. Pál első két esztendejéből az összes lateráni regisztrumot átkutatta, ellenben a későbbi évekből már csak egyes köteteket dolgozhatott fel. Érdújhelyi mindemellett pár 16–17. századi adatot hoz a *Germania* és *Venezia* fondok nunciusi jelentéseiből, valamint 35 kivonatot a római állami levéltár különféle állagaiból, utóbbiakat a 15. század második feléből. Közleményét csekélyebb fontosságú források felsorolásával zárja. ÉRDÚJHELYI, *Kutatásaim a római levéltárakban*, 605–646.

1. Lukcsics József veszprémi egyházmegyes¹⁰⁵

2. Pallay Miklós veszprémi egyházmegyes¹⁰⁶

e) Fehér Ipoly pannonhalmi főapát megbízásából

1. Sörös Pongrác O.S.B., főgimnáziumi tanár¹⁰⁷

2. Villányi Szaniszló O.S.B., bakonybéli apát¹⁰⁸

Az összesen tizenhét (Kollányi és Schönherr kétszer nyert ösztöndíjat) nevet tartalmazó névsor pótlásra, illetve kiegészítésre szorul. Hiszen bizonyíthatóan a Bizottságnak dolgozott például Óváry Lipót is,¹⁰⁹ az Intézet tagja volt még Zsák J. Adolf,¹¹⁰ valamint Turchány Tihamér.¹¹¹ Mellettük pedig többen saját költségükön, illetve egyéb dotációnak köszönhetően időzhettek az Örök Városban:

¹⁰⁵ Éveket tölt Rómában; miként láhattuk, ő szerkesztette a *Monumenta Romana Episcopatus Vespriensis* (MREV) második két kötetét. Emellett a kamarai állagokat kutatja, és adataiból rövid, de értékes összefoglalást ír. Lásd a következő fejezetet.

¹⁰⁶ A MREV előkészítésében vett részt. Századok 28 (1894) 861.

¹⁰⁷ A pannonhalmi rendtörténethez, illetve a vatikáni levéltár *Germania* és a *Fondo Borgbese* sorozatából Forgách-életrajzához gyűjt adatokat. Céduláit beépítette *Forgách Ferencz a bíboros, Századok 34* (1901) 577–608. 691–723. 774–818. című munkájába. A különlenyomatként is közreadott mű bírálója dicsérőleg említi a vatikáni anyag használatát, ugyanakkor – tévesen – kritizálja az „esztergomi bíboros” kifejezés használatáért. Ami ha ma idegenül és kevésbé szabatosan is hangzik, a korszakban annyira bevett volt, hogy Forgách szinte kivétel nélkül mindig így írta alá leveleit. KSz 16 (1902) 875–876 (Zubriczky Aladár).

¹⁰⁸ Elsősorban a pannonhalmi rendtörténethez kutatható.

¹⁰⁹ ÓVÁRY LIPÓT, *Jelentés olaszországi kutatásaimról*, Századok 18 (1884) 504–510. Miután Velencében ellenőrizte a Mirce-féle másolatokat és Bethlen-kori anyagot szedett össze, ismét Nápolyba utazott: „Nápolyi kutatásaim egyik tárgyát az ottani Farnese-levéltárban létező és III. Pál korabeli magyarországi nuntiusi jelentéseknek, lelkes főpapjaink által kiadott Monumenta Vaticana című nagyszabású mű számára való teljes összegyűjtése képezé; minthogy III. Pál pápa dipl. lev. című művemben azoknak csak kis része s ezek is nagyobbán csak kivonatilag vannak közölve. Ebbeli fáradozásom eredménye közel 400 darab nuntiusi jelentés s egyéb oklevél 1535-től 1545-ig...” (507–508). Hírt ad továbbá az Anjou-regesztárról és a Margit-legendáról. Végül Firenzében járt, ahol „VII. Kelemen korabeli mo-i nuntiusok jelentéseit s más magyar érdekű okleveleket kutattam a fönnemlített Monumenta Vaticana számára...” – írja. Végül tudatja, hogy több Burgio-jelentést és II. Lajostól, Szalkay érsektől származó levelet talált. – Lásd még a MVH köteteit és a *Függelék*, I, n. II vonatkozó részét.

¹¹⁰ ÓrOLA FRANKÓI még nem emlékezhetett meg, hiszen vélhetően 1903–1905 körül járhatott Rómában. Lukcsicsnál viszont szerepel mint a szupplikációkkal (is) foglalkozó intézeti tag (MREV IV, cviii). Publikációja: *A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai*, MKsz 17 (1909) 244–251. 335–346. A teljesség igényét ugyan nélkülöző, ám hasznos repertórium páriaként elkészült a vatikáni könyvtár *Bibliotheca Palatina* gyűjteményének jegyzéke is. Ezt maga a szerző említi, ám pontosabb hivatkozás nélkül (346). Eddig sajnos nem találkoztam cikkével.

¹¹¹ Ugyancsak Lukcsics említi (MREV IV, cviii).

1. Áldásy Antal¹¹²
2. Pettkó Béla¹¹³
3. Müller György¹¹⁴
4. báró Rosner Ervin¹¹⁵
5. Kovács Gyula
6. Lánczy Gyula¹¹⁶

¹¹² ÁLDÁSY ANTAL, *Olaszországi történelmi kutatások*, MKsz 1 (1892–1893) 240–277. 1892/1893 telén járt Olaszországban, Róma mellett Bolognában is megfordult. Beszámolójában remek összefoglalást ad a pápákhoz intézett kérvények kifejlődéséről, formáiról, ügykezelésének módjáról (241–244). Ismereti a forrásokat VI. Kelemtől XIII. Benedekig (ellenpápa, 1394–1417) (244–248) és V. Márton korából: „E supplicatiokat átvizsgálva, a Magyarországra vonatkozókat kivonatoltam, egynéhányat pedig egész terjedelmében lemásoltam. E regesták a Monumenta Vaticana részére készülvén, azoknak tartalmára e helyt bővebben nem terjeszkedem ki. Egyes regestákat a TT 1894. évfolyamában fogok közölni az általam készített bulla kivonatokkal együtt. Itt csak összegezve tüntetem ki, hogy hány ily Magyarországra vonatkozó regesta van.” Évenkénti bontásban 1417–1431 között 142 kötetből mindössze 301 darabot említ, történeti értékük méltatása kíséretében (248–251). – A bullaregisztrumokat 1342–1362 között vizsgálta, ám a teljesség igénye nélkül. VI. Ince (1352–1362) irataival végzett (*Registra Vaticana*: 24 kötet [vol. 220–244.] = 79 db irat; *Registra Avinionensia*: 29 kötet = 139 db irat; + 13 „breve” kötet = 139 db irat). VI. Kelemen idejéből csupán 5 kötetet nézett át a *Reg. Vat.*-ből (86 db irat), a többire és a *Reg. Avin.* 66 kötetére már nem jutott ideje. Átvizsgált még VI. Orbántól 3 kötetet a *Reg. Var.*-ből, de csak 5 db magyar vonatkozású forrást talált. A Történelmi Tárban utóbbi kutatásai eredményeit valóban közölte: ÁLDÁSY ANTAL, *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, TT 1894. 15–28 és 1895. 58–89. 260–288. – Mindemellert az *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* számára a *Germania* nunciusi jelentéseit szemrevételezte az 1625–1650-es évközből. I. Rákóczy Györgyre kevés, Bethlenre több adatot talált, amelyeket a sorozat szerkesztőségének adott át. Megjegyzendő, hogy az *Instrumenta Miscellanea*-ből 1378–1385-ből mindössze egy, közvetett magyar adalékot talált. – Kutatásai harmadik területét a római magán- és nyilvános könyvtárak alkották (251–258). Anyagukról elég vázlatos, ám kétségkívül némi iránymutatással szolgáló áttekintést ad: 1. Barberini (251–253); 2. Borghese (253–255); 3. Angelica (255); 4. Casanatense (255–256); Chigi (256); 5. Corsini (256–257) 6. Vallicelliana (257–258). Befelezésül behatóbban tárgyalja a bolognai Marsigli-hagyatékot (258skk). A Borghese-gyűjteményben végzett kutatásai kisebb eredménye: ÁLDÁSY ANTAL, *Magyar tanuló Rómában*, MKsz 2 (1894) 94–95. Ránk maradt hagyatékára: *Függelék*, I, n. VIII.

¹¹³ Forráskiadása a Barberinik gyűjteményéből: PETTKÓ BÉLA, *Olasz emlékirat Bethlen Gábor megbuktatásáról*, Századok 24 (1890) 144–153. [vol. LVII. 81, fol. 14–21.]

¹¹⁴ Az Erdély történetére Rómában kutató brassói származású Müller György Ede Nagy Lajos (1342–1382) kora regisztrumsorozatainak átnézésében volt Fraknoi segítségére. Tanácsára XI. Gergely (1370–1378) iratait tárta fel. Fraknoi azt írja, hogy gondosan készített kivonatait Müller a Történelmi Társaság számára fogja felajánlani (*Nyomozások a pápai levéltárakban*, 4). Erre nem, hanem mindössze 47 darab, Erdéllyel kapcsolatos irat teljes szövegű közlésére került sor, más folyóiratban és minden különösebb bevezetés nélkül. GEORG EDUARD MÜLLER, *Vatikanische Urkunden und Regesten zur Geschichte Siebenbürgens in den Jahren 1371–1377*, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde [N.F.] 24 (1892) 583–622. Vö. HODINKA, *A római levéltárak*, I, 76.

¹¹⁵ *Régi magyar házassági jog* című művében (Budapest 1887) idéz és közöl több forrást a Borghesék gyűjteményéből.

¹¹⁶ A kortársak által nem minden ok nélkül kevésbé respektált Lánczy 1899–1990 folyamán látogatta a vatikáni levéltárat. Dolgozatában főként a Miscellanea, Arm. I, vol. 12-ből (vö. fentebb az 5. jegyzetet) közöl adatokat: *Vatikáni anyagok Magyarországnak Szent István király által pápai bűbérül való felajánlásából*, Századok 35 (1901) 905–921.

7. Károlyi Árpád¹¹⁷

8. Thallóczy Lajos

Közülkük¹¹⁸ Áldásy és Pettkó bizonyíthatóan bekapcsolódott a tervszerű gyűjtésbe, illetve a *Monumenta Vaticana* munkálataiba.¹¹⁹ Mellettük gyakran megfordult a vatikáni levéltár falai között a magyar bencéseket érdeklő adatokat keresve Haudek Ágoston O.S.B., a római Szent Anzelm Egyetem tanára,¹²⁰ továbbá Ambró Béla, a császári és királyi szentszéki követség titkára az akkor még a családi palotában őrzött Borghese-gyűjtemény erdélyi forrásait vizsgálta és írt belőlük színvonalas dolgozatot. Ma már ez talán bajosan lenne elképzelhető egy diplomatáról.¹²¹

A vatikáni magyar kutatások fénykorának neves képviselői nemcsak a különféle levéltári fondok útvesztőiben haladtak előre. Együttal – úgy Rómában, mint már idehaza – folytonos figyelemmel kísérték egymás fontosabb közléseit¹²² és az egyre sokasodó nemzetközi kiadványok sorát, különös tekintettel azok magyar vonatkozásaira. Elsősorban a *Monumenta Vaticanában* kiadni szándékozott nunciusi jelentések német publikálását követték nyomon. Némi túlzással azt lehet mondani, hogy kiváltképpen Áldásy Antal recenziói a hazai adatok bőséges elősorolásával igyekeztek pótolni az elmaradt magyar közzétételt.¹²³ Az ismertetések a leíró jellegű tájékoztatás és méltatás mellett alkalmanként némi polémiának sem voltak híján. Fraknói például a *Nuntiaturreicherte*-sorozat első két kötetének felrója, hogy nem ismeri Óváry korábbi munkáját,¹²⁴ majd ugyanezt teszi Áldásy Antal is a sorozat harmadik és negyedik darabja kapcsán. Ma is érvényes sorai így hangzanak: „Igaz ugyan, hogy majdnem lehetetlenség kívánni, hogy valaki teljes jártassággal bírjon abban, hogy tudja, mi jelent már meg, mi nem. De ez csak bizonyos esetekre áll és nem olyanra, minő a jelenlegi, midőn aránylag szűk körre szorítózkodó okmányokat tesznek közzé. Azt pedig méltán el lehetne várni egy olyan vállalatától, mely, mint a jelen, egy első rangú tudományos intézet aegise alatt jelenik meg, hogy magát az illető körre vonatkozó irodalomról és publicatiokról tájékozza.”¹²⁵

¹¹⁷ A Borghesék családi levéltárában kutatott a Magyar Országgyűlési Emlékek számára. Adatait bőségesen kiaknázza: *Magyar Országgyűlési Emlékek X–XII* (MHH III/10–12, Budapest 1899–1917); az 1609. évi diéta történetét pedig mintaszerű tanulmány formájában dolgozta fel: *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, Századok 53 (1919) 1–28 és 124–163. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. VII.

¹¹⁸ A nevek többsége megtalálható: HODINKA, *A római levéltárak*, I, 76.

¹¹⁹ Áldásy maga szól erről már idézett publikációiban, az országos levéltár tisztviselőjének közreműködését az 1880-as évek derekán pedig maga Fraknói említi. Századok 21 (1887) 179–181.

¹²⁰ DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 550.

¹²¹ AMBRÓ BÉLA, *Malasina pápai nuntius működése Erdélyben 1599. A Borghese-hercegek római levéltárának diplomatiái iratai nyomán*, KSz 1 (1887) 253–290.

¹²² Lásd a két *Monumenta* kapcsán felsorolt ismertetéseket.

¹²³ Az alább idézendők mellett: Századok 34 (1900) 810–819 (NB I/7–9; II/1; III/ 1–2; IV/1–2). Lásd még a következő fejezetben is.

¹²⁴ Századok 26 (1892) 411–415 (NB I/1–2); Századok 26 (1892) 679–683 (NB III/1 és QF *Nunt. Morones*).

¹²⁵ Századok 27 (1893) 902–905, 905 (NB I/3–4).

A nunciusi jelentések mellett megkülönböztetett figyelemben részesültek Andreas Steinhuber¹²⁶ és Ludwig von Pastor,¹²⁷ néhány egyéb kiadvány,¹²⁸ valamint a délszláv történetírás munkái. Áldásy szinte ízekre szaggatta Eusebius Fermendžinnek a Horvát Tudományos Akadémia kiadásában napvilágot látott *Acta Bosnae* című művét.¹²⁹ Kritizálta válogatási szempontjait, pontosabban azok hiányát, filológiai pontatlanságait, kiváltképpen a bárminemű kritikai reflexiót nélkülöző utánközléseket. Kiegészítésképpen – minden egyes irat sorszámanak gondos feltüntetésével – még az egyébként szembeötlően változatos lelohelyek listáját is összeállította. Első helyre a Hitterjesztési Kongregáció levéltára került, melyről Áldásy a következőket írja: „Legtöbb eredeti okirat a római Propaganda levéltárából került ki, ezek, ami műveltségtörténeti érdekeket illeti, becsek. Csakhogy F. [ti. *Fermendžin*], amennyire mi ismerni véljük azt a levéltárat, távolról sem merítette ki az ott lévő jelentéseket. Annyi van ott, hogy annak a publicatiojára kötetek kellenének.”¹³⁰ A hazai historiográfiában itt esik először szó, amint még látni fogjuk, az egyik legjelentősebb szentszéki archívumról.

Láthatjuk, az ismertetések remek alkalmat kínáltak arra, hogy íróik fontos meglátásaiknak is hangot adjanak. Fraknoi szintén ekképpen tudatta a vatikáni magyar kutatások irányváltását,¹³¹ megint csak Áldásy pedig a porosz intézet századfordulós válsága apropóján a római történeti intézetek küldetésével kapcsolatos meglátásait fejtette ki. Egyfelől helyeslőleg idézi, hogy „az ily intézet élén álló vezető egyéniség első kelléke, hogy neve általánosan ismert legyen, személyes tekintéllyel és befolyással bírjon, hogy az egyes kutató arra szükség esetén támaszkodhassék, egyszóval társadalmi és tudományos téren kiváló egyéniségnek kell lennie, akinek ezenfelül még az olasz magán- és nyilvános levéltárak körül is kellő tájékozottsága legyen, hogy a kutatóknak e levéltári útvesztőkben kellő útbaigazítást adhasson...”. Másfelől pedig hozzáfűzi, hogy „ami pedig az új intézet tagjainak minőségét illeti, bizonyos – és ezt általánosságban mondjuk – hogy minden ily történeti intézet legideálisabb feladatának kellene lenni az ifjú történetírók és kutatók ki-

¹²⁶ A jezsuita kardinálisnak a *Collegium Germanicum et Hungaricum*ról írt monográfiáját Fraknoi és Áldásy értékelte. Utóbbi módfelett hiányolja a kollégium – általa ezek szerint közelebről ismert – levéltárának mélyebb kiaknázását. KSz 9 (1895) 138–150; MKsz 3 (1895) 361–363.

¹²⁷ Nemcsak klasszikus pápaságtörténete, hanem forráskiadásai kapcsán is. Például: KSz 19 (1905) 432–433 (*Ungedruckte Akten...* Karácsonyi János). A vatikáni magyar kutatók által személyesen ismert Pastor egyébként anyaggyűjtéséből több magyar vonatkozást közölt a *Történelmi Tár* 1890. évfolyamában. (*Szemelvények külföldi levéltárakból*, 700–720.)

¹²⁸ ÁLDÁSY ANTAL, *Újabb egyháztörténeti monográfiák*, KSz 8 (1894) 154–156 (főként VIII. Henrikről szóló vatikáni forrásmunkák); [Uő], *Az 1431-i összeesküvés IV. Eugén pápa ellen*, MS 10 (1896) 200–208 (cikkszerűen, iratközlés-kiegészítésekkel). Lásd még: *Századok Repertoriuma (1867–1975)*, szerk. PAM-LÉNYI ERVIN ET AL., Budapest 1987, 574–576.

¹²⁹ *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752* (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 23), Zagrabiae 1892.

¹³⁰ Századok 27 (1893) 609–623.

¹³¹ Miként fentebb már láthattuk. (Századok 26 [1892] 411–415.)

képzésének betetőzése egy oly helyen, hol minden lépten-nyomon a históriai tradíciók egész sorozatára bukkanunk. Csakhogy ez oly feladat, melynek megoldására hivatott személyt találni vajmi nehéz. Annak minden tekintetben egész embernek kell lenni; az nem lehet sem kizárólag bureukrata, sem tisztán tudós, hanem olyan, ki az ifjabb gárdát szóval és tanáccsal támogatni kész, aki nem csak velők és általok, hanem bizonyos mértékben nekik és értők is dolgozik.”¹³² Áldásy ma is megfontolásra méltó nézeteivel már csak azért is érdemes megismerkedni, mert jó egy évtized múltán akadémikus kollégái, részben maga a korosodó Fraknói is, egy szintén nehéz időszakon látszólag túljutva sajnos más következtetésre jutottak.¹³³

4. INTÉZMÉNYI INTERREGNUM (1905/1906–1924)

A poroszok Áldásy által taglalt századfordulós nehézségei csupán átmenetinek bizonyultak. Hogy csupán strukturális problémákról és még nem a pozitivistá történelemszemlélet válságáról volt szó, mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy éppen ekkortájt alakultak meg sorra egyéb nemzetek római történeti intézetei. Az 1887-től, illetve 1886-tól létező *Bömische Historische Expedition* és a *Polnische Historische Expedition* tényleges munkáját az osztrák intézet védőszárnyai alatt 1901-től és 1903-tól kezdte el.¹³⁴ A belga¹³⁵ és a holland¹³⁶ intézet 1904-től működött. Az 1905–1906-ban megalakult finn történeti expedíció meglehetősen kicsiny volt, mindazonáltal Henry Biaudet és Liisi Karttunen nunciátúrátörténeti, valamint a pápai–skandináv kapcsolatokat feldolgozó kiadványai révén rövid idő alatt számottevő jelentőségre tett szert.¹³⁷ Az 1910-ben alapított spanyol iskola ekkor viszont

¹³² Századok 35 (1901) 819–824 (NBI/13). Áldásy ismertetése nagyobb részét (821–824) voltaképpen a római porosz intézet kapcsán a német sajtóban kibontakozott polémiának szenteli. E vita lényege a történész helyére bürokratát helyező vezetőváltás és a körül zajlott, hogy az – össznémetté átalakítandó – intézmény működése „csupán” a *Nuntiaturberichte* és egy 15. századi regisztrumkötet kiadására szorítkozott, míg alapfeladatát, a vatikáni levéltár (és más olasz levéltárak) „rendszeres átkutatását és az anyag reperiálását nem oldotta meg.”

¹³³ MTAKK K 1591, n. 3. Lásd majd még alább, illetve a *Függelék*et, III, n. 6.

¹³⁴ Pár kötetet megélt, középkori kiadványaik: *Monumenta Vaticana res gestas Bobemicas illustrantia* (1903-tól), illetve *Monumenta Poloniae Vaticana* (1913-tól, főként kamarai, és nunciátúrai – Caligari, Bolognetti nunciosok – anyagot közöl). Mindazonáltal a lengyelek már 1889-ben kiadták a vatikáni levéltár őket érintő anyagának repertóriumát! Magyarul újabban lásd: KRZYSZTOF ŻABOKLIČKI, *A lengyel történészek Rómában Fraknói Vilmos idejében és a Lengyel Könyvtár megalapítása*, MEV 7 (1995) 3–4, 171–178 (ford. SOMORJAI ÁDÁM); vö. még BRONISLAW BIŁINSKINEK a 452. jegyzetben idézendő írását is.

¹³⁵ *Institut historique Belge de Rome* 1904-től, *Analecta Vaticano-Belgica* 1906-tól (Belgiumra vonatkozó pápai oklevelek, szupplikációk). JOZEF MERTENS, *L'Accademia Belgica*, *Speculum mundi*, 19–27.

¹³⁶ *Nederlandsch Historisch Instituut te Rome*, kezdetei 1904-ben, önállóan 1907-től. PETER VAN KESSEL–HANS DE VALK *et al.*, *L'Istituto Olandese di Roma*, *Speculum mundi*, 299–329.

¹³⁷ Könyvészettel: VÁRI, *Történeti intézetek*, 53–54; valamint UNTO PAANANEN, *L'Institutum Romanum Finlandiae*, *Speculum mundi*, 258–276.

csupán pár évig működött.¹³⁸ Mellettük említésre méltó intézményi háttér nélkül indultak meg, illetve folytatódtak az *Acta Pontificum Danica* (1904), az *Acta Pontificum Helvetica* (1906) és a *Calendar of Entries in the Papal Registers relating to Great Britain and Ireland* (1893) több kötetes sorozatai. Míg e vállalkozások a némethez, az osztrákhöz és a magyarhoz hasonlóan elsősorban a vatikáni, még pontosabban pápai provenienciájú forrásanyag feltárására és feldolgozására jöttek létre, a német régészeti intézet, az amerikai (1894/1895) és az angol iskola (1901) ténykedésének középpontjában – a történeti előzményektől talán nem függetlenül – az ókor és az irodalom állt.¹³⁹

Furcsa fintora a sorsnak, hogy a Fraknói-intézet tizenkét év eredményes működés után 1905–1906-ban, éppen a római történeti intézmények számának gyarapodásával egy időben szűnt meg létezni. A vatikáni magyar kutatásoknak a *Monumenta Vaticaná*val kezdődő két és fél évtizedes fénykora egy csapásra véget ért.¹⁴⁰

A sokasodó problémák ellenére elkerülhetetlennek talán mégsem mondható kudarc okai szerteágazóak. Elsősorban nem anyagi jellegű nehézségekről volt szó, hiszen Fraknói az 1900-ban Ferenc József királytól adományul nyert Szent Jobb-i apátsága – általa rendbe tétetett – birtokainak bevételeiből 1902-ben a meglévő mellé egy új épület építtetésébe kezdett képzőművészek számára, amely 1904-ben nyitotta meg kapuit. Nagyobb súllyal esik latba, hogy az évek során az Intézet kapcsolata a hazai tudományos élettel meglazult, a megfelelő utánpótlás pedig akado-

¹³⁸ *Escuela Española de Arqueología y Historia en Roma* (korabeli sorozata ugyanezen címmel). ARNAU PUIG GRAU–JAVIER ARCE, *La Scuola Spagnola di Storia e Archeologia*, Speculum mundi, 239–256.

¹³⁹ Mindazonáltal előbbi már 1911-re elkészítette az amerikaiakat érintő, érdeklő, részben vatikáni források repertóriumát (C. R. FISH, *Guide to the materials for American History in Roman and other Italian Archives*, Washington 1911), utóbbi pedig az 1950-es évektől vált a brit vatikáni kutatások központjává. (Lásd IAN B. COWAN közleményét [144skk] a 452. jegyzetben.) – Az *American School of Classical Studies* és a *British School at Rome* mellett a teljesség kedvéért meg kell még említeni az egyébként – a számottevő előzmények után – 1874-től működő német régészeti intézetet (*Kaiserlich Deutsches Archäologisches Institut*), valamint a *Bibliotheca Herzianát* is. – Mindezen felsorolt intézmények és kiadványaikra (bibliográfiával) VÁRI, *Történeti intézetek, passim*; HODINKA, *A Római levéltárak*, I, 61–79, *passim*; RUSSEL T. SCOTT, *La Scuola di Studi Classici dell'Accademia Americana in Roma*, Speculum mundi, 31–45; TIMOTHY PETER WISEMAN, *La Scuola Britannica di Roma*, Speculum mundi, 83–117; CHRISTOF THOENES–ERNST GULDA–DIETER GRAF, *La Bibliotheca Herziana*, Speculum mundi, 56–79; BERNARD ANDREA, *L'Istituto Archeologico Germanico di Roma*, Speculum mundi, 155–179.

¹⁴⁰ A megszűnés és a hosszas újjraalapítás történetéről: HODINKA, *A római levéltárak*, I, 72–79; VÁRI, 45–52; ÁLDÁSY, *Fraknói Vilmos emlékezete*, 456–457; leginkább pedig PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 100–129; PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 143–166; [Uő], *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 9–24; CSORBA, *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese*, 7–17 vonatkozó helyei; valamint FRÁTER JÁNOSNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854–1949* (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 70), Budapest 1974, 251–254 (251–262: *A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága*, vö. alább *Függelék*, III, n. 34.) – Megjegyzendő, hogy az irodalom az intézet bezárásának dátumát leginkább 1906-ra, olykor 1907-re, sőt 1912-re teszi. A hiteles szemtanúnak tekinthető Lukcsics József 1907-es sorai a kutatások befejezéséeként az 1905-ös évet említik. (MREV IV, CVIII.) 1906 a történeti intézet épülete (és nem a művészház!) bérbeadásának éve. SANTIFALLER, *Briefe von Wilhelm Fraknói*, 337; PÁSZTOR, *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 18.

zott. Lukacsicson és Veressen kívül a század elejére már nem nagyon akadt olyan fiatal, tehetséges, akár pap-, akár világi történész, aki hosszabb időre be kívánt, be tudott volna kapcsolódni az Intézet munkájába. Az ifjabb generáció hiányának róható fel, hogy rendszerezett kutatásai ellenére az intézménynek mégsem lehetett olyannyira feszes munkaterve, amilyent Fraknói kezdetben szeretett volna.

Szembetűnő emellett, hogy az alapításkor megjelölt kedvezményezettek közül sem a Nemzeti Múzeum, sem az esztergomi, sem pedig a váradi egyházmegye¹⁴¹ nem élt a számára felajánlott lehetőséggel – noha a villa falai között több magyar püspök is megfordult – és a Szent István Társulat is csupán egy alkalommal használta ki azt. Az Intézet magánintézmény jellegét a MTA oda telepített Forster-ösztöndíja, a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság feltételezhető és alkalmi támogatása, továbbá a veszprémi egyházmegye tevőleges közreműködése a kiadványsorozatban sem feledtethette.

Leginkább ez bizonyult végzetesnek, vagyis hogy az Intézet jogi értelemben tulajdonképpen nem létezett. Válójában „csupán” alapítója eltökéltsége, pragmatizmusa és áldozatkészsége hozta létre, majd tartotta fenn. Noha műve távolabbi jövője már a kezdetekkor foglalkoztatta,¹⁴² és egy alapítólevél-tervezet talán el is készült az 1890-es évek derekán,¹⁴³ a vállalkozás létjogosultságát előbb tudományos tevékenységével kellett és lehetett bizonyítani. A jogi alapok hiánya azonban a 20. század elejére mind égetőbb problémának mutatkozott. Fraknói – aki 1904-ben a külföldi vatikáni kutatók *doyen*jeként az összes tudományos intézet nevében köszönhette a pápai trónra lépett X. Piust (1903–1914)¹⁴⁴ – ekkor már előrehaladott kora és romló egészségi állapota miatt egyre kevesebbszer fordult meg a vatikáni levéltárban, könyvtárban. Mind kevésbé érezte magát alkalmasnak intézete fenntartására, illetőleg közvetlen vezetésére, és végleg haza kívánt térni.

„Áthatva a meggyőződéstől, hogy Róma tudományos és művészeti kincseinek, műemlékeinek és régiségeinek tanulmányozása azt az emelő és nemesítő hatást, amit a múltban gyakorolt, a jövőben is érvényesíteni fogja; egyszersmind vezérelve az óhajástól, hogy az Örök Városban tudományos és művészeti intézetekkel bíró nemzetek sorában a magyar ne hiányozzék...” kezdősorokkal tehát 1904 vége felé – előzetes egyeztetések nyomán – egy részletes alapítólevél-tervezetet vetett papírra. Intézetét, pontosabban immár történeti és művészeti intézeteit királyi védnökség, valamint miniszteri felügyelet alá kívánta helyezni. Ügyeik vitelére

¹⁴¹ Szmrecsányi püspök alább idézendő leveléből erről ugyanakkor biztosan tudjuk, hogy elvileg elfogadta Fraknói felajánlását.

¹⁴² „Egyébiránt az alapító oklevél formulázása tárgyában kikérem a hazai illetékes körök tanácsát és utasítását...” – írta Szilágyi Sándornak 1892-ben. *Századok* 26 (1892) 185–186.

¹⁴³ Vö. Szmrecsányi Pál nagyváradi püspök 1905. január 29-ei levelét Fraknóihoz: „A mostani tervezet azonban... az eredeti tervezetnek oly irányban való megváltoztatását jelenti...” *A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében. Fraknói Vilmos bizalmas előterjesztése jóakaróiboz és barátaihoz*, Budapest 1905 (kézirat gyanánt), 5.

¹⁴⁴ PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 161; [Uő], *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 13–14.

pedig a MTA, a Szent István Társulat tudományos osztálya, továbbá az országos képzőművészeti tanács elnökéből, a Kultuszminisztérium művészeti osztályának vezetőjéből és a Szent Jobb-i apátból (üresedés esetén a Központi Szeminárium rektorából) álló bizottság felállítását javasolta. Bár hangot adott reményének, hogy „ezen intézetek fönntartása és jövő főnnállásuk biztosítása tekintetében... idővel más tényezőknek is közreműködése mellett, azok az ország kulturái érdekeivel és közjogi állásával összhangzó irányban tovább fejlesztetni és kiegészíteni fognak...”, a szükséges anyagi alapokról különféle lekötések és alapítvány formájában megfelelően gondoskodott.¹⁴⁵

Mivel a tartós működtetésre fordítani szándékozott tőke nagyobb hányada a Szent Jobb-i apátság javadalmából származott, Fraknói elsődlegesen egyházmegyéje, személy szerint pedig Szmrecsányi Pál megyéspüspök támogatását igyekezett elnyerni. A váradi egyházmegye azonban a tervezet szövegének 1905 folyamán történő többszöri kölcsönös módosítását követően sem karolta fel teljes szívvel püspök-kanonokja elképzeléseit, igaz, végül érdemi akadályt sem emelt eléjük. Fraknói mindenesetre kénytelen volt belátni, hogy „teljesen lehetetlen Rómában intézeteket létesíteni és fönntartani, amelyek Egyházam részéről rokonszenvező fogadtatásra és hathatós támogatásra nem számíthatnak, amelyeket Egyházam csak tűrni hajlandó; mert azok a létjog és az életképesség föltételeit nélkülöznék.”¹⁴⁶ Tervezetét visszavonta, majd 1906-ban római villáját bérbe adta az egyik közeli klinika orvosa számára, aki magánszanatóriumot rendezett be benne.

A Budapestre hazatérő és múzeumi-könyvtári országos főinspektorként¹⁴⁷ a Nemzeti Múzeum épületébe beköltöző Fraknói a püspöki karral kezdte újra tárgyalásait. Bár különösen Hornig Károly veszprémi, valamint Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök személyében befolyásos támogatókra talált, és a püspöki kar több ízben komolyan foglalkozott a kérdéssel, törekvéseit ezúttal sem koronázta siker.¹⁴⁸ A tervei elé tornyosuló nehézségek gyökere ezúttal is éppen ugyanaz volt, mint korábban.

¹⁴⁵ A tervezet közölve: FRAKNÓI, *A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében*, 2–5.

¹⁴⁶ *Uo.*, helyenként.

¹⁴⁷ Állami megbízatását Fraknói 1897–1915 között látta el. Vö. például ΤΟΤΗ, *Fraknói Vilmos*, 101.

¹⁴⁸ Miután a *Budapesti Hírlap* 1911. február 1-jei száma nyilvánosságra hozta elképzeléseit, Fraknói a *Századok* hasábjain, gyakorlatilag már a tárgyalások zátonyra futását követően publikálta a Vaszary Kolozs primáshoz 1910. augusztus 20-án benyújtott alapítási tervét. *Századok* 45 (1911) 153–155. Ebben leírja, hogy 1894-ben történeti intézetet, 1902-ben festők és szobrászok befogadására épületet emeltett. „A történeti intézetben, egy évtizeden át, a püspöki kar tagjai, a szerzetesrendek főnökei és a M. T. Akadémia által küldött történetbúvárok eredményteljes munkásságot fejtettek ki, amiről jelentékeny kiadványok tanúskodnak. A művészházban a mai napig három művész dolgozik, kiket évenként 10 000 korona ösztöndíjjal, ezenfelül egy részüket megbízásokkal is elláttam.” A két intézmény állandó megalapítására végső ajánlatként azt javasolta, hogy a „történeti intézetben létesítendő ösztöndíjas helyekből egy-egynek betöltésére a nagyváradi latin szert. egyházmegye, a M. T. Akadémia és a Szent István Társulat élvezzék a bemutatás jogát azon szabályzat keretében, amelyet a nm. püspöki kar meg fog állapítani.” Elutasítás esetén pedig kilátásba helyezte, hogy az épületeket eladja, a befolyó összeget, százezer korona értékű alapítványt és hagyatékát három részre osztja, majd a MTA, a Sz. István Társulat és a létesítendő országos egyházművészeti tanács rendelkezésére bocsátja.

Egyfelől a Szent Jobb-i apátság bevételeinek *in perpetuum* lekötése az alapítvány számára számos (kánon)jogi aggályt vetett fel, másfelől a püspökök mindvégig ragaszkodtak ahhoz, hogy egy alapvetően egyházi javadalomból létesített intézmény minden téren tisztán katolikus jellegű és rendeltetésű legyen. E kíváncsi feltételeit pedig nem látták maradéktalanul biztosítottak.¹⁴⁹

Válóban, egy szükségképpen állami felügyelet alatt álló,¹⁵⁰ eredendően egyházi forrásokból fenntartott, különféle testületek képviselői által igazgatott és a legkülönbözőbb egyházi és világi tudományok, művészetek művelőinek helyt adó intézmény hivatalos formájában oly sok érdek kereszttüzebe került volna, amely minden bizonnyal lehetetlenné tette volna eredményes működését. Bár korábban gyakorlati téren sok tekintetben egyre inkább ilyesformán működött, és kimondottan a katolikus intézményrendszer büszkeségei közé tartozott,¹⁵¹ az alapító tekintélye, jelenléte és iránymutatása nélkül olyannyira életképtelennek bizonyult volna, hogy az elképzelt formában már létre sem jöhetett. Fraknói pragmatizmusa ezúttal ideálistusnak bizonyult.

Mindazonáltal feszültségektől sem mentes, a sajtó élénk figyelmétől kísért tárgyalásai, a nyílt levelek sora, az egyházi és világi értelmiség aláírásgyűjtése a római intézet mellett,¹⁵² kiváltképpen pedig annak korábbi eredményes működése meghozta a gyümölcsét. Míg a *Monumenta Vaticana* sikere ellenére az 1890-es évek elején Fraknói egy római magyar történeti intézet tervéhez semmiféle hivatalos támogatást nem tudott szerezni,¹⁵³ addig az 1910-es évekre mind a magyar hierarchia felismerte egy saját, önálló, *egyházi*, mind pedig a MTA és a magyar állam egy *világi tudományos* intézmény szükségességét az Örök Városban. Mivel azonban a püspöki kar a gyakorlati lépések megtételét tanácsosabbnak látta későbbre halasztani, a Fraknói-féle történeti magánintézet kizárólag állami újraalapítás keretében élt tovább. (A művészház 1913 elejére befejezte működését. Ennek ekkor nem akadt gazdája, építetője kénytelen volt áruba

¹⁴⁹ Lásd mindenek előtt a váradi káptalan Fraknóinak szóló – Fetser Antal helynök által jegyzett – válaszkiadványát: *A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyébe*, Nagyvárad 1911 (Kézirat gyűjtemény). OSZK Fol. Hung. 1749, s.f., valamint az itt található iratanyagot. – Fraknói újabb levele Vaszary hercegprímáshoz a római intézet érdekében: PL AE Vaszary, Cat. Da. 1910. november 12.

¹⁵⁰ „Külföldön működő tudományos és művészeti intézet főnállása a kormány erkölcsi támogatása és közreműködése nélkül nem lehetséges.” – írta Fraknói Szemcsányinak. *A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében*, 2.

¹⁵¹ Fraknói a bécsi *Pazmaneum* és a *Collegium Germanicum et Hungaricum* mellett ismertethette intézetét, működését, ahol egyúttal tájékoztatást nyújtott a pápai levéltárról, s kitért fontosabb munkatársaira, valamint a vatikáni magyar kutatások közvetlen, illetve régebbi előzményeire is. *A katolikus Magyarország 1001–1901. A magyarok megtérése és a magyar királyság megalapításának kilencz századik évfordulója alkalmából*, 425–429 (FRANKÓI, *A vatikáni levéltár és a római magyar történeti intézet*).

¹⁵² Vö. leginkább OSZK Fol. Hung. 1749, *passim*; PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 165. (A tárgyalások Fraknói által összeállított forrásaiból természetesen bőségesen merít mind Pásztor Lajos, mind pedig Csorba László. Átolvasásuk ugyanakkor igen tanulságos volt.)

¹⁵³ „...kísérleteink, melyek egy római magyar intézet létesítésére céloztak, eredményhez nem vezettek.” Századok 26 (1892) 185–186.

bocsátani. Szűk egy évtizednyi fennállást követően a máig épségben meglévő épület örökre eltűnt a római magyar jelenlét lapjairól.)¹⁵⁴

Fraknói hosszas előkészítést, levelezést követően 1912. január 20-án – a Forster-ösztöndíj mellé – végül százezer koronát helyezett letétbe vagyonaól a Szent István Társulatnál, további ötvezret pedig a MTA-nál a „római levél- és könyvtárakban végzendő kutatások és tanulmányok elősegítésére”, illetve a „római levél- és könyvtárakban felkutatott, Magyarországot érdeklő történeti emlékek vagy ezeket földolgozó történeti munkák közzétételére...”¹⁵⁵ Az alapítvány kapcsán a MTA rövidesen már olyan állami intézet létrehozására irányuló javaslatról hozott határozatot, amely „Magyarországnak Olaszországgal és különösen a Szentszékkal való sok százados kapcsolata által nagyérdekű kutatási és tudományos eredményekre nyújt biztos kilátást”.¹⁵⁶ A tudós testület elnökének, Berzeviczy Albertnek előterjesztésére¹⁵⁷ gróf Zichy János kultuszminiszter az 1913. évi költségvetésben 20 000 koronát irányzott elő a Római Magyar Történeti Intézet (*Istituto Ungherese di Studi Storici*) állami létesítésére, működtetésére, illetve további ösztöndíjas helyekre.¹⁵⁸

A miniszteri döntést követően, korábbi ígérteit beváltva, római telkét, villáját és annak berendezését Fraknói a magyar államnak ajánlotta fel. Adományozó levele 1913. január 22-én kelt, ennek alapján készítették el az ajándékozási szerződést,

¹⁵⁴ Pásztor (*L'Istituto Storico Ungherese*, 163, 98. és *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 18, 40. és a 20, 47. jegyzetben) többek között a *Pesti Napló* 1913. január 12-ei számára hivatkozva bizonyítja, hogy a művészház 1913 elején még életben volt, habár ugyanezen lap már 1912. március 24-én (72. sz.) a művészház csődjéről és – múlt időben – bezárásáról cikkezett. A Fraknóival készített interjú kivágása megtalálható: OSZK Fol. Hung. 1749.

¹⁵⁵ Fraknói 1912. január 20-ai levelében tudatta, hogy „mivel egészségi állapotom és előrehaladott korom nem engedi, hogy Rómában tartózkodjam és az intézetet vezessem, ismételten megújított kísérleteim pedig, amelyek az intézet biztos és állandó megalapítását célozták, sikertelenek maradtak: azon fájdalmas kényszerűség előtt állok, hogy az intézet fenntartásáról le kell mondanom”, majd a következőket kérte: „a római könyv- és levéltárakban végzendő kutatások elősegítésére és eredményeik közzétételére hivatott alapítványomat kezelésbe venni méltóztassék, és kiküldendő bizottsága velem egyetértőleg az alapítvány szabályzatát elkészítse.” A MTA a bizottságot már január 29-én kiküldte. Századok 46 (1912) 157–158; *ÁÉ* 43 (1912) 127.

¹⁵⁶ Az alapítvány szabályzatának megállapítására felállított bizottság (Berzeviczy, Fraknói, Forster, Fejérpataky és Wlassics Gyula) 1912. február 26-án elfogadott határozatai és alapítási javaslata közölve: *ÁÉ* 43 (1912) 153–154. Az akadémiai igazgatótanács jóváhagyása március 3-án kelt. *Uo.*, 156.

¹⁵⁷ Kiadva: Századok 46 (1912) 318–321. Berzeviczy Albert 1912. március 11-ei hosszas előterjesztésében a római kutatások nemzetközi jelentőségét és a múltbeli magyar eredményeket hűzta alá. Az intézet létesítését kimondottan állami feladatnak tartotta, és rangja biztosítására a római követség útján gyakorlandó királyi védnökséget kért számára. Egyedül az éves működési költségek fedezésére igényelt – az osztrákok kiadásait figyelembe véve – évi 30 000 koronát. Berzeviczy szerint „a létesítendő magyar történelmi intézetnek célja volna úgy a római, mint általában a magyar történelem forrásaiban szintén rendkívül gazdag olaszországi levéltárakat és könyvtárakat, a magyar történelem szempontjából mennél szélesebb körben rendszeresen átkutatni, s a kutatások eredményét időről-időre külön kiadványokban közzétenni. Emellett az intézet módot és alkalmat nyújtana önálló régészeti és műtörténeti tanulmányokra, kutatásokra és ezek eredményeinek közzétételére.”

¹⁵⁸ Értesítése 1912. november 28-án kelt. Századok 47 (1913) 157.

amely híven követte a levélben foglaltakat. Példának okáért a harmadik pontban is, amely az adományozás tényének rögzítését követően a történész előrelátó óvatosságáról árulkodva egy fontos biztonsági garanciát tartalmaz. Fraknói tudniillik arra az eshetőségre, ha a magyar állam netalántán lemondana egy *magyar történeti intézetet* fenntartásáról az Örök Városban, úgy rendelkezett, hogy a mindenkori törvényes magyar kormány a villát – vagy eladása esetén annak vételárát – köteles fele-fele arányban a MTA és a Szent István Társulat birtokába adni! Az adományozó püspök kevés kikötése közé tartozott még, hogy a házában található Pázmány-portrét megtartja magának, továbbá, hogy a nyolc éve hűségesen szolgáló (és majd a világháború viszontagságai között az épületet berendezésével épségben megőrző) olasz szolgát hagyják meg állásában.¹⁵⁹

A hosszas vajúdas után létrejött régi-új intézmény szervezeti szabályzatát a kezdeményezésben tevélegesen szerepet vállaló MTA készítette el. Eszerint

„az intézet befogadja, irányítja és támogatja a történelem, archeológia, művészettörténet, klasszika-filológia és irodalomtörténet magyar munkásait, akik Róma és esetleg Itália más részeinek könyv- és levéltáraiban, művészeti és tudományos gyűjteményeiben, úgyszintén a régiségekre és műemlékekre vonatkozólag kutatásokat vagy tanulmányokat végeznek. Az intézet e munkásság eredményeinek közzétételéről a körülményekhez képest gondoskodik.”¹⁶⁰

Az alapító szándékaival összhangban tehát kimondottan tudományos rendeltetésűvé tett intézmény a m. kir. kultuszminiszter irányítása alá került, aki jogkörét a MTA-n belül felállított „Római Történeti Bizottság” avagy a „Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága”¹⁶¹ révén gyakorolta. Az Örök Városba küldendő igaz-

¹⁵⁹ S.k. levele Zichy miniszterhez és az ennek nyomán kötött, a római telekkönyvi átíratás alapjául szolgáló március 3-ai ajándékozási szerződés szövege közölve alább *Függelék*, III, n. 1 és 2. – 1921-ben Fraknóinak aggályai támadtak amiatt, hogy tulajdonképpeni alapítóokirat nem került kibocsátásra. Habár augusztus 10-ei beadványára Vass József kultuszminiszter haladéktalan intézkedést helyezett kilátásba (Vö. CSORBA, *A Fraknói-villa*, 122, 21. j), erre valószínűleg nem került sor. A közalapítvány-ügyi királyi ügyvizsgáló 1922. április 12-ei (1922/508 sz. alatt iktatott) előterjesztésében ugyanis megfelelően bizonyította, hogy e szerződés – tartalmánál fogva és a szervezeti szabállyal kiegészítve – alapítóokiratnak tekinthető, s hogy „új alapítólevélre csupán abban az esetben lenne szükség, ha a magyar állam a szóban levő intézet fenntartásáról lemondana, vagy ha ezzel bekövetkeznék a tőkevagyonnak az alapító által előre kijelölt két várományos intézmény között való felosztása.” K 1224/147. (Számos hivatalos irat jegyzéke uo., n. 149.)

¹⁶⁰ Az 1913. január 27-ére elkészült szabályzatot a korábbi – Csánki Dezsővel kibővített és 1912. december 6-án új mandátumot nyert – grémium készítette el. *Századok* 47 (1913) 157; *AÉ* 24 (1913) 86. A szabályzat szövege eredeti változatban, majd a csekély változtatásokat eszközölő, 1913. augusztus 6-án kelt jóváhagyó miniszteri levéllel együtt közölve: *AÉ* 24 (1913) 132–134 és 679–681; illetve utóbbi még *VÁRI, Történeti intézetek*, 48–50. A miniszteri levél eredetije: *MTAKK K 1224/4*. – Fraknói felajánlásától kezdődően az alapszabályig bezárólag a fontosabb iratok újra kiadva, illetve az események összefoglalva: *A Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai és ügyrendje*, Budapest 1936, 79–84.

¹⁶¹ A MTA állandó bizottságai közé tartozó testület tagjai voltak: az elnök közvetlen irányítása alatt a másodelnök, a főtítkárs, illetve a történettudományi bizottságból három, a régészeti és klasszika-filológiai bizottságból két-két tag és a kultuszminiszter képviselője. A Bizottság munkáját három évre választott előadó koordinálta. Működésére és tagjaira az 1910–1920-as évekből: *FRÁTERNÉ, A Magyar*

gató és titkár, valamint az állami ösztöndíjasok személyéről például e testület előterjesztésére döntött. (A magánösztöndíjakról a Bizottság véleményezése mellett adományozóik, illetve kezelőik, például az Szent István Társulat határoztak.)

A vatikáni magyar kutatások historiográfiájában immáron a második – voltképpen a *Monumenta Vaticanát* kiadó grémium helyére lépő – Bizottság első érdemleges, 1913. december 20-ai ülésén elfogadott ügyrendjét Fraknoi, Áldásy és Fejérpataky dolgozta ki.¹⁶² A húsz pont többek között kimondta, hogy az ösztöndíjasok kutatásainak körét és irányát, elképzeléseik figyelembe vételével az akadémikusok határozzák meg (akiknek Rómában akár bejelentetlenül is joguk volt ellenőrzést tartani), hasonlóan ahhoz, hogy mely eredményeket kelljen átadni az Intézetnek, és melyek használhatók fel szabadon. Az ösztöndíjasok továbbá munkájuk eredményeiről kötelesek voltak havi rendszerességgel kisebb, majd hazatérésük előtt átfogó jelentést tenni az Intézet igazgatójának, illetve titkárának.¹⁶³ A bizottsági ügyrend megszavazását követően 1914. március 18-án megállapították a Történeti Intézet házirendjét, majd a május 18-ai ülésen sor került az új intézeti tagok szemé-

---

Tudományos Akadémia állandó bizottságai, i.h. és 258–259. A vonatkozó legfontosabb források *uo.*, 261–262 (*A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működésére vonatkozó közlemények, források*). A közelebbi elérhetőség nélkül hozott iratok közül az akadémiai kéziratárban fennmaradtakéinak jelzetei: A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának jegyzőkönyvei 1913–1939. MTAKK K 1591; a MTA Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának iratai 1902–1948, MTAKK K 1224. (Utóbbi anyag vélhetően nem más, mint az Áldásy Antal halála után a lakásán meglehetősen rendezetlenségben talált és bátyja által a MTA-hoz beszolgáltatott iratok együttese. *Vö. uo.*, K 1591/[48] [1933. márc. 29.]; RAL 1933/345 és különösen 522). Míg e – Pásztor és Csorba által részben hasznosított – forrásokról dolgozatomban igyekszem legalább áttekintést nyújtani, addig a régi akadémiai levéltár törzslapjában fennmaradt bőséges iratanyagból csupán az 1930-as évekből merítkezem valamelyest. (A két fő fond tudniillik különösen 1935-től már alig tartalmaz valamit.) Mindezen források mélyebb és átfogó feltárására a téma majdani monográfiája lesz hivatott, tájékozódását a K 1823–1855 (1890–1949) jelzetű mutatókötetek sokban segíthetik. – A Bizottság számadáskönyvei, költségvetései és tényleges kiadásai 1914–1923-ból: K 1225. Megjegyzendő még, hogy Fráterné RAL jelzetei messzemenően nélkülözik a teljesség igényét, az országos levéltári forrásokra vonatkozóan pedig Pásztor Lajos, Ujvári Gábor és Csorba László idézett dolgozatai adnak eligazítást.

¹⁶² „...a római Tört. Intézet bizottságának ügyrendjét Áldásyval és a püspökkel együtt már elkészítettük. Áldásy lekopogtattatja a szöveget, és még a bizottsági ülés egybehívása előtt szétküldi a biz. tagoknak, hogy az ülés előtt tájékozva legyenek a szövegről. Fraknoi nagyon sürgeti az ülés megtartását, főleg a titkár kijelölése céljából. E sürgetésnek fő oka az, hogy ő Karácsonyra el akar utazni, januárban pedig Olaszországban készül levéltári kutatásra (Velence, Milano, Genova).” Fejérpataky levele vélhetően Berzeviczyhez. Budapest, 1913. december 13. MTAKK K 1224/10. – A november 17-ei alakuló ülésen a Drezdában tartózkodó Fraknoi nem vehetett részt, ezért nyomatékosan kérte, hogy személyi döntést nélküle ne hozzanak. Aligha véletlen, hogy az alakuló bizottsági ülésen csupán az általa felvetett pontokat tárgyalták. Lásd *Függelék*, III, n. 3, illetve AÉ 26 (1915) 277–281. Utóbbi helyen a MTA 1914. évi munkásságáról szóló jelentés 12. pontja az alapítási időszakra vonatkozó akadémiai kéziratári források jó összegzését adja (jegyzőkönyvekből, levelekből, jelentésekből stb.).

¹⁶³ MTAKK K 1591/1 (az 1913. dec. 20-ai ülés jegyzőkönyve). A bizottság ügyrendje kiadva: AÉ 25 (1914) 124–127. Az első tagok között megtaláljuk Áldásyt, Fejérpatakyt, Forster Gyulát és természetesen Fraknoit is. *Vö. a* 156. és 160. jegyzetet.

lyének kiválasztására.¹⁶⁴ Méghozzá hosszas vita után, amely azzal az elvi eredménnyel zárult, hogy fiatal kutatókat lehetőleg ne küldjenek Rómába, igaz, a határozat *in personam* klasszikus filológusokat, és nem történészeket érintett.¹⁶⁵ Ugyanekkor határozták meg az Intézet munkatervét, legalábbis a történeti kutatásokat illetően.¹⁶⁶

Az éves állami támogatás kezelője a MTA apparátusa lett,¹⁶⁷ a majdani kiadványok közzétételét élete folyamára újabb nemes gesztussal Fraknói vállalta magára.¹⁶⁸ A publikációk számára szintén biztató távlatokat nyitott, hogy 1915 áprilisában Ormódy Vilmos, az Első Magyar Általános Biztosító Társaság vezérigazgatója cége alapításának ötvenéves évfordulója alkalmából tett közhasznú alapítványa azévi kamatjövödelmének felét, összesen mintegy 10 000 koronát a római Történeti Intézet számára „magyar történelmi vonatkozású kútfők kiadására” ajánlotta fel – minden korban példaértékű módon.¹⁶⁹

¹⁶⁴ A helyenként tanulságos, helyenként pedig kifejezetten szórakoztató házirend az intézeti titkár szintén ekkor körülhatárolt feladataival egyetemben közölve: *Függelék*, III, n. 4–5.

¹⁶⁵ Áldásy Antal, akinek e téren kifejtett nézeteit már közelebbről megismerhettük, noha az egész ülés előadója volt, egy szóval sem szólt hozzá a manapság is problémás kérdéshez. MTAKK K 1591/3. Lásd a *Függelék*et is, III, n. 6. Az ösztöndíjasok személyéről rövid híradás: AÉ 25 (1914) 474; bővebben szintén AÉ 26 (1915) 279–281.

¹⁶⁶ Kidolgozására Fejérfpatakyl László tett javaslatot március 18-án, hogy „több évre terjedőleg az intézet működésének kontinuitást” adjanak. Történeti téren ő, Fraknói és Áldásy, a klasszika filológia terén Hegedűs István és Némethy Géza, a régészet és művészettörténet terén Forster Gyula és Kuzsinszky Bálint kapott felkérést. MTAKK K 1591/2. Utóbbiak elkészültére nincs adat, az előbbire lásd alább, illetve *Függelék*, III, n. 6.

¹⁶⁷ Az 1914. évi állami költségvetés 20 000 koronájából személyi költségként a titkár 4 000, a „szolga” 1000, az intézeti ösztöndíjasok 5000, a bizottsági előadó pedig 800 koronával részesedett. A dologi kiadások megoszlása a következő volt: hiteltörlesztés, biztosítás, víz, fűtés, világítás: 5500, könyvtár gyarapítása: 1000; levéltári másolások: 1000; titkár rendelkezésére, utólagos elszámolással szabadon felhasználható: 500, bizottsági kisebb kiadások: 200, utazási költség kiküldetés esetén: 1000 korona. MTAKK K 1591/1 (az 1913. dec. 20-ai ülés jegyzőkönyve). – Fraknóinak a MTA-nál és Szent István Társulatnál elhelyezett alapítványainak éves kamata – 4 % hozammal – ekkor már 17 500, a Forster ösztöndíj 1350 koronára rúgott. Ezek és az állami helyek együttesen hat ösztöndíjas tag kiküldésére voltak, pontosabban lettek volna elegendőek. Sorukban Fraknói három történetst, egy-egy klasszikus filológust, régészt és művészettörténetst szeretett volna látni. MTAKK K 1591/2 (az 1914. március 18-ai ülés jegyzőkönyve).

¹⁶⁸ „A költségvetésben a római intézet által közrebocsátandó oklevéltári kiadványok költségeinek fedezésére bizonyos összeg előirányozása tervezetvén, bátor vagyok kinyilatkoztatni, hogy ezen kiadványok költségeinek fedezéséről míg élek és egyházi javadalmaim haszonélvezetében megmaradok, magam kívánok gondoskodni.” 1913. [tévesen 1914-ről keltezve] december 20-ai s.k. levele MTAKK K 1591/1. A miniszteri köszönőlevél közölve: AÉ 25 (1914) 249–250. – Fraknói egyébként – miként betegségei idejének kivételével haláláig szinte minden alkalommal – maga is jelen volt a Bizottság aznapi, tehát 1913. december 20-ai ülésén, ahol felajánlását megleghangú méltatások közepette elfogadták.

¹⁶⁹ Levelének másolata: MTAKK K 1224 /86. Berzeviczy válaszával együtt közölve: AÉ 26 (1915) 437–438. Vö. CSORBA, *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese*, 14. (A Vári-féle *Sylloge* megindításának ez az összeg szolgált forrásául.)

Az alapítás folyamata – noha egy-két hivatalos okirat elkészítését később kellett pótolni – 1914 tavaszára voltaképpen lezárult. A szervezéssel megbízott titkár, a még 1914. január 10-én kinevezett klasszikus filológus Vári Rezső hamarosan Rómába utazott.¹⁷⁰ Ott megkezdte az intézmény felszerelését, könyvtárának rendezését,¹⁷¹ behatóan tájékozódott a többi külföldi intézet működéséről, amiről utóbb egy kisebb kiadványt is megjelentetett.¹⁷² Tudományos és egyben intézeti munkássága középpontjába saját programját, a *Sylloge Tacticorum Graecorum* kötetesorozatának kiadását állította.¹⁷³

Az 1914 őszére tervezett megnyitást azonban az I. világháború kitörése megakadályozta. A következő évi olasz hadba lépést követően Vári Budapesten ragadt, az épület felügyeletét a szentszéki osztrák–magyar követség látta el, majd a császári és királyi diplomaták kitelepítése után a villa a spanyol nagykövetség védnöksége alá került. Az immár magyar állami tulajdont a lefoglalástól és zár alá helyezés-től végül így sem sikerült megmenteni.¹⁷⁴ Az olasz kormány által 1918-ban végül

¹⁷⁰ Működése hatékonyságának javítása érdekében – az igazgatói szék betöltéséig – engedélyezték az igazgatóhelyettesi cím viselését. MTA KK K 1224/61. Vári vélhetően azért nem lehetett igazgató, mert nem volt történész, és vatikáni levéltári kutatási tapasztalatokkal sem rendelkezett.

¹⁷¹ A Fraknói-intézet könyvtárának (2692 tételből álló) katalógusa 1–5 kötetben (1801–1900): Magyar Országos Levéltár (MOL), Mikrofilmtár X 9982; OSZKK Fol. Hung. 3638/1–5 (xeroxmásolat). Eredetije a RMA-n található. Fellelhetők bennük azon kötetek adatai is, amelyeket Fraknói korábbi ígéretét beváltva 1914. március 18-án ajándékozott az Intézetnek: „Fraknói Vilmos bizottsági tag előadja, hogy a budapesti lakásán található könyvek közül azokat, amelyek az intézet céljaira használhatók, az intézet könyvtárának ajándékozza és felhatalmazást kér az előadó részére, hogy a könyvek kiválasztása, jegyzékbe foglalása és elküldése tekintetében intézkedhessék.” MTA KK K 1591/2 (az 1914. március 18-ai ülés jegyzőkönyve). A tervszerű könyvtárépítés bizonyítéka azon művek, folyóiratok 8 oldalas jegyzéke, amelyekkel Fraknói gyűjteményét ki kívánták egészíteni (MTA KK K 1224/14), hasonló megfontolásból Patthy Károly 1729 kötetes ajándékának egy részét pedig ki akarták selejtezni. Lásd Vári 1914. június 9-ei és azévi zárójelentését. MTA KK K 1224/58 és ad 8r. Vö. még AÉ 25 (1914) 476.

¹⁷² Idézve már többször. Rövid, de annál szigorúbb ismertetése leginkább azt kifogásolja, hogy Vári főként az archeológiai tevékenységre helyezi a hangsúlyt, pedig a római intézetek mindenek előtt és felett a vatikáni kutatások folytatására jöttek létre. Századok 50 (1916) 667.

¹⁷³ Az elhúzódoán megjelenő, s mint majd látni fogjuk, a történeti kiadványok kárára érvényesülő munkák könyvészete megtalálható: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 260, illetve alább a 287. jegyzetben.

¹⁷⁴ Az 1910-es évek jegyzőkönyveinek jó része a Bizottság, benne Fraknói energiáit leginkább lekötő szervezési, gazdasági ügyekkel, az átíratás, felszerelés technikai kérdéseivel, majd a zár alá vétel problémáival, illetve Vári 1915-től kényszerűleg Budapesten, de úgymond az Intézet keretében folytatott, és jelentésekben bőségesen dokumentált filológiai munkásságával foglalkozik. A már szerepeltek mellett: MTA KK K 1591/4 (1914. jún. 20.); K 1591/5 (1914. szept. 25.); K 1591/6 (1914. dec. 7.); K 1591/7 (1915. febr. 15.); K 1591/8 (1915. márc. 19.); K 1591/9 (1915. nov. 29.); K 1591/10 (1916. márc. 20.); K 1591/11 (1916. jún. 13.); K 1591/12 (1916. okt. 30.); K 1591/13 (1917. márc. 26.); K 1591/14 (1917. május 29.); K 1591/15 (1917. okt. 29.) K 1591/16 (1918. márc. 18.). A kapcsolódó iratok: MTA KK K 1224/1–132 (kötvények, szerződések, szabályzatok, levelek és fogalmazványok – Fraknói, Áldásy, Patthy Károly stb. –, előterjesztések, leiratok, katalógusok, tervezetek, jelentések, leltárak, számlák stb.). A Fraknói-villa világháborús sorsát lehetőség szerint figyelemmel követő Bizottság működésének rövid összefoglalásai: AÉ 27 (1916) 314–316; 28 (1917) 248–249; 29 (1918) 189–190; 30 (1919) 123–125.

mégiscsak elkobzott épületet hosszas tárgyalások során – a quirináli, illetve a vatikáni magyar követség ideiglenes beszállásolását követően – csak 1923-ra sikerült teljes egészében visszaszerezni.¹⁷⁵

A siker elérésében Vári,¹⁷⁶ majd az elsőként kijelölt, ám Rómába kijutni már nem tudó ösztöndíjasok közé tartozó Gerevich Tibor játszott kulcsszerepet.¹⁷⁷ A szükséges előkészületek lezárultával¹⁷⁸ 1924-ben az ő irányításával vehette végre- valahára kezdetét az érdemi munka. Fraknoi Vilmos nemcsak hogy még értesülhetett az öröndetes fejleményről,¹⁷⁹ hanem hosszas habozás után arra az elhatározásra jutott, hogy maga is visszatér az Örök Városba. Szándéka megvalósításában pár hét múltán bekövetkezett halála akadályozta meg.¹⁸⁰

¹⁷⁵ A részletekről a legbősegebb tájékoztatást ismét csak az akadémiai Bizottság jegyzőkönyvei tartalmazzák. MTAKK K 1591/18 (1919. nov. 27.); K 1591/19 (1920. jan. 29.); K 1591/20 (1920. nov. 3.); K 1591/21 (1921. máj. 8.); K 1591/22 (1921. június 6.); K 1591/23 (1921. nov. 4.), mely utóbbi már a zár alóli feloldást és a követség beköltözését rögzítette. Vö. AE 31 (1920) 7–10; 33 (1922) 82.

¹⁷⁶ 1920. szeptember 10-én, majd október 12-én kelt terjedelmes jelentései augusztusban tett római útjáról a Fraknoi-villa történetének fontos forrásai. MTAKK K 1224/141–142.

¹⁷⁷ Gerevich kinevezése Vári helyére már 1919 telén szóba került. A Bizottság február 14-ei ülésén tárgyalta az erre irányuló nyomatékos miniszteri kérést. Fraknoi távollétében az akadémikusok először nem kívántak állást foglalni a kérdésben. A magyar történetírók nesztora azonban levélben állt ki Gerevich mellett. (MTAKK K 1224/133.) Az alapító fellépésének köszönhetőn bizonyos és főként Vári érdekeit szem előtt tartó feltételekkel végül elfogadták Fraknoi pártfogoltjának személyét. Vári fő támogatója egyébiránt Hegedűs István volt. Kifejtette, hogy Gerevich művészettörténészként járattal a történeti és filológiai diszciplínák terén, s hogy a döntés méltánytalanság az Intézetért sokat fáradó Vári irányában, akinek ezáltal *Sylloge Tacticorum Graecorum* programja is elakad. Fejérpataky ezzel szemben azt hangoztatta, hogy Gerevich a Nemzeti Múzeum őreként sokat dolgozott forrásokkal és kiváló olasz kapcsolatai vannak. (MTAKK K 1591/17; vö. AE 30 [1919] 109.) Kinevezéséből ekkor mégsem lett semmi, sőt a következő évben – az igazgatóhelyettesi cím megtartásával – átmenetileg (majd 1923-ig évente) meghosszabbították Vári titkári megbízását. (MTAKK K 1224/143.) Igaz, ő korábban igazgatói kinevezését kérte, méghozzá egészen 1927-ig terjedőleg. (MTAKK K 1224/135.) Gerevich megválasztására végül 1922. évi, miniszteri megbízatással folytatott sikeres római tárgyalásait követően került sor. (Vö. K 1591/23–24 [1922. jún. 19. nov. 14.].) 1923. február 7-én a négy évvel korábbi forgatókönyv ismétlődött. Fraknoi teljes mellszélességgel állt Gerevich mellé, Concha Győző és Balogh Jenő pedig szép gesztussal azon véleményüknek adtak hangot, hogy e kérdésben az alapító szava a döntő. Hozzájuk csatlakozott a Vári szervezési érdemeit egyébként elismerő Fejérpataky is. Áldásy Antal ezzel szemben egy hivatásos történészt látott volna szívesen a Történeti Intézet élén. Szerinte a legjobb megoldás az lenne, „ha Fraknoi Vilmos megvalósítaná nemrég kifejezett szándékát, és maga menne le Rómába, és ott az intézet szellemi irányítását kezébe venné.” Vári mellett Hornyánszky Gyula és Némethy Géza lépett fel, nemcsak az Intézetért végzett korábbi munkája miatt, hanem mert legalább olyan jó, sőt ismertebb tudósnak tartották, mint vetélytársát. A Berzeviczy elnökölte ülés végül 5:3 arányban döntött Gerevich mellett. MTAKK K 1591/25.

¹⁷⁸ Vö. MTAKK K 1591/26–27 (1923. máj. 5. és szept. 19.).

¹⁷⁹ ÁLDÁSY, *Fraknoi Vilmos emlékezete*, 457.

¹⁸⁰ A magyar történészeknek a trianoni katasztrófával javadalmi jórészét elvesztő nesztora kénytelen volt az egyik állami ösztöndíjért folyamodni a Bizottsághoz. Az akadémikusok, bár úgy vélték, egészségi állapota már nem teszi lehetővé az utazást, egyöntetűen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy óhajának messzemenően eleget kell tenni, s hogy majd ösztöndíj igénybevétele nélkül is találjanak valami megoldást. MTAKK K 1591/30. (1924. nov. 10.)

* * *

A Fraknoi-intézet válsága, az újraalapítás elhúzódása és nehézségei nem jelentették a vatikáni magyar kutatások teljes megszűnését. „Csupán” oda vezettek, hogy egyfelől a múlté lett a kutatások korábbi összehangoltsága, folyamatossága és intenzitása, másfelől pedig az egyéni szorgalomból elkészülő kiadványok szétszórta: különféle sorozatokban, illetve önállóan láttak napvilágot.

A művek a magyar történettudományt kétségkívül nagymértékben gazdagították, a nemzetközi porondon azonban gyakorlatilag nem léteztek. Annak az óriási többletnek, amit a *Monumenta Vaticana* és a *Monumenta Romana* nyújtottak, vagyis hogy a magyar történelem római forrásait folyamatosan gyarapodó, kimondottan e célra szánt sorozatban, más országokéval plasztikusan összevethető módon mutatták be, teljességgel híján voltak. Ugyanakkor a két *Monumenta* utolsó egy-egy kötetének már ebben az időszakban – 1909-ben, illetve 1907-ben – történő megjelentetése azt bizonyítja, hogy átmeneti folytatásukra a római központ nélkül is volt, lett volna lehetőség. Aligha tévedünk, ha a *Monumenta Vaticana* utolsó darabjának tizennyolc év szünet utáni közreadását a már említett szakmai szempontokon túl egy válságos periódusban a sorozat felélesztésére tett kísérletként értelmezzük, netalán a megmaradt pénzek felhasználásának igényével magyarazzuk.¹⁸¹ Rádásul több mű még ugyancsak a Fraknoi-intézet volt tagjainak részben az intézmény keretében végzett anyaggyűjtését tartalmazta.

Szintézisei megírásával az alapító gyakorlatilag befejezte ez irányú kutatói tevékenységét,¹⁸² érdeklődése másfelé fordult, ezért e korszakból első helyen Veress Endre forrásközléseit kell megemlíteni. Az ő egyéni érdekérvényesítő képessége viszont csupán egy *Monumenta Vaticana*-kötet kiadásáig terjedt, noha egyéb publikációi, akár Carillo iratai,¹⁸³ akár a *Collegium Germanicum et Hungaricum* anyakönyvének magyar bejegyzései is joggal kaphattak volna helyet a vatikáni sorozatban.¹⁸⁴ Veress több évtizedes kutatásainak keretei ugyanakkor messze túlléptek nemcsak Rómán, hanem Itálián is. Hatalmas gyűjtése hasznosítására ezért saját,

¹⁸¹ A munkát az előző kötetek méltó folytatásaként bemutató – egyedül a magyar nyelvű regesztákat hiányoló – ismertetésében Lukcsics József szintén hangot adott reményének, miszerint „a derék kötet megjelenése Fraknoi püspök páratlan áldozatkészségét és Veress követendő buzgalmát hirdeti. Erős a hitünk, hogy a római magyar történeti intézet, mely ily szép kiadványokkal dicsekedhetik, végleg nem szűnhetik meg.” KSz 23 (1909) 749–752.

¹⁸² A *Magyarország és a római Szentszék* első kötetének többször idézett függeléke ezt szinte nyíltan ki is mondja. Kivételnek egyedül talán *A római magyar Seminarium története* (KSz 26 [1912] 444–453) és a néhány 14. századi szupplikációt felhasználó *Visegrádon 1367-ben írt kodex a klosterneuburgi könyvtárban* (MKsz 23 [1915] 148–150) című közleményei tekinthetők.

¹⁸³ *Carillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai I* (MHH I/32), Budapest 1906.

¹⁸⁴ *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai* (Fontes rerum Hungaricarum 2), kiad. VERESS ENDRE, Budapest 1917. A sorozat első, a padovai egyetemen tanult magyar diákok adatait közlő kötete a *Monumenta Romana*-hoz hasonlóan Hornig Károly támogatásával jelent meg. Lukcsics József méltató recenziója: KSz 30 (1916) 210–211.

pár kötetet megélt *series*eket indított (*Fontes rerum Transylvanicarum*, illetve *Hungaricarum*), illetőleg minden közreműködésre hajlamos intézmény, például a Román Tudományos Akadémia támogatását elfogadta. A különféle tematikák mentén rendeződő, ám leginkább a Báthory-korszakra összpontosító okmánytárai sorában alig találunk olyat, amelyik kisebb-nagyobb részben ne hasznosított volna vatikáni forrásokat.¹⁸⁵

Fraknói intézetbeli jobbkeze, Lukcsics József mindössze egy-két kisebb munkával és néhány ismertetéssel jelentkezett.¹⁸⁶ Hodinka Antal ugyancsak az intézet megszűntét követően publikálta fontosabb római eredményeit, melyek azonban eredeti programja szerint elsősorban csupán egy általánosabb témához, a hazai görög katolikusok történetéhez szolgáltak értékes adalékkul.¹⁸⁷ Specifikusan a római magyar kutatások historiográfiájához kapcsolódik viszont a *Római levéltárak* című több száz oldalas munkája. Megírásához még Fraknói biztatására fogott hozzá.¹⁸⁸

Hodinkának ez az áttekintése tulajdonképpen befejezetlen. Az állami és magánlevéltárakat, valamint a könyvtárakat már nem tárgyalja, a pápai levéltárak esetében pedig éppen a talán legfontosabb szupplikációk nem kerültek már elemzésre, az ígért folytatás ugyanis elmaradt. Mégis, az ismertetés a kortárs nemzetközi szakirodalomban Fraknói szintéziseihez hasonlóan egyedülálló. Nemcsak a szentszéki archívumok szerkezetét, történetét¹⁸⁹ és kutatástörténetét¹⁹⁰ dolgozza fel teljességre törekvő könyvészet felhasználásával és ad leltárszerű kimutatást a vatikáni titkos levéltár egyes fondjairól, hanem számos magyar vonatkozást is megemlít belőlük.¹⁹¹ Noha egy *Hungaricum*-repertórium mélységét nem éri el, mégis máig haszonnal forgatható és forgatandó. Ami kétségkívül nem egyszerű feladat, hiszen megjelenése után pár évvel a vatikáni levéltárat átrendezték.

Számottevőbb hatást emellett azért sem tudott kifejteni, mert súlya ellenére nem önállóan, hanem a vatikáni magyar kutatások e korszakának ugyancsak fontos, a Fraknói-intézettől immár teljesen függetlenül készült munka, Bossányi Ár-

¹⁸⁵ Egészen 1948-ig folytatott publikációs tevékenységének áttekintése Benda Kálmántól az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* című sorozat alább idézendő 7. kötetében: 217–219 (*Utószó*). – Veress munkásságára lásd még a következő fejezetet is.

¹⁸⁶ *Uski János veszprémi püspök Zsigmond király diplomatája*, Századok 42 (1908) 1–28; *A középkori pápai adókönyvek*, Budapest 1908. E második írás lényegi mondanivalóját recenzense is kiemeli, miszerint „Magyarország kevesebbet fizetett a pápáknak, mint ők nekünk, ez a fő tanulság.” KSz 23 (1909) 650–651 (Tóth László). – Lukcsics emellett még ismertette Chobot Ferenc pápaságtörténetét. KSz 24 (1910) 221–223. (Vö. még a 184. jegyzetet.) A *Monumenta Romana* melletti, végül sajtó alá nem került fő művére lásd alább, különösen *Függelék*, III, n. 10 (és 19).

¹⁸⁷ *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest 1910; és *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I: 1448–1715*, Ungvár 1911.

¹⁸⁸ *Dr. Hodinka Antal jelentése*, 499.

¹⁸⁹ HODINKA, *A római levéltárak*, I, 9–36.

¹⁹⁰ HODINKA, *A római levéltárak*, I, 36–79 és 79–93.

¹⁹¹ HODINKA, *A római levéltárak*, I, 93–165 és II, 9–148.

pád *Regesta supplicationum* függelékeként jelent meg.¹⁹² A győri egyházmegye, pápai kamarás Bossányi gyűjtése olyannyira független volt a régi Intézet tevékenységétől, ugyanakkor olyannyira a *Monumenta Vaticana* szerves folytatásának tekinthető, hogy az általa kivonatos formában közölt XIV. századi kérvények (VI. Kelemen, illetve VI. Ince, V. Orbán [1362–1370] és VII. Kelemen [1378–1394] ellenpápa idejéből) számottevő részének teljes szövegű átírása Fraknóiéknál, mint tudjuk, már nyomtatásra is elő volt készítve. Bossányi tehát – először, de sajnos nem utoljára a vatikáni magyar kutatások történetében – valójában olyan feladatot végzett el, amelyet elődei nála talán jóval nagyobb alapossággal már megoldottak. A Fetser Antal győri püspök támogatásával megjelent kiadványra¹⁹³ Lukcsics József és Áldásy Antal ezért valóságos ösztüzet zúdított. Gúnyosan kritizálták bevezetőjét, fogalomhasználatát, a kivonatokba csúszott hibákat, de még mutatóját is. Bossányi magánakciója rövidtávon bizony nem lett kifizetődő befektetés, Lukcsicstól ráadásul még azt a megjegyzést is kénytelen volt lenyelni, miszerint „az egész oklevéltár a magyar egyháztörténelmi tudománynak nem nagy hasznára, még kisebb dicsőségére válik.”¹⁹⁴ A kedvezőnek aligha nevezhető fogadtatás ellenére munkája az elmúlt évszázad során a *Monumenta Vaticana* kötetéhez hasonlóan szervesen beépült a magyar történetírásba. A kritikák tartalmától aligha függetlenül – a jelek szerint a Fraknói-féle koncepciót követő – újabb forráskiadványa, a *Monumenta [Romana] Ecclesiae Iauriensis* már nem látott nyomdafestéket.¹⁹⁵

Az e korszakban mindenféle vezérfonal és az elődök munkájával alkotott kontinuitás nélkül dolgozó történészek közül nem mindenki nyúlt akkora darázs-fészekbe, mint Bossányi. A későbbi szatmári püspök, a mártír sorsú Scheffler János doktori értekezésének visszhangja¹⁹⁶ például egészen kellemes volt (*VIII. Sándor pápa és a bécsi udvar 1689–1691. A vatikáni levéltár okmányai alapján*).¹⁹⁷ Szorosabban vett

¹⁹² Hodinka levéltári ismertetőjét ugyanakkor mind a kortárs kritika (Lukcsics és Áldásy), mind pedig később Pásztor Lajos egyformán kedvező fogadtatással illette. KSz 32 (1918) 471–473; Századok 52 (1918) 281–282; PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 100skk.

¹⁹³ Hosszúra sikeredett címe: *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394*, Budapest 1916–1918.

¹⁹⁴ KSz 32 (1918) 471–473 és Századok 52 (1918) 280–285. Áldásy utóbbi helyen található kritikájából: „Annak idején Fraknói Vilmos püspök átnézte és lemásoltatta a VI. Kelemen és VI. Ince-féle supplicatiók magyar vonatkozású anyagát, a későbbi körből származó supplicatiókat pedig az egyes Rómában megfordult és ott hosszabb-rövidebb ideig kutató magyar historikusok tervszerűen átnézték és a magyar vonatkozású darabokat kijegyezték és részben kivonalták. E munkát – a mennyire tájékozottak vagyunk – egészen III. Calixt pápáig haladt előre. A Monumenta Vaticana részére készült VI. Kelemen és VI. Ince-féle supplicatiók anyaga lemásolva jelenleg a M. N. Múzeum könyvtárában őriztetik, s így Bossányi oly anyagot másolt, illetve másoltatott le, a melyet nemcsak lemásoltak és átnézték magyar kutatók, hanem a melynek gondos, lehetőleg pontos kiadása is elő volt készítve...”

¹⁹⁵ Jóllehet Hodinka Antal már 1916-ban sajtó alatt levőként idézi. (*A római levéltárak*, I, 128.)

¹⁹⁶ Ungvár 1914.

¹⁹⁷ Századok 50 (1916) 185–186 (Patek Ferenc).

szakmai szemszögből ugyancsak hasznosnak mondható Luttor Ferenc¹⁹⁸ kisebb közleménye. Szép számmal merít emellett római anyagból Pázmány leveleinek Hanuy Ferenc-féle gyűjteményes kiadása is.¹⁹⁹

A vatikáni magyar kutatások e válságos időszakától a külföldi szakirodalom el-elapadó recenziálásának felidézésével köszönhetünk el.²⁰⁰

5. RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET
ÉS (REGIA) ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA
(1924–[1944]–1950)

1924-től a művészettörténész Gerevich Tibor irányításával majd húsz év szünet után nemcsak hogy ismét kutatómunka folyt a Fraknói-villa falai között,²⁰¹ hanem pár év múlva egyenesen úgy tűnt, hogy gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszternek köszönhetően végre talán maradéktalanul megvalósul Fraknói Vilmos álma egy római tudományos és művészeti központról. A nagyszabású *Collegium Hungaricum*-program keretében a Falconieri-palotában létrehozott „Római Magyar Intézet”²⁰² négy osztályra tagozódott. (Neve olaszul *Regia Accademia d'Ungheria di Roma* lett, a Római Magyar Akadémia [RMA] elnevezés voltaképpen innen ered már a

¹⁹⁸ Mária Terézia balála és a római kúria, Budapest 1914.

¹⁹⁹ Pázmány Péter... összegyűjtött levelei I–II, kiad. HANUY FERENC, Budapest 1910–1911. Hanuy be-számolója Fraknói instrukciói szerint folytatott római gyűjtéséről: *Kutatás Pázmány levelei után*, Religio 67 (1908) 310–312. 325–327. 341–343. 358–361 (az első két közleményben).

²⁰⁰ NB II/3 és a QF több kötete az 1585–1590-es évkörből: Századok 40 (1906) 554–563 (Áldásy Antal); NB I/10: Századok 42 (1908) 63–69 (Áldásy Antal); *Pápai intézkedés a XVI. században a kéziratok szétrombolása ellen*, MKSz 15 (1907) 378. (Ismeretlen szerző tartalmi összegzése az induló holland intézet munkatársa, J.A.F. Orbaan egyik cikkéről.)

²⁰¹ Vö. GEREVICH TIBOR, *A Római Magyar Történeti Intézet*, LK 2 (1924) 200–201. Gerevich egyébként egyetemi tanári kinevezése miatt már 1925. január 12-én lemondott igazgatói állásáról, amit viszont Klebelsberg 1925. február 3-ai válaszában elutasított, „tekintettel arra, hogy az Intézet vezetésénél szakismereteit és ottani összeköttetéseit” nem nélkülözhetette, sőt még maga a miniszter kérte, hogy a művészettörténész „egyetemi tanári teendői mellett a Római Magyar Történeti Intézet igazgatói teendőit is ellátni szíveskedjék.” MTAKK K 1224/155. Gerevich április 18-án ismételten lemondott, amit április 28-án a miniszter immár elfogadott, de további intézkedésig megbízta őt az Intézet ideiglenes vezetésével és felügyeletével, ezért ettől kezdve csupán ügyvezető igazgatónak tekinthető. (Uo., K 1224/159.) Az akadémiai Bizottság javaslatát, hogy az igazgatói teendőket [Koltay-]Kastner Jenőre ruházzák, július 24-én Klebelsberg gondolkodás nélkül elutasította. (Uo., K 1224/161.)

²⁰² Megalapításáról és történetéről a 2. világháborúig: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 254–258; PÁSZTOR, *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 24–27; [Uő], *La fondazione dell'Accademia d'Ungheria in Roma*, Annuario dell'Accademia d'Ungheria (1997, idézve alább a 413. jegyzetben), 85–100; UJVÁRY GÁBOR, *Tudományszervezés–Történetkutatás–Forráskritika. Klebelsberg Kuno és a Bécsi Magyar Történeti Intézet* (Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa), Győr 1996, 43–67 (*A római magyar intézetek*). (Vö. [Uő], „Iskola” a határon túl. *A Római Magyar Intézet története (1912–1945)*, Levéltári Szemle (LSz) 45 [1995] 4, 3–37); [Uő], *La storia dell'Istituto Ungherese a Roma dal 1912 al 1945*, Cento anni, 19–43.

kezdetek kezdetén, majd válik évtizedek múltán hivatalossá.)²⁰³ Egy-egy tudományos, művészeti és teológiai tanulmányi osztályt, valamint egy „középiskolai kollégiumot” foglalt magába. Utóbbi célja tanárjelöltek római egyetemi tanulmányainak segítése volt. Az egyházi osztály 1936-ban önállósult, majd 1940-től Pápai Magyar Egyházi Intézet néven folytatta működését.²⁰⁴ A tudományos (történeti) osztály a saját elnevezését megtartó, illetve hamarosan Fraknoi Vilmos nevét felvevő, és a *Via Giuliára* átköltöztetett Római Magyar Történeti Intézet lett.²⁰⁵

A RMA eredeti rendeltetése így hangzott:

„A tagul felvett magyar tudósok, művészek s ily pályára készülő ifjak olaszországi tudományos kutatásainak, szaktanulmányainak, általános művelődésének, olasz nyelvismeretének és az olasz szakkörökkel való összeköttetéseinek céltudatos előmozdítása; kutatás céljából, vagy az olasz–magyar kulturális kapcsolatok mélyítésére irányuló céllal Rómába jövő magyar tudósok és művészek vendégül fogadása; az olasz–magyar kulturális kapcsolatok ápolása és elmélyítése társadalmi érintkezések, előadások, tanfolyamok, kiállítások, hangversenyek, kiadványok stb. által; felvilágosító és közvetítő működés a magyar és olasz kulturális intéz-

²⁰³ Az egyszerűség kedvéért mindvégig ez utóbbi elnevezést használom. Eleddig tudniillik szinte egyetlen olyan írásművel sem találkoztam, beleértve a hivatalos iratokat, a tanulmányokat, a könyvtárak katalógus-céduláit stb., melyekben legalább egy alkalommal össze ne keveredett volna a Római Magyar Intézet és részben tudományos osztályának, a Római Magyar Történeti Intézetnek a neve. – Néhány névváltozatot láss alább.

²⁰⁴ Alapítója a magyar állam volt, fegyelmi rendjében a Szentszék irányítása alá tartozott, vezetőjét a kultuszminiszter egyetértésével az esztergomi érsek nevezte ki. Léte kétségkívül Fraknoi század eleji, a püspöki karral folytatott tárgyalásaiból eredeztethető. Szabályzata kiadva: *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1932/33. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1934, 86–89. Rövid története a 2. világháborúig: MARGIT BEKE, *L'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma (1929–1945)*, Cento anni, 69–73; [Uő], *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut in Rom*, MEV–Regnum 7 (1995) 3–4, 185–203.

²⁰⁵ A Római Magyar Intézet szervezetéről kiadott 1932. évi szabályrendelet a következő elnevezéseket írja elő: Az Intézet neve: „Római Magyar Intézet (*Reale Accademia d'Ungheria di Roma*). Az intézet következőképpen tagozódik: *a*) Egyházi Kollégium (Kegyess Ház); *b*) Fraknoi Vilmos Történeti Intézet; *c*) Magyar Művészház; *d*) Általános Tanulmányi Kollégium”. *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1931/32. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1933, 109–112, 109. Ennek ellenére az 1930-as évek folyamán rendszerint vegyesen előfordul a Római Magyar Történeti Intézet és a Fraknoi Vilmos Római Magyar Történeti Intézet elnevezés is. 1940-ben újrászabályozták a kapcsolatot. Ennek alapvető strukturális jellege ugyanakkor változatlan maradt. Hivatalos elnevezésként itt a Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztálya (*Sezione storica Fraknoi della R. Accademia Ungherese di Roma*) szerepel. *A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzata*, AÉ 50 (1940) 383–385. – Korántsem mellesleg az eredeti elképzelés még úgy hangzott, hogy az „átszervezéssel kapcsolatosan az 1928–29. tanévben a magyar Történeti Intézet is átköltözik a Palazzo Falconieribe, megőrizve különálló célját és szervezetét”. *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1927/28. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1929, 7. (Az elkülönítés leginkább szembeötlően dokumentált nyoma éppen ezen évről-évre kiadott hivatalos minisztériumi közlönyökben található. E füzetecskék a Római Magyar Történeti Intézetéről a *Collegium Hungaricumoktól* minden esetben teljesen elkülönítve adnak tájékoztatást, és csupán azt jegyzik meg, hogy az Intézet az adott évben (is) a RMA-val „szervezeti kapcsolatban” fejtette ki működését.

mények és testületek, valamint a tudományos és művészi pályán működő személyek érintkezési tekintetében.²⁰⁶

A célok illetően megfogalmazása elsősorban Klebelsberg elképzeléseit tükrözte, aki nem lebecsülve a múlt fontosságát – erre a legfőbb bizonyosság a Bécsben folyó kiterjedt és szervezett történeti kutatások²⁰⁷ – az intézménytől a „jelen és a jövő” szolgálatát várta el.²⁰⁸ Az új alapítói irányelvekhez történő igazodás, miként a Történeti Intézet esetében Fraknóiéihoz, szintén örökérvényű kötelezettség. A *Palazzo Falconieri* megvételének köszönhetően a római magyar jelenlétnek nemcsak méltó, hanem a legjelentősebb országokéval – például a franciák *Palazzo Farnese*jével – vetekedő, méltó és szerencsére mindmáig fennálló keretei teremtdtek meg. Bár a RMA működését már az első évektől fogva sok kritika érte, sőt létjogosultságát is számos alkalommal megkérdőjelezték, mi több, Hóman Bálint kultuszminiszter már az 1930-as évek közepén el kívánta adni palotáját, erre mégsem került sor. Az intézmény kisebb-nagyobb hullámvölgyei ellenére ugyanis kulturális, művészeti, reprezentációs és érdekképviselői, politikai szerepének jórészt meg tudott felelni. Az Örök Városban kutató, tanuló, alkotó ösztöndíjasok száma növekedett, hazatérve tekintélyes hányaduk a hazai szellemi elit meghatározó alakjává lett.²⁰⁹ A RMA sokoldalú jellegéből adódó interdiszciplináris légkör már önmagában is termékenyítően hatott. Különösen maradandóan bizonyultak az művészösztöndíjasok Aba Novák Vilmos nevével fémjelzett „Római Iskolájá”-nak alkotásai.²¹⁰ Volt olyan kiállítás, amelyet maga az olasz király nyitott meg, ami szépen jelzi, hogy az intézmény valóban az olasz–magyar kapcsolatok fellegvárává vált.

Az persze kétségkívül igaz, hogy a Falconieri-palota²¹¹ nyújtotta kereteket szinte sohasem sikerült maximálisan és minden téren kihasználni. A mintegy negyven ösztöndíjas-hely csak elvétve volt hiánytalanul betöltve, az üres szobákat, lakásokat nagyszámú magyarországi látogatók, vendégek fogadásával, illetve bérbeadással igyekeztek hasznosítani. Míg előbbi megfelelő formában alkalmazva talán megfelelehetett a társadalmi érintkezések elmélyítésére is irányuló Klebelsberg-i célnak, az ingatlanbiznisz már aligha.²¹² A korabeli kritika furamód elsősorban a sokféle tudo-

²⁰⁶ *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 109–112, 109.

²⁰⁷ Vö. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 144skk.

²⁰⁸ PÁSZTOR, *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 26.

²⁰⁹ A Fraknói-villában 1924–1928 között 34, a Falconieri-palotában 1928–1944 között mintegy 240 *borsista* fordult meg. A cca 270-es létszám valójában 350 körüli, nagyobb részt két, olykor egy szemeszternyi ösztöndíjas időt jelöl, hiszen többen többször is kijutottak az Örök Városba. A stipendiumok hozzávetőleg 90 %-át a magyar állam biztosította. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 58–59.

²¹⁰ JULIANNA P. SZŰCS, *La «scuola romana»*, Cento anni, 95–126. Első hazai bemutatkozásukról: *A Római Magyar Intézet (R. Accademia d'Ungheria di Roma) ösztöndíjas művészeinek első kiállítása, Budapest 1931*.

²¹¹ A Francesco Borromini keze nyomát viselő palota legfrissebb művészettörténeti ismertetése: ÁGNES HETÉNYI, *Il Palazzo Falconieri di Roma*, Cento anni, 127–145.

²¹² A RMA igazgatója már-már feltűnő módon emlegeti éves jelentéseiben, hogy a bérlők jelenléte semmiféle fennakadást nem okoz az intézmény életében. MOL Az Országos Magyar Gyűjteménygyetem Tanácsa 1922–1949 (A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa 1934–1949) (K 726), 1932/164 és 1933/335–49.

mány- és művészeti ág képviselőinek egy fedél alá „kényszerítését” kárhoztatta, valamint a szellemi alkotómunkához szükséges elefántcsont-toronyba zárkózás hiányában látta a problémák tulajdonképpeni gyökerét. Részbeni megoldásként ezért a Fraknoi-villába történő visszatérést javasolta.²¹³

Természetesen aligha érthetünk egyet azzal, hogy a Klebelsbergnek köszönhetően végre begombolt mellényt teljesen újra kellett volna gombolni. Sokkalta súlyosabbnak érezhetjük ugyanakkor, hogy az eredeti elképzelésekben szereplő – és formailag létező – osztályok szerinti működés érdemben nem valósult meg.²¹⁴ Még a saját gyökerekkel büszkélkedő, korábban szuverén Történeti Intézet sem rendelkezett a szükséges tényleges autonómiával, netalán valódi tudományos intézményi karakterrel. Ez viszont óhatatlanul felveti azt a kérdést, hogy vajon nem sérült-e meg már az 1930-as években a történész Fraknoi 1912–1913-ban lefektetett és jogi garanciával is körülbástyázott félremagyarázhatatlan akarata, amely elsődlegesen mégis csak egy római magyar *történeti* intézet állami fenntartását kívánta meg? Egyértelmű ugyanis, hogy a RMA nem tekinthető a Római Magyar Történeti Intézet jogutódjának, netalán „továbbfejlesztésének”, jöllehet ennek ellenkezőjét pár éve márványtábla hirdeti. Valójában egy teljesen új intézményről beszélhetünk, amelynek épületébe pusztán gazdasági, szervezési megfontolásokból átköltöztették a Történeti Intézetet.²¹⁵

A válasz az, hogy a püspök-történész szándékai jogi szempontból kevés híján, de talán mégsem sérültek meg. Egyfelől, mert a RMA rendszerében elhelyezve a Történeti Intézetet legalább – a tanárral és a művészettel ellentétben – osztályként mindvégig következetesen elkülönítették, másfelől pedig ugyancsak hivatalosan megmaradt intézeti elnevezése is, amely – a minisztériumi értesítők szerint – évről évre a RMA-val valójában csak „szervezeti együttműködésben”²¹⁶ folytatta tevékenységét. Nem szűnt meg továbbá a MTA Római Történeti Bizottsága által gyakorolt közvetlen felügyelet sem. A tudós grémium nem csupán a Történeti Intézet a többiekől következetesen elkülönülő ösztöndíjasainak kiválasztásában és feladataik meghatározásában, a többé-kevésbé rendszeresen megküldött kutatási, intézeti működési jelentések elbírálásában maradt illetékes, hanem elméletileg beleszólást nyert a RMA-nak a Történeti Intézet igazgatói posztját betöltő titkára kinevezésébe is.²¹⁷ Legfőképpen pedig a Fraknoi-villa kezelőjeként az időközben

²¹³ Gerevich Tibor kritikájából szó szerint idéz: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 257.

²¹⁴ Vö. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 59.

²¹⁵ Lásd Klebelsberg 1927. július 10-ei leiratát Gerevichhez, amelyben meghagyja számára, hogy kezdjen tárgyalásokat Berzeviczyvel a Fraknoi-villa hasznosítása ügyében, és „ez alkalommal a Római Magyar Történeti Intézetnek a Collegium Hungaricumhoz való viszonyára nézve is javaslatot kidolgozni szíveskedjék. Ez intézkedésre azért van szükség, mivel elvi okokból egy városban két intézetet nem tarthatok fenn.” UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 51, 82. j.

²¹⁶ Lásd *A külföldi magyar intézetek működése...* idézett és idézendő számaint.

²¹⁷ Például *Függelék*, III, n. 16. Azaz a szervezeti modell szerint a RMA igazgatója a Gyűjtemény-egyetemnek/minisztériumnak küldött éves jelentést, a Történeti Intézetet igazgató titkára a MTA

bérbe adott épület bevételeit a Történeti Intézet – jelesül kiadványai – céljaira fordíthatta, és ugyanezt tehette volna eladás esetén a vételár összegével is.²¹⁸ Ráadásul a Bizottság, érdemére legyen mondva, lépéseket tett még annak érdekében, hogy az Intézet az állami költségvetésben továbbra is önálló tételként szerepeljen. A próbálkozást ugyan Klebelsberg elutasította, annyit viszont mégiscsak sikerült elérni, hogy a Történeti Intézetnek a RMA költségvetésén belül saját és évről évre a Bizottság által jóváhagyandó – valamint a történész tagok, például Galla Ferenc által gondosan védelmezett – fejezete legyen. A Történeti Intézet mindemellett (és korántsem mellesleg) térben is elkülönült, amennyiben a Falconieri-palota harmadik emeletének helyiségeit foglalta el.²¹⁹

A római *Collegium Hungaricum*, vagyis a RMA megalapításával következőképpen a magyar állam továbbra sem mondott le egy *történeti* intézet fenntartásáról az Örök Városban, a Fraknoi-villát, pontosabban bevételeit pedig kizárólag annak céljaira fordította. Egyedül az intézmény elhelyezésében, önállóságában állt be – például mai, jól működő belga, osztrák minta nyomán is – indokoltnak nevezhető változás.

* * *

A tulajdonképpeni lényegét tekintve mindazonáltal nem ennyire kedvező a helyzet. 1929-től egy szobalányt leszámítva az Intézetnek nem volt saját apparátusa, 1930-tól pedig külön vezetője sem, titkárának avagy igazgatójának feladatait a RMA mindenkorai igazgatója látta el.²²⁰ Ráadásul, ahonnan a történet útjára indult, és

---

Bizottságának, amennyiben pedig egy személy töltötte be a két posztot, amint az valójában történt, úgy rendszeresen kétféle jelentetet.

²¹⁸ A külföldi intézeteket felügyelő Országos Magyar Gyűjteményegyetem és a MTA Igazgatótanácsa között létrejött egyezmény szövege a Történeti Intézetről mint a „Sezione Storica «Fraknoi» della R. Accademia Ungherese di Romá”-ról a *Függelékben*: III, n. 12. – A Bizottság 1928. április 26-ai ülésén egyezett bele az átköltöztetésbe, még hozzá azon kikötéssel, hogy az új viszony részletesen szabályozandó. Ugyancsak ekkor döntöttek arról, hogy a felszabaduló Fraknoi-villa bevételeit intézeti kiadványokra fordítják. MTAKK K 1591/37.

²¹⁹ *Függelék*, III, n. 11. 17 és még 22 is. – Emellett Galla, és persze Lukács Pál is – a publikációs lehetőség reményében – árgus szemekkel figyelte, találgatta a Fraknoi-villa bérjövödelmének alakulását. *Függelék*, III, n. 13. 21. 22.

²²⁰ 1930-ig Gerevich Tibor egy személyben volt a RMA kurátora, igazgatója és a Történeti Intézet igazgatója. Nyilvános rendes egyetemi tanárként ideje jó részét azonban Budapesten töltötte, a gyakorlati ügyeket Tóth László titkár intézte. Ő azonban, úgy tűnik, nem bírta kellőképpen Klebelsberg bizalmát, aki a fennálló helyzettel is elégedetlen volt. Ezért Tóthot hazarendelte, Gerevichet pedig leváltotta az igazgatóságából. Helyére bizalmasát és beosztottját, Miskolczy Gyulát küldte, aki nemcsak igazgató és kurátorhelyettes lett, hanem magánlevélben kérvényezte a Bizottságtól a Történeti Intézet vezetését is. Ennek elnyerésében fő támogatója éppen Gerevich volt, aki befolyásának megőrzését vélhetően így jobban biztosítottak tartotta, mintha két, netalán szakmailag is jól működő vezetővel kellett volna bajlódnia. A Bizottság végül elfogadta Miskolczyt, s melléje érthetetlen módon elegendőnek tartotta egy irodatiszt vagy egy számvevő kiküldését. Láthatjuk tehát, a Történeti Intézet önálló és eredményes működését súlyosan veszélyeztető struktúra kialakulása *ad hoc* jellegű személyi kombiná-

amiről elsősorban szólnia kellett volna, azaz a vatikáni magyar kutatások ügye kézen-közön lassacskán elsikkadt. Fényes palota ide, fényes palota oda, az említésre méltó eredmények ellenére az 1910-es évekhez hasonlóan jószerével egyéni vállalkozások szintjén létezett.

Pedig nyilvánvaló volt (és mindig az is marad), hogy Fraknoi annak idején intézetét elsősorban a vatikáni magyar kutatások céljaira hozta létre, amelynek fennállása folyamán e munkálatok álltak működése középpontjában. A század elején e kutatásokat nem nyilvánította befejezettnek, és persze nem is nyilváníthatta annak. „Oly nagymértékben, mint jelenleg a Mon. Vát. Hungarica, még senki sem eszközölt közülünk ott kutatásokat; de ne higye senki, hogy – habár e kutatások tíz–tizenöt esztendő tennének is igénybe – ezzel ki volna ott merítve minden, ami hazánk történetére vonatkozik” – írja egy helyütt Fejérpataky László.²²¹ S valóban, Fraknoinak például szintéziséhez fűzött kutatási áttekintése éppen azt a célt szolgálta, hogy egy kényszerű cezúra után az elejtett szálat fel lehessen venni.²²²

Az 1912–1914 folyamán államilag újraalapított intézmény általános célkitűzései mindazonáltal elbizonytalaníthatnak bennünket.²²³ Egyebek mellett már csak általánosságban szólnak a történeti kutatásokról. Nem árt azonban tudni, hogy bizony a MTA által fogalmazott szabályzat több helyütt szó szerinti átvétel Fraknoi korábbi tervezeteiből, amelyekben egyébként még a *Monumenta Vaticana* pénzalapjának az újabb kiadványokra való felhasználása is szerepelt.²²⁴ Hogy azonban az (újra)alapítói szándékot a kortársakhoz hasonlóan megfelelően értelmezhesük, először is Áldásy Antal azon megjegyzése siet segítségünkre, miszerint „amidőn Fraknoi Vilmos nagylelkű ajándékából az általa alapított római történeti intézet a magyar állam tulajdonába ment át, az intézet munkaprogramjában az első helyen épp e [ti. Bossányi által közölt] supplicatiók kiadása állott.”²²⁵ Még inkább eloszlal minden kétséget maga a munkaterv, amely leszámítva azt, hogy helyt adott az egyéni kutatói érdeklődésnek is, kizárólag vatikáni levéltári munkálatokat fogalmazott meg, méghozzá korántsem az általánosságok szintjén mozogva.²²⁶ Nem meglepő tehát, hogy még a klasszikus-filológus Vári Rezső intézeti titkárnak is első ténykedései közé tartozott, hogy a vatikáni könyv- és levéltárnak az intézet tagjai által

ciókra, érdekekre vezethető vissza. Mi sem mutatja jobban, hogy Gerevich jól számított, mint az, hogy a szakmai irányítást rövidesen vissza tudta szerezni. Lásd alább, szövegeközben, a 240. jegyzetnél. Mindehhez: MTAKK K 1591/41 és [43] (1930. máj. 1., július 2.); K 1224/194; RAL 1930/609 és 638; valamint UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 54–55.

²²¹ *A pápai levéltárak*, 73.

²²² *A vatikáni levéltár*, i.m. Lásd a 83. jegyzetet.

²²³ Idézve már fentebb, szövegeközben, a 160. jegyzetnél.

²²⁴ „Amennyiben az intézet pénzalapja megengedi, az intézet tudományos munkát bocsájt közre. Az igazgató tanács által felhasználható e célra a VMO pénzalapjának maradványa...” OSZK Fol. Hung. 1749, fol. 275kk. Vö. még fol. 825kk.

²²⁵ Századok 52 (1918) 281–282.

²²⁶ A bizottsági jegyzőkönyvbe foglalt, már korábban röviden említett munkaterv közölve a *Függelékben*, III, n. 6. Bő kivonata: AÉ 26 (1915) 279–280.

tervezett folyamatos használatára engedélyt szerezzen.²²⁷ Berzeviczy Albert pedig – aki nemcsak a MTA és az illetékes Bizottság, hanem mint ilyen egyúttal a Római Magyar Történeti Intézet elnöke is volt – már 1913-ban megállapodott a Monarchia szentszéki követségével, hogy az Intézet megnyitásakor a tagokkal együtt kihallgatáson fog megjelenni az pápánál és a bíboros államtitkárnál.²²⁸

Az 1924. évi, Gerevich Tibor nevével fémjelzett tényleges újraindulás idején mindazonáltal már megfigyelhető a pozitivismus és szellemtörténet tudománytörténeti paradigmaváltásával is kapcsolatba hozható hangsúlyeltolódás. Az első év működését összefoglaló minisztériumi tájékoztató így szól erről:

„Az újonnan (1923-ban) megalapított intézet kutatási köre az egyetemes- és egyháztörténelem, régészet, művészet- és irodalomtörténet, valamint a filológia magyar–olasz vonatkozásaira terjedt ki. Gerevich célkitűzése szerint az intézetben működő kutatók munkája az említett tudományok keretén belül nemcsak reproductív, hanem produktív irányban is haladt: nemcsak oklevélmásolásokra, hanem a római könyv- és levéltárak, múzeumok stb. gazdag anyaga alapján, önálló problémák tudományos megoldására is irányult. E mellett az intézet tervszerűen folytatta a vatikáni levéltár magyar vonatkozású okmányainak összegyűjtését, átvizsgálta az újabb vatikáni kéziratgyűjteményeket (Fondo Chigi, Fondo Barberini), valamint a magyar szempontból még át nem kutatott egyéb római gyűjteményeket. (Biblioteca Vallicelliana, Bibl. Casanatense, a R. Acc. dei Lincei és S. Antonio kéziratait, az Accademia di S. Luca, a Soc. Ponte Molle és a S. Iridion barátok műtörténeti szempontból értékes okmányait.) Az ilyen irányú kutatómunka által az intézet már újjászervezésének első évében áttekintést nyert a római magyar vonatkozású forrásanyagról. Róma mellett az intézet vidékre is kiterjesztette működési körét és már az első évben hozzáfogott Bolognában, Firenzében és Sienában a könyv- és levéltárak magyar szempontból való átvizsgálásához.”²²⁹

Gerevich koncepciója önmagában nemcsak tetszetős, hanem helyesnek is nevezhető. Főként azért, mert némileg másodlagosnak ítélt szerepe ellenére az 1920-as évek derekán Fraknoiék gyűjtését közvetlenül folytató²³⁰ többirányú anyagfeltárás indult meg a vatikáni levéltár falai között.²³¹ Több ösztöndíjas még a vatikáni *Scuola*

²²⁷ „Az osztrák történeti intézetben tájékozódást szereztem arra nézve, melyek azok a kedvezmények, melyekben az intézet tagjai részesülhetnek... 3. Engedély a vatikáni könyv- és levéltár használatára. Az idevonatkozó folyamodványt már megszerkesztettem, vat.-i nagykövetségünk pártfogólag láttamozta is már, s a hét végén személyesen nyújtom át a Vatikánban...” Vári 1914. június 9-ei jelentése. MTAKK K 1224/58.

²²⁸ AÉ 26 (1915) 280.

²²⁹ *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, közléteszi a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1926, 19–20. Ugyanezek részletesebben kifejtve Gerevich 1924. évi jelentésében. Közölte PÁSZTOR LAJOS, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről 1924–1926*, MEV–Regnum 8 (1996) 333–350, 335–336 és 342. – Az alább még többször idézendő dokumentumok kapcsán meg kell említenem, hogy a Pásztor által kiadott két Gerevich-jelentés közül az első az 1924-es naptári évről szól, míg a másik már az 1925/1926-os akadémiai évről, de voltaképpen magában foglalja 1925 első nyolc hónapját is. A minisztériumi tájékoztató kiadványok kezdettől fogva tanévek szerint készültek. Az első két számot a jelek szerint közvetlenül Gerevich jelentéseiből szerkesztették meg.

²³⁰ Vö. Lukcsics Pál rögvest idézendő munkája előszavait. (*XV. századi pápák oklevelei*, I, 1–3 és II, 1–2.)

²³¹ „Az Intézet historikusai immár teljes áttekintéssel bírnak a Vatikáni Levéltár dús erű okmányi anyagáról és különösen magyar vonatkozású iratairól, s a jórészt 1 ½ – 2 évig Rómában tartózkodó tör-

Paleografica kurzusait is elvégezte, a legváltozatosabb tudományágakból pedig módszertanilag kiérlelt, értékes témákat feldolgozó, római kutatómunkára épülő tanulmányok sora jelent meg különféle hazai folyóiratokban. Távlatilag viszont a Gerevich-korszak azzal a mindenképpen káros következménnyel járt – és ebben kétségtelenül szerepet játszott a feladatkörök Klebelseberg-i bővítése is –, hogy az intézménynek nem alakult ki komoly és látványos teljesítményt felmutató tudományos profilja.²³² Pedig ennek és a köré szerveződő, kevésbé mederben tartott interdiszciplinaritásnak a kölcsönhatása a maradandóság mellé a nemzetközi versenyképességet is megeremtette volna. Ehelyett azonban az 1930-as évekre a Történeti Intézet tevékenysége végzetesen szétaprózódott.²³³

A bajt többen is érzékelték. Az egyik fő felelős, Gerevich, amint az imént már előkerült, a Fraknoi-villába való visszaköltözésben látta a megoldást.²³⁴ A MTA Római Történeti Bizottsága, személy szerint Csánki Dezső, Kollányi Ferenc és Áldásy Antal pedig 1931-ben kidolgozott munkatervében – a hagyományoknak és a többi római intézet tevékenységének megfelelően – újra a vatikáni történeti kutatások kizárólagos középpontba helyezését szabta meg az Intézet elsődleges feladatául. A tervzet szerint a középkori anyagból egy már elindult külföldi vállalkozáshoz társulva mindenekelőtt az 1301-ig fennmaradt pápai regisztrumokat kellett volna ellenőrizni és egy *Hungaria Pontificia* kiadását előkészíteni, majd pedig ugyanezen sorozatból az 1301–1417-es évkör iratainak összegyűjtése, illetve az 1458–1526 közötti időszakból szisztematikus feltárása és jegyzékbe foglalása tűnt célravezetőnek. Az újabb kori forrásokból Áldásyék a 18. századi pápai követjelentések és a kapcsolódó iratok feldolgozását, valamint a Hitterjesztési Kongregáció fondjainak minél teljesebb kiaknázását sürgették. Galla Ferenc munkálkodását leszámítva a helyenként alapos tájékozottságról, olykor azonban ennek ellenkezőjéről

---

ténész ösztöndíjasok kutatásainak az új intézeti tagok munkájába való bekapcsolásával biztosítva van az Intézet levéltári kutatásainak folytonossága” – írta Gerevich meglehetősen kincstári optimizmussal 1926 decemberében. PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 342. – Gerevich még az Intézet működésének előkészítése során kiadványi csereegyezményt kötött a vatikáni könyvtárral, és ekkor maga XI. Pius pápa (1922–1939) is fogadta őt magánkihallgatáson. Levele Klebelsberg Kunóhoz. Róma, 1922. augusztus 7. OSZK Levelestár.

²³² Az újrakezdés több fontos forrása: MTAKK K 1224/151–179 (1928-ig) (szabályzat, ösztöndíjkérelmek és ügyek, jelentések, költségvetések); Gerevich–Tóth-korszak a Falconieri palotában: MTAKK K 1224/180–198 (az átköltözés és az új szervezeti struktúra, a költségvetés kialakítására vonatkozó iratok, a Fraknoi-villa kiadásának és a bérösszeg felhasználásának kérdése, jelentések, ösztöndíjasok kérelmei, kiadványügyek); Miskolczy-korszak: MTAKK K 1224/199–229 (a költözés kérdéseit leszámítva ugyanaz, mint az előző iratok esetében). Lásd még a bizottsági jegyzőkönyveket is, ezekről külön áttekintést már nem adok.

²³³ A viszonyokat érzékelteti, hogy a RMA és egyúttal a Történeti Intézet igazgatója 1932. évi egyik fő tevékenységként és érdemként – 1933. január 14-ei, állami felettesei számára adott jelentésében – az ösztöndíjasoknak adott ajánlásokat emelte ki, ami szinte már hihetetlen. MOL Az Országos Magyar Gyűjteménygyűjtemen Tanácsa (K 726), 1933/335-49. (A levont személyi konzekvenciáról ugyanezen forrás tájékoztat. Lásd alább, szövegközben, a 240. jegyzetnél).

²³⁴ Lásd fentebb a 213. jegyzetet (Gerevich kritikájából).

árulkodó, részben hiányosnak minősíthető²³⁵ – hivatalossá tétele ellenére mindössze macskakaparásos fogalmazvány formájában ránk maradt – program végül írott malaszt maradt. A középkori feladatok elvégzését „szakember-hiányra” hivatkozva az akadémikusok eleve elnapolták (noha például Lukcsics Pál minden további nélkül újra kiküldhető lett volna), Galla hazatérte után pedig a Propaganda archívumának módszeres kutatása is félbeszakadt.²³⁶

Nem csoda tehát, ha egy 1935-ben keletkezett feljegyzés ismételen szóvá tette a szisztematikus vizsgálatok hiányát, olyannyira, hogy már-már szinte visszasírta a Fraknoi-féle régi intézet eredményeit. A többi római intézet kapcsán pedig joggal hangoztatta, hogy „nemegyszer nemzetközi jelentőségű tárgykörnek vagy a vatikáni források bizonyos csoportjai kimerítő feldolgozásának szentelik erejüket”, valamint a „tudományos kalandozás” befejezése és ismételen egy szisztematikus feldolgozandó tematika kiválasztása mellett tette le a voksot. Továbbá felhívta a figyelmet az ösztöndíjasok tömegének képzetlenségére, az utódállamoknak a vatikáni kutatások terén elért eredményeire, végül pedig a nemzetközi tudományos-ság számára is hozzáférhető kiadványokat sürgetett.²³⁷

Noha a kiadványok terén, mint mindjárt látni fogjuk, történt némi előrehaladás, a nehézségeket annak ellenére sem sikerült áthidalni, hogy a Történeti Intézet 1940-es új szervezeti szabályzata élére szó szerint az 1913-as célkitűzéseket helyezték vissza és az évtizedes tapasztalatok fényében több gyakorlati részletkérdésben újraszabályozták az Intézet és a RMA kapcsolatát.²³⁸ A tulajdonképpeni okok rendkívül szerteágazóak, és igazából nem a – Vatikánhoz egyébként a Fraknoi-villánál sokkal közelebb fekvő – Falconieri-palota megvételeben, valamint az intézet esetleges „túlfejlesztettségében” keresendők.

Sokkalta nagyobb súllyal esik latba az, hogy nemcsak a Történeti Intézetnek nem volt külön felelős vezetője, hanem a RMA élén is rendre olyan igazgatók álltak, akik, noha korábban még a Fraknoi-intézet lakói voltak, és többségükben

²³⁵ Míg az akkori ismeretek szerint középkori viszonylatban teljesnek mondható, az 1526-ot követő évszázadokból sem az Államtitkárság levelezésanyagát, sem a többi kongregációk gyűjteményeit, sem pedig a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveket, illetve a nunciatúrák házilevéltárait nem veszi tekintetbe. Igaz, e források egy részét akkor még a vatikáni levéltáron kívül őrizték.

²³⁶ A munkaterv szövege közölve: *Függelék*, III, n. 19. Fráterné a dokumentumot elveszettnek hiszi, egy-két fontosabb pontját csupán bizottsági jegyzőkönyv alapján tárgyalja. FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 255–256.

²³⁷ UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 61–62. Valóban elképzelhető, hogy a feljegyzés a kritizált állapotok kialakulásának egyik fő felelősétől, Miskolczy Gyulától származik. Vö. *Függelék*, III, n. 15 és 18.

²³⁸ *A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzata*, 383–385. Szépen mutatja a kettős szemléletmódot, hogy a címmel ellentétben a szövegben mindvégig a Történeti Intézet elnevezés szerepel. – Ki kell térni rá, hogy az 1913-as alapszabály voltaképpen sohasem helyezett hatályon kívül, tehát elméletileg egészen eddig, tulajdonképpeni megerősítéséig érvényben volt. Mindazonáltal aligha táplálhatunk kétséget aziránt, hogy gyakorlatilag az 1932. évi szabályrendelet örvendetes kiegészítéséről van szó. Vö. a 205–206. jegyzetet.

meg-megfordultak a vatikáni levéltárban,²³⁹ széleskörű római, itáliai kutatási tapasztalatokkal egyáltalán nem rendelkeztek. A kérdés súlyát a felelősök is kétségkívül érzékelték. Erre utal, hogy a RMA-n folytatandó tudományos munka irányítását a művészek, művészettörténészek felügyeletével egyetemben az 1932. szeptemberi Szabályrendelet kivette a két évvel korábban kinevezett új igazgató, Miskolcgy Gyula kezéből, és mint az intézmény kurátorára, elődjére, Gerevich Tiborra ruházta (vissza).²⁴⁰ Kérdés persze, hogy a valóban szerteágazó helyi ismeretekkel rendelkező, és egy biztató kezdeti időszakot magáénak tudható – bár nem történész – Gerevich Budapestről mennyire lehetett alkalmas erre a feladatra. Miskolcgy érdemére legyen ugyanakkor mondván, hogy legalább felismerte a probléma súlyát és saját ez irányú alkalmatlanságát. Tényleges megoldást azonban hiába várt az akadémiai Bizottságtól,²⁴¹ noha Áldásyt személyes konzultációra is Rómába hívta.²⁴² Az őt 1935-től követő Koltay-Kastner Jenő vatikáni kutatások terén mutatott hozzáértéséről pedig mindent elárul az a tény, hogy amikor 1937 őszén a *Rivista Storica Italiana* szerkesztősége cikket kért tőle a RMA tudományos munkásságáról és kiadványairól, szinte kétségbeesetten fordult tájékoztatásért a MTA főtítkárához, arra hivatkozva, hogy „a Magyar Tudományos Akadémia idevágó kiadványai sajnos hiányzanak az Intézet könyvtárában”.²⁴³ A helyzet két év múltán sem javult. Ekkor éppenséggel aziránt érdeklődött, hogy a „f. akadémiai évben a Fraknoi Vilmos Történetkutató Intézetbe küldött tagok feladatukra vajon részét képezi-e egy a Vatikáni Levéltárban folytatandó összefüggő és organikus kutató programnak, és hogy a tagok munkájának vezetésében milyen irányelvek követendők?”²⁴⁴

²³⁹ Lásd az ösztöndíjasok alább következő felsorolását. 1928/29-ben Miskolczynak többek között az lett volna a feladata, hogy 10 000 lírás ösztöndíjért Bethlen Gábor korára vonatkozó kutatásokat folytasson a vatikáni levéltárban. MTAKK K 1591/38. (1928. június 13.) – Genthon István 1927/28-ban lakott a Fraknoi-villában. *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 6.

²⁴⁰ Lásd Miskolcgy éves jelentését, Róma, 1933. január 14. MOL Az Országos Magyar Gyűjtemény-egyetem Tanácsa (K 726), 1933/335-49.

²⁴¹ *Függelék*, III, n. 15 (második irat) és 16, valamint 18 (első irat). A programkérésen, az addigi kutatások áttekintésének és a hazai egyetemekkel való kapcsolattartás szükségességének hangoztatása mellett további konstruktív meglátásai közé tartozott, hogy a Történeti Intézetnek egy régész tagra is szüksége van, mondván hogy „igazán áldatlan állapot, hogy ilyen nagy intézetben, Rómában, egy tudományosan jól képzett archeologust sem tudunk prezentálni”. Levele Áldásyhoz, Róma, 1931. május 16. MTAKK K 1224/220.

²⁴² „Engedd még meg végül, hogy nyári tartózkodásodra tegyek egy javaslatot: Róma nyáron nagyon szép, ha egy kissé meleg is. Nagyon örülnék, ha itt üdvözölhetnék pár héten át. Jól esnék végre kibeszélni magamat sok mindenről, s nem várni az őszig, amikor előreláthatólag lejutok Pestre.” Levele Áldásyhoz, Róma, 1931. május 16. MTAKK K 1224/220.

²⁴³ Róma, 1937. október 25-ei levele és Voinovich Géza főtítkár október 30-ai értetlenkedő válasza: MTAKK RAL 1937/660. (Koltay a MTA-tól megküldendő kiadványokból egyúttal legalább cserekapcsolatot kívánt létesíteni a többi római külföldi intézettel.) – Hogy a beszámoló végül elkészült-e, nem tudom, ez idáig mindenesetre nem találkoztam vele.

²⁴⁴ Róma, 1939. okt. 3. Levelét Voinovich október 18-án továbbította Huszti József bizottsági előadónak válaszára, aminek szövegét ugyan nem ismerem, tartalma azonban könnyen kitalálható. Uo. 1939/576.

Komoly gondot jelentett még, hogy a Történeti Intézetnek állandó jelleggel voltaképpen – belső, majd külső – tagjai sem voltak. Az elmélyült vizsgálatokat folytató volt ösztöndíjasokkal hazatértük után a kapcsolatok rendre megszakadtak, ugyanúgy, mint elhanyagolható teljesítményt felmutató társaikkal. Nem volt továbbá egy olyan, itthoni tudományos intézmény, amely a Rómában gyűjtött anyag feldolgozásához szükséges feltételeket, például a gyarapodó nemzetközi szakirodalom elérhetőségét megteremtette volna. Sajnos azt kell mondanunk, hogy az elméletben jól kidolgozott szisztéma, amely egy állami felügyeletű és egy MTA-i igazgatású, azaz gyakorlatilag kettős fenntartási mechanizmuson nyugodott, a gyakorlatban nem működött igazán. Noha az állami felügyelet biztosította a maradandóságot, a MTA igazgatása pedig jogi értelemben többé-kevésbé sértetlenül ápolta Fraknoi római örökségét,²⁴⁵ az illetékes akadémiai Bizottság átfogó, jól felépített tudományos eredmények megteremtésére egyszerűen nem bizonyult alkalmasnak.

Ennek a hadszíntértől mindjobban elszakadó vezérkarnak első tagjai pusztán régi szép emlékként idézhatték fel több évtized távlatából vatikáni kutatásaikat. Az újabbak, ha véletlenül jártak is Rómában, többségükben be sem tették lábukat a pápai archívumok falai közé, ha pedig igen, hát nem sok eredménnyel jöttek ki onnan.²⁴⁶ Alapjában véve azonban mégsem a tagok egyéni hozzáállásával volt a baj, bár olykor hatalmi arroganciával párosuló érdektelenséggel, netalán felekezeti hovatartozásra visszavezethető ellenszenvvel is találkozhatunk állásfoglalásaikban. Sokkalta problémásabbnak tarthatjuk az öncélúvá váló, terméketlen akadémiai bürokráciát, amely a szakmai igényesség jelszava alatt a kutatásoknak inkább tesék-lássék morzsákat hullató kerékkötőjévé, mintsem hathatós előmozdítójává vált.

Figyelemre méltó mozzanat, hogy a megfellebbezhetetlen döntéseket hozó, ténylegesen mit sem érő elvi állásfoglalásokat, olykor gyakorlati kifogásokat megfogalmazó²⁴⁷ testület tagjai közül senki sem érezte szükségét annak, hogy Fraknoi

²⁴⁵ Az 1930-as évek elején-közepén, az újabb és újabb minisztériumi átszervezési tervezetek idején a Bizottság tagjai rendre azon álláspontra helyezkedtek, hogy az állami döntésbe addig nem szólnak bele, amíg az bármilyen formában biztosítani fogja Fraknoi örökségének fennmaradását, aminek ápolása a Bizottság tulajdonképpeni feladata. Lásd az 1930-as évek jegyzőkönyveit, MTAKK K 1591. A költöztetési tervekre UJVÁRY, *Tudományszervezés-Történetkutatás*, i.h. (62–64.) (Talán érdemes kitérni arra, hogy 1933. december 1-jén egészen pontosan egy olyan elképzelés volt napirenden, hogy a Történeti Intézet visszatér a Fraknoi-villába. A tulajdonképpeni *Collegium Hungaricum* számára a Róma városától adandó telken, a *Villa Borgese* közelében – ott, ahol ma a hasonló telek-ajánlattal élő holland, osztrák stb. intézetek találhatóak – építettek volna a Falconieri-palota árának egy részéből új székelyet. A pápi osztályt pedig a *Santo Stefano Rotondo* közelébe gondolták átvinni. 1935. április 15-én az egyházi osztály Fraknoi-villába költöztetése volt napirenden, mely esetben a bérleti díjat a püspöki kar fizette volna továbbra is a MTA-nak. K 1591/[50] és [52].)

²⁴⁶ A Bizottság tagjainak, előadójának névsora az 1930–1940-es években: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 259.

²⁴⁷ Ide sorolhatjuk például a gyakoribb, akár előszóval történő igazgatói beszámolókat sürgető, avagy a még voltaképpen nem is létező munkaprogram végre nem hajtását, avagy a *Palazzo Falconieri*-ben létrehozott könyvtár sötétsége miatti alkalmatlanságát kifogásoló megjegyzéseket is. MTAKK K 1591/34. 36. 41 és [44]. (1926. ápr. 26. 1927. jún. 17. 1930. máj. 1. 1931. jan. 14.)

példáját követve Rómában vegye kézbe a kutatások irányítását, szervezzen maga köré eltökélt fiatalokból álló csapatot, akikből egyébként nem volt égető hiány.²⁴⁸ Az akadémikusok tulajdonképpeni hozzáállására talán a leginkább jellemző példa, hogy míg az 1930-as évek második felében szinte egyedül komolyan dolgozó – később pedig hatalmas római életművet alkotó – Pásztor Lajost egy csip-csup ügyben csúnyán elmarasztalták, addig pár évvel korábban a nevenincs Hoór Tempis István változatlan, a kamarai forrásokat és a Szentszék 15. századi „török politikáját” feltárni kívánó programmal egymás után három gondtalan esztendő tölthetett Rómában. Még hozzá úgy, hogy közben a Bizottság asztalán feküdt Lukcsics Józsefnek az Apostoli Kamara teljes magyar anyagát tartalmazó, sajtókész kézírata,²⁴⁹ nem beszélve Artner Edgár okmánytáráról.

Aligha csodálkozhatunk tehát az egy-két részmozzanatot leszámítva mind szembetűnőbb közömbösségen, azon, hogy míg lelkes kutatók kénytelenek voltak saját költségükön publikálni eredményeiket, számos kéziratuk pedig részben már ekkor asztalfiókban maradt, a Történeti Intézetet felügyelő Bizottság kasszájában 1943-ban óriási összeg, 15 000 pengő, vagyis majd 50 000 líra hevert felhasználatlannul. A pénz, mint tudjuk, nem máshonnan, mint a Fraknoi-villa bérbeadásából folyt be,²⁵⁰ mely ingatlan alaprendeltetése, ne feledjük, úgy szólt, hogy „a római levél- és könyvtárakban felkutatott, Magyarországot érdeklő történeti emlékek vagy ezeket feldolgozó történeti munkák közzétételére fog felhasználni”.²⁵¹

²⁴⁸ Lásd a *Függelék*ben elsősorban a fenti állítások illusztrálására, netán bizonyítására közölt, Lukcsics Pálra (III, n. 13. 20. 30), Ványó Tihamérra (III, n. 23–28) és Pásztor Lajosra (III, n. 31–33) vonatkozó forrásokat, a jegyzeteikben rekonstruált, külön kommentár nélkül is rendkívül tanulságos ügymenetekkel egyetemben.

²⁴⁹ *Függelék*, III, n. 31–33. 14. 10. 19.

²⁵⁰ Kornis Gyula a MTA Igazgatótanácsában megfogalmazott kifogását, és az akadémiai főtítkár válaszat, miszerint ösztökélni fogja a Bizottság előadóját, hogy a rendelkezésre álló kéziratokat szedesse ki és adja közre, idézi: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 258. Ha nem ismernénk a kiadással járó hihetetlen akadémiai hercehurcát – lásd a *Függelék* III vonatkozó iratait és azok jegyzeteit (például n. 13. 20. 30 és 23–28) –, joggal csodálkoznánk az 1940-es évekre kialakult helyzeten. Kiváltképpen annak fényében, hogy a Bizottság 1935. június 3-ai ülésén végre valahára kifejezetten kívánatosnak találta, hogy a római Történeti Intézetnek minél több kiadványa lásson napvilágot. (MTAKK K 1591/[53], vö. a *Függelék*, III, n. 30 jegyzetét.) – A történeti hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a Kornis-féle állásfoglalás mellett az 1930–1940-es évek fordulóján mások is mind jobban sürgetik az intézeti kiadványok számának gyarapítását (lásd többek között az 1939. június 20-ai ülés jegyzőkönyvét (K 1591/[55]), s az Itáliában kutató történészek már nemcsak holtuk után élveztek megbecsülést az akadémikusok részéről. Veress Endre újabb olaszországi útjait, tervezett kiadványait – amennyiben nem tartalmaznak újraközlést – a Bizottság méltató szavak kíséretében pártolta és támogatta, továbbá ugyanezt tették különösebb huzavona nélkül a bolognai horvát–magyar kollégium történetére anyagot gyűjtő Révész Mária esetében is, amennyiben persze másolatait a Bizottság rendelkezésére bocsátja. (K 1591/[54–55.] 1938. máj. 11. és 1939. jún. 20.)

²⁵¹ A két világháború között mind a Minisztérium, mind pedig a MTA, a gyakorlati problémák ellenére alapvetően ehhez az elvhez tartotta magát, és a villát annak ellenére a Történeti Intézet céljaira hasznosították, hogy a magyar állam más épületet és – továbbra is – költségvetést biztosított a Fraknoi-intézet számára. Lásd például *Függelék*, III, n. 11 és 12 jegyzeteikkel, a bizottsági jegyzőkönyveket,

* * *

A szigorúnak tűnő kritika a lehetőségek és kihasználtságuk, azaz kihasználatlanságuk fényében állja meg helyét. Ha azonban – a hivatalos és magánkiadásokat egy kalap alá véve – e két világháború közötti korszak teljesítményét a megelőző két évtizedével, valamint az elkövetkező majd fél évszázadával összevetjük, a mérleg már nem is annyira kedvezőtlen. A Történeti Intézetnek publikációiban egy tudományos intézménynek legalább az – egyre inkább – látszatát fenntartva a hivatali kereteknél valamivel jobban sikerült megőriznie karakterét. Nevét a historiográfiában két sorozat is megörökíti.

Létrejöttükről kevés adat szól. Magyary Zoltán Klebelsberg Kuno kultuszminister képviseletében már a Bizottság 1926. március 27-ei ülésén intézeti kiadványokat, előjáróban pedig részletes tervet sürgetett, hogy a következő évi költségvetésben megfelelő tétel előirányzásáról intézkedhessenek.²⁵² Szűk két hónappal később Gerevich szintén arra kérte az akadémikusokat, hogy a Minisztériumtól intézeti publikációk számára fedezetet szerezzenek.²⁵³ Bár ekkoriban komolyan felmerült a *Monumenta Vaticana* újraindításának gondolata is – lásd Artner Edgár okmánytárának *Előszavát* –, helyére a *Monumenta Hungariae Italica* avagy *Olaszországi Magyar Oklevéltár*²⁵⁴ lépett. Az új elnevezés a Gerevich–Klebelsberg-féle koncepcióváltást tükrözi, és aligha mentes a RMA egyéb, az 1930-as évek magyar külpolitikájának szempontjai alá rendelt feladataitól. A szentszéki–magyar viszonyrendszerrel valóban jóval szélesebb körű, a Velencéhez, Milánóhoz, Firenzéhez stb. fűződő érintkezéseket is felölelő olasz–magyar kapcsolatok kutatásának, okmánytárának létjogosultsága vitathatatlan. A szoros kötelék ellenére ugyanakkor a Fraknoi névvel fémjelzett hagyományok, a szentszéki iratanyag speciális jellege, a többi római intézet működésének iránya és a praktikus, az erők szétforgácsolódásának

helyenként, a Lukcsics Pál könyvének kiadásával kapcsolatos iratokat ugyancsak a *Függelékben* (III, n. 13. 20. 30.) stb. – A villa kamatokkal kiegészített bérjövödelmei 1930–1937 között Voít Lajos akadémiai főkönyvelő kimutatása szerint a következőképpen alakultak. 1931: bevétel: [az előző évivel] 6272,2, kiad. 5315,96, egyenleg: 956,66 – 1932: bevétel: 1828,94 + 956,66 = 2891,7, kiad. 2891,7, egyenleg: 0 – 1933: bevétel: 5335,65, kiad. 500, egyenleg: 4835,65 – 1934–1935: bevétel + átvitel: 16 770,77, kiad.: 6699,45, egyenleg: 10 071,32 – 1936–1937: bevétel + átvitel: 13 410,88, kiad. 150 (egy kódex másolási díja), egyenleg: 13 260,88 pengő. (1 pengő *cca* 3 líra volt.) A Kultuszminisztérium útján átutaltatott összegek éves összesítésben: 1930: 4631; 1931: 1640; 1932: 2891; 1933 (16 tételben): 5335; 1934 (17 tételben): 4449; 1935 (12 tételben): 7293; 1936 (6 tételben): 1664; 1937 (3 tételben): 1693 pengő. MTAKK K 1224/230. (Az első tételt, 15 484 lírát még Miskolczy igazgató közvetlenül küldte 1930. november 28-án [K 1224/200], ezt követően azonban olyan egyezség született, hogy a valutabevételt közvetlenül Rómában használják fel ösztöndíjakra, ott megjelentetendő kiadványokra, pengőbeli ellenértékét pedig a Minisztérium idehaza utalja át a Bizottságnak, Budapesten kiadandó munkákra, honoráriumokra. K 1591/[46] [1932. okt. 26.] – Az 1940–1943-as évek bevételeire: AÉ 51 (1940) 375; 53 (1942) 123 és 263; 54 (1943) 332.

²⁵² MTAKK K 1591/33.

²⁵³ 1926. május 14-én. MTAKK K 1591/35.

²⁵⁴ Névváltozata Veress kötetén: *Olaszországi Magyar Emlékek*. – A *Monumenta Vaticana* két világháború közötti felélesztésének tervére vö. még alább a 341. és 352. jegyzetben.

elejét vevő megfontolások már ekkor is mindenképpen indokolttá tették volna a Történeti Intézet részéről valamilyen formában egy speciális vatikáni sorozat indítását (is), netalán a *Monumenta Vaticana* folytatását. Kiváltképpen, hogy az akár hivatalos, akár magánkiadás formájában megjelent munkák elsőprő többsége nyugodtan helyt kaphatott volna egy vatikáni *series*ben.

A 'hivatalos' és a 'magán'-közlések árulkodó megkülönböztetése feltétlenül indokolt. Noha a sorozatcím alatt mindegyik köteten a „Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet” („*Edidit Collegium Historicorum Hungaricorum Romanum*”) szerepel, a tényleges kiadó helyén az esetek felében az iratok közlőjének neve áll. És, habár munkáikat a jogtisztá kiadványok kötetszámozásánál mellőzték, „kalózkiadásról” mégsem beszélhetünk. Tekintettel munkásságuk szerves beépülésére a magyar historiográfiába, ugyan ki vitathatja, hogy Ványó Tihamér és Galla Ferenc személyében valóban testet öltött a Római Magyar Történeti Intézet, a két neves egyháztörténész pedig joggal tarthatta magát Fraknoi Vilmos igazi örökösének?²⁵⁵

'Hivatalos' úton, vagyis a Bizottság jóváhagyásával, támogatásával és a MTA kiadásában mintegy két évtized alatt összesen három kötet látott napvilágot:

MHI 1: *XV. századi pápák oklevelei. I: V. Márton pápa (1417–1431)*, kiad. LUKCSICS PÁL, Budapest 1931 (320 p.) – MHI 2: *XV. századi pápák oklevelei. II: IV. Jenő pápa (1431–1447). V. Miklós pápa (1447–1455)*, kiad. LUKCSICS PÁL, Budapest 1938 (400 p.)²⁵⁶ – MHI 3: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1224–1864*, kiad. VERESS ENDRE, Budapest 1941 (CLX + 704 p.)²⁵⁷

A 'hivatalos' sorozat ugyancsak Veress Endre *Argenti János jezsuita atya: Adalékok Erdély és Magyarország történetéhez 1603–1623* című munkájával folytatódott volna.²⁵⁸ A már kiszedett kézirat azonban – talán a háborús események miatt – nem került sokszorosításra. 1946-ban új címlap készült hozzá, eszerint a MHI 5. köteteként Rómában jelent volna meg, tényleges kiadóként a MTA helyén ezúttal a *Collegium Hungaricum, Roma* megjelölést tüntették fel. Az 1947-ben elkészült, és már csak néhány korrekúrájavítást tartalmazó, szinte végleges kefélenyomaton viszont már Veress

²⁵⁵ Amit fél évszázad múlva a formálisan újra alapított római történeti intézet – italianisztikában jártas – igazgatója akaratlanul is szentesített azzal, hogy az elődök teljesítményének rövid elősorolásánál a *Monumenta Hungariae Italica* (MHI) köteteinek tízes nagyságrendjét említi. *Annuario dell'Accademia d'Ungheria* (1997, idézve alább a 413. jegyzetben), 14.

²⁵⁶ A megjelenés körülményeire, a tudományos tevékenység akkoriban is már-már riasztó távlataira lásd alább, különösen a *Függelék* imént részint már idézett iratait (III, n. 7. 8. 13. 20. 30). – Itt jegyzem meg, hogy alkalmanként előszüremkedő bírálatom nem a szakmai kritika és alaposág ellen irányul, hanem az ennek apropóján meg-megnyilvánuló, teljesítményorientáltak bajosan, sokkalta inkább félfeudálisnak nevezhető pöffeszkedésnek szól, aminek Fraknoinál még nyomát sem találtam.

²⁵⁷ A MTA nemcsak a kiadást, hanem a megelőző kutatásokat is támogatásban részesítette (XLI–XLII). Feltűnő ugyanakkor, hogy míg a címlapon „Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 1941”, addig a hátlapon: „Felelős kiadó Dr. Veress Endre” megjelölés szerepel. E megoldással Lukcsics két kötetén nem találkozunk, ami arra utal, hogy a MTA Veress munkáját nem vállalta fel teljes egészében. Ha tehát nagyon precíznek akarnánk lenni, a kiadványt tulajdonképpen a 'hivatalos' és a 'magán'-kiadások köztes helyére sorolhatnánk.

²⁵⁸ MHI 4; Budapest 1944, XLVIII + 216 p.

Endre neve szerepel felelős kiadóként.²⁵⁹ Az Argenti-iratok végül azonban a magánkiadásban, részben magánköltésen,²⁶⁰ kötetszámi átfedéssel, illetve kötetszám nélkül megjelenő munkák sorába sem kerülhettek már be, amint azt a következő felsorolás mutatja:

MHI 2 [!]: VANYÓ TIHAMÉR, *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600–1850*, Pannonhalma 1933 (XXXII + 456 p.)²⁶¹ – MHI s.n.:²⁶² GALLA FERENC, *A Pázmáneum alapítása és a Szentszék*, Vác 1935²⁶³ (98 p.)²⁶⁴ – MHI s.n.: *Harmintkilenc kiadatlan Pázmány-levél*, kiad. GALLA FERENC, [Vác 1936]²⁶⁵ (116 + 98* p.)²⁶⁶

A felemásra sikeredett forrásközlő sorozat mellé szervesen kapcsolódik *A Római Magyar Történeti Intézet Kiadványai* címet viselő *series*. Ennek a feladata az Intézet működéséhez kapcsolódóan született különféle feldolgozások – tehát elsődlegesen a nem forrásközlések – közreadása volt. Válogásban nem beszélhetünk önálló kiadványokról, hiszen jó részük különféle – történeti, művészet-, irodalom- és egyháztörténeti –, csekély kivétellel hazai szakfolyóiratokban (*Századok*, *Corvina*, *Protestáns Szemle*, *Katolikus Szemle*) megjelent dolgozatok különlenyomatként való közlése volt. Gerevich Tibor a Történeti Intézet – az ő irányítása alatt folytatott – tudományos tevékenységét összegző áttekintésében csupán 1930-ig tizenhat

²⁵⁹ Lásd az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* című sorozat alább, a 386. jegyzetben idézendő 7. kötetében közölt címlap-facsimilét (232–233), valamint 239–240 és 216.

²⁶⁰ Fráterné Galla mindkét munkáját a Bizottság által kiadott művek között sorolja fel (*A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 260), illetve Vanyó esetében 500 pengő összeget is említ, viszont megjegyzi, hogy „a szerző úgy jelentette meg művét mint intézeti kiadványt, amit a Bizottság helytelenített.” (261). Utóbbi ügy tanulságos részletei: *Függelék*, III, n. 23–28. – Fráterné feltételezhetően Galla iratmásolatási segélyeit vette figyelembe. Én arra nézve semmilyen adatot nem találtam, hogy a váci teológiai tanár köteteinek megjelenését – kutatásaival ellentétben – a Bizottság támogatta volna. Az MHI kötetszámok hiánya pedig kifejezetten ennek ellenkezőjére utal.

²⁶¹ Szedési hiba miatt a kétféle oldalszámozás nem a bevezetést és az okmánytárat különíti el, előbbi a XXXII + 62. oldalakon található. A lapszámozás helyes, de virtuális helyreállítás a következő: xciv + 392 p. – A címlapon: „Összegyűjtötte, a bevezető tanulmányt és a magyarázatokat írta: Dr. Vanyó Tihamér Aladár O.S.B. pannonhalmi főiskolai tanár, a Római Collegium Hungaricum v. tagja. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával; p. 456: „Szerző kiadása”. „Nihil obstat. Dr. Hippolytus Hermann censor dioecesanus. N. 527–1933. Imprimatur. In Sacro monte Pannoniae... Chrysostomus archiabbas et ordinarius.” Lásd még alább, különösen *Függelék*, III, n. 23–28.

²⁶² Megjegyzendő, hogy ezen és a következő kötetben csak a magyar névváltozat szerepel.

²⁶³ „A váci egyházmegyei hatóságnak 3958-1935. sz. a. kelt jóváhagyásával. Kiadásáért felel: Dr. Galla Ferenc Vác.” (*Uo.*, 98.)

²⁶⁴ Német rezümével (91–98).

²⁶⁵ „Kiadásért felel: Dr. Galla Ferenc. Vác, Székesegyház-tér 1.” (*Uo.*, 2.)

²⁶⁶ Utóbbi oldalszám az elkülönülő oklevéltárat jelzi, ami meglehetősen esetleges válogatási szempontok alapján készült. Erénye ugyanakkor, hogy a korábbi kutatások által addig kevésbé kiaknázott lelőhelyeknek, állagoknak igen nagy számából merít. Például a Propaganda archívuma mellett a vatikáni könyvtár Barberini Latini sorozatából, illetve a konzisztoriális levéltár püspöki processusaiból, valamint a Brévetikárság regisztrumaiból stb., kijelölve ezzel a levszertű vizsgálatok folytatásának, pontosabban az iratközléseknek tulajdonképpeni fő csapásirányát.

ilyen dolgozatot sorol fel.²⁶⁷ A vatikáni kutatások (illetve a magyar egyháztörténelem) témaköréből a következő füzetek említhetők meg:

ARTNER EDGÁR, *Magyarország és az Apostoli Szentszék viszonya a mohácsi véaszt megelőző években (1521–1526)*, Budapest 1926 (klny. Mohács Emlékkönyv, Budapest 1926);²⁶⁸ LADISLAUS TÓTH, *Zwei Berichte des Wiener Nuntius Garampi über die kirchlichen Verhältnisse um 1776*, Bolzano 1926 (Sonder-Abdruck aus der Römischen Quartalschrift 34 [1926]); LUKCSICS PÁL, *Az esztergomi főkáptalan a mohácsi véaszt idején (1500–1527)*, Esztergom 1927 (klny. Esztergom Évlapjai 3 [1927] 2., 69–97); TÓTH LÁSZLÓ, *A jubileumi búcsú kibírdetése Magyarországon 1776-ban*, Budapest 1928 (klny. Századok 62 [1928]);²⁶⁹ VANYÓ TIHAMÉR, *A trienti zsinat határozatainak végrehajtása Magyarországon*, Budapest 1933 (klny. Püspöki jelentések).²⁷⁰

Mindazonáltal e szerföltött praktikus – bár korántsem egyedi – megoldás *A Római Magyar Intézet Kiadványai (Pubblicazioni della R. Accademia Ungherese di Roma)* című, voltaképpen hasonló jellegű, 1931–1936 között négy tételt megélt sorozatocskával²⁷¹

²⁶⁷ *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága az 1920–1930. években*, AÉ 41 (1931) 243–247, 243–244. Az egyes munkák szerzői a Gerevich által – teljes címléírással – megadott sorrendben a következők: Miskolczy István (1.); Horváth Henrik (2–4.), Balogh Albin (5.); Nagy Lajos (6–7.); Moravcsik Gyula (8.); Lukcsics Pál (9.); Gombosi György (10.); Mihalik Sándor (11–13); Tóth László (14–16). – Gerevich Artner Edgárnak a Mohács Emlékkönyvben található tanulmánya különnyomatát kihagyta az intézeti kiadványok sorából. Ugyanezt teszi [Koltay-]Kastner Jenő írásával, sőt az időrendben az első dolgozattal is (VÁRADY IMRE, *A legújabb olasz irodalom*, Szombathely 1925), összeállításá tehát inkább csak tájékoztató jellegűnek tekinthető. Az övé mellett Fráterné tételes áttekintése – néhány hasznos adata mellett – meglepően hiányos (*A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 259–260), Ujváry pedig csupán számszerű, nem teljesen pontos összegzést nyújt (*Tudományszervezés–Történetkutatás*, 60). Pontos és teljes körű könyvvéaszt kidolgozására itt sem kerülhet sor. – Az akadémiai Bizottság 1931. május 30-án vizsgálta át a Gerevich által beterjesztett bibliográfiát és engedélyezte közzététét. MTAKK K 1591/[45].

²⁶⁸ A kiadványon egyházi *Imprimatur* található, és a többiekkel ellentétben felelős kiadó is feltüntetésre került rajta az Egyetemi Nyomda igazgatója személyében.

²⁶⁹ Az itt szereplő sorozatcím-változat (*Veröffentlichungen des Ungarischen Historischen Institutes in Rom*) előfordul még *A jubileumi búcsú...* kiadványon is, jelezve, hogy a dolgozathoz a folyóiratbeli változattól eltérően bő német összefoglaló tartozik (47–56). Az olasz nyelven írt, elsősorban az italianisztika és a művészettörténet témakörébe tartozó tanulmányokon pedig értelemszerűen a *Pubblicazioni dell'Istituto Storico Ungherese di Roma* felirat szerepel. – A könyvtárosi gyakorlat intézménytől függően ezeket hol teljesen külön sorozatnak veszi, hol különféleképpen csoportosítja őket, ráadásul a Római Magyar Intézet Kiadványai-val is megfigyelhető alkalmi kontamináció. (Vö. például UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 60.)

²⁷⁰ Míg az eredeti kötetben szerepel az egyházi *Imprimatur* és a „Szerző kiadása” megjelölés, a különnyomaton csupán a nyomda van feltüntetve. Vanyó könyve latin összefoglalóját is közreadta külön füzetben (*De executione...*). A sorozatcím ezen latinul található: *Publicationes Collegii Historicorum Romani*. Nyilvánvaló, hogy a különféle nyelveken történet elnevezések ellenére egy és ugyanazon *series*ről beszélhetünk.

²⁷¹ Mihalik Sándor három művészettörténeti tárgyú – meghatározóan *Corvina* különnyomat – füzetéről és Wolf Rózsi önálló kötetecskéjéről van szó. A magyar névváltozat (az olasszal együtt) csak Wolf munkáján fordul elő: *Ismeretlen Michelangelo iratok*, Roma–Budapest 1931 (94 p.). Az Iványi Béla jelzetének köszönhetően a *Biblioteca Angelicából* magyar bevezetővel közölt olasz iratok megjelentetését az akadémiai Bizottság 900 pengővel támogatta és további 600 pengőt juttatott levéltári másolásokra. Gerevich Tibor az 1930. május 12-ei ülésen lelkenedett Wolf felfedezéséről, majd 1931. május 30-án tett előterjesztést a 900 pengő segély megítélésére. MTAKK K 1591/42 és [45]. Klebelsberg 1931. június 24-ei jóváhagyása: uo., K 1224/224. Wolf 1933. március 29-én újabb támogatást (213 pengőt) kapott. Uo., K 1591/[48]. – Mihalik *Il calice ungherese della cattedrale di Monza* (Budapest 1929) című írása a Történeti Intézet kiadványai közé sorolandó.

együtt sem pótolhatta a saját, az eredményeket a nemzetközi kutatás számára is prezentáló évkönyv hiányát. Ennek égető szükségét mutatja, hogy többen a rómainál szervezettebben működő bécsi *Collegium Hungaricum* „gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézeté”-nek évkönyvében tudták csak közölni vatikáni anyaggyűjtésük eredményeit.²⁷²

Az *Annuario* igencsak hosszúra sikeredett előkészületet követően²⁷³ végül nem a Történeti Intézet, hanem a RMA évkönyveként indult útnak 1937-ben. 1942-ig bezárólag összesen négy kötetre futotta Koltay-Kastner Jenő, majd az ő helyére lépő Genthon István szerkesztésében. (*Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d'Ungheria. Annuario I–IV, Roma 1936–1941.*)²⁷⁴ Párhuzamosan a *Római Magyar Történeti Intézet Kiadványainak* sorozata végre áttérhetett az önálló művek publikálására, amint azt legalább Huszti Dénes *Olasz–magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban*²⁷⁵ című munkája bizonyítja.²⁷⁶ A füzetszerű publikációk helyét a *Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma* foglalta el,²⁷⁷ amely 1947–1948-ban Kardos Tibor igazgatósága alatt egy újabb sorozatot is megélt.²⁷⁸

²⁷² TÓTH LÁSZLÓ, *Verancsics Faustus csanádi püspök és emlékiratai V. Pál pápához a magyar katolikus egyház állapotáról*, A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve (szerk. Angyal Dávid), Budapest 1933, 155–211; GALLA FERENC, *A csíksomlyói ferencrendi kolostor viszontagságai Bethlen Gábor idején*, A gr. Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve IV, szerk. Angyal Dávid, Bp. 1934, 283–302.

²⁷³ Vö. *Függelék*, III, n. 15. (első irat) és jegyzete, valamint n. 18 (második irat).

²⁷⁴ Az igazgató-szerkesztők nevét – miként az alább, a 277. jegyzetben említendő különnyomatok mindegyikén – némileg hivalkodóan a sorozatcímbe helyezték el (*direct. da Koltay/Gentbon*). Tudományos szempontból leginkább értékesnek a 4. kötet mondható, elsősorban Genthon bibliográfiai dolgozatának, illetve Bánfi Florio itáliai magyar emlékekkel kapcsolatos gyűjtésének köszönhetően. (Ez utóbbi munka újabb, bővített kiadása a közeljövőben várható.)

²⁷⁵ Budapest 1941 (128 p.). A Bizottság 1938. május 11-én döntött a kiadás elfogadása mellett, amelyben a munkát bőséges olasz összefoglalóval látják el. MTAKK K 1591/[54].

²⁷⁶ Ifj. Gerő László *A római Santo Stefano Rotondo, a magyarok nemzeti temploma* című írása (Budapest 1940; 120 p., képekkel, bőséges olasz összefoglalóval) viszont nem sorolható közvetlenül ide, mivel kivételes módon nem az Intézet, hanem közvetlenül a Bizottság kiadványa. („Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Római Történeti Bizottsága”). A címlappal ellentétben a kolofónban felelős kiadóként a szerző került feltüntetésre. Az eljárás Veress kötetére rímel, vö. fentebb a 257. jegyzetet. A megjelentetéssel kapcsolatos iratok megtalálhatók: MTAKK RAL 1940/507.

²⁷⁷ Gyakorlatilag az *Annuario* számaiban közölt tanulmányok különnyomatait foglalták össze külön, ezúttal már kötet számozott, az évkönyvéhez hasonló tipográfiájú, ugyanazon szépen megrajzolt magyar címmel díszített sorozatban. Önálló *series*-ről tehát, miként a *Kiadványok* esetében, ezúttal sem beszélhetünk. Összesen 29 sorszámozott példányt ismerek, az utolsót 1942-ből. (Egy, a 27. számig eljutó felsorolás megtalálható az *Annuario* 3. kötetének végén.)

²⁷⁸ A mintegy 24 darab, sorszámozott füzetből álló, meghatározóan nem utánpótlásokat tartalmazó sorozat szerzői: Alfredo Castello, Kerényi Károly (2), Ruzicska Pál, Kardos Tibor (2), Berkovits Ilna, Bánfi Florio (3), Lukács György, Rabinovszky Márius, Nagy Artúr, Tamássy Rosina [Wolf Rózsa] (2), Guido de Ruggiero, Giacomo de Benedetti, Szabó László, Lénárd Sándor, Antonio Altamura, Révai József, Vayer Lajos, Hanák Péter és Guiditta Torrò. – Feltételezhetően egy meg nem jelent *Annuario* elkészült különnyomatairól van szó.

Úgy tűnik, az 1930-as évek második felére mintha elérkezett volna a konszolidáció időszaka. A Klebelsberg-i indíttatású kultúrpolitikai arculat mellé megszilárdult a tudományos profilt hitelesen megjeleníteni hivatott kiadványstruktúra is: a Történeti Intézet által publikált forrásközlő *Monumenta Italica* és az immár nagyobb ívű feldolgozásokat tartalmazó *Kiadványok*, valamint a RMA tanulmányokat idegen nyelven közlő *Annuariója*. Az utókor ítélete azonban most sem lehet maradéktalanul kedvező. Az évkönyv elindulása után például már senki sem érezte bárminemű szükségét annak, hogy miként korábban, az ösztöndíjasok, pontosabban tagok római munkájukra alapozott tudományos tevékenységét számba vegye,²⁷⁹ miként azt korábban Gerevich tette²⁸⁰ Arra sem nagyon nyílt már mód, hogy – kétségkívül felemás jellege ellenére – az egykori tagok egyéni buzgalma töltse ki a még képlékeny hivatalos struktúrákban tátongó űrt. Ványó Tihamér az akadémiai Bizottság nehezményezése után már 1935-ben a *Pannonhalmi Főiskola Könyvei* 3. köteteként publikálta *A Bécsi nunciosok jelentései Magyarországról 1666–1683* című könyvecskéjét.²⁸¹ Galla Ferenc az 1930-as évek második felétől – korábbi jó kapcsolata a Bizottsággal ekkorra már meglazulni látszik – különféle folyóiratokban, kötetekben megjelentetett kisebb-nagyobb művei közül többet önálló formában egyházi jóváhagyással magánkiadású különlenyomatokban tett közzé.²⁸² Kivételt ez alól egyedül talán – a nyomdafestéket látottak sorában – a legjelentősebb, *Marnavics*

²⁷⁹ Egyedül az *Annuario* 2. (216–219) és 3. (248–251) kötetében található egy-egy rövid éves munka-beszámoló. Ezekben a Fraknoi-intézet mindössze pár sort kap, és már ekkor meghatározó a reprezentatív rendezvények, konferenciák középpontba helyezése. Emellett pedig az intézményi struktúra sajátos – talán megfontolásra érdemes – értelmezése is kitapintható, miszerint *Accademia d'Ungheria = Istituto/Sezione Storico Guiglielmo Fraknoi + Collegium Hungaricum + Sezione di Belle Arti*.

²⁸⁰ „Az intézeti tagoknak egyéb formában megjelent fontosabb tudományos közleményei” könyvszeretében Gerevich a következő tagokat sorolja fel: Miskolczy István (1–9.); Moravcsik Gyula (10–19.); Mihalik Sándor (20–21.); Genthon István (22–23.); Somolyi Antal (24.); Gombosi György (25–27.); Nagy Lajos (28–29.); Mihályi Ernő (30–31.); Horváth Henrik (32–34.); Balogh Albin (35–36.); Iványi Béla (37–40.); Lukcsics Pál (41–48.); Tóth László (49–54.); Justh István (55–56.); Kastner Jenő (56–58.); Huszti József (59–66.); Péter András (67.); Artner Edgár (68–69.). (Kastner és Artner egy-egy műve, mint korábban láttuk, intézeti kiadású is volt.) A „sajtó alatt, vagy sajtókészen” lévő saját kiadványok szerzői: Miskolczy István (1); Lukcsics Pál (4); Gombosi György (2); Moravcsik Gyula (1); Artner Edgár (1) (A számok itt darab- és nem sorszámok.) Mindemellett még az Intézetben csupán miniszteri engedéllyel lakó kutatók is regisztrálásra kerültek: Bartoniek Emma (1.); Hoffmann Edith (2.); Szalay Ákos (3–4.). *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247.

²⁸¹ A címlapon: „Összegyűjtötte, a bevezető tanulmányt és magyarázatokat írta: Dr. Ványó Tihamér Aladár O.S.B. pannonhalmi főiskolai tanár, a római Magyar Történeti Intézet tagja”; p. 108: „Nihil obstat” etc. „A kiadásért felelős a szerző.” – A borítón található felsorolás szerint a sorozat 2. kötete a *Püspöki jelentések*, amelyen azonban még e megjelölés nem szerepel. Valószínűleg az MHI-be való beosztás miatti kritikák nyomán Ványó – utólag s legalább virtuálisan – átsorolta művét.

²⁸² Például: *Borromei Szent Károly hatása Magyarországon (L'influsso di San Carlo Borromeo in Ungheria)* (Klny. a Theologia 1938. évi 4. és 1939. évi 1–2. számaiból), Budapest 1939; *A pálosrend reformálása a 17. században* (Klny. Regnum Egyháztörténeti Évkönyv 1940–1941, 123–223), Budapest 1941; *A magyar katolikus restauráció misszionáriusa* (Klny. az „Egyházi Körirat” 1946 február–októberi számaiból), Budapest 1946.

*Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*²⁸³ című monográfiája képez. A szerző felelős kiadásában napvilágot látott²⁸⁴ művön a sorozatcím helyén ugyanis a „Közrebocsátja a Római Magyar Történetkutató Intézet és a Római Magyar Pápai Egyházi Intézet” megjelölés található, ami páratlan kuriózum a vatikáni magyar kutatások historiográfiájában.

Az önálló kezdeményezéseknek röviddel ezután az Intézet 1940. évi, már említett új szervezeti szabályzata vetett véget, amely kötelezően kimondta, hogy a „Római Magyar Intézetnek minden, a [ti. Történeti] Intézet működési körébe... tartozó kiadványa csak a [ti. tudományos akadémiai] Bizottság véleményének meghallgatása és figyelembevétele után kerülhet a nyilvánosság elé”.²⁸⁵

A szétaprózódás és az egyre kedvezőtlenebb publikációs lehetőségek diagnosztizálását még élesebb kontrasztba helyezi az a tény, hogy például az *Annuario* az aktuális és régebbi tagok mellett másoktól is szép számmal közölt írásokat. Ráadásul csupán a második számtól állítható az, hogy „nincs immár a kötetben egyetlen olyan dolgozat sem, mely ne lenne közvetve, vagy közvetlenül magyar vonatkozású, s mely ne az olasz–magyar kapcsolatok művelődéstörténeti múltjával, vagy a magyarság latin kultúrájának és szerepének kérdéseivel foglalkozna.”²⁸⁶ A kortárs kritika által megfogalmazott elismerés egyúttal a konszolidáció egyértelmű negatívumát is elének tárja. Vagyis azt, hogy a korábbi figyelmeztetések, sőt a Vatikánban egykor még kutató akadémikusok programja ellenére Fraknoi tulajdonképpeni öröksége, a vatikáni magyar kutatások ügye – egy-két ösztöndíjas, kiváltképpen Pásztor Lajos buzgólkodásától eltekintve – a hivatalos struktúrából ekkorra végképp kifelejtődött. Pedig e nélkül a RMA tudományos tevékenysége pontosan annyira felemás lett, mint lett volna egyfelől a tágabban értelmezett olasz–magyar kapcsolatok különféle aspektusainak, másfelől pedig kultúrpolitikai feladatainak elhanyagolásával!

Miért alakult ez így? A kérdés kielégítő megválaszolása a vonatkozó teljes levéltári és kéziratári anyagot áttanulmányozó monográfus feladata lesz. A már említett akadémiai bürokratikus, olykor személyi érdekek nyomán kialakuló szervezeti problémák mellé, legalábbis a kiadványok kapcsán, Vári Rezső hathatós érdekérvényesítéséről emlékezhetünk még meg. Az ő *Sylloge*-programja kétségkívül jelentősen hátráltatta a tulajdonképpeni történeti publikációk megjelenését.²⁸⁷ Ha pedig

²⁸³ Budapest 1940. (262 p.)

²⁸⁴ A 2. oldalon található impresszum a következő: „A váci egyházm. hatóság jóváhagyásával. Felelős kiadó: Galla Ferenc egyet. tanár. Budapest, I., Dísz-tér 16.

²⁸⁵ *A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzata*, 384.

²⁸⁶ Századok 74 (1940) 84–87 (Kardos Tibor). Furcsa módon Kardos az *Annuario* első kötetéről írt ismertetésében még nem fogalmaz meg ilyen irányú bírálatot. Századok 72 (1938) 348–352.

²⁸⁷ Az inkriminált munkák: VÁRI REZSŐ, *Leonis imperatoris Tactica I–II*[1–2] (*Sylloge Tacticorum Graecorum* 3), Budapest 1917–1922 és é.n.; E. KORZENSZKY–R. VÁRI, *Onosandri Strategicus* (*Sylloge Tacticorum Graecorum* 2), Budapest 1935. – Figyelemre méltó, hogy a már addigra megjelent köteteket Gerevich kihagyja a Történeti Intézet munkásságát felsoroló, az imént többször idézett könyvészetéből, és hogy például Galla sem tartotta azokat odaillőnek (*Függelék*, III, n. 22). A kérdés persze nem ilyen egyszerű, hiszen

koncepcionális okokat keresünk, a Mussolini Olaszországához fűződő kapcsolatok kiemelt fontosságát, a magyarországi italianisztika egyébként örvendetesen rohamos fejlődését lehet felhozni, és talán még azt is, hogy a püspöki kar figyelme elsősorban a Pápai Magyar Egyházi Intézetre irányult. Az viszont biztos állítható, hogy egy hatékonyabb struktúra kialakításának személyi akadályai egyáltalán nem voltak.²⁸⁸ Erre az elsősorban vatikáni kutatásokat folytató ösztöndíjas tagok névsora, és

Vári azon érvelése, hogy részben itáliai, sőt vatikáni könyvtári kódexeken alapuló vállalkozása csak a római történeti intézet közreműködésével valósítható meg, s ez irányú eredménye „ugyancsak fontos része a művelt Nyugathoz történő felzárkózásunknak”, kétségtől megfontolandó. (1919. nov. 10-ei jelentése: MTAKK K 1224/135.) Emellett az 1913–1914-ben megalapított Intézet célkitűzéseiben a vatikáni kutatások mellett valóban szerepel a klasszika-filológia is, ugyanúgy, mint a régészet és a művészettörténet. A megoldást talán az arányok kínálják, hiszen ha megnézzük az 1914-ben kiküldeni szándékozott tagok megoszlását 4 történésznek + 1 művészettörténésznek kellett volna vatikáni kutatásokat folytatni, melléjük Fraknoiék eredetileg pedig csupán egy-egy archeológust és klasszikus filológust szántak. (*Függelék*, III, n. 6. Lásd még fentebb a 167. jegyzetet, ahol a történészek aránya csak árnyalatnyival kedvezőtlenebb.) Ha viszont beletekintünk az akadémiai Bizottság működésének irataiba és jegyzőkönyveibe, nyomtatott beszámolóiba, jószerevével nem is találkozunk olyan dokumentummal, amely Várinak köszönhetően ne a *Sylloge*-programmal foglalkozna, sokszor kifejezetten a történeti publikációk rovására (lásd például *Függelék*, III, helyenként; valamint különösen MTAKK RAL 1933/1373), miközben a tulajdonképpeni vatikáni kutatások ehhez képest csupán elvétve kerülnek elő. Még egy-két konkrét példa: 1924. január 5-én, az első tényleges ösztöndíjasok kiküldésekor Vári szükségesnek tartotta előadni aggodalmát, hogy ezek után programja minden bizonnyal elakad (MTAKK K 1591/28), 1930. május 1-jén Lukács első könyvének kiadása kapcsán garanciát követelt saját újabb kötetére (K 1591/41), amelyre végül 1935. április 15-én 5000 (!) pengőt kapott (K 1591/[52]); emellett pedig mindent elkövetett annak érdekében, hogy tanítványa és szerzőtársa komoly ösztöndíjakat kapjon a Bizottságtól (K 1591, helyenként). Sőt az akadémikusok még 1938. május 11-ei ülésükön is *proiectuma* folytatása mellett szavaztak (K 1591/[54]). Állásfoglalásuk annak ellenére született meg, hogy 1935-ben Vári egy kisebb malőr következtében kikerült a Bizottságból, ami a jelek szerint sem vállalkozó kedvét, sem pedig befolyását nem törte meg teljesen. Lemondásának okáról Balogh főtitkár a következőképpen tudósít 1935. január 16-ai feljegyzésében: „Vári Rezső r. tag úr észrevétel tárgyává tette azt, hogy a Római Magyar Történeti Intézet bizottságának legutóbbi ülésére nem kapott meghívót. Ennek az intézkedésnek az az oka, hogy a nevezett tagtárs úr a másolatban ide mellékelte levélben «végervényesen» lemondott erről a bizottsági tagságról és mikor ennek az elhatározásának megváltoztatását kértem, ragaszkodott a lemondáshoz. A lemondás okául egyik alkalommal azt hozta fel a nevezett tagtárs úr, hogy ő sértve érzi magát azzal a feltevéssel, hogy a classica-philologiai bizottság ülésén önmagára szavazott volna, az ülés jegyzőkönyve pedig úgy hangzik, hogy őt «egyhangúlag» jelölték a Római Történeti Intézet Bizottságába. A másik alkalommal azonban nem ezt az okot, hanem azt hozta fel, hogy a classica-philologiai bizottság ülésén kevesen vettek részt. A t. bizottság és az I. osztály bölcsességétől függ ezekben a kérdésekben újabb döntést hozni.” Egyéb, az Onosander-kötet kiadására is vonatkozó iratokkal: MTAKK RAL 1935/94, valamint 1934/1321. – Feltétlenül érdemes azon elgondolkodni, vajon a Bizottságban miért nem akadt a vatikáni kutatásoknak Várhoz hasonlóan eltökélt pártfogója?

²⁸⁸ Egy hatékonyabb struktúra például a következő lehetett volna: A Fraknoi Vilmos nevét viselő Római Magyar Történeti Intézet a Falconieri-palotában: **1.** megfelelő kutatási tapasztalatokkal bíró belső és külső tagjaival, apparátusával önállóan és szisztematikusan folytatja névadója munkásságát – már csak a hagyományok miatt is; **2.** vonatkozó eredményeit különféle saját kiadványokban publikálja; **3.** szervezetenként teljes függetlenségben, közvetlen minisztériumi, vagy továbbra is a MTA-ra delegált felügyelet alatt működik; **4a.** ugyanakkor mint önálló társintézmény segíti a RMA tudományos munkáját, koordinálja az itáliai–magyar kapcsolatok teljesebb körének vizsgálatát a legkülönbözőbb tudományterületeken; **4b.** s mint ilyen tevőlegesen részt vesz a RMA programjaiban, publikációiban.

néhány léhűtőt, életművészt leszámítva túlnyomó többségének – a döntéshozó akadémikusokénál és a RMA irányítóiénál bizony számos tekintetben alaposabb és naprakészebb vatikáni kutatási tájékozottságról árulkodó – munkássága a bizonyíték.

* * *

Az 1924–1944 folyamán²⁸⁹ a Fraknói-villában és a Falconieri-palotában megforduló mintegy 270 ösztöndíjas közül persze csak páran folytattak kutatásokat a pápai iratgyűjteményekben. Néhányuk nevével főként a sorozati kiadványok áttekintésénél már találkozhattunk. Hozzávetőleges időrendben – többen többször is jártak Rómában – a következő nevek említhetők meg. Kutatási témáikat, területüket az egykorú jelentések, beszámolók, valamint jelzésszerűen feltüntetett publikációik minden külön kommentárnál szemléletesebben illusztrálják.

I. Artner Edgár (1924. február – 1925. szeptember)

„Artner Edgár főtémája volt: «Magyarország szerepe a kereszténység és a nyugat védelmében a keletről jövő támadások ellen.» E széles ívű probléma feldolgozását nemcsak azért tűztük ki, mert az így, összefüggően még feldolgozatlan, mert egyes részei anyagi kiegészítésre és mélyebb benső megvilágításra szorulnak, mert az új adatok felkutatására Róma hálás terület, hanem azért is, mert megfelel a nemzeti történetírás azon magasabb feladatának, hogy objektív dokumentálása a nemzeti élet cselekvő, útmutató tényezőjévé váljék. S annyival inkább bízhattuk Artnerre, mert feldolgozása az egyháztörténetben különösen jártas történészt igényel. Artner művét új szempontok felismerésével sok új adatra építi. Okmánytára közel 200, jórészt a török-háborúkra vonatkozó ismeretlen iratot tartalmaz; talán a legérdekesebbek közöttük II. Lajosnak közvetlenül a mohácsi vész előtt a pápához írt levelei, melyekből drámai erővel bontakozik ki az ország közelgő pusztulása. Új szempontjai közé igtatta annak okmányszerű vizsgálatát is, miképpen vélekedett az akkori külföld Magyarország heroikus szerepéről, s miképpen alakult ki az az európai köztudat, mely hazánkat a kereszténység védőbástyájának tekintette, s amelyet utóbb, másoktól elfelejtve, kétségbeesésünk óráiban már csak magunk kiáltottunk a pusztába. Felkutatta és feldolgozta a hazánkban a 14. sz.-ban működött pápai tizedsedőkre vonatkozó okmányokat, jórészt közjegyzői iratokat, melyekben nyomon lehet követni a magyarországi egyházakból befolyt összegek útját a tizedsedőktől, különböző letéteményeseken és kereskedőkön át az avignoni pápai kamaráig. Éles kritikával állapította meg, hogy ezek az egyházainktól felajánlott összegekkel nem egyszer hűtlenül sáfárgoktak, kéredelmesen vagy hamisan számoltak el, megismételték vagy túlozva tüntették fel a kiadások összegét, ami miatt a pápai udvarnál panaszt is emeltek ellenük. Artner beható tanulmányokat és kutatásokat folytatott a keresztény archeológia terén is, amire épp Rómában nyílik a legjobb alkalom. Helyesen ismerte fel a történettudomány egyes ágai közötti összefüggést, s mint fiatal történettudós, dicséretre méltóan törekszik rá, hogy rokonszakok megismerése és művelése által magasabb történeti szemléletet érleljen ki magában. Nagy számú, sajátkezű, eredeti felvétel eszközésével hosszabb tanulmányban feldolgozta és tisztázta a keresztény régiségtan egyik legvitatottabb kérdését, a nimbus eredetének és ábrázolásának kérdését. A dics-

²⁸⁹ Noha az évtizedekre kiható cezúra az 1950-es évhez köthető, a világháború után Pásztor Lajos kiküldetése ellenére a vatikáni kutatások nem indultak újra. Ezért erről a rövid, bár ma már történelmi-nek minősülő korszakról mindössze kitekintés szintjén, főként a fejezet végén esik szó.

fény keletkezésének vizsgálatában helyes intuícióval bevonta az ókori görög és római fejdisz tanulmányozását, miáltal különösen a latintól eltérő bizánci nimbus eredetére sikerült helytálló új magyarázatot adnia. A nimbus ikonográfiáját illetőleg, symbolikai és műtörténeti osztályozással új ábrázolási szabályokat sikerült kimutatnia. E tanulmányának kiváló értékét mutatja az is, hogy a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara habilitációs dolgozatul fogadta el...²⁹⁰ „Artner Edgárnak is nyomdára készen áll egy kötetnyi vatikáni magyar oklevele, részben eredeti gyűjtése, részben pedig a Theiner-féle hibásan, vagy hézagosan kiadott okmányok helyesbítése. Római fő témája volt azonban a vatikáni kútfők alapján megírni a Szentszék szerepét Magyarországnak a török elleni küzdelmében, aminek a Mohácsi Emlékkönyvben s a római Intézet kiadványaként különnyomatban is megjelent terjedelmes és kitűnő dolgozatában a mohácsi vést megelőző időszakra már meg is felelt, míg a többi rész kéziratban van. Történeti kutatásai mellett Rómában kitanulta az ókeresztény archeológiát, melynek a Pázmány-Egyetem teológiai fakultásán eddig nem volt szaképzett előadója, s hogy erre mennyire szükség volt, élénken bizonyítja, hogy az ó-keresztény Nimbusról ugyancsak Rómában írott nagyobb értekezése alapján, Rómából való visszatérte után a Kar a római keresztény régiségtanból magántanárrá habilitálta. Artner, mint középiskolai hittanár ment Rómába, s Intézetünkben komoly kutatásban és széleskörű tanulmányokban töltött két év után, mint egyetemi helyettes és magántanár s a Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője tért vissza; az olasz nyelvet is annyira elsajátította, hogy sokoldalú funkciója mellett a budapesti teológusokat nagy hasznukra olasz nyelvi oktatásban is részesíteni tudja, aminek hasznát és fontosságát emeli az a körülmény, hogy Trianon óta csak csekély számú magyar papnövendék tanulhat a római Collegium Germanicumban.”²⁹¹

2. Főgel József (1924)

„Főgel kutatásai elsősorban a magyarországi reneszánsz és humanizmus egy fontos fejezetét: Korvin Mátyás könyvtárának történetét célozták. Már korábban gyűjtött anyagát kiszélesítette, s figyelembe vette az újabb olasz humanista-kutatásokat. Corvina-felfedezéseit Rómában (Vatikáni könyvtár) egy újabb Korvin-codexszel gyarapította, mely Frater Andreas Pannonius «De Virtutibus» c. művét, a Mátyásnak felajánlott eredeti példányban tartalmazza. A Corvina történetét tárgyaló műve, immár kéziratban, készen fekszik, s fő része a nagyemlékű Fraknóitól kezdeményezett, s többek közreműködésével írt nagyszabású kiadványnak, mely Mátyás könyvtárát történeti, irodalmi, bibliográfiai és műtörténeti szempontból ismereti, s melynek mihamarabbi megjelenése biztosítva van. Magyar szempontból átkutatta a vatikáni könyvtárnak két legújabbon odakerült kézirat-gyűjteményét, a Fondo Chigit és a Fondo Barberinit, az utóbbit elsőknek a magyar kutatók közül.²⁹² Az előbbiben több II. Piusra vonatkozó codexre és I. Ulászló 2 oklevelére bukkant, s újra átnézte a Margit-legendát tartalmazó

²⁹⁰ Gerevich értékelése kiadva: PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 337–338. Ugyanez összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 20–21.

²⁹¹ PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 343. Összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1925/26. tanévben*, közléteszi a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1927, 13. – Vö. még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben.) Gerevich mindemellett 1924. június 23-ai, a Bizottság előtt tett szóbeli jelentésében megemlítette, hogy Artner II. Lajos korabeli külföldi megítélését is vizsgálatai tárgyává tette, továbbá tekintettel feltűnő archeológiai érdeklődésére, felhívta a fiatal pap figyelmét a *Santo Stefano Rotondóra*, amellyel – valamint a római magyar zarándokházzal – szintén elkezdett foglalkozni. MTAKK K 1591/29.

²⁹² Fentebb, a 27. 33. 78. 100. 112 és 113 sz. jegyzetek bizonyítják, hogy ez a kijelentés semmiképpen nem állja meg a helyét.

s már Fraknóitól tanulmányozott 14. századi codexet.²⁹³ „A Biblioteca Vallicellianában fel dolgozta a Báthoriak erdélyi és lengyelországi szereplésére vonatkozó kéziratosokat. A Biblioteca Casanatensében Vitéz János egy ismeretlen kódexét fedezte fel, mely Aegidius Romanus „De Anima” c. művét foglalja magában. A firenzei Biblioteca Nazionaleban pedig Hunyadi János és Korvin Mátyás egy XVI. századi olasz nyelvű életrajzát sikerült megtalálnia.”²⁹⁴

3. Huszti József (1924 és 1925/26)

„A Vatikán kéziratárából új adatokat hozott felszínre Vétési László 15. századi magyar humanista, nemkülönben Galeotto Marzio és Pandolfo Pisano életéhez és működéséhez; ez utóbbinak megtalálta több magyar vonatkozású művét, melyek közül legfontosabb Thuróczy Krónikája egyes részeinek olaszra fordítása. Felfedezte Andreas de Pannonia egy ismeretlen művét, Hangács Albert ugyancsak magyar humanistának a mantuai kongresszuson tartott beszédét, Celio Calcagnini Egerben írt költeményeit, Tito Vespasiano Strozza beszédét Mátyás királyhoz, Callimachus Siculus költeményét Báthori Miklós váci püspökhöz, Federigo de Montefeltrének, a nagy urbinói reneszánsz fejedelemnek Mátyáshoz intézett 7 és az egri püspökhöz írt 2 levelét. Felfedte egy nálunk eddig ismeretlen trieszti humanistának, Janus Panonius tanulótársának, Raffaello Zovenzoninak magyar összekötéseit, s rátalált, hogy Ivanich Pál magyar humanista V. Miklós pápa udvarában mint török tolmács működött.”²⁹⁵

4. [Koltay-]Kastner Jenő (1924–1926)

„...az 1849 utáni olaszországi magyar emigráció történetére vonatkozó adatgyűjtéssel foglalkozott. Ezen kívül irodalmi kutatásokat is végzett, melyek során a vatikáni könyvtár egyik kódexében Vérancsicsnak hat olasz sonettjére akadt. Római kutatásainak eredményeiről beszámolt az Irodalomtörténeti Közleményekben, az Egyetemes Filológiai Közönlönyben, valamint a Napkeletben.”²⁹⁶

5. Lukcsics Pál (1924. február – 1926. január)

„Lukcsics Pál a magyar vonatkozású vatikáni krónikák tüzetes átvizsgálása alkalmával felkutatta, és kiadásra előkészítette a XVII. század elején Lucius által deponált csonka magyar krónikát,

²⁹³ PÁSZTOR, Gerevich Tibor *a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 338. Rövidebben: *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 14. – Fögel kiküldetését Fraknoi levélben támogatta, egyedül Korvina-kutatásai folytatását kívánva meg tőle, Áldásy azonban a Datini család pratói levéltárának átvizsgálásával is megbízta. (K 1591/28.)

²⁹⁴ *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21. Bővebben: PÁSZTOR, Gerevich Tibor *a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 338. – Fögel mellett Fraknoi még az ő római tartózkodását támogatta levelében. (K 1591/28.)

²⁹⁵ PÁSZTOR, Gerevich Tibor *a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 347–348. Huszti 1924. évi rövid tartózkodásáról *uo.*, 338–339. Lásd még *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21. Vö. még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben).

²⁹⁶ *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21. Bővebben: PÁSZTOR, Gerevich Tibor *a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 339–340. (1925/26-os működésére *uo.*, 348; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 14.) Vö. még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben); és még a RMA már idézett évkönyveit. Ösztöndíja idején az intézeti titkár feladatkörét is ellátta. MTAKK K 1224/160. Az első tényleges ösztöndíjasok közül egyedül ő volt az, akinek a Bizottság határozata szerint valójában nem kellett vatikáni kutatásokat folytatnia, hanem 1924. január 5-én az olasz–magyar irodalmi érintkezések vizsgálatával bízták meg. (K 1591/28.)

melynek szerkesztése Károly Róbert, leírása pedig Zsigmond korából származik, szövege pedig a budai és dubnici krónikákhoz áll legközelebb. Megállapította a Florianus és Toldy által már közölt «Brevis narratio de regibus Hungariae» származását, összegyűjtötte V. Márton pápa magyarországi supplicatioit, felkutatta II. Rákóczi Ferencnek a római szentszékhez intézett leveleit. Bolognában felkutatva Mátyás királynak és Janus Pannoniusnak a városi tanácshoz intézett leveleit, feldolgozta a bolognai egyetemi könyvtár Marsigli kéziratai közül az esztergomi káptalannak 1501–1527 közötti évekből származó és főleg gazdaságtörténeti adatokat tartalmazó számadáskönyveit. A sienai könyvtárban pedig Áldásy Antal alapvető munkája nyomán Zsigmond ottani tartózkodására vonatkozólag végzett tanulmányokat.²⁹⁷

6. Miskolczy István (1925/26 és 1929/30)

„...a vatikáni és a nápolyi levéltárban felkutatva a magyar Anjoukra vonatkozó anyagot, revideálta az egy emberöltő előtt Óváry Lipót által lemásolt aktákat és számos új fontos iratot talált, melyek módot nyújtottak neki arra, hogy új világitásba helyezze az Anjouk magyarországi reformjait, kivált a közigazgatás, és szétágazó terveiket a külpolitika terén. Az Anjou-kori kiadatlan pápai regestákban becses adatokat lelt Nagy Lajos korát és az Endre herceg meggyilkolását követő bonyodalmakat illetően... Főtémáján, az Anjoukon kívül más magyar vonatkozású forrásokra is bukkant. Így egy Balach nevű olasz humanista eddig ismeretlen leveleire, melyeket az közvetlenül a mohácsi vész előtt a pápához, több világi uralkodóhoz, így II. Lajos magyar királyhoz intézett, s melyekben Magyarország megmentése céljából a török elleni keresztes hadjáratra buzdít... Végül, éles kutató szeme a Vatikáni Levéltárban értékes új adatokat talált a 17. századi magyar egyháztörténethez, főként a kegyúri jogra és az annátákra vonatkozólag.”²⁹⁸

7. Tóth László (1925/26; 1926/27; 1927/28)

„Tóth Lászlóval az Intézet történeti kutatásai átnyúlnak az újabb kori magyar és európai történelembe és különösen egyháztörténelembe... feladatául kitűztük tehát a bécsi nunciatura

²⁹⁷ *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21–22. Bővebben: PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 336–337, illetve Lukácsics saját jelentése, közölve a *Függelékben*, III, n. 7. Gerevich 1924. június 23-ai első beszámolója szerint Lukácsics első teendői közé a már kiadott anyag jegyzékelése, az *Instrumenta Miscellanea* feltárásának megkezdése, valamint a magyar–szentszéki kapcsolatok vizsgálata szerepelt az Árpád-házi királyok és II. Rákóczi Ferenc idejéből. MTAKK K 1591/29. 1926. évi jelentése főként a korábbi ismétli, részletezi, emellett tudatja, hogy „Lukácsics Pál összegyűjtötte az V. Márton és IV. Jenő pápasága magyar vonatkozású Supplicatioit, melyeknek két kötetnyi anyaga jegyzetekkel és bevezetéssel ellátva az Egyetemi Nyomdában sajtó alatt van.” *Uo.*, 342. Lásd még *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13. Az igazgató egyébként 1925 nyarán Luccába és Torinóba is el akarta őt küldeni, hogy „nézze át a magyar anyagot, utóbbi helyen különösen azt a középkori francia krónikát, amely Salamon királyunkról szól, s amelyről eddig egy megemlítésen kívül mást nem tudunk.” MTAKK K 1224/160. – A már szerepeltek mellett vonatkozó publikációi közül külön megemlítenéd: *A vatikáni Magyar Krónika kódexéről és szövegéről*, MKsz 36 (1929) 141–146. A többit lásd GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben). Hagyatéka: *Függelék*, I, n. VIII. Kutatásaira, publikációira még: *Függelék*, III, n. 7. 8. 13. 20. 30.

²⁹⁸ PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 343–344. Összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13. – Második kinttartózkodása alatt végzett munkájáról – amikor is a RMA és nem a Történeti Intézet ösztöndíjasa volt – beszámol: *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1929/30. tanévben*, közlésezi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1931, 35. – Vonatkozó írásait lásd GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben). Lásd még *Függelék*, III, n. 16.

jelentéseinek és a vonatkozó pápai, államtitkári utasításoknak 1780-tól 1875-ig, a vatikáni szinaton elnapolásának időpontjáig átvizsgálását és feldolgozását... Az említett jelentések nemcsak egyházpolitikai érdekekkel bírnak, hanem fontos források a Habsburg országok általános politikai állapotaira nézve is. Feldolgozásokkal Tóth László az 1926/27. évben készül el,²⁹⁹ addig is a munka közben felmerült egyes részletkérdéseket publikált... A nyári hónapokban témájához levéltári kutatásokat folytatott Bécsben, Budapesten, Esztergomban, Kalocsán, Pécsen és Pannonhalmán. A Vatikáni Kézirattárban is dolgozott, s talált más irányú érdekes kiadatlan egyháztörténeti forrásokat, így egy a franciskánusok szegénységi vitájára vonatkozó kéziratot és felfedezte boldog Gazottus Ágoston zágrábi püspök egy eddig ismeretlen művét.³⁰⁰

8. Tassy Ferenc (1926/27 és 1927/28)

„...mint a római egyetem immatrikulált hallgatója, olasz nyelvi és irodalmi előadásokat hallgatott és a vatikáni levéltárban adatokat gyűjtött Buda 1684-iki ostromának történetéhez.”³⁰¹

9. Galla Ferenc (1927/28; 1930/31; 1931/32; 1932/33)³⁰²

„...váci egyházmegyei áldozópap [a hit- és bölcsészettudományok doktora, okl. középiskolai tanár], összegyűjtötte a Congregatio de Propaganda Fide magyar vonatkozású jelentéseit, amelyek különösen a török hódoltság történetére fontosak. Témájához kutatásokat végzett a Congregatio levéltárán kívül a vatikáni levéltárban, a Brevék Congregációjában, valamint

²⁹⁹ Vö. *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1926/27. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1929, 6. Ugyanezt a munkát folytatta a következő akadémiai évben is, emellett, mint láthattuk, ellátta az Intézet titkári teendőit. *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 6–7. Külön nem említett publikációi ugyanitt, illetve GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben) – Tóth kiküldéséről már az 1924. január 5-ei, az első tényleges ösztöndíjasokról döntő ülésükön szó volt, ám az akadémikusok ekkor még nem tudtak feladatot adni számára, s azt későbbre halasztották, amit a jelek szerint az ösztöndíj eltolódása követett. (MTAKK K 1591/28.) 1926. május 14-én Gerevich javasolta hosszabbításra (5000 lírás helyre), II. József egyházpolitikájának vizsgálata mellett az *Instrumenta Miscellanea* – Lukcsics által megkezdett – feltárásának folytatását és IV. Jenő szupplikációinak teljes szövegben történő lemásolását jelölve meg feladatuként. (K 1591/35.) 1927. június 17-én, majd 1928. június 13-án (ekkor 8000 lírával) az újabb és újabb hosszabbításra azért került sor, hogy befejezhesse II. Józsefre vonatkozó vizsgálatait. (K 1591/36 és 38.)

³⁰⁰ PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 344–345. Összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13.

³⁰¹ *A külföldi magyar intézetek működése... az 1926/27. tanévben*, 6. A következő akadémiai évben ugyanett a munkát folytatta. *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 7.

³⁰² Galla kiküldéseinek hivatalos irataiból: 1. 1927. október 31-én Klebelsberg miniszter közli Berzevichy akadémiai elnökkel, hogy június 22-ei, 1062. sz. előterjesztésére az 1927/28-as munkáévre javaslat alapján többek között (pl. Tóth László, 5000 líra) Galla Ferenc plébánost küldi a római történeti Intézetbe, havi 8.000 líra ösztöndíjjal. (Hóman Bálint először 9000 lírát javasolt számára, mert kollégáival ellentétben, akik párhuzamosan itthoni fizetésüket is megkapták, Galla nem állt állami alkalmazásban, s idővel római kutatásai érdekében cinkotai plébániájáról is lemondott. [MTAKK K 1591/36 (1927. jún. 17.)] 2. Ugyanő ugyanahhoz, 1931. június 24-én, 1042. sz. előterjesztésére az 1931/1932. munkáévre küldi Gallát ugyanoda. 3. Szily Kálmán államtitkár a Gyűjteményegyetem tanácsának, 1932. október 6. (a MTA elnökéhez írt levél hivatalos másolata). 914. sz. előterjesztésére az 1932–1933 tanévre, azaz 7,5 hónapra ismételtlen küldik kutatásai folytatására. MOL Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa (K 726), 1927/675. 1931/500. 1932/658.

a vatikáni könyvtárnak ú. n. Barberini-gyűjteményében³⁰³ „...a budapesti egyetem történetét író bizottság megbízásából átkutatott 63 indexet és a Vittorio Emmanuele-könyvtár jezsuita kéziratait. A Propaganda-Congregatio levéltárában átnézte a protokollumokat 1633-tól 1707-ig és a levelezési regisztereket 1629-től 1640-ig, kijegyezvén a magyar anyagot. „Cluny” című munkáját sajtó alá rendezte és házi előadást is tartott.”³⁰⁴ „...elsősorban a Sacra Congregatio de Propaganda Fide levéltárában folytatta a megelőző években megkezdett kutatásait a török hódoltság missziós tevékenységéről, továbbá az egykorú erdélyi missziókról és a királysági területek restaurációs munkájáról, amely részben szintén a Congregatio hatáskörébe tartozott. Ezenfelül a vatikáni könyv- és levéltárban folytatta kiegészítő kutatásait, egyben anyagot gyűjtve Severoli bécsi nuncius magyarországi naplójának (1809–1810) illusztrálásához és kiadásához. Az 1931. év őszén a Szent István Akadémia kiadásában megjelent a „Cluny reform hatása Magyarországon” című munkája, amelyről számos hazai és külföldi tudományos folyóirat emlékezett meg. A március 10-én a római magyar akadémián tartott első intézetközi ügynyevezett kamarata-összejövetelen tanulmányt olvasott fel a XVII. századi magyar missziókról a Propaganda levéltárában végzett kutatásai alapján. A Katolikus Jövőben hosszabb tanulmánya jelent meg Szent Januarius csodájáról, továbbá kisebb történeti tanulmányokat írt az *Avvenire d’Italiába* Szent Erzsébetről, az *Osservatore Romano*ba pedig Szent Adalbertől és Szent Lászlóról. Végül elkészítette tanulmányát, az okmánytárral együtt körülbelül 6-7 nyomtatott ív terjedelemben, a bécsi Pázmáneum és a Propaganda-kongregáció összeköttetéséről. Nyáron bejárta Olaszország több fontos városát és vidékét a következő útvonalon: Róma – Assisi – Perugia – Siena – Bologna – Bolzano – Garda-tó – Milano – Pavia – Genova – Pisa – Lucca – Róma – Napoli – Pompei – Castellammare di Stabia – Sarno völgye – Sorrento – Capri – Bai – Cume – Palermo – Monreale – Napoli – Róma.”³⁰⁵ „Galla... negyedízben foglalta el helyét a Római Magyar Intézetben, miután tanulmányutat tett Fiume, Ancona, Loreto, Fabriano, Urbino, Foligno, Spoleto és Orvieto városokba. Ez évben is folytatta a Congregatio de Propaganda Fide levéltárában megkezdett kutatásait, kijegyezte a XVII. század végéről és a következő század első három tizedéből származó magyar vonatkozású anyagot, sőt bizonyos összefüggő kérdésekben (mint pl. a jezsuiták évi jelentései missziós tevékenységükről) a század végéig haladt. Az összegyűjtött anyag több önálló munka és számos értekezés megírásához ad bőséges anyagot a török hódoltság koráról és a katolikus restauráció történetéről. Elkészült kéziratban „Az erdélyi katolikus státus és a Szentszék” című műve, azonkívül kisebb jelentőségű cikkeket írt az *Osservatore Romano*ba, a *Katolikus Élet* és a *Katolikus Jövő* című folyóiratokba. Meglátogatta Montecassinót, Subiacót és Anagnit. A vatikáni levéltárban főképpen a XVI., XVII. és XVIII. századi magyar püspökök processzusait másolta le.”³⁰⁶

³⁰³ *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 6. Az itáliai teológiai tanulmányokat követően bölcsészdiplomát és tanári oklevelet 1926-ban szerző Gallának Hóman Bálint bizottsági tag eredetileg „Magyarország szerepe a Szentszék adózási rendszerében Imre királytól Nagy Lajosig” címmel adott volna témát, melynek tisztázását a középkori gazdaságtörténet és az „egyházpolitikai történet” szempontjából tartotta fontosnak. MTAKK K 1591/36 (1927. jún. 17.).

³⁰⁴ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1930/31. tanévben*, közléstesi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1932, 7. – Miskolczy 1931. május 16-ai jelentésében Galla hódoltsági kutatásaival kapcsolatban a következőket írja: „Ez évben a bíborosi ülések jegyzőkönyveit nézte át 1630-tól 1700-ig, kijegyezve minden magyar vonatkozású adatot. Hátra lenne még a kutatás legfontosabb része: a gyűléseken tárgyalt ügyek aktáinak felkutatása, s a felkutatott anyag lemásolása. Elkészítette kéziratban: «A Pázmáneum alapítása és a Propaganda Congregatio» című nagyobb tanulmányát.” MTAKK K 1224/221.

³⁰⁵ *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 9.

³⁰⁶ *A külföldi magyar intézetek működése az 1932/33. tanévben*, 10. – Külön nem idézett és nem idézendő munkásságának könyvészete megtalálható: FAZERAS ISTVÁN, *Galla Ferenc „Pálos missziók Magyarországon” című*

10. Hoór-Tempis István (1928/29; 1929/30; 1930/31)

„...bölcsezetdoktor és okl. vegyész-mérnök, az Intézetnek másodízben tagja, speciális diplomatikai és paleográfiai studiumokat végzett, részt vett a Scuola paleografica della S. Sede előadásain, majd megkezdte a XV. századi pápai számadáskönyvek tanulmányozását, hogy ennek alapján a szentszékeknek török politikájára vonatkozó még ismeretlen anyagot összeállíthassa. E mellett a modern magyar zeneművészet alkotóinak Rómában szélesebb körben való megismertetésére is törekedett.”³⁰⁷

11. Buday Károly (1929/30)

„...gimnáziumi tanár, történész, ez évben első ízben nyert ösztöndíjat római kutatások végzésére. Hármás feladat megoldását tűzte ki céljaul: a) magyar művelődés a XIV. században című tárgykör feldolgozását; b) III. Callixtus pápa regesztáinak és kötetének átkutatását magyar vonatkozású anyag után; c) a XIV. századi olasz krónikák tanulmányozását. Kutatásait nagy szorgalommal végezte a Vatikán levéltárban és könyvtárban. Tanulmányutat tett Nápolyba, Pompeibe, Firenzébe, Páduába, Velencébe és Róma környékére.”³⁰⁸

12. Kinczli József (1929/30)

„...hittudományi doktor a történelmi segédtudományokat tanulmányozta elméletileg és gyakorlatilag. A vatikáni «Scuola di Archivio» kétéves tanfolyamára iratkozott be. Itt Katterbach (paleográfia) és Capello S.J., a Gregoriana-egyetem előadásait hallgatta. Az év végén hozzáfogott a török hódoltság területéről származó és a S. Congregatio de Propaganda Fide levéltárban található, eddig feldolgozatlan emlékek kutatásához.”³⁰⁹

13. Meszlényi Antal (1929/30)

„...esztergomi főegyházmegyei áldozópap, egyetemi magántanár, a XIX. század első felének magyar vonatkozású nunciusi jelentéseit dolgozta fel. Erre vonatkozólag végzett kutatásokat a vatikáni levéltárban és könyvtárban az 1790–1844 közötti időszakra nézve. Az itt talált anyag hazánk akkori vallási és kulturális életének számos problémájára vetett világot. Emellett Pázmány Péter, Lippay György és Szelepcsényi György esztergomi érsekkel relációit tanulmányozta az Archivio della S. Congregazione del Concilio-ban is.”³¹⁰

---

kiadatlan munkája, Pálos rendtörténeti tanulmányok (Varia Paulina 1, szerk. Sarbak Gábor), Csorna 1994, 219–228, 227–228. Újabbán, Borovi József által kiadott kézírata: *Otrokocsi Főrisc Ferenc gályarab Rómában*, MEV–Regnum 10 (1998) 1–2, 185–202. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. x. Kutatásaira még *uo.*, III, n. 21. 22. 29.

³⁰⁷ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 6–7. E „vizsgálatait” folytatta harmadik ösztöndíjas évében is, ám a második félévben kivált az Intézet kötelékéből. *A külföldi magyar intézetek működése az 1930/31. tanévben*, 7. Fenti programját az akadémikusok már 1927. június 17-én elfogadták, elsősorban II. Pál és II. Pius számadáskönyveire vonatkozólag. A pápai és a magyar diplomatika összehasonlító vizsgálata céljából vele együtt kiküldeni szándékozott Ráczy Elemér vélhetően nem utazott el az Örök Városba. MTA KK 1591/36. „Kutatásaira” lásd még *Függelék*, I, n. 14 [és 16].

³⁰⁸ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 31–32. Részletesebben a *Függelékben*, III, n. 16.

³⁰⁹ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 33. Az eredetileg szatmári egyházmegyei pap a váciba inkardinálva *per adoptionem* Félégházyra magyarosított. Török József szíves szóbeli közlése.

³¹⁰ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 35. Meszlényi nem a Történeti Intézet, hanem a RMA ösztöndíjasa volt, ám ennek ellenére jelentést küldött a Bizottságnak. Vö. *Függelék*, III, n. 16. A Zsinati Kongregáció anyagából készített tanulmánya: *Szelepcsényi primás és Északmagyarország rekatolizálása*, Theologia 2 (1935) 215–225 és 325–337. A nunciusi levelezés alapján megírt monográfiája:

14. Ribiczey Gyula (1929/30 és 1930/31)

„...államtudományi doktor, rendőrkapitány, az Intézetnek első ízben tagja, fáradhatatlan szorgalommal kutatta fel a vatikáni levéltárban az anyagot két témájához: Illicini Mengin Péter magyarországi jogtudós (XVI. század) kodifikációs törekvésehez, s a magyar kegyúri jog történetéhez. Másolatba vette a felkutatott Illicini-kódex I. közjogi kötetét, s a tudós személyt megvilágító értékes levelezést talált, a kegyúri jogra vonatkozólag több régi privilégiumot sikerült felkutatnia”³¹¹ „...második ösztöndíjas évében folytatta megkezdett levéltári munkáját a vatikáni gyűjteményekben, s befejezte a magyar királyi főkegyúri jog történetére vonatkozó anyaggyűjtését. Értékes anyagát III. Béla koráig fel is dolgozta egy kb. tizenkét ív terjedelmű tanulmányban, s hatalmas diplomatáriumot állított össze ugyanezen kérdésre kiadatlan oklevelekből. Megírt továbbá egy kisebb tanulmányt «Az 1498. évi III. decretum és a Hármaskönyv egyes jogszabályai pápai megerősítésének kísérlete» címen. Firenzei és velencei tanulmányútján kutatásokat végzett ezen városok könyvtáraiban is.”³¹²

15. Ványó Tihamér (1930/31 és 1934/35 I)

„...pannonhalmi szentbenedekrendi főisk. tanár, összegyűjtötte a bécsi nunciások jelentéseit és a Pápai Államtitkárság válaszait az 1666–83-as évekre, Fraknóinak ebbéli anyagát kiegészítve. (A Vatikáni Levéltárból.) A Congregatio Concilii levéltárából az integer Magyarország összes püspökségeinek „ad limina” relációit lemásolta, illetőleg kivonatolta 1600–1850-ig, a Congregatio válaszzataival együtt. Utóbbi anyag oly nagy terjedelmű, hogy jórésztben csak kivonatosan közölve is 4–500 oldalas publikáció lenne. Ez az anyaggyűjtés a magyar egyházmegegyék élete 250 évének tömör foglalata. A magyar katolikus egyház anyagi viszonyaira, a világi és szerzetes papság működésére, az egyházi karitatív tevékenységre, katolikusok és másvallásúak viszonyára, a korszak és egyházi élet vonatkozásaira, a trienti zsinat eszméinek hazánkban való érvényesülésére, a Szentszék és a magyar püspökök érintkezésére eddig csaknem teljesen figyelmen kívül hagyott anyagot tárt fel. Az összegyűjtött anyagnak egy kis részét «A győri püspökség 1629-ben» címen a Pannonhalmi Szemle 1931. évfolyamában mutatta be.”³¹³ „...[bölcseztudor, a budapesti egyetem bölcsezeti karáról (Szekfű professzor), benedekrendi főiskolai tanár] ösztöndíjas az első félévben. A Vatikáni Levéltárban forráskiadvány céljaira kimerítően kijegyezte a magyar püspökök kánoni póreit az 1759–1802 időből, továbbá ugyanezen évekre átkutatta az Acta Congregationum Consistorialium és az Acta Camerarii sorozatoknak Magyarországra vonatkozó anyagát. Kiegészítésül még az Acta Miscellanea Consistorialia és a Consistoria sorozatoknak a XVIII. század végére és a

---

A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846), Budapest 1934. Munkája előszavában arról ír, hogy az eredetileg a 18. század végének, illetve a 19. század első felének – általa lemásolt, illetve lemásoltatott – bécsi nunciátúrai anyagát közölni is szándékozott, erről azonban az anyagi nehézségek miatt lemondott. – Munkája megjelenésének támogatását a MTA Történelemtudományi Bizottsága Eckhart Ferenc és Hajnal István véleményezése nyomán elutasította, a mi Bizottságunk azonban tekintettel arra, hogy „Meszlnéyi tanár úr mint római ösztöndíjas a vatikáni levéltárban található anyagot nagy szorgalommal feldolgozta művében” a Fraknói-villa bevételéből 1000 pengőt szavazott meg számára, ám azzal a kikötéssel, hogy a MTA nevét a kiadványon nem szabad feltüntetni (!). (Noha a bizottsági döntés erről 1935. január 12-én született [MTAKK K 1592/(51)], a főtítkári értesítés Gerevich kurátorhoz 1935. január 8-án kelt. [Uo. RAL 1935/94.]) – Vonatkozó publikációi sorában feltétlenül megemlítendő még: *Az egri érsekség felállításának, s a kassai és szatmári püspökség kiharításának története*, Budapest 1938.

³¹¹ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 36.

³¹² *A külföldi magyar intézetek működése az 1930/31. tanévben*, 34–35. Mindkét alkalommal a RMA tagja volt.

³¹³ *A külföldi magyar intézetek működése az 1930/31. tanévben*, 37. Ványó először szintén a RMA és nem a Történeti Intézet ösztöndíjasa volt.

XIX. század elejére vonatkozó részeit is fölhasználta. Kijegyezte továbbá az Archivio Sant'Angelo Arm. I–XVIII. és a Miscellanea Arm. XIII. tom. 144. 145. 146. 214. 216. 218 magyar vonatkozású processus-propositióit (XVI–XVII. sz.). Összegyűjtött anyagából az egykorú nyomtatványok és szakirodalom felhasználásával forráskiadványt készít a magyar püspökökről és egyházmegyékről a felvilágosodás korában. Dolgozott még a vatikáni könyvtárban, valamint az osztrák, román, lengyel, cseh történeti intézetek könyvtáraiban. Sokat foglalkozott a fasizmus tanaival is... Ösztöndíjas ideje alatt jelent meg «A bécsi nunciások jelentései Magyarországról 1666–1683» c. műve.³¹⁴

16. Géfin Gyula (1931/32)

„...szombathelyi teológiai tanár, féléves ösztöndíjával februártól júniusig a szombathelyi egyházmegyére, főleg annak első évtizedeire (1777–1825) vonatkozó forrásokat és irodalmat tanulmányozta. Különösen Szombathely második püspökének, Herzan Ferenc gróf bíborosnak, az utolsó német-római birodalmi bíboros-követnek életével és tevékenységével foglalkozott. A Vatikáni Levéltárban főleg a bécsi nunciások és a pápai államtitkárok hivatalos levéltárait nézte át (Nunz. in Vienna és Nunz. in Germania), valamint Herzan bíborosnak a pápai államtitkári hivatalhoz benyújtott jelentéseit s az államtitkár válaszait (Nunz. in Germ. 691. 691A 692. 693). Lemásolta Szily és Herzan processusát, Herzan rotai processusát, Szilynek 1781. évi Szombathelyen hiányzó jelentését egyházmegyéje állapotáról. Átnézte a Fondo Garampi vonatkozó iratait, a Vescovi és Cardinali több kötetét, valamint az Epistolae ad Principes 1779–1804 évi kötetét. Minthogy Herzan római tartózkodása folyamán (1770–1796) több római arisztokrata családdal benső barátságban élt, igyekezett a bíborosnak ezekkel folytatott levelezését felkutatni. E végett kutatott az Archivio Capitolinoban, mely Herzan legbensőbb barátjának, Bracciano hercegének levéltárát őrzi és az Odescalchiak levéltárában is, továbbá ígéretet kapott az Orsini- és a Pallavicini-Rospigliosi-családok levéltárosaitól arra vonatkozólag, hogy átkutatják a levéltárat és kutatásaik eredményét közlik vele. Ugyanezen célból levelezett a marienthali (Szilézia) cisztercita apátnővel, hogy Herzannak hűgához, az egykori apátnőhöz intézett nagyszámú levelét másolatban megkapja. Átkutatta a Santa Maria in via Lata-i káptalan levéltárát, melyben Emilianira, Herzan titkárára vonatkozólag talált néhány érdekes adatot. Felkérésére átkutatták a piaristák és a jezsuiták generális levéltárát, előbbit Szent Szaniszló ereklyéinek Szombathelyre visszazállítására, utóbbit Faludi Ferencre vonatkozólag. Utóbbi kutatásai több érdekes adatot derítettek fel. A Secretaria Brevium levéltárának VI. és VII. Pius korára vonatkozó indexeit szintén átnézte. A Római Magyar Akadémia és a Vatikán könyvtárán kívül használta a Biblioteca Vittorio Emmanuele, az osztrák és a porosz történeti intézetek könyvtárait is. Munkássága eredményeit Szily János és Herzan Ferenc bíboros életrajzában óhajta felhasználni. Római tartózkodása idején két cikke jelent meg az Irodalomtörténeti Közleményekben. (1932/I: «Bitnicz és Bacsányi levelezése címen, a II. füzetben egy Faludi Ferencre vonatkozó közlemény.») A Vasvármegye lapja «Szombathelyi püspök a Vatikán egyik freskóján» és «Szent Quirin emlékezete Rómában» címmel írt cikket. Nápolyban, Pompeiben és Ostia Anticában volt tanulmányúton.»³¹⁵

³¹⁴ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1934/35. tanévben*, közléstesi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1937, 8–9. – Külön nem említett és nem említendő vonatkozó munkáinak könyvszerete: MOLNÁR ANTAL, *Egy magyar egyháztörténet 20. században: Ványó Tibamér OSB*, MEV 6 (1994) 1–2, 37–50, 43–50.

³¹⁵ *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 32. Géfin ugyancsak nem az Intézet, hanem a RMA tagja volt, olasz állami ösztöndíjjal. – Nevét leginkább ekkorra már publikált monográfiájával írta be a historiográfiába: *A szombathelyi egyházmegye története I–II*, Szombathely 1929.

17. Gerendás Ernő (1934/35)

„...bölcsezdoktor, tanárjelölt, a budapesti egyetem bölcsezeti karáról (Domanovszky prof.). A vatikáni levéltárban kutatásait a Barkóczy Ferenc gróf egri, majd esztergomi érsekre vonatkozó adatok gyűjtésével kezdte meg, majd kijegyezte az 1705–1759. évek magyar püspökeinek – hozzávéve a belgrádi és tinnini püspököket, valamint a segédpüspököket is – processus informativusait s anyagát kiegészítette a kor bécsi nunciussainak jelentéseivel. A római kir. egyetemen hallgatta Ghisalberti professor risorgimento-történeti és V. Rossi és F. Ermini professorok irodalomtörténeti előadásait. Behatóan megtekintette Róma műemlékeit s tanulmányutat tett Albanóba, Frascatiba, Castel Gandolfóba, Ostiába, Nápolyba és Pompeibe. Az akadémiai év folyamán egyúttal ellátta az intézeti könyvtárosi teendőket is.”³¹⁶

18. Pásztor Lajos (1936/37 és 1937/38)³¹⁷

„...a B. Eötvös József-kollégium volt tagja (Szekfű Gyula professor). A készülő doktori értekezéséhez: «A vallásos élet Magyarországon a Jagellók korában» gyűjtött anyagot több levéltárban. A római állami levéltárban a középkori Szent Lélek-kórház levéltárával kapcsolatban talált több, eddig ismeretlen, magyar vonatkozású oklevelet; a bolognai levéltárban pedig az esztergomi káptalan 1500–1527 évi tizedjegyzékét másolta le s dolgozta fel.³¹⁸ A levéltári munkájának a gerincét azonban a vatikáni munkája alkotta, ahol a Jagelló-kori supplikációk magyar vonatkozású részeit másolta le. A Jagelló-korra vonatkozó 1009 kötetből eddig az 1490–1498-as évekre vonatkozó körülbelül 150 kötetet sikerült átnéznie. Levéltári munkássága mellett dolgozott a Vatikáni, Nemzeti, Egyetemi, Casanatense, valamint az osztrák és német Történeti Intézetek könyvtáraiban is, ahol a régi vallásossággal foglalkozó szakirodalom tanulmányozása mellett foglalkozott a középkori renaissance-kori vallásos élet problémáival. Az Egyetemen... részt vett Engel János bécsi egyetemi tanár szemináriumi gyakorlatán, amelyen «La mediazione europea nella questione italiana alla vigilia della guerra del 1859» címmel tartott felolvasást. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából néhai Lukcsics Pál egyik oklevélkiadásának korrektúráját végezte el.³¹⁹ E szorosan vett tudományos munkássága mellett igyekezett bekapcsolódni az olasz életbe, hogy megismerje az új Olaszország szellemi képét... Utazásai során Nápoly, Bologna, Firenze és Perugia városokat látogatta meg. A római magyaroknak az Akadémián rendezett március 15-i ünnepélyén «Nemzeti újjászületésünk» címmel emlékbeszédet mondott.”³²⁰ „...folytatta előző évben megkezdett levéltári kutatásait a vatikáni levéltárban. Átnézte 1513-ig a Reg. Suppl., a Reg. Lat., és a Reg. Vát. köteteit, s a magyar vonatkozású anyagot összegyűjtötte. Dolgozott a Biblioteca Vaticana, Casanatense, Gregoriana, Herziana, Alessandrina könyvtárakban, s a német és francia intézetek könyvtáraiban. E munkája folyamán elsősorban a népi vallásos élettel s a renaissance és a vallás viszonyával foglalkozó irodalmat tanulmányozta. Foglalkozott az olasz történettudomány fejlődésével és jelenlegi helyzetével. Munkássága eredményeként befejezés előtt áll doktori értekezése... Az év folyamán a «Regnum» egyháztörténeti évkönyvben tanulmánya jelent meg «Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát az egyházi és világi pályáról» címmel.”³²¹

³¹⁶ *A külföldi magyar intézetek működése az 1934/35. tanévben*, 26. A RMA tagja volt.

³¹⁷ Vö. MTAKK RAL 1936/376 és 1937/432, illetve kutatásaira *Függelék*, III, n. 31–33.

³¹⁸ Vö. fentebb a Lukcsicsnál leírtakat.

³¹⁹ Vö. *Függelék*, III, n. 31–33.

³²⁰ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1936/37. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1938, p. 10.

³²¹ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1937/38. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1939, 9. – Nevével, több fontosabb publikációjával már találkoztunk. A római magyar kutatásokban játszott szerepéről alább még többször szó esik.

19. Balogh József (1940/41 és 1941/42)

„...veszprémi egyházmegyei áldozópap (Szekfű professzor)... Mint a vatikáni Scuola di Paleografia e Diplomatica rendes hallgatója elvégezte a kurzus első évét... Hallgatta a Pontificia Universitas Gregoriana egyháztörténelmi fakultásának előadásait és szemináriumait... Egyháztörténelmi forráskutásokat végzett a vatikáni titkos levéltárban. Az Egyházi Intézetben előadást tartott «VII. Gergely és Magyarország» címmel.³²² „...[tanulmányai folytatása mellett] a pápai titkos levéltárban és a Propaganda Fide levéltárában egyháztörténelmi kutatásokat végzett. Főleg a moldvai magyarság egyházi életével foglalkozott a XVII. században. A római pápi konferenciák keretében előadást tartott a moldvai magyarság XVIII. század végi lelki gondozásáról.³²³

A felsorolás magától értetődően nem teljes. Egyfelől a Történelmi Intézet és a RMA tagjai közül sokan meg-megfordultak a vatikáni gyűjteményekben, ám komolyabb, alapkutatásokra épülő szakirodalmi munkásság, illetve bárminemű kutatási beszámoló eddig e tizenkilenc ösztöndíjasról ismeretes.³²⁴ Másfelől a középpontban elsősorban a szorosabban vett történelmi vizsgálatok állnak, bár legalább jelzés-szerűen kitűnik, hogy pusztán a vatikáni gyűjtemények magyar anyagának feldolgozása már önmagában interdiszciplináris jellegű.³²⁵ Nem történt továbbá említés a Rómában rövidebb ideig megforduló kutatókról.³²⁶ Például Szekfű Gyuláról sem, aki az 1925/26-os tanév folyamán pár hetet töltött az Intézetben, de ennyi idő

³²² *Akülföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1940/41. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1942, 8. Noha a Történelmi Intézet tagja volt, tekintettel pápi voltára, mindkét évben az Egyházi Intézetben lakott. – Érdekes, hogy BEKE, *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut, 195–202 az összes pap-történezt* (Galla, Miskolczy, Vanyó, Meszlényi, Géfin) a Pápai Magyar Intézet tagjai közé sorolja. Ugyanakkor a minisztériumi kiadványok világosan elkülönítik ezen intézmény ösztöndíjasait, a nevezettek pedig a Történelmi Intézet, részben a RMA tagjaiként hozzák. (Vö. még a majd Artner kapcsán mondandókat.)

³²³ *Akülföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1941/42. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1943, 6–7. Talán egyetlen vonatkozó műve: *Existenz und Rechtslage der Katholischen Kirche in Ungarn zur Zeit der Türkenherrschaft*, Rom 1939.

³²⁴ A kettős szempont érvényesítése magyarázza, hogy például Tomcsányi Lajosról (*A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*, Budapest 1922) és másokról miért nem esik valójában szó. Ugyanígy mellőztem – miként az előző kutatástörténelmi korszakoknál is – az inkább tudományos publicisztikának, illetve ismeretterjesztésnek minősülő írások komolyabb számbavételét. Csupán egy-egy példa: BALANYI GYÖRGY, *A Szentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában*, KSz 51 (1937) 541–548; ERŐSS JÓZSEF, *A Vatikán. Hogyan kormányozza a pápa az egyházat? A pápai udvar élete*, Vác 1939.

³²⁵ További példa erre az 1925/26-ban a vatikáni könyv- és levéltár magyar témájú freskóival foglalkozó PÉTER ANDOR (PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történelmi Intézet működéséről*, 347; *Akülföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 14), az 1934/35-ös akadémiai év második szemeszterében liturgiátörténelmi anyaggyűjtést végző Gombosi Ottó (*Akülföldi magyar intézetek működése... az 1934/35. tanévben*, 8), illetve a Mátyás király korára, Báthory András és Palestrina kapcsolatára, valamint a római rítus magyarországi bevezetésére Rómában nem csak anyagot gyűjtő, hanem dolgozatokat is készítő neves egyházzénész pap, a szorgalmas Koudela Géza (*Akülföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 34).

³²⁶ Emellett külön már nem kerül elő, hogy a felsoroltak közül többen munkájuk kiegészítése céljából rövidebb időre többször visszatértek az Örök Városba.

is elég volt számára, hogy megtalálja a Fráter György meggyilkolása után lefolytatott pápai vizsgálat jegyzőkönyveinek máig kiaknázatlan részeit.³²⁷

További fejezetet képez a Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasaként a vatikáni gyűjteményekben is dolgozó papok, illetve a Történeti Intézetben csupán vendégként lakó, vagy vele közelebbi, hivatalos kapcsolatba nem kerülő történészek tevékenysége:

1. Jakab Antal³²⁸
2. Taksonyi József és Kováts Erasmus³²⁹
3. Bartoniek Emma³³⁰
4. Iványi Béla³³¹

³²⁷ „Szekfű Gyula valósággal inspirálta intézeti tagjainkat; több hétig kutatta Rómában a Fráter György kardinális működésére és a meggyilkolása után lefolytatott vizsgálatra vonatkozó aktákat, s nagybecsű eredményeit a mellékelt levélben volt szíves az Intézet igazgatóságával közölni. MTAKK K 1224/174 (a levelet nem találtam); PÁSZTOR, *Gerovich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 348–349; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 15. – Szekfű eme eredményét szintézisben hasznosította: „Egyéb kiadatlan kihallgatási jegyzőkönyvek, így Schernstein kapitányé, vatikáni levéltár, Miscellanea Arm. II vol. 61.” – szól jegyzete. HÓMAN BALINT–SZEKFŰ GYULA, *Magyar történet. III* (írta SZEKFŰ GYULA), Budapest 1939⁶, 579. A forrásra később a német szakirodalom is felhívta a figyelmet: HELMUT GOETZ, *Die Finalrelation des venezianischen Gesandten Michele Suriano von 1555*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken 41 (1961), 235–322, 303 [lásd még tehát Misc., Arm. II, vol. 55 is]. (Barta Gábor lentebb, a 397. jegyzetben idézendő művében az a gyulvárbeli, más tanúk vallomásait megőrkítő jegyzőkönyveket dolgozta fel.)

³²⁸ Erdély majdani főpásztora 1940/41-ben és 1941/42-ben egyházi tanulmányokat folytatott. BEKE, *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut*, 201–202; valamint *A külföldi magyar intézetek működése... az 1940/41. tanévben*, 23; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1941/42. tanévben*, 27. A Hitterjesztési Kongregáció irataira épülő könyvecskéje mindazonáltal kiemelkedő történeti teljesítménynek mondható. JAKAB ANTAL, *Az erdélyi római katolikus püspöki szék betöltésének vitája a XVII. században* (Erdélyi Tudományos füzetek 172), Kolozsvár 1944.

³²⁹ Taksonyi „levéltári anyaggyűjtést és kutatást végzett a Vatikánban a bécsi nunciatura XVIII. századi magyar vonatkozású jelentéseiről, a vatikáni könyvtárban a XVI. századi lengyel–magyar kapcsolatok irodalmát nézte át”. Kováts „a vatikáni könyvtárban folytatta tanulmányait «A vatikáni zsinat és Magyarország» című előkészületben levő doktori értekezésére vonatkozólag. A vatikáni levéltárban Keresztély Ágost szász herceg esztergomi érsek közéleti és diplomáciai tevékenységére és jellemképeinek megalkotására gyűjtött adatokat. Ezzel kapcsolatban a Rákóczi-felkelésre vonatkozó rendelkezésre álló adatokat is feldolgozta... a Pápai Magyar Egyházi Intézet tagjai előtt maga is tartott előadást «Keresztély Ágost, az első hercegprímás jellemképe» címmel.” *A külföldi magyar intézetek működése... az 1941/42. tanévben*, 26–27.

³³⁰ Vö. GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben); illetve MTAKK Ms. 493/39 (a vatikáni könyvtár prefektusának levele, 1926. dec. 10.).

³³¹ „A hosszú múltra visszatekintő római Történeti Intézetben mint vendég dolgozott a szegedi egyetem ny. r. tanára, dr. Iványi Béla, aki Budapest székesfőváros oklevéltárához gyűjtötte a középkori anyagot a római levéltárakban s a dominikánus-rend magyarországi történetéhez kutatott.” *A külföldi magyar intézetek működése... az 1926/27. tanévben*, 6. A Bizottság ugyanakkor 1926. május 14-ei ülésén kérvényét elfogadva (*Függelék*, III, n. 9) az olasz állami, 3000 lírás helyre jelölte őt. MTAKK K 1591/35. – Iványi Béla a domonkos rend központi levéltárának teljes magyar anyagát kigyűjtötte. *A Szent Domonkos-rend római központi levéltára (Részletek a magyar dominikánus provincia múltjából)*, LK 7 (1929) 1–30. Regisztermásolatai részben feldolgozásra kerültek: HARSÁNYI ANDRÁS, *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*, Debrecen 1938. Vö. azonban *Függelék*, I, n. IX. Lásd még *Báró Sennyey László S. J. nagyszombati rector római utazásai (1687., 1693., 1696.)* (A Szent István Akadémia Történelmi-, Jog- és Társadalomtu-

5. Kárpáthy-Kravjánszky Mór³³²6. Bánfi Florio³³³

Közülkük akár Iványi, akár pedig Bánfi római kutatásai önmagukban számottevőnek mondhatók. Végül pedig külön meg kell emlékezni arról, hogy a boldog emlékü Mindszenty József bíboros zalaegerszegi plébános korában írt történeti monográfijához szintén felhasznált vatikáni forrásokat.³³⁴

Noha a két világháború között működő generáció munkásságát, húzzuk alá, a szervezetlenség és a rendszertelenség ellenére sem szabad lebecsülni, az eredményeknek a kortársak, sőt egymás általi fogadtatása a *Monumenta Vaticánával* és a *Monumenta Romanával* ellentétben meglehetősen vegyesre sikeredett, ami részben persze a kutatások esetlegességével függ össze. A legkeményebb bírálatokat éppenséggel a legnagyobb teljesítményt felmutató Lukcsics Pál kapta.³³⁵ De kijutott bőven – a dicséret mellett – Ványó Tihamérnak is, akit főként magyar nyelvű kivonatokat alkalmazó közléseiért, pontatlan jelzeteiért és több, forrásaival kapcsolatos ügyirat mellőzésé-

---

dományi Osztályának Felolvasásai 2/1), Budapest 1929; *A vatikáni levéltári főiskola*, LK 5 (1927) 264–271; és *Agrof Széchenyi család leszármazása*, Turul 41 (1927) 76–83; valamint még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben.)

³³² Lásd például: KÁRPÁTHY-KRAVJÁNSZKY MÓR, *Forgách Ferenc bíbornok-érsek történetéhez*, Regnum 3 (1938/39) 169–176. (Vatikáni levéltári források alapján tisztázza Forgách születésének és katolizálásának kérdését.) Emellett a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvekkel is foglalkozott. Vö. Századok 70 (1936) 445–450 és 81 (1947) 316–317. Itáliai kutatásainak súlypontja mindazonáltal Velencére esett, amelynek levéltárait a magyar történelem számára – némi túlzással, de nem légből kapottan – fontosabbnak tartotta a rómaiaknál, s ezért egy „velencei magyar történelmi intézet vagy szeminárium” létesítésének gondolatát vetette fel. KRAVJÁNSZKY MÓR, *A velencei állami levéltár*, LK 4 (1926) 1–19.

³³³ BÁNFI FLORIO, *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, Hadtörténelmi Közlemények (HK) 40 (1939) 1–33 és 213–228; 41 (1940) 143–156. – Bánfi ugyanakkor, amellett hogy publikált a RMA kiadványaiban, az 1940-es évek végén annak titkára is lett. A még Holik Flórián néven anyakönyvezett történetész kutatásai – némileg Veress Endréhez hasonlíthatóan – messze túllépték Róma határait. Egy példa: *Báthory István és Domenico Ridolfino*, HK 42 (1941) 22–37. Érdekességként jegyzem meg, hogy Bánfi szeretett volna az első, 1924-es ösztöndíjasok közé kerülni, ám kérvényét a Bizottság „sajnálattal” nem vehette figyelembe. MTAKK K 1591/28 (1924. jan. 5.). Hagyatéka: *Függelék*, I, n. XI.

³³⁴ PEHM JÓZSEF, *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora* (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 2), Zalaegerszeg 1934, 18. Nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a korszak történései közül többen is kértek és használtak fel adatokat a vatikáni levéltárból, így például Szabady Béla, Szarka Gyula stb.

³³⁵ Kritizálták bevezetőjét, kivonatolási módszerét, jegyzetelését, mutatóit, de még latitudását is. LK 10 (1932) 141–145 (Dőry Ferenc); LK 10 (1932) 345–347 (Lukcsics Pál válasza) és 348 (Dőry viszontválasza); Századok 68 (1934) 426–429 (Tóth László). Lásd még *Függelék*, III, n. 30. – Tóth szerint Lukcsics József készülő – végül meg nem jelent, vö. például *Függelék*, III, n. 10 és 19 – önálló munkája sem „indokolja, hogy L. miért tekintett el a többi egész [ti. kamarai] sorozatok átnézésétől és magyar adatainak regesztázásától. Ezzel L. megint csak növelte a nem teljes oklevélkiadványok sorát, amelynek végzetesen nagy száma a magyar középkor történetére vonatkozólag lehetetlenné teszi az eredményes munkát.” – Pozitív előjelű ugyanakkor Novák Lajos, igaz, csupán leíró jellegű ismertetése: KSZ 46 (1932) 236–237; valamint az egyik korábban napvilágot látott, már említett írásáról (*Az esztergomi főkapitánal...*) megjelent recenzió. Századok 62 (1928) 820 (Peidl Ambrus).

ért kritizáltak.³³⁶ Kedvezőbb visszhangra lelt Galla két jelentősebb műve,³³⁷ valamint más szerzők kisebb közleményei.³³⁸

A recenziók egyúttal lehetőséget nyújtottak a vatikáni magyar kutatások múltjának, aktuális helyzetének és feladatainak a tudományos publicisztika szintjén történő áttekintésére is. Az országos levéltár igazgatója, Dőry Ferenc például Fraknoi és kollégái gyűjtésének ellenőrzésére, folytatására hívta fel a figyelmet:

„Nagyobb baj..., hogy – mint a munkában annak idején résztvevőktől értesültünk – a vatikáni levéltár átkutatása nem történt kimerítő pontossággal és rendszerességgel. A gyűjtés teljességében – mint arról a jelen kötet anyagának összeállításánál Lukcsics is meggyőződött – nem lehet megbízni. A magyar történetkutatásnak tehát, ha igazán komoly munkát akar végezni, a Fraknoi vezetése alatt átnézett nagy levéltári anyagot, mely időközben előkerült újabb kötetekkel bővült is, kezdettől fogva újra és pedig rendszeresen át kellene nézni s a meglévő másolatokkal és regesztákkal összehasonlítani. Ennek a munkának a programját megállapítani és következetesen végrehajtani volna, nézetünk szerint, a most már állami támogatással új életre hívott Római Magyar Történeti Intézet legelső feladata. Úgy látszik azonban, hogy az intézőkörök a rendszeres felülvizsgálat helyett kiszakított feladatokat tűznek az intézetbe kiküldött kutatók elé, akik így saját személyükre nézve hálásabb megbízatáshoz jutnak ugyan, mintha erejüket és idejükét az elődök munkájának felülvizsgálatában örölnék fel, a magyar

³³⁶ A *Püspöki jelentésekről* írva Bakács János például kijelentette, hogy „Morzsákat kaptunk a nagy kincsből, ízelítőt s utalást a vagyomból, amelynek értéke csak növekedett szemünkben”. Nem tud egyet érteni a közreadó azon megjegyzésével sem, miszerint az ismétlődő, semmitmondó részeket hagyta el. Bakács szerint „Ez az ítélet azonban szubjektív meghatározás, mert lehetséges ugyan, hogy az egyháztörténezmű szemében egyik-másik csakugyan bőbeszédű s semmitmondó, de már kétséges, hogy a társadalomtörténezmű vagy az életrajzíró ugyanezt fogja-e állítani.” LK 12 (1934) 192–195. (A kivonatolási módszerét, igaz, más összefüggésben, Áldásyék sem lelkesedtek. Vö. *Függelék*, III, n. 19.) Valamelyest szintén hasonló álláspontra helyezkedett a piarista Balanyi György, aki a magyar nyelvű kivonatokat a teljes közlésénél kevésbé tudományos, bár fáradságosabb, ugyanakkor a tágabb közönséghez is szóló megoldásnak véli, és legfőképpen a már korábban kiadott relációk mellőzését kárhóztatja. Igaz, azt sem felejtí el megjegyezni, hogy a „kiadó érdeme annál nagyobb, mivel a külsőleg is tetszetős könyvet jórészt saját összekuporgatott filléreire jelentette meg”. KSz 48 (1934) 60. Míg azonban a „fiatalos kiforratlanságot” felemlető recenziók végkicsengése alapvetően kedvező, addig Tóth Lászlónak a *Bécsi nunciusok jelentéseire* is kitérő bírálata egyoldalúan negatív szemléletű, még a kiválasztott időhatárokkal sem tud egyetérteni. Századok 69 (1935) 205–210. Utóbbi munkáról viszont Málnási Ödön a teljes körű elismerés hangján szól. Szerinte Vanyó már addigi munkásságával is kijelölte a magyar egyháztörténet útját, a „Tridentinum és a későbbi pápai rendelkezések alapján végzendő adatértékelést”. KSz 51 (1937) 166–167.

³³⁷ A *Pálos rend reformálását* Félegyházy József ismertette: KSz 56 (1942) 284–285; a Tomkó-biográfiát pedig megint csak Tóth László. Gallát ő alapvetően dicséri, és külön kiemeli a Hitterjesztési Kongregáció levéltárának jelentőségét a hódoltság történetének megismerésében. Egyedül a Tomkó-bulla-hamisítása kapcsán ad hangot saját nézeteinek. Századok 75 (1941) 97–99.

³³⁸ Míg az ő Verancsics-füzetéről Sármánci Sándor írt (KSz 48 [1938] 326), addig Meszlényi Szelepcsény-dolgozatát és Iványi Sennyei-könyvét szintén Tóth László recenzeálta (KSz 50 [1936] 210 és Századok 64 [1930] 774–776). Utóbbi kapcsán kiemeli, hogy milyen fontos lenne a Rómát járt magyarok, kiváltképpen papok leveleiből egységes kiadást készíteni. Egy ilyen *opus* elkészítéséhez Závodszy Levente (*Pongrácz Imre báró egri kanonok római útja és iskoláztatása*, Religio 1901, 646–647 és 662–663) és Várady L. Árpád (*Lonovics József római küldetése [Függelékül: Lonovics római naplója]* [Szent István Akadémia], Budapest 1924) kiadványai után Iványi munkáját igen fontos állomásnak tartja.

történetírás azonban így módon, sajnos továbbra is nélkülözni fogja a vatikáni levéltár magyar vonatkozású anyagának kataszterét.”³³⁹

Az Intézetet 1929–1930-ban titkárként gyakorlatilag irányító, korábbi ösztöndíjas Tóth László pedig nemcsak a vatikáni levéltár anyagának történeti értékéről értekezett³⁴⁰ és a *Monumenta Vaticana* folytatását sürgette, hanem egyúttal a kutatási feladatoknak a római intézetek között átfogó felosztására irányuló elképzelését is kifejtette:

„Más kérdés, s ez már elvi probléma, amelynek felvetésére L. kötete is készített sok más, a Vatikánból származó részletpublikáció mellett, hogy nem érkezett-e már el a vatikáni, általában az egyetemes európai értékű történeti forráspublikációk intézményes megszervezésének az ideje. 1881 óta rengeteg, áttekinthetetlen, s még senkié sincsen lezárva. [*Fontosnak tartja továbbá az azonos szempontok megállapítását, a forrásanyag pápák szerinti felosztását az egyes római intézetek között, melyből a Római Magyar Történeti Intézet is kivenné a maga részét, és ezzel bosszú időre terjedő programot kapna tagjai és egyáltalán munkássága számára.*] „De addig is, amíg ilyen nagyszabású programok ideje elérkezik, kívánatos volna, amennyiben az egyéni kutatásoknak a magyar történetkutatás mai helyzetében rendkívül fontos előmozdításán kívül az Intézet, a jelenlegihez hasonlóan, nagyobb önálló munkákat is végeztetni kíván, az Intézet tevékenységét úgy irányítani, hogy az eddigi, erősen tallózás-szerű munkálatok kiálló hiányai egészítessenek ki. Legalább a *Monumenta Vaticana Hungariae* középkori sorozatát kellene befejezéshez juttatni, ha nem is a régiekhez hasonló gazdag kiállításban, hanem széles látókörű bevezetésben egységes képpé összefoglalt regesztagyűjtemények formájában, gondosan ügyelve a lehető teljességre, vagyis arra, hogy egész anyagcsoportok ne maradjanak figyelmen kívül a feldolgozásnál, amint az eddigieknél történt. L. nagy értékű forrásanyagot tartalmazó kötetének az volna a legszebb eredménye, ha az illetékeseket ilyen elhatározásra ösztönöznék addig is, amíg az Intézet belekapcsolódhat a nemzetközi történetkutatás munkájába.”³⁴¹

A Vatikánban szintén megforduló³⁴² – és még éppen viharos jövője előtt álló – Málnási Ödön pedig, hangsúlyozva a forrásanyag szerves kapcsolódását, a bécsi és római kutatások összehangolásának fontosságáról szolt:

„A provinciális magyar egyháztörténetírást világegyházi távlatból átértékelő szerző újabb munkájának olvasása közben nem lehet elhallgatni a magyar egyháztörténetírás teljes szervezetlenségének és magárahagyottságának kérdését sem. Ilyen munkával egyidejűleg egy más szerzőtől egy ikermunkát kíván látni az olvasó a bécsi állami és udvari levéltárból nehézség nélkül feltárható római követjelentésekből és a császárnak római követeivel folytatott levelezéséből. Bécsben és Rómában levő történeti intézeteinkben párhuzamosan lehet feltárni egyrészt a bécsi nunciusi jelentések teljes anyagát, másrészt a római követek jelentéseit és a császár utasításait. Amíg ez nincs elvégezve, addig a magyar katolikus egyháztörténetírás az utolsó négy évszázad anyagában csak az egyéni akciók területén topog. Ványó Tihamér eddigi munkássága talán ilyen irányba tereli azokat a tényezőket, kiknek hivatása volna történetírásunk munkamegosztáson alapuló szervezése.”³⁴³

³³⁹ LK 10 (1932) 141–145.

³⁴⁰ Az újabb kori állagok feltárását annak ellenére fontosnak tartja, hogy aláhúzza: a reformáció utáni fondok tetemesen veszítettek egyetemes történeti értékükből. Századok 69 (1935) 205–206.

³⁴¹ Századok 68 (1934) 426–429.

³⁴² Lásd grandiózus monográfiáját: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732)*, Kalocsa 1933.

³⁴³ KSz 51 (1937) 166–167.

Végezetül nem feledkezhetünk el arról, hogy e korszakban ismét elkezdődött a nemzetközi kutatás eredményeinek számbavétele. Galla Ferenc a Hitterjesztési Kongregáció archívumában található cseh és délszláv vonatkozású iratok közléseit ismertette és ragadta meg közben az alkalmat, hogy már-már tanulmányszerűen kitérjen a fontos levéltár kutatástörténetére, szerkezetére és történeti értékének ecsetelésére.³⁴⁴ Tóth László Federico Borromeo bíboros erdélyi levelezéséről emlékezett meg.³⁴⁵ Ványó Tihamér a csehek 17. század eleji nunciatúra-kiadványait értékelte, csokorba szedte magyar adataikat, hiányolta az újabb hazai szakirodalom mellőzését, s legfőképpen a teljes iratközléseket terjedősségnek bélyegezve lándzsát tört saját, nemzeti nyelvű kivonatokat alkalmazó metódusa mellett.³⁴⁶ Ugyanő vette számba a belga kutatás újabb publikációit és ezek nyomán nemcsak az érdeklődés homlokterébe emelte a konzisztoriális levéltárban rejlő lehetőséget, hanem be is jelentette a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek módszeres feldolgozásának megkezdését a 18. század második feléből.³⁴⁷

* * *

A II. világháborút követő újraindulás kezdetben a két évtizeddel korábbinál is nagyobb bizakodásra adott okot. Az 1930-as évek gyűjtésének nagyobb lélegzetű eredményei ekkorra készültek el.³⁴⁸ Galla közzétételükre – gyakorlatilag egyszemélyben – elindította a Regnum Egyháztörténeti Évkönyv könyvmelléklet-sorozatát, ahol néhány kisebb munkát hozzáférhetővé tett.³⁴⁹ Habár vállalkozása a vatikáni kutatások szemszögéből nem mondható ideálisnak, mindenesetre a pusztá magánkiadásnál méltóbb formát jelentett. Ványó Tihamér – kollégája hasonló eredményeire reflektálva – hírül adta konzisztoriális anyagának elkészültét és publikálási alkalomra tartott igényt.³⁵⁰ Kicsit úgy tűnik, hogy már-már egészséges versengés indult meg köz-

³⁴⁴ Századok 62 (1928) 921–932.

³⁴⁵ Századok 72 (1938) 393. A kicsiny füzetke (OSCAR MÁRFFY, *Lettere inedite mandate dalla Transilvania al Cardinale Federico Borromeo*, Milano 1935) kapcsán Tóth kitér a milánói *Biblioteca Ambrosiana* átkutatásának szükségességére is.

³⁴⁶ Századok 70 (1936) 204–206 és 72 (1938) 393–394.

³⁴⁷ Elsősorban a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvekről szól, s egyúttal számba veszi a szórványos magyar előmunkákat is. Századok 70 (1936) 445–450 és 72 (1938) 87–89.

³⁴⁸ Lásd leginkább *Függelék*, I, n. x, 26. t. a–b.

³⁴⁹ *Magyar tárgyú pápai felbatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából I* (Regnum-Könyvek. I: Egyháztörténeti források 1 – Klny. a Levéltári Közlemények 1946–47. évi huszonegyedik és huszonötödik évfolyamaiból), Budapest 1947; *Fulgenzio da Jesi ferences misszionárius vitája a bűjtről a gyöngyösi jezsuitákkal. Fejezet a magyar katolikus restauráció misszióiból* (Regnum-könyvek. II: Egyháztörténeti értekezések 1 – Klny. a „Regnum” egyháztörténeti évkönyv 1944–46. évfolyamából), Budapest 1947. – Mindezen kiadványok egyébként a korábbiakhoz hasonlóan valójában szintén Galla saját kiadásai.

³⁵⁰ Századok 81 (1947) 316–317. – Műve egy részét németül publikálta: *Das Archiv der Konsistorialkongregation in Rom und die kirchliche Zustände Ungarns in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchiv I, Wien 1949, 151–179. – Az idős szerző kézírata – Borián Elréd útján adott tájékoztatása szerint – már nincsen közölhető állapotban.

tük, Vanyó ugyanis némi malíciával számon kérte Gallától fő feladata, a hódoltság egyháztörténete római forrásokra épülő megírását.³⁵¹

Ennél is sokkal kedvezőbb fejlemény volt azonban, hogy sikerült okulni az előző két évtized hibáiból. A volt ösztöndíjas Pásztor Lajos rövid, de alapos tanulmányban áttekintette a vatikáni levéltár időközben megváltozott szerkezetét, alapos könyvészet kíséretében összefoglalta az eltelt hat évtized eredményeit és nemcsak megalkotta, hanem közzé is tette a római magyar kutatások – lényegét tekintve ma is érvényesnek mondható – programját:

„...látható, hogy élesen elkülönül egymástól a Fraknoi vezetésével kezdetben folyt és az őt követő, az 1914–1918. évi világháború utáni magyar kutatómunka. Az első jellemző vonása a rendszeres, céltudatos forrásközlés; egész munkaközösség dolgozott Fraknoi vezetésével. Második szakaszában azonban a magyar kutatómunka csak egyes egyénekre korlátozódott s azok közül is nagyobb, érdemleges anyagot voltaképpen csak négy kutató: a már elhunyt Bossányi Árpád és Lukscics Pál, s az élők közül Galla Ferenc és Vanyó Tihamér tett közzé. S amíg Fraknoi s utána még Bossányi és Lukscics is a forrásközlésre fektette a fősúlyt, addig – úgy látszik – jelenleg a Vatikáni Levéltár anyagának nem a kiadására, hanem csak monografikus felhasználására törekednek egyes kutatók. Pedig ez nem elegendő. Így ugyanis elkerülhetetlen, hogy a tárgyhoz nem tartozó, az egyes határozott célkitűzésű művek felépítésébe nem illő, de más írótól esetleg elsőrangúan értékesíthető adatok ki ne maradjanak. S az egyszer elhagyott anyag azután végleg elkallódhat. Külföldi levéltárak magyar tárgyú anyagának közlése csakis forrásközlés alakjában lehetséges, vagyis feltétlenül szükséges az egész anyag rendszeres felkutatása és módszeres közlése. A Vatikáni Levéltárban újonnan megindítandó kutatómunkával szorosan összefügg a Római Magyar Intézet s elsősorban is a Római Magyar Történeti Intézet működése. Hogy a kezdetben oly szép eredményt felmutató kutatómunka megakadt, annak nagyrészt ugyanis az az oka, hogy ezek az intézetek nem tudták betölteni azt a feladatot, amellyel Fraknoi alapította őket, vagyis nem tudták kézbe venni a vatikáni levéltári kutatások irányítását. Pedig ezeknek az intézeteknek ez lett volna a legfontosabb feladatuk. A magyar történettudomány érdeke tehát azt kívánja, hogy a Római Magyar Intézet élén a Vatikáni Levéltárban is jártas történész álljon, illetve ha az valamilyen oknál fogva nem történhet meg, akkor a valóságban is életre kellene hívni a Római Magyar Történeti Intézetet, amely jelenleg csak névleg áll fenn, de semmiféle működést nem fejt ki. Eddig ugyan nem is igen fejthetett ki, hiszen évente csak két történész nyert oda ösztöndíjat, s azok egyike is rendszerint ókori történész volt. Biztosítani kell tehát nagyobb számú történésznek a Rómába való kiküldetését s munkájuk irányítását a Római Magyar Történeti Intézet kinevezendő vezetőjére kell bízni. Minden történészt, aki kiküldetését nyer Rómába, kötelezni kellene, hogy egy bizonyos részt elvállaljon a Történeti Intézet munkaprogramjából, abban az esetben is, ha más, egyéni céllal óhajt is valamilyen irányban kutatni. Szükség volna természetesen olyan ösztöndíjasokra is, akiknek egyetlen feladatuk, hogy rendszeres munkával az Intézet programját megvalósítsák.³⁵² A munkaprogram pedig nem lehet más, mint

³⁵¹ „Bizakodással várjuk a szerzőtől a Congregatio Consistorialis levéltára magyar vonatkozásainak terjedelmesebb és módszeres közzétételét, legalábbis a XVIII. század közepéig. Eddigi munkálkodása ígéret arra, hogy e téren pótolni fogja a Kárpáthy Kravjanszky Mór és Gerendás Ernő halálával bekövetkezett veszteséget. De még ennél a munkánál is jobban várja történetírásunk G.-tól a Hódoltság vallási viszonyainak földolgozását és okmánytárát a Congregatio de Propaganda Fide római levéltára alapján. Szerzőnk ugyanis ebben több éven át kutatott s még az utolsó nehéz években megjelent kisebb-nagyobb értekezései is – legalább részben – erre az anyagra támaszkodnak.” Századok 81 (1947) 316–317.

³⁵² Az ösztöndíjasok kötelező intézeti feladattal való megbízása Miskolczy elképzelései között is előkelő helyet foglalt el. *Függelék*, III, n. 15 (második irat).

a Vatikáni Levéltár törzsanyagának és a hozzacsatolt kisebb könyvtárak (Barberini, Chigi, Ottoboni, Reginale, stb.), továbbá más római levéltárak és könyvtárak magyar anyagának rendszeres feltárása. Ennek irányítását az Intézet igazgatója – a történeiszkekből alakított Római Magyar Történeti Bizottsággal egyetértésben – végezné. Ma is időszerűek Fraknói szavai, amelyeket a «Monumenta Hungariae Vaticana»-bizottság alapításakor mondott: «Újabb időben, Európa művelt államai úgyszólván kivétel nélkül belátták, hogy a történeti múltjuk földéítésére szolgáló emlékek összegyűjtését és kiadását nem szabad egészen egyes tudósok vagy társulatok buzgóságától és áldozatkészségétől tenni függővé.» Ehhez még csak annyit tehetünk hozzá, hogy a külföldi levéltárak magyar anyagának a feltárása nemzeti ügy, s így a kutatómunka során egyetlen szempont érvényesülhet: a nemzet érdeke, nem pedig egyes kutatók egyéni célkitűzései.”³⁵³

Rövid ideig úgy tűnt, hogy Pásztor e meghirdetett programját valóra válthatja, hiszen 1946-ban Keresztury Dezső kultuszminiszter őt nevezte ki a RMA-nak a Római Magyar Történeti Intézetet vezető titkárává, és első számú feladatáént Fraknói munkásságának folytatását jelölte meg.³⁵⁴ Ismerve a volt kecskeméti piarista diák, Eötvös-kollégista képzettségét, munkabírását, addigi és későbbi teljesítményét, biztosra vehetjük, hogy vele a vatikáni magyar kutatások újabb fénykora érkezett volna el. A történelem azonban ezúttal is közbeszólt. Alig két év múlva a kommunista hatalomátvétellel párhuzamosan Pásztor kénytelen volt megválni pozíciójától. Ezt követően az olasz fővárosban maradt, XII. Pius pápa (1939–1958) a Vatikáni Levéltár tisztviselőjévé nevezte ki. Állapotbeli kötelességéből kifolyólag tudományos munkássága egyetemesebb kérdések felé irányult. A Vatikáni Levéltár

³⁵³ PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 100–129 (az idézet 127–129). Mondanivalója középpontjába helyezett egyéb meglátásai szerint a *Monumenta Vaticana* feltétlenül folytatandó, méghozzá úgy, hogy az anyagot fondok szerint kell feltárni, majd egyházmegyénként kiadni, amit véleménye szerint az egyes főpásztorok messzemenően támogatnának (120). Historiográfiai súlyában, témájában aligha túlbecsülhető áttekintésében Fraknóit követően ismerteti Áldásy, Czaich, Érdűhelyi, Kollányi eredményeit és méltatja őket, mondván, hogy meghatározott évkörökből fondszerű teljességre törekedtek. Beke és Tóth Szabó munkásságát esetlegesnek véli, Bossányiét és Lukacsicsét azonban értékesnek. (Ő maga az 1492–1500 közötti szupplikációkat nézte át – ezt már tudjuk –, ahhoz azonban, hogy az anyagot közölhesse, további kutatásra van szüksége, mint ahogy a középkori anyag jelentős részét újra át kellene vizsgálni – fejtegeti (120–122, vö. azonban *Függelék* III, n. 32, ahol az 1502-es évszám szerepel). Hangsúlyozza továbbá a feltárás továbbvételét a későbbi századokra, hiszen egyfelől a németek sokszor mellőzik a magyar vonatkozásokat, másfelől pedig közzétételüknél nagyfokú bizonytalanságról tesznek tanúságot. E munkát tehát nekünk, magyaroknak kell elvégeznünk, vonja le helyes következtetését. A bécsi nunciatúra mellett számos egyéb fond jöhet még meglátása szerint szóba (az államtitkárságról a *Polonia, Venezia*, „Lettere”, továbbá a *Fondo Borgese* és a *Miscellanea*). Leírja Veress és Vanyó vonatkozó eredményeit is, majd rátér a kongregációk anyagára (123–125). Kiemeli, hogy ezek Fraknói idejében még alig-alig voltak kutathatók, a Konzisztoriális Kongregáció gyűjteménye például csak 1907-ben került be a titkos levéltárba. Azóta viszont Kárpáthy-Kravjanszky, Gerendás Ernő, Vanyó és Galla nekilátott feltárásuknak. Úgy véli, a „kánoni pörök anyagát tartalmazó, Vanyó Tihamér és Galla Ferenc által ígért forráskiadványok bizonynyal igazolni fogják azt a reményt, hogy e levéltár teljes és rendszeres átkutatása esetén Magyarország is olyan gazdag anyagot nyer, mint Németalföld és Belgium...” (125–126). Nem lebecsülve Vanyó *ad limina* jelentéseit, a legfontosabbnak szintén a Hitterjesztési Kongregáció levéltárát tartja, s (ő is) jelzi, hogy Galla innen készül a hódoltsági missziók történetét megírni (126–127).

³⁵⁴ LÁSZLÓ CSORBA, *Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945*, Cento anni, 45–68, 48, 13. j.

maig legjobban használható leírását például őneki köszönhetjük.³⁵⁵ A római magyar kutatásokba – évtizedek múltán – főként historiográfiai tanulmányaival kapcsolódott be ismételten.³⁵⁶

Pásztor Lajos kényszerű emigrálását követően 1950-ben a Római Magyar Történeti Intézetet hivatalosan is eltörölték. A Pápai Magyar Egyházi Intézet folytonos zaklatásoknak kitéve és Magyarországtól mindinkább elszigetelődve gyakorlatilag szintén befejezte működését.³⁵⁷ A RMA ugyan nem szűnt meg, tudományos, művészeti és kulturális küldetése helyére azonban hosszú évtizedekre egészen más feladatok léptek.³⁵⁸

Az 1920–1930-as évek kutatásai nyomán elkészült nagyszabású művek pedig kéziratban maradtak, és az idő múlásával kallódó hagyatékok részeivé váltak.

6. A SZÁMKIVETETTSÉG ÉS FOKOZATOS ÚJRAKEZDÉS KORSZAKA (1950–)

A Történeti Intézet és párhuzamosan a MTA Római Történeti Bizottsága feloszlata³⁵⁹ valójában nem jelentett mást, mint azt, hogy a vatikáni magyar kutatások ügye immár formálisan is kikerült a hivatalos tudományosság sáncai mögül. A kutatások mindazonáltal nem álltak le teljesen. Az 1980-as évek derekáig a 17. századhoz hasonlatosan ismét a Rómában működő magyar jezsuitáké lett a fő szerep. Élükön Lukács László neve áll. Életművéből mindenek előtt az általa elindított és kiváltképpen a saját központi levéltárak anyagát kiaknázó 16. századi rendtörténeti forráskiadvány-sorozatot lehet kiemelni (*Monumenta Antiquae Hungariae I–IV: 1550–1600* [Monumenta Historica Societatis Jesu 101. 112. 121. 131]).³⁶⁰ A hiánypótló köteteket számos, javarészt római forrásokra épülő egyéb műve, adattárak/proszopográfiák, forráskiadványok és kiváló tanulmányok sora egészíti ki. Egy részük szintén a Jézus Társaság magyarországi (és ausztriai) történetével foglalkozik,

³⁵⁵ LAJOS PÁSZTOR, *Guida delle fonti per la storia dell'America Latina negli archivi della Santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia* (Collectanea Archivi Vaticani [CAV] 2), Città del Vaticano 1970. – Pásztor e munkája jóval több egyszerű levéltári repertóriumnál, gyakorlatilag az első kísérlet a pápai Kúria újabb kori működési mechanizmusának feltérképezésére, amint ezt gyakori idézettsége és a nemzetközi irodalom többszöri kifejezett méltatása bizonyítja.

³⁵⁶ Nemzetközi kutatásai bibliográfiájának összeállítása, *in memoriam* kötetének szerkesztése a jelenkor morális kötelezettsége.

³⁵⁷ Az egyházi emigráció központjává váló intézményt addigi elöljárói az 1964-es vatikáni–magyar *intesa praticát* követően hagyták el. A világháborút követő változatos események máig nyúló kitekin-téssel: LÁSZLÓ CSORBA, *La storia dell'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma dal 1945 fino ad oggi*, Cento anni, 75–94.

³⁵⁸ Vö. CSORBA, *Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945*, i.m.

³⁵⁹ Egész pontosan 1947-ben arról született döntés, hogy már nem alakul újra. FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 258.

³⁶⁰ Romae 1969–1987. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. XIV.

mások figyelemre méltó alapossággal egyetemes, helyenként aktualitással bíró rendtörténeti kérdéseket tárgyalnak.³⁶¹

Őrajta kívül a pápai Gergely Egyetem egyháztörténeti fakultásának tanára, Szilas László,³⁶² valamint a bibliográfus Polgár László³⁶³ és Arató Pál,³⁶⁴ továbbá Óry Miklós,³⁶⁵ Szabó Ferenc³⁶⁶ s a piarista Sántha János³⁶⁷ munkásságáról kell megemlékezni. Igaz, többségük működése inkább a római magyar tudományos jelenlét történetének lapjaira tartozik, mintsem a szorosabban vett vatikáni kutatásokéira. Szintén közvetett, ám korántsem lebecsülendő hatása volt – a Pápai Magyar Intézetet idővel elhagyni kényszerülő – Zágón József és Mester István prelátusok buzgóságának, valamint Fáy Erzsébet nemes adományának köszönhetően az 1960-as években felépült városszéli Szent István-háznak, illetve a magyar apácák által eredendően magyar pénzekből létesített és máig működtetett Tamagno-háznak. Bennük a zarándokok mellett alkalomadtán historikusok is szállásra találtak.³⁶⁸

Történeti vitathatósága ellenére sem elhanyagolható mozzanat továbbá a magyar kommunistákkal kötött 1964-es vatikáni *intesa prattica*. A megállapodásnak köszönhetően sor került a Pápai Magyar Egyházi Intézet életre keltésére, majd több egyházinak, Borovi Józsefnek,³⁶⁹ a történészkedés fonalát újból felvevő Ványó Tihamérnak, később pedig Körmeny Józsefnek³⁷⁰ és a hozzá hasonlóan veszpre-

³⁶¹ Balázs Mihály által összeállított bibliográfiája: LUKÁCS LÁSZLÓ, *A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolútizmus*, Szeged 1989, 132–137; forrásközlő sorozatainak, fontosabb tanulmányainak méltatása: MOLNÁR ANTAL, *A 85 éves P. Lukács László S.J. köszöntése*, MEV–Regnum 7 (1995) 1–2, 247–260. – Lukács publikációit Benda Kálmán személyében az itthoni tudományosság is figyelemmel kísérte és méltatta. Századok 98 (1964) 574; Századok 103 (1969) 1239–1240 (LUKÁCS–POLGÁR, *Documenta Romana... I–II*). Benda mindazonáltal szóvá tette, hogy páter Lukács nem tesz említést a rendtárs Szittyay Dénes munkájáról, aki a két világháború között összegyűjtötte, majd 1945 után sajtó alá rendezte Szántó István iratait és levelezését, amelyet ugyan besoroltak a MHH-ba, de kiadása elmaradt, egy korrektúra-példánya pedig a MTA kéziratárában található. Szittyaynak a Szántó-levelezés elé írt bevezetésének xerox-másolata Lukács László hagyatékban: OSZK Fond 366/302 (55 fol.).

³⁶² Például: *Der Jesuit Alfonso Carillo in Siebenbürgen 1591–1599*, Roma 1976.

³⁶³ Például: *Bibliographia de historia Societatis Iesu in regnis olim Corona Hungarica unitis (1560–1773)* (Subsidia ad historiam S.I. [Bibliothecae Instituti Historici S.I. series minor] 2), Romae 1957; *Pázmány bibliográfia*, Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulójára (szerk. Lukács László–Szabó Ferenc), Róma 1987, 449–480.

³⁶⁴ A pápai Gergely-egyetem egyháztörténeti fakultása folyóirata, az 1963-ban induló *Archivum Historiae Pontificiae* éves, alapvető fontosságú pápaságtörténeti bibliográfiáját haláláig ő állította össze.

³⁶⁵ Például: *Pázmány Péter tanulmányi évei*, Eisenstadt 1970.

³⁶⁶ Például: *Autour de la nomination de Péter Pázmány au siège primatial d'Esztergom (1614–1616)*, Archivum Historicum Societatis Iesu 54 (1985) 77–148 (Lukács Lászlóval közösen); *A teológus Pázmány* (METEM Könyvek 1), Róma 1990.

³⁶⁷ A piarista rend történeti dokumentumainak sorozata az ő szerkesztésében jelent meg.

³⁶⁸ Konkrét példákat az 1990-es évekből lehetne felsorolni.

³⁶⁹ Alapvető munkája: *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása* (METEM Könyvek 25), Budapest 2000.

³⁷⁰ A Lukács József szellemi örökösének tekinthető – vö. különösen *Függetlenség*, III, n. 10 és jegyzetét – veszprémi püspöki levéltáros 1980-as évek elején végzett gyűjtésének eredménye: *Annatae e regno Hungariae provenientes in Archivio Secreto Vaticano 1421–1536* (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai

mi egyházmegyes Horváth Józsefnek³⁷¹ lehetősége nyílt arra, hogy immár a „keleti blokk” állampolgáraként huzamosabb időt az Örök Városban tölthessen.³⁷²

Az elkövetkező években publikációs alkalmakhoz is jutó Ványó érdeklődésének középpontjában részben a hódoltság története,³⁷³ részben továbbra is a pápai nunciaturák állottak. Utóbbiak kapcsán majd négy évtizednyi hallgatás múltán nemcsak a nemzetközi tudományosság legfrissebb eredményeit fogta össze,³⁷⁴ hanem a bécsi pápai követség levéltárából kötetre való anyagot gyűjtött össze és jelentetett meg.³⁷⁵ Egyúttal a számvetésre és a programalkotásra is kísérletet tett. Nemzetközi összehasonlításban a magyar teljesítményt közepesnek értékelte és akár a németek „terjengőségét”, akár az osztrákok „lettárszerű tömörségét” elkerülendő saját kivonatoló módszerét ajánlotta követésre méltónak. A vizsgálatok súlypontjaként Fraknoi középkori orientáltságával ellentétben a 17–19. századot jelölte meg.³⁷⁶ Arra viszont már nem tért ki, hogy programját kivel és hogyan lehetne megvalósítani.

Mindenesetre éppen a bencés szerzetes újbóli aktivizálódásával egy időben kezdődött el a Magyar Országos Levéltár szervezésében – nagyrészt a Magyar Ösztöndíjbizottság olasz csereösztöndíjjaival – a vatikáni magyar anyagok mikrofilmre vétele. Több levéltáros és történész számottevő vatikáni levéltári anyagot tárt fel és tett idehaza mikrofilmen hozzáférhetővé. Így Bélay Vilmos (1967, 1970, 1974, 1980, 1984), Lengyel Alfréd (1969), Komjáthy Miklós (1969), Tóth Tibor (1971), Maksay Ferenc (1972), Balázs Péter (1972, 1986), Érszegi Géza (1977, 1981, 1983, 1986, 1986/87, 1992), Solymosi László (1977), Barta Gábor (1979), Borsa Iván (1984), [E.] Kovács Péter (1985/86), Tóth István György (1986), Magyar Eszter

---

II/21), Budapest 1990; illetve *Gr. Volkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága 1665–1720* (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 16), Veszprém 1995.

³⁷¹ A vörösberényi plébános és veszprémi püspöki könyvtáros 1982-ben dolgozott Rómában. Hagyatékának rövid ismertetése: *Függelék*, I, n. XII.

³⁷² Boróvi már 1964-ben kijutott; Ványó 1968/69-ben tartózkodhatott 9 hónapon keresztül Rómában.

³⁷³ *Belgrádi püspökök jelentései a magyarországi hódoltság viszonyairól 1649–1673*, LK 42 (1971) 323–339; és *A hazai hódoltság vatikáni források tükrében*, *Vigilia* 38 (1973) 88–97.

³⁷⁴ *Újabb publikációk a pápai nunciatura-történeti kutatások köréből*, LK 40 (1969) 368–373.

³⁷⁵ Jó egy évtizednyi várakozás után. *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786* (*Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris*), Budapest 1986. (Előtanulmány gyanánt korábban megjelent: *A szerzetesi életforma válsága hazánkban a 18. század második felében*, *TSz* 25 [1982] 211–228.) Ványó ez utóbbi munkájának fogadtatása vegyes volt (lásd Bak Borbála sok szempontból indokolt bírálatát és méltatását *LSz* 38 [1988] 1, 76–80). A bencés történész valójában csupán a nunciatura kancelláriájának *Hungaricait* hozza kivonatokban, a két másik – jól mutatózott – nagy sorozatot (a kánoni, illetve a nunciaturai perek óriási anyagát) még csak meg sem említi. Ványó főként Walter Wagner leírása alapján tájékozódott (*Die Bestände des Archivio della Nunziatura in Vienna bis 1792*, *RHM* 2 [1957–1958] 82–203), a nunciaturai archívum kánoni pereit egy részének jegyzékét ugyanakkor már 1935-ben ismertette Patricius Gauchat (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi IV, Monasterii 1935, 377–382*), illetve adataikat felhasználta Remigius Ritzler és Priminus Sefrin is (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi V, Patavii 1952, passim*).

³⁷⁶ *AVatikáni Levéltár és kutatása*, LK 43 (1972) 157–162; *ABécsi pápai követség levéltárának iratai*, 22–24.

(1989), Tóth Péter (1990), Oborni Teréz (1989).³⁷⁷ Hozzájuk kapcsolható két fiatal pap, Berán Ferenc és Németh László munkája. Őket a Szent Péter-bazilika alagsorában magyar kápolnát kialakítató³⁷⁸ és a vatikáni kutatások egyháztörténeti jelentőségét felismerő Lékai László bíboros, esztergomi érsek kifejezetten azért küldte 1985/86-ban a Pápai Magyar Intézetbe, hogy a vatikáni levéltárban kutassanak.³⁷⁹

A leginkább a középkorra összpontosító és Borsa Iván által időközben ugyan tervszerűen végiggondolt,³⁸⁰ ám megvalósult eredményeit tekintve legújabbán igencsak esetlegesnek minősített³⁸¹ és elsődlegesen az archivisztika területéhez tartozó mikrofilmzettetés úgy tűnik, hogy az 1990-es évekre lényegében kifulladt. Újabb felvételek ezután már nem készültek.³⁸² Párhuzamosan azonban ismét elkezdődött és mind számottevőbbé vált a kimondottan történelmi tevékenység is. Érszegi Géza alapvető tanulmányban hívta fel újra a figyelmet a vatikáni forrásokra,³⁸³ a hosszú ideig Olaszországban élő Lukács Lajos pedig Meszlényi Antal munkáját folytatva a 19. század második feléből közölt és dolgozott fel bécsi nunciatúrai anyagot.³⁸⁴ A hivatalos történettudomány részéről áttörésnek mindazonáltal Benda Kálmán érdeklődésének Róma felé fordulása tekinthető. Ebben talán szerepe lehe-

³⁷⁷ A felsorolás sajnos ezúttal sem teljes. Csupán azok nevei szerepelnek, akiknek a jelentéseit a MOL Reprográfiai Osztályának referatúráján őrzött, közelebbi jelzettel még el nem látott, a külföldi *Hungarica*-gyűjtésre vonatkozó iratok között megtaláltam (Olaszország, I–II. doboz). Szakály Ferenc tuscaniai kirándulásunkon tett szóbeli közléséből tudom, hogy a programba az 1970-es években például ő maga és Draskóczy István is bekapcsolódott.

³⁷⁸ Az ebből az alkalomból rendezett kiállítás katalógusa, illetve anyaga: *Monumenta Vaticana res Hungariae illustrantia. Documenti et manoscritti*, Budapest, 1981 (*Archivio Segreto Vaticano. Documenti riguardanti l'Ungheria*. Prof. Dr. LAJOS PÁSZTOR archivista); PÁSZTOR LAJOS, *Magyar kiállítás a Vatikáni Titkos Levéltárban*, LK 51–52 (1981–1982) 365–371.

³⁷⁹ Németh Lászlónak, a Pápai Magyar Egyházi Intézet rektorának szíves szóbeli közlése. Szakmai irányítójuk Érszegi Géza volt.

³⁸⁰ Jelentése a MOL Reprográfiai Osztályának referatúráján. (Olaszország, II. doboz.) – Igen fontos római forráspublikációja: *Benlich Máté belgrádi püspök jelentése a török bódoltság katolikusairól 1651–1658*, LK 60 (1989) 13–142 (Tóth István Györggyel közösen).

³⁸¹ „Az elmaradt kutatásokat az elmúlt évtizedek hungarikagyűjtési munkálatai sem pótolták. Ötlet-szerű, összehangolatlan volt mind a forrásfeltárás, mind a feltárt anyag mikrofilmzése, a megrendelt mikrofilmek jelentős része pedig mindmáig nem került be a MOL Diplomatai Fényképgyűjteményébe.” CSUKOVITS ENIKŐ, *Középkori magyar zarándokok* (História Könyvtár, Monográfiák 20), Budapest 2003, 22, 66. j. – Az így feltárt anyag gyakorlati hasznosítása mindazonáltal az *Anjou- és Zsigmondkori Okmánytár* újabb kötetében számottevőnek mondható. Miként Köblös József monográfiájában is: *Az egyházi középélet Máttyás és a Jagellók korában* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12), Budapest 1994, 98. – A mikrofilm-gyűjtemény áttekintő leírása: *Függelék*, II, n. 1.

³⁸² Legalábbis a MOL Mikrofilmtárában nem található.

³⁸³ *A Curia Romana levéltárai*, LSz 28 (1978) 321–339. Tudományos akadémiai doktori értekezése: *Eredeti pápai oklevelek Magyarországon (1199–1417)*, 1989 (MTAKK D/14240).

³⁸⁴ *The Vatican and Hungary 1846–1878. Reports and correspondence on Hungary of the apostolic nuncios in Vienna*, ed. by LAJOS LUKÁCS, Budapest 1981 és [Uő], *AVatikán és Magyarország 1846–1878. A bécsi apostoli nunciások jelentései és levelezése Magyarországról*, Budapest 1981 (némi kutatástörténettel és a római lelőhelyek fontosságának újabb és világi részről történő hangoztatásával: 13–17 és 17–21). Hagyatéka: *Függelék*, I, n. XIII.

tett Ványó újabb publikációinak,³⁸⁵ illetve Veress Endre grandiózus hagyatékának, amelyből Benda először az Argenti-levelezést adta ki,³⁸⁶ majd Veress gyűjtését kiegészítve a *Moldvai csángó-magyar okmánytár*at.³⁸⁷

Benda Kálmán kutatásait munkatársa, Tóth István György folytatja. Már a csángó okmánytár is nagyjából a Hitterjesztési Kongregáció – Áldásy, Hodinka és Galla által méltatott, illetve kutatott – hihetetlenül gazdag anyagára épült. Tóth szintén innen közölte és közli testes kötetekben a Magyarországon – beleértve a hódoltságot és Erdélyt is – működő pápai misszionáriusok jelentéseit, levelezését, illetve fejtett ki fontosabb témákat önálló tanulmányok formájában úgy magyar mint idegen nyelven.³⁸⁸ Párhuzamosan a mind szembetűnőbb hódoltságtörténeti érdeklődést mutató Molnár Antal előtanulmányok sorában és impozáns monográfiában írta meg a pápai missziók történetét a hódoltságban a 17. század derekáig.³⁸⁹ A történeti hűség kedvéért meg kell azonban jegyezni, hogy a Propaganda archívumában található összefüggő forrásanyag feldolgozásával annak idején kifejezetten megbízott Galla Ferenc³⁹⁰ az 1970-es évek elején, élete utolsó éveiben szintén elvégezte ezt a – miként láthattuk az 1940-es években Ványó által módfelett hiányolt – feladatot, méghozzá egészen a 17. század végéig bezárólag.³⁹¹ Igaz, jóval tömörebb formában, és részben ceruzával írt, sűrűn javított kéziratát mára már csak hihetetlen

³⁸⁵ Aki 1973-ban egyúttal előadást is tartott a MTA Történettudományi Intézetében. MOLNÁR ANTAL, *Egy magyar egyháztörténet a 20. században*, i.m. Ványó egyébként minden alkalmat megragadott arra, hogy a vatikáni források fontosságára irányítsa a figyelmet. Ilyen például: *Orvostörténeti vonatkozások a Vatikáni Levéltárból*, Orvostörténeti Közlemények 60–61 (1971) 241–248.

³⁸⁶ *Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről 1603–1623* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 7), kiad. VERESS ENDRE[–BENDA KÁLMÁN], Szeged 1983.

³⁸⁷ I–II, Budapest 1989. Benda római anyagot használó előpublikációinak könyvszerkesztése bevezető tanulmánya jegyzeteiben (I, 9–48). Lásd még *Rákóczi és a Vatikán. Brenner apát küldetése XI. Kelemen pápához (1707–1708)*, TSz 2 (1959) 8–24 (hazai források alapján). Kiegészítése: KÖPECZI BÉLA, *Rákóczi követje Rómában*, TSz 25 (1982) 404–415. Utóbbi szerző Pásztor útmutatása alapján a *Fondo Albani* 197. kötetében található iratokat (Brenner beadványai a Kúriához) ismerteti kiegészítésképpen (406skk, valamint *Germania*, vol. 244). Vö. azonban Gerevich idézett beszámolóját Lukcsics Pál hasonló eredményeiről (297. jegyzet).

³⁸⁸ Forráskiadványai (*Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania; Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania I–II*) alább, a 414. jegyzetnél kerülnek idézésre. Vonatkozó egyéb publikációit lásd ezek bibliográfiájában, illetve jegyzeteiben (423 és 68–80). Hozzájuk még: *Between Islam and Catholicism: Bosnian Franciscan missionaries in Turkish Hungary 1584–1716*, Catholic Historical Review 89 (2003) 3, 3–30; *Missions and Missionaries in the 17th Century Slovak Territory*, Krestanstvo v Dejinách Slovenska (ed. Mária Kohútová), Pozsony 2003, 72–77; *The Introduction of the Gregorian Calendar and the Turks (The investigation of the bishop of Scardona in 1628)*, „Quasi liber et pictura”. Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára (szerk. Kovács Gyöngyi et al.), Budapest 2004, 581–588.

³⁸⁹ MOLNÁR ANTAL, *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon. I: 1572–1647* (Humanizmus és reformáció 26), Budapest 2002. Tanulmányai e munkája bibliográfiájában, 481 és 504–505. Molnár újabb dolgozatai könyv alakban: *Akatolikus egyház a hódolt Dunántúlon*, Budapest 2003; *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez*, Budapest 2004. Önálló kötete viszont: *Püspökök, barátok, parasztok*, Budapest 2003. (METEM Könyvek 44–45 és 41.)

³⁹⁰ Lásd a korábban róla iratokat, illetve különösen *Függelek* III, n. 19.

³⁹¹ MOLNÁR, *Katolikus missziók*, 19 (különösen a 23. jegyzetben) erről a kérdésről másként vélekedik.

munkával lehetne közrebocsátani.³⁹² A kiegészítő anyagot is gyűjtő Molnár érdekeit mindez tehát aligha kisebbíti. Szintén a Hitterjesztési Kongregáció forrásai-
ból merítenek Sávai János okmánytárai és monográfiája,³⁹³ illetve Hodinka Antal örökösei, Baán István³⁹⁴ és Végheő Tamás vizsgálatai,³⁹⁵ továbbá a magyarországi missziók történetével foglalkoznak még Fazekas István publikációi is.³⁹⁶

Ez a felsorolás már a legközelebbi jelenbe kalauzol bennünket. Mégsem feledkezhetünk el az 1980–1990-es évek vatikáni kutatásainak azon meghatározó mozzanatairól, hogy Barta Gábor alapvetően az angyalvári levéltár anyaga alapján feldolgozta Martinuzzi Fráter György gyilkossági perét; a szegedi irodalomtörténeti iskola pedig Balázs Mihály vezetésével folytatta, illetve már 1625-ig kiegészítette az erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók irataival Lukács László életművét.³⁹⁷ A

³⁹² Vö. *Függelék*, I, n. x, 26. t., d.

³⁹³ Sorozatából (*Documenta missionaria Hungarum et regionem sub ditione Turcica existentem spectantia – Missziós dokumentumok Magyarországról és a hódoltságról*) a következő köteteket lehet megemlíteni: I/1: *A Propaganda Fide Kongregáció levéltárából. Acta vol. 1–12 és SOCG vol. 56–79*, Szeged 1993; II/1: *Missziók, mesterek, licenciátusok*, Szeged 1997 (korábbi, olasz nyelvű változata: *La partecipazione dei laici al lavoro pastorale in Ungheria nei secoli XVI–XVII*, Roma 1982); II/2: *A csíksomlyói és a kantai iskola története*, Szeged 1997. Az első kötet fondszerű teljességre törekvő módszere csak helyesíthető és példaként állítható, a feldolgozások rendszerezése és szemléletmódja azonban már vitatható. A közölt forrásokat a szokásosnál valóban nagyobb óvatossággal kell kezelni, amire a figyelmet már más helyütt felhívták (vö. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY–BENDA KÁLMÁN, *A jezsuiták mecsetje. Egy forráskiadvány margójára*, Budapesti Könyvszemle 6 [1994] 20–25). Sávai szerteágazó anyagismeretét ugyanakkor nem lehet teljesen mellőzni, amint azt sorozatának erdélyi vonatkozású újabb kötetei és Pázmány-közleménye is bizonyítja (*Pázmány és a szomszédok. A szomszédok genovai levéltárának dokumentumai*, Lymbus. Művelődés-történeti Társ IV [szerk. Monok István], Szeged 1992, 123–141).

³⁹⁴ Vö. *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania*, I, 60.

³⁹⁵ Például: *Egy misszionáriusi életút indulása a XVII. században. Vanoviczi János OSPPE (1614–1678)*, A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs–Szatmár–Bereg megyei Tudományos Testülete 10 éves jubileumi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai, Nyíregyháza 2002, II, 684–691; *Benkovich Ágoston váradai püspök működésének görög katolikus vonatkozásai (1682–1702)*, Athanasia 16 (2003) 99–122 (a főpap kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvének közlésével).

³⁹⁶ A „*Missio Segneriana*” kezdetei Magyarországon (1714–1717), Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára (szerk. Horn Ildikó), Budapest 1993, 410–431; *Szerzetesrendek Kelet-Magyarországon a XVII. században*, Miscellanea Anno 1999 (Acta Collegii Evangelici 7), Eperjes 2000, 69–77.

³⁹⁷ BARTA GÁBOR, *Vajon kié az ország? (Labirintus)*, Budapest 1988. (Vö. azonban a fentebbi 327. jegyzetet.) – *Jezsuita okmánytár. I/1–2: Erdély és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34), kiad. BALÁZS MIHÁLY–KRUPPA TAMÁS–LÁZÁR ISTVÁN DÁVID–LUKÁCS LÁSZLÓ, Szeged 1995; *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók. I/1: 1609–1616. I/2: 1617–1625* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 26/1–2), kiad. BALÁZS MIHÁLY–FRICSY ÁDÁM–LUKÁCS LÁSZLÓ–MONOK ISTVÁN, Szeged 1990. – Itt hívom fel a figyelmet arra, hogy áttekintésem, noha feladata lenne, a szorosabban vett irodalom- és művészettörténeti, kodikológiai vizsgálatok eredményeire már nem képes kitérni. Feltétlenül megemlítendő viszont Szelestei N. László közlése a vatikáni könyvtárból (*Zrínyi Miklós tanácsai a császárnak 1664 tavaszán*, Irodalomtörténeti Közlemények 84 [1980] 185–198); illetve a vatikáni könyvtárból Korvinákat, ökori, részben keleti szövegeket elsősorban a MTA szervezésében mikrofilmetezett, meg-megújuló program is, melynek közvetlen eredményeiről a *Függelék*, II, n. III–IV tájékoztat.

közreadók közül Kruppa Tamás önállóan foglalkozik a Báthory-kor pápai–magyar kapcsolataival.³⁹⁸ Mellette Füzes Ádám a római rítus magyarországi bevezetéséről tárt fel forrásokat a vatikáni levéltárból,³⁹⁹ e sorok írója pedig a 17. századi hazai hierarchia római viszonyrendszerének témakörében iparkodik elmélyülni.⁴⁰⁰

Az előhozott példák egyértelműen azt bizonyítják, hogy a vatikáni magyar kutatások – tágabb időhatárokkal – ezredfordulóhoz köthető biztató újrakezdésének súlypontja a korai újkorra esik. E korszak és a késő középkor izgalmas határterületét érinti Erdélyi Gabriella, aki az 1518-as körmendi kolostorper vatikáni könyvtárban megőrzött ismeretlen jegyzőkönyvét tárta fel.⁴⁰¹ Jelenleg a korszak egyik legfontosabb pápai dikasztériuma, a kutatás elől egészen az 1980-as évekig elzárt Apostoli Penitenciária magyarországi kérvényeinek publikálásán dolgozik.⁴⁰² Határozottan a medievisztikához sorolható viszont Csukovits Enikő munkássága, aki a középkori magyar zarándoklatok monográfiájában nyújtott elemzést a római zarándokokról.⁴⁰³ Kubinyi András tanulmányában az örök városbeli magyar jelenlétet tekintette át a 15. századból.⁴⁰⁴ E. Kovács Péter, Erdő Péter, Rácz György, Solymosi László és Szovák Kornél pedig nemcsak értékes dolgozatokban foglalták össze a középkori szentszéki–magyar kapcsolatokat fejezeteit, hanem a nagy becsben tartott regisztrumköteteket is több ízben tanulmányozták.⁴⁰⁵ Mi több, Borsa Iván irányításával és a Pásztor Edit által létrehozott Pásztor Lajos Ösztöndíj támogatásával Csukovits, Rácz és Szovák már komoly előrehaladást ért el az egyik legfonto-

³⁹⁸ Például: *Erdély és a Porta 1594–1597. évi békealkudozásainak történetéhez*, Századok 137 (2003) 603–652. Lásd majd a szegedi *Adattárban* megjelenő *Erdély és a Szentszék* c. kötetét.

³⁹⁹ A *Studia Theologica Budapestinensia* sorozatban megjelenő értekezése: *A trentói reformliturgia átvétele az esztergomi érseki tartomány területén Pázmány Péter érseksége alatt. A magyarországi rítusváltás történetének és hátterének bemutatása*, Budapest 2003.

⁴⁰⁰ 1996–2000 között folytatott római kutatásaim már feldolgozott eredményeinek és könyvészetének áttekintése: *A magyar hierarchia és a pápaság a 17. században (Problémák és fordulópontok)*, Századok 136 (2002) 527–545; illetve *I vescovi ungheresi e la Santa Sede Apostolica nel Seicento (Problemi e svolte decisive)*, *Annuario Annuario* 1998–2002 (Roma 2005), 138–161 (utóbbi jegyzetei tartalmazzzák újabb, részben már 2001–2002-es gyűjtésemet hasznosító dolgozataim adatait is). – Doktori (*Ph.D.*) disszertációm (*A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei 1607–1685*, Budapest 2000 [ELTE]) önálló monográfiát képező, hozzávetőleg felének, illetve – gyakorlatilag kész – vatikáni forráskiadásainak különféle helyeken történő korábbi megjelentetését e sorozat szerteágazó szervezési, s az Artner-kézirat meglehetősen hosszas sajtó alá rendezési munkálatainak rendeltem alá.

⁴⁰¹ Például: *Bakócz Tamás és a szerzetesrendek (Esettanulmány)*, TSz 44 (2002) 1–2, 21–64; *Crisis or Revival? The Hungarian Province of the Order of Augustinian Friars in the late Middle Ages*, *Analecta Augustiniana* 67 (2004) 115–140; vonatkozó egyéb publikációit lásd majd: *Kolostorper Körmenden (1518). Társadalom és vallás Magyarországon a középkor és újkor határán* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok), Budapest 2005.

⁴⁰² A „*Sacra Poenitentiarum Apostolica*” hivatala és magyar kérvényei a XV–XVI. században (I), LK 74 (2003) 33–57; *Gyónás és áldozás a késő középkorban*, Századok 137 (2003) 525–548.

⁴⁰³ Fentebb idézett monográfiája mellett külön említhető még: *A római Szentlélek-Társulat magyar tagjai*, Századok 134 (2000) 211–244.

⁴⁰⁴ *Magyarok a késő-középkori Rómában*, *Studia Miskolciensia* III, Miskolc 1999, 83–91.

⁴⁰⁵ *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, szerk. ZOMBORI ISTVÁN, Budapest 1996.

sabb sorozat, a középkori magyar szupplikációk végre-valahára teljes körű összegyűjtése terén.

Leginkább mostoha sorsa talán az 1930-as évek tervezgetéseiben favorizált 18. századnak van. Szerencsére azonban Tóth István György kutatásai átnyúlnak erre a korszakra, legalábbis az elejére. Elsősorban Adriányi Gábornak, a hazai egyháztörténészek *doyemének*,⁴⁰⁶ továbbá Eördögh Istvánnak⁴⁰⁷ és Érszegi Márk Aurélnak⁴⁰⁸ köszönhetően a 19–20. század helyzete nem mondható annyira kedvezőtlennek.

E legújabb kori kutatások csak helyyel-közzel és alkalmanként kapcsolódtak, kapcsolódnak valamelyik itthoni tudományos intézményhez, az Örök Városban pedig bárminemű institutionális keretet messzemenően nélkülözni kényszerültek.⁴⁰⁹ Ugyanakkor aligha szabad alábecsülni annak jelentőségét, hogy az – egyébként már az 1970-es és az 1980-as években is kiállítások, konferenciák, filmvetítések sorát szervező⁴¹⁰– RMA az 1990-es évek elejétől mind nagyobb számban adott szállást a pápai levéltárakban kutatni szándékozóknak, még ha azok nem állami ösztöndíjjal érkeztek is. Az pedig már határozottan egy új korszak nyitányát jelzi, hogy 1996 során a RMA keretein belül formálisan újraalakult a Fraknoi Vilmos Római Magyar Történeti Intézet, amely mint deklaráltan tudományos rendeltetésű „intézmény” a Római Régészeti, Történeti és Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetségének is tagjává válhatott.⁴¹¹ Az újraalapításnak köszönhetően

⁴⁰⁶Az előző jegyzetben szereplő kőtetbeni publikációja mellett lásd még például *Scitovszky és Simor érsekek barca a primási jogokért* c. tanulmányát (Ministerio nemzeti történeti konferencia előadásai [szerk. Bárdos István–Beke Margit], Esztergom 1998, 29–38); illetve a Római Inkvizíció és az Index Kongregáció 1998 folyamán hozzáférhetővé vált dokumentumaira épülő, *Probászka és a Római Index* című könyvét (Budapest 2002).

⁴⁰⁷Például: *A Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációja Levéltárának [Vatikánváros] a magyarországi egyházakra vonatkozó forrásai 1803–1903*, Szeged 1992; *A pápai nunciátúra újraalakulása Magyarországon 1920-ban (Ismeretlen római dokumentumok alapján)*, TSz 39 (1997) 1, 99–110. Lásd még *Függelék*, II, n. 11.

⁴⁰⁸*Il ristabilimento delle relazioni diplomatiche tra la Santa Sede e l'Ungheria 1918–1920* (Tesi di laurea), Trieste 1998. – A szentszéki–magyar kapcsolatok témakörének kutatásához szervesen hozzátartoznak a két világháború között működő vatikáni magyar követség forrásait, illetve a vonatkozó minisztériumi, egyházi levéltári anyagot hasznosító munkák. Mivel azonban történeti megközelítésük keletkezésük köréből kifolyólag számos tekintetben nem mondható objektívnek, tételes idézésükre ehelyütt nem kerül sor.

⁴⁰⁹Leszámítva persze a magyar jezsuiták rendjük történeti intézetében kifejtett működését.

⁴¹⁰Ezeknek van némi könyvészeti nyoma is, elősorolásuktól azonban eltekintek. A 1960-as évekből viszont lásd: *Quaderni di documentazione, Accademia d'Ungheria in Roma* 1 (1960) – 4 (1963) [1–2: *Catalogo per titoli della Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria in Roma*].

⁴¹¹Az *Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma* kizárólag az aktív tudományos tevékenységet folytató külföldi, vatikáni és olasz intézményeket fogja össze és meghatározó jelleggel a vatikáni gyűjtemények köré szerveződő kutatásokat koordinálja. Lásd «*Nobile munus*». *Origini e primi sviluppi dell'Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma (1946–1953)*. *Per la storia della collaborazione internazionale a Roma nelle ricerche umanistiche nel secondo dopoguerra*, a c. di ERLAND BILLIG–CARL NYLANDER–PAOLO VIAN, Roma 1996, 3–81 (valamint az ezt követően közzölt dokumentumválogatást); illetve MASSIMO PALLOTTINO, *Introduzione – Un Centro mondiale di cultura umanistica: l'Unione Internazionale degli Istituti di archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*, *Speculum mundi*, 9–13 (bibliográfiával).

egyben említésre méltó lépés történt azon jogellenes helyzet felszámolása érdekében, hogy a magyar állam az 1913-as ajándékozási szerződésben vállalt kötelezettsége ellenére úgy rendelkezik a Fraknoi-villa felett, hogy közben nem tart fenn és működtet *magyar történeti intézetet* az Örök Városban. Már pedig, húzzuk alá ismételten, az ajándékozó püspökkel kötött szerződés világosan és egyértelműen kimondja, a magyar állam pedig magára nézve kötelezőként elismerte, hogy a tulajdonába került épületet (vagy eladásakor vételárát) ebben az esetben fele-fele arányban a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Társulat birtokába kell adnia. A kitétel korántsem mellesleg máig hatályosnak tűnik, hiszen abban a szerződésben foglaltatik benne, amelynek alapján a magyar állam a – jelenleg a vatikáni magyar követség székhelyéül szolgáló – épület felett egyáltalán rendelkezhet.⁴¹²

A régi-új, egyelőre még inkább csak papíron létezni látszó – saját költségvetést, vezetőt, apparátust, szervezeti szabályzatot, helyiségeket, tagokat, munkatervet, rendszeres publikációkat stb. nélkülöző – szervezeti egység közreműködött a RMA 1993-ban felélesztett *Annuario*jának 1997-es, többségében történeti tanulmányokból álló száma megjelentetésében.⁴¹³ Sőt a második és harmadik kötet erejéig szintén be-

⁴¹² Fraknoi levelét, illetve a szerződésnek harmadik pontját alaposan elolvastva (*Függelék*, III, n. 1–2) az is nyitott kérdés marad, hogy még egy valódi tudományos intézmény fenntartása esetén is megengedett-e az, hogy a villa, vagy az abból származó haszon ne egy római magyar történeti intézet céljaira fordíttassék. – Érdekesképpén érdemes megjegyezni, hogy 1948–1949 folyamán a villát átmenetileg a MTA tulajdonának vélték, mégpedig az 1930-as szerződés (*Függelék* III, n. 12) 4. pontja alapján. (Lásd Huszti József 1949. július 5-ei levelét, amelyben úgymond dokumentumokkal igyekszik igazolni a MTA tulajdonjogát. MTAKK RAL 1949/78, illetve uo. K 1224/231–234.) Persze, ha csupán magát a szöveget nézzük, abból a tényből, hogy eladása esetén a villa vételára a MTA-t illette volna, le lehet vonni ilyen következtetést. Ugyanakkor az alapító leveléből és az ennek alapján kötött szerződésből (*Függelék*, III, n. 1–2) világos, hogy a pénzt csakis azért kaphatta volna meg a MTA, pontosabban annak Római Történeti Bizottsága, hogy Fraknoi szándéka ne csorbuljon, és az összeg a felügyelettel megbízott tudós testület útján továbbra is a Történeti Intézet céljait szolgálja. Paradox módon az akadémikusok valódi tulajdonigényüket – a Szent István Társulattal karöltve – a következő évtől, a RMA eredeti rendeltetésének és vele a Fraknoi-intézetnek a megszüntetésétől kezdődően érvényesíthették volna. Sőt, ha nagyon akarnák, voltaképpen érvényesíthetik még ma is, egészen addig a pillanatig, amíg az újraalapított Fraknoi-intézet valódi intézményi karaktere, léte valamennyire is kétségbe vonható. E téren egyébként még az sem jelentene akadályt, hogy a MTA korábban megszüntette illetékes Bizottságát, amelynek szerepe elsősorban gyakorlati célzatú volt, s ha Fraknoi örökségének védelmében elévülhetetlen érdemeket is szerzett, nagynevű tagja római munkásságát, mint láthattuk, nem volt képes folytatni. – Ez irányú eszme-futtatásaim lezárásaként fontosnak tartom leszögezni, hogy a Római Magyar Történeti Intézet újbóli életre hívása voltaképpen minimális át-szervezéseket igényel, illetve a rendszerváltozás után felgülemlett, az előző oldalakon bemutatott és ki-mondottan többletényező szakmai tőke bevonását kívánja meg csupán.

⁴¹³ *Annuario dell'Accademia d'Ungheria. Studi e documenti italo-ungheresi*, a c. di JÓZSEF PÁL, Roma 1997. A reprezentatív kötet részben római, illetve itáliai kutatásokon alapuló közleményeket is tartalmaz. – A szerkesztői bevezetés (13–14), több, jelen áttekintés során érdemben kényszerűleg mellőzött régi-új, irodalmi, filozófiai vonatkozású kiadványt – az 1947-ben Kardos Tibor által indított és három számot megért irodalmi szemlét, a *Janus Pannoniust*; az 1993-as, Benedetto Croce-val foglalkozó *Annuario*t, továbbá a *Pannonia e l'Impero Romano* (1995) és a *Vico e Gentile* (1996) című köteteket legalább utalásszerűen felsorolja. – A RMA jelen, tényleges struktúrájáról az intézmény világhálón elhelyezett honlapja nyújt tájékoztatást. Vö. azonban *Annuario [dell'Unione Internazionale]* 42 (2000–2001) 93–95 és 45 (2003–2004) 91–93.

kapcsolódott az 1994-ben útjára indult könyvsorozat, a *Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma* kiadásába.⁴¹⁴ A római magyar tudományos jelenlét lehetőségeinek fő irányát mutatja, hogy bár eme *series* esetében egy többfunkciós intézmény házi sorozatáról beszélhetünk, eddig megjelent kötetei csak és kizárólag vatikáni forrásokat adtak közre:

Fontes 1: Misszionáriusok jelentései Magyarországról és Erdélyről (1627–1707). [Berichte von Missionären über Ungarn und Siebenbürgen (1627–1707)], kiad. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, Budapest–Roma 1994 (A Római Magyar Akadémia, a Ráday Gyűjtemény és az MTA Történettudományi Intézete közös kiadása. Készült az MTA Történettudományi Intézetében. Felelős kiadó: Glatz Ferenc – 460 p.) – *Fontes 2: Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi heremitaie de urbe Roma instrumenta et priorum registra*, ed. LORENZ WEINRICH, Roma–Budapest 1999 (Kiadja: A Római Magyar Akadémia Fraknoi Vilmos Történeti Intézete és a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség [METEM] Budapest. Felelős kiadó: Csorba László–Várszegi Asztrik. A kötetet szerkesztette Zombori István – 416 p.)⁴¹⁵ – *Fontes 3: Lettere di Principi. Litterae Principum ad Papam (1518–1578). Fejedelmi levelek a pápának (1518–1578)*, ed. JÓZSEF BESSENYEI, Roma–Budapest 2002 (Az olasz nyelvű szövegeket Kulcsár Péter, a latin nyelvűeket valamint a bevezetést és a jegyzeteket Nagy Gábor fordította. Kiadja a Római Magyar Akadémia Fraknoi Vilmos Történeti Intézete és az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: Csorba László–Monok István. – xxv + 260 p.) – *Fontes 4: Misszionáriusok levelei Magyarországról és Erdélyről (1572–1717). [Letters of Missionaries on Hungary and Transilvania (1572–1717)] I–II*, Roma–Budapest 2002 (A Római Magyar Akadémia, a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség és a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete közös kiadása. Készült a MTA Történettudományi Intézetében. Felelős kiadó Glatz Ferenc – 1596 p.)⁴¹⁶

Historiográfiai áttekintésünk végéhez közeledve, a korábbi tapasztalatok, vélemények, programok bőségesen illusztrált ismeretében bizton állíthatjuk, hogy a nagy – olykor viharos – múltú vatikáni magyar kutatásoknak, a *római magyar forrásanyag feltárásának és a nemzetközi tudományosság számára történő bemutatásának* jele és jövője egyfelől a rendszerváltozás után meginduló pozitív folyamatok kedvező továbbfejlődésétől függ. Jelesül a Fraknoi-intézetnek a RMA-n belüli szervezeti autonómiájának megerősödésétől, valódi intézményi és tudományos karakterének megizmosodásától, jól körülhatárolt, célratörő, a már meglévő erőket összefogó és koordináló, a vatikáni kutatásokat deklaráltan középpontba helyező programjának megalkotásától.⁴¹⁷ Hiszen nyilvánvaló, hogy Fraknoi Vilmos emléke ápolásának legméltóbb formája aligha lehet más, mint munkájának meghatározóan szakmai szempontok által vezérelt folytatása.

⁴¹⁴ Névváltozata a 4/I. kötettől, melyről a Fraknoi-intézet feltüntetése, mint fent láthatjuk, már hiányzik: *Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma*. (Nyelvtanilag és stilisztikailag mindazonáltal a *Bibliotheca Academiae Hungariae in Urbe Roma* tűnik egyaránt helyesnek.)

⁴¹⁵ A csupán filológiai apparátussal ellátott kiadvány a szerző monográfiájának fontosabb forrásait közli: *Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579)* (Berliner Historische Studien 30. Ordenstudien XII), Berlin 1998. Az eljárás szakmailag nemcsak helyes, hanem egyben követésre is méltó.

⁴¹⁶ A szerző szíves tájékoztatása szerint a III. és IV. kötet már sajtó alatt van.

⁴¹⁷ Az 1935-ben önállóságát veszített, majd az Osztrák Kultúrintézetben belül 1982-ben ismét létrehozott Osztrák Történeti Intézet fejlődésének magyar nyelven is megismerhető tapasztalatai követendő tanulságul szolgálhatnak. OTTO KRESTEN, *A római Osztrák Kultúrintézet Történeti Intézete*, MEV 7 (1995) 3–4, 159–170.

7. FELADATOK ÉS LEHETŐSÉGEK

A teljesség igényét magának messze nem követelő kutatástörténeti áttekintésünknek van még egy másik szembeötlő tanúsága is. Még hozzá az, hogy egy itthoni tudományos intézményi bázis hiányában a vatikáni magyar kutatások ügye sem most, sem pedig az elkövetkező száz évben megint csak nem lesz sikertörténet. Másfelől tehát elengedhetetlenül szükség van egy olyan, a Fraknoi-intézettel szorosan együttműködő hazai intézményre, amely megteremti a *római forrásanyag* – a tapasztalatok szerint a feltárásnál sokkalta időigényesebb – *feldolgozásának* szakmai kereteit. Azaz **1.** kellő áttekintéssel rendelkezik a lelőhelyekről, figyelemmel követi a nemzetközi szakirodalmat és egyúttal biztosítja a szükséges művek itthoni hozzáférhetőségét; **2.** a folyamatosság megőrzése érdekében gondoskodik az utánpótlás kineveléséről; **3.** nem utolsósorban pedig megteremti a kéziratban maradt régi és a születő, születendő újabb eredmények megfelelő formában történő közzétételének feltételeit. Valamennyi szempont egyaránt fontos és megvalósításuk hosszú évek építőmunkáját igényli.

1. Már a 19. század végén közhelyszámba ment, hogy csupán a vatikáni levéltárban való eligazodás meglehetősen időigényes feladat, nem beszélve az egyéb lelőhelyekről⁴¹⁸ és az egyre szaporodó publikációkról.⁴¹⁹ Utóbbiak az eltelt évszázad során elképesztő mértékben gyarapodtak.⁴²⁰ Szerencsésebb országok római intézetei tudniillik – jöllehet történetük olykor szintén nem volt híján a viszontagságoknak – folytatták megkezdett sorozataikat, folyóirataikat, sőt újabbakat is indítottak, sőt újabb intézmények is alakultak.⁴²¹

A jelenlegi helyzetet e vázlatos felsorolás mutatja: ACADEMIA BELGICA, kiadványai: *Analecta Vaticano-Belgica*; *Études de Philologie, d'Archéologie et d'Histoire anciennes*; *Bibliothèque de l'Institut Historique Belge de Rome*; illetve a keretein belül működő történeti intézet részéről: *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome* – ACADÉMIE DE FRANCE À ROME és ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME, kiadványai: *Mélanges de l'École française de Rome* (három alsorozatban); *Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome*; *Collection de l'École française de Rome*; *Acta Nuntiaturae Gallicae*; *Sources et documents d'Histoire du Moyen Âge* – AMERICAN ACADEMY IN ROME, kiadványai: *Memoirs of the American Academy in Rome*; *Papers and Monographs of the American Academy in Rome* – BIBLIOTHECA HERTZIANA, MAX-PLANCK INSTITUT, kiadványa: *Römisches Jahrbuch für Kunstgeschichte* – THE

⁴¹⁸ Vö. például HODINKA, *A római levéltárak*, I, 7skk.

⁴¹⁹ Vö. például Áldásy – fentebb a 125. jegyzetnél már idézett – megjegyzését. Századok 27 (1893) 905.

⁴²⁰ Egy összegző áttekintés: *Il Libro del Centenario. L'Archivio Segreto Vaticano a un secolo dalla sua apertura 1880/1881–1980/1981*, Città del Vaticano 1981.

⁴²¹ Például a csehek a 2. világháborút követően szintén csak az 1990-es évek elején újíthatták fel működésüket. – A két világháború közötti, illetve utáni létesítményekre – köztük olyanokra is, amelyeknek korábban vonatkozó sorozatuk már létezett – például: OLIVIER REVERDIN, *L'Istituto Svizzero di Roma*, *Speculum mundi*, 279–294; BRONISLAW BILINSKI, *La Biblioteca e il Centro di studi a Roma dell'Accademia Polacca delle Scienze*, *Speculum mundi*, 391–421; CARL NYLANDER, *L'Istituto Svedese di Studi Classici a Roma*, *Speculum mundi*, 490–525. – HENRIK LUNDBAK, *L'Accademia di Danimarca*, *Speculum mundi*, 131–150; STAAL SINDING-LARSEN, *L'Istituto Norvegese di Roma per la Storia dell'Arte e l'Archeologia Classica*, *Speculum mundi*, 332–345; EGMONT LEE, *Il Centro Accademico Canadese in Italia*, *Speculum mundi*, 123–128.

BRITISH SCHOOL AT ROME (Accademia Britannica di Archeologia, Storia e Belle Arti), kiadványa: *Papers of the British School (Journal of Roman Studies)* – CANADIAN ACADEMIC CENTRE IN ITALY, kiadványai: *Annali accademici canadesi, Biblioteca degli Annali accademici canadesi* – ISTITUTO STORICO CECO DI ROMA, kiadványa: *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* – ACCADEMIA DI DANIMARCA, kiadványa: *Analecta Romana Instituti Danici* – DEUTSCHES ARCHAEOLOGISCHES INSTITUT ROM – DEUTSCHES HISTORISCHES INSTITUT IN ROM, kiadványai: *Nuntiatuerberichte aus Deutschland; Repertorium Germanicum; Italia Pontificia; Codex Diplomaticus Anianinus; Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken; Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom; Storia e Critica; Informazioni bibliografiche*⁴²² – ESCUELA ESPAÑOLA DE ARQUEOLOGÍA Y HISTORIA EN ROMA, kiadványai: *Cuadernos de trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma; Biblioteca/Monografías de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma; (Antología Anua)* – INSTITUTUM ROMANUM FINLANDIAE, kiadványa: *Acta Instituti Romani Finlandiae* – ISTITUTO STORICO «FRANNOI» presso l'Accademia d'Ungheria in Roma – ISTITUTO SVIZZERO DI ROMA, kiadványai: *Biblioteca Helvetica Romana; Artisti dell'Istituto Svizzero di Roma. Collectanea* – ISTITUTO OLANDESE A ROMA, kiadványai: *Medelingen van het Nederlands Instituut te Rome; Scriinium* – ISTITUTO DI NORVEGIA IN ROMA, kiadványa: *Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia* – ISTITUTO STORICO AUSTRIACO presso l'Istituto Austriaco di Cultura in Roma, fontosabb kiadványai: *Römische Historische Mitteilungen, Nuntiatuerberichte aus Deutschland (Die Grazer Nuntiatuer)* – ACCADEMIA POLACCA DELLE SCIENZE, kiadványa: *Conferenze*⁴²³ – RÖMISCHES INSTITUT DER GÖRRES-GESELLSCHAFT, kiadványai: *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* (valamint *Supplementhefte*) – ISTITUTO SVEDESE DI STUDI CLASSICI A ROMA, kiadványai: *Acta Instituti Romani Regni Sueciae; Suecoromana. Studia Artis Historiae Instituti Romani Regni Sueciae.*⁴²⁴

⁴²² A római intézetek történetéről, működéséről újabb keletű és jó áttekintést nyújt az *Unione Internazionale* által kiadott *Annuario*. Lásd például a legfrissebb 45. (2003–2004-es) számot (Róma 2003), valamint a következő fényképes kalauzt: *Cicerone Romano. Guida ai Centri di Ricerca Storica a Roma*, a c. di FLORENS DUCHLER (Istituto Svizzero di Roma), Roma 1996; továbbá saját tudományos gyűjteményeikre: CORNELIA REGIN, *Tesori di carta. Guida agli archivi a alle collezioni degli istituti membri dell'unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*, Roma 1998, és magától értetődően az egészen az 1990-es évekig kitétkintést nyújtó *Speculum mundi* tanulmánykötet már idézett és nem idézett ismertetéseit, további könyvesszettel. – Úgy vélem, hogy ehelyütt elegendő csupán a fontosabb kulcsszavak megadása, ezek alapján a mai technikai lehetőségek révén minden érdeklődő könnyűszerrel további, intézményspecifikus információkhoz juthat. (Lásd még azonban a 424. jegyzetet.) Aláhúzendó még, hogy mindezen intézeteknek nemcsak saját kiadványai sora nyúlik hosszára, hanem a róluk szóló irodalom is rendkívül bőséges. Legalább egy, számunkra fontos példa: *Das Deutsche Historische Institut in Rom 1888–1988* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom [BDHIR] 70), hrsg. v. REINHARD ELZE–ARNOLD ESCH, Tübingen 1990.

⁴²³ A lengyelek kapcsán külön meg kell említeni a *Studia Ecclesiastica (Pontificum Institutum Studiorum Ecclesiasticorum)*; a vatikáni mellett számos itáliai vidéki levéltár lengyel anyagát is közlő *Elementa ad fontium editiones* (1960-tól csak 1986-ig 74 kötet!) és a *Monumenta Poloniae Vaticana* részbeni folytatásaként 1990-ben elindított, és azóta szépen gyarapodó *Acta Nuntiaturae Poloniae* sorozatot. Utóbbiak kiadója az *Institutum Historicum Polonicum Romae*, amely magánalapítványként létesült 1945-ben. 1954-től megjelenő folyóirata az *Antemurale*. – Más, az *Unione*-ban nem tag intézmények felsorolását mellőzöm.

⁴²⁴ A sokirányú fejlődés a 19. század végi, korábban vázolt helyzettel összehasonlítva könnyen lemérhető. További illusztrálásként: a *Römische Quartalschrift* már 98. évfolyamát jelenteti meg, kötet sorozata az ezredfordulón elérte az 53-as sorszámot, a porosz intézet jogutódjának számító német intézet *Bibliothekja* pedig a 96-osat; a holland *Mededelingen* mára túllépett 57., a lengyel *Conferenze* pedig 113. kötetén. Leginkább termékenynek mindazonáltal a franciák bizonyulnak. Az 1976-ban útnak indított *Collection* 2002-ben a 296. köteténél járt, a régi *Bibliothèque* pedig a 309-nél. *École Française de Rome. Catalogue des publications 2002–2003* (Rome 2002) című katalógusuk 34 apró betűs, két hasámban szedett oldalon sorolja fel az újabb kiadványokat.

Működésük, eredményeik ismerete nemcsak az összehasonlító elemzések szempontjából megkerülhetetlen, hanem azért is, mert többük munkásságában akár közvetett, akár közvetlen magyar vonatkozások is szép számmal előkerülnek. A németek és osztrákok *Nuntiaturberichte*i mellett gondolhatunk itt például a csehek,⁴²⁵ a szerbek⁴²⁶ és a horvátok⁴²⁷ újabb, saját szentszéki kapcsolódásait feltáró publikációira. Mindez nemcsak kihívást jelent számunkra – például hogy a magyar történelem római forrásai a magyar történelem római forrásaiként kerüljenek feltárára és feldolgozásra⁴²⁸ –, hanem egyúttal óriási lehetőséget is teremt arra, hogy a hazai történettudomány e téren is felzárkózhasson, és bekapcsolódhasson az egyetemes historiográfia páratlan terepet biztosító⁴²⁹ vérkeringésébe.⁴³⁰ Hiszen a magyar–szentszéki kapcsolatok története ugyanúgy része a pápaság történetének, mint Magyarországé, e viszonyrendszer sajátosságai éppúgy tanulságosak lehetnek mások számára, mint *vice versa*.

Mindemellett nem feledkezhetünk el az egyetemes dimenziókat önmagában is felelő szorosabban vett pápaságtörténetről. Az egyes korszakoknak, a Kúria bonyolult intézményrendszerének ismerete, az újabb és újabb eredmények özönének szemmel tartása szintén elengedhetetlen. A tulajdonképpeni pápaságtörténet mű-

⁴²⁵ A csehek például folytatják régi sorozatukat, illetve újrazedték nunciátúra-kutatásaikat. *Acta Martini V. 1417–1431. II: 1423–1431*, ed. JAROSLAV ERŠIL (Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia 7), Praga 1998; PAVEL BALCÁREK, *Le nunziature di Carlo Caraffa degli anni 1621–1628 e la loro accessibilità di edizione*, Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma III, 71–90.

⁴²⁶ Elsősorban MARKO JAČOV személyéhez köthetően. Például: *Spisi Tajnog vatikanskog arbiva XVI–XVIII. veka*, Beograd 1983; *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima I (1622–1644)*, Beograd 1986; *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645–1669) I–II* (ST 352–353), Città del Vaticano 1992; azután *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due guerre: Candia (1645–1669), Vienna e Morea (1683–1699)* (ST 386); Città del Vaticano 1998; *I Balcani tra Impero Ottomano e potenze europee (secc. XVI e XVII)*, Cosenza 1997.

⁴²⁷ Leginkább az 1996-ban elindult *Monumenta Croatica Vaticana* sorozat köteteire kell gondolnunk. 1: *Camera Apostolica. Obligationes et solutiones camerale primo* (1299–1560), ed. JOSIP BARBARIĆ–ANDRIJA LUKINOVIĆ *et al.*, Zagreb–Rim 1996; 2: *Đakovačka i srijemska biskupija. Biskupski procesi i izvještaji 17 i 18. stoljeća*, ed. ANTUN DEVIĆ–ILJA MARTINOVIĆ, Zagreb 1999 (e munka meghatározó részben szerémi és boszniai címet viselő esztergomi kanonokok proszopográfiai forrásait közli); 3: *Đakovačka i srijemska biskupija. Spisi generalnih sjednica kongregacije za širenje vjere 17. stoljeća*, ed. ANTUN DEVIĆ, Zagreb 2000. Továbbá: JADRANKA NERALIĆ, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća. Schedario Garampi I–II*, Zagreb 2000.

⁴²⁸ E *postulatum* fontosságára – a románok két világháború közötti vatikáni kiadványai kapcsán – Szekefi Gyula nyomán Pásztor Lajos hívta fel a figyelmet (*AVatikáni Levéltár*, 126–127). Vö. *Függelék*, III, n. 19. is.

⁴²⁹ Az eddig elmondottak mellett e megállapításra és arra, hogy a római intézetek működése közép-pontjában alapvetően a vatikáni kutatások álltak és állnak, a következő kötet 12 tanulmánya szolgál újabb és plasztikus bizonyítékkal: *L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche*, a c. di PAOLO VIAN, Roma 1983.

⁴³⁰ Különösen, amikor végre egy szorosabb szakmai integráció keretei látszanak körvonalazódni. *Gli archivi della Santa Sede come fonte per la storia moderna e contemporanea* ([Collana di Centro Studi sull'età Sobieski e della Polonia Moderna 3], a c. di MATTEO SANFILIPPO–GIOVANNI PIZZORUSSO, Viterbo 2001, főként 7–30.

velésében nemcsak a nagyobb külföldi tudományos intézetek járnak élen,⁴³¹ hanem értelemszerűen a helyi, olasz⁴³² és vatikáni műhelyek is jeleskednek.⁴³³

Egyértelmű tehát, hogy a nemzetközi szakirodalom eredményeinek, módszereinek integrálása, folyamatos frissítése teljes lekötöttséget igénylő és szerteágazó szakismereteket megkívánó professzionális kutatói feladat. Sőt, tekintve az egyes korszakok vizsgálatának gazdagságát és módszertani elkülönülését, nyugodtan kijelenthető, hogy a vatikáni magyar kutatásoknak a nemzetközi porondon történő versenyképessé tételéhez több, a témában elmélyülő – lehetőleg már tudományos fokozatait is abból szerző – szakember összehangolt, intézményi keretben összefogott hosszú távú munkájára van szükség. E munkának értelemszerűen magába kell foglalnia a vatikáni forrásokhoz történő rendszeres hozzáférést és a római tudományos intézetekkel, könyvtárakkal való állandó kapcsolattartást.

2. Legalább ennyire fontos az utánpótlás biztosítása, a generációkon átívelő kontinuitás intézményi formában történő megteremtése. E feladat elengedhetetlen voltára a legszemléletesebben a régi Fraknoi-intézet iratanyagának sorsa világít rá. Némely közkeletű vélekedéssel ellentétben ugyanis villája 1905/1906-os kényszerű bezárásával Fraknoi természetesen nem tekintette lezártnak a vatikáni kutatásokat – amint az a fentiekből több helyütt is kitetszik. Talán mégsem árt azonban felidézni, hogy monografikus szintézise első kötetéhez kifejezetten a folytatás lehetőségének biztosítása céljából mellékelte levéltári ismertetőjét és kutatástörténeti áttekintését.⁴³⁴ Sőt az általa és munkatársai által gyűjtött vatikáni anyagot – nyomdakész kéziratokat, teljes és kivonatos átiratokat, iratjegyzékeket – hazatérése után hagyatékától különválasztva a Nemzeti Múzeum kéziratárában helyezte el. Római intézete állami újraalapítása után első teendőinek egyike volt, hogy kérte a MTA illetékes Bizottságától ezen iratai rendezését: „Fraknoi Vilmos bizottsági tag előadja, hogy a vatikáni levéltárban végzett kutatásaira vonatkozó jegyzetei és iratai, melyek az intézet által végzendő kutatásokra útbaigazításul szolgálhatnak és

⁴³¹ Két remek példa a németeknek a pápai államtitkárságot és a nunciusi „főutasításokat” bemutató kötetsorozata: *Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats* és *Instructiones pontificum Romanorum*, melyet leginkább Andreas Kraus és Klaus Jaitner neve fémjelez.

⁴³² Újabb tanújele ennek a *La corte dei papi* sorozat. Néhány fontosabb intézmény adata: *Annuario* 42 (2000–2001) 129–169; illetve a 422. jegyzetben szereplő szakirodalomban.

⁴³³ Lásd mindenek előtt a levéltár és a könyvtár sorozatait (*Collectanea Archivi Vaticani; Studi e Testi*) (részletes tájékoztatás nyújt róluk: *Pubblicazioni dell'Archivio Segreto Vaticano*, Città del Vaticano 2002, 5–10, továbbá 11–13, 14–17; és *Catalogo delle Pubblicazioni della Biblioteca Apostolica Vaticana*, Città del Vaticano 2003); valamint az *Università Pontificia Gregoriana* egyháztörténeti fakultásának folyóiratát már említett bibliográfiájával (*Archivum Historiae Pontificiae*, vö. ELISABETH KOVÁCS, *Bibliotheca Pontificum – a modern pápaság-történet alapvetése és alapvonásai*, MEV 7 [1995] 3–4, 211–236), a szerzetesrendi központok történeti folyóiratait stb.

⁴³⁴ FRAKNOI, *A vatikáni levéltár*, 341–356. A kutatások befejezetlenségét hangoztatja Lukcsics József is, mondván, hogy a magyar történetírásra nézve azért is mérhetetlen csapás az intézet megszűnése, mert az általa végzett kutatások csak a 16. század első éveinig jutottak el. MREV IV, CVIII. Vö. még Dőry Ferencnek és Tóth Lászlónak a 339. és a 341. jegyzetnél idézett meglátásait is.

a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában vannak letéteményezve, rendezendők volnának. Kéri a bizottságot, hogy e tekintetben intézkedjék. A bizottság felkéri Fejérpataky László bizottsági tagot és az előadót [*ti. Áldásyt*], hogy e jegyzetek és iratok rendezése felől intézkedjenek” – hangzanak a jegyzőkönyvi lejegyzés sorai.⁴³⁵

Noha a növedéki napló bejegyzése csak 1924-ben kelt,⁴³⁶ a gyűjtemény 1915-re talán már hozzáférhető és használható állapotban volt.⁴³⁷ A tervek szerint az 1914-ben kiválasztott ösztöndíjasok személyekre lebontott munkaprogramjának is tényleges kiindulópontjául szolgált volna.⁴³⁸

Létére 1918-ban Áldásy Antal a Századok hasábjain hívta fel a figyelmet,⁴³⁹ az 1930-as évek elején Juhász Kálmán használta,⁴⁴⁰ a jegyzékek másolatait Rómában pedig még a Gerevich-korszak kutatói.⁴⁴¹ Az anyag az 1930-as évek elején a Történeti Intézet, pontosabban az azt felügyelő Bizottság letétjeként a MTA kéziratárába vitték.⁴⁴² Hivatalos regisztrálására vélhetően nem került sor, hiszen amikor

⁴³⁵ MTAKK K 1591/2 (az 1914. március 18-ai ülés jegyzőkönyve).

⁴³⁶ 1924/49. Iványi Emma alább, a 443. jegyzetben szereplő repertóriumában.

⁴³⁷ Lásd Fraknói 1915. évi hivatkozását: *Visegrádon 1367-ben írt kodex a klosterneuburgi könyvtárban*, 150. („A magyarországi vonatkozású supplicatiók másolatainak gyűjteménye a M. N. Múzeum könyvtárában.”) – A késedelmes regisztrálás egyáltalán nem nevezhető példa nélkülinek.

⁴³⁸ *Függelék*, III, n. 6.

⁴³⁹ Századok 52 (1918) 281–282. Lásd a 194. jegyzetet. – A Századokban közölt rövid nekrológiánál sokkalta fontosabb megemlékezésében Áldásy szintén utal a hagyatékra: „Fraknói Vilmos hosszú történetírói munkássága alatt Európának majdnem minden nevesebb levéltárában megfordult. A hazai levéltárakban végzett kutatásait figyelemmel kísérhetjük azokban a levéltári jegyzetekben, melyeket még életében a Széchényi Országos Könyvtárnak adott át. Ezek még nem egy értékes útbagazítást tartalmaznak a kutatók részére, de ezeknél sokkalta értékesebbek azok a jegyzetkötegek, melyek római levéltári kutatásaira vonatkoznak. Mert Fraknói Vilmos levéltári kutatásainak súlypontja természetesen, megfelelően a kornak, mellyel a legbelsőbban foglalkozott, az olasz levéltárakra esett. Olaszország levéltárainak nagy részét, főleg a politikai és szellemi élet központjait évről-évre tett utazásaiban bűvárolta át. Olaszországi kutatásainak központja Róma és a vatikáni levéltár volt.” ÁLDÁSY, *Fraknói Vilmos emlékezete*, 456. – A hagyatéki ismertetése: *Függelék*, I, n. II.

⁴⁴⁰ *Egy olaszországi tanulmányai közben püspökségét vesztett tudós*, KSz 47 (1933) 356–363, 363. Juhász az anyagot a következőképpen idézi: „Oklevélmások a bécsi állami és a vatikáni levéltárakból... Fraknói Vilmos irodalmi hagyatékában a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében”.

⁴⁴¹ „A jegyzékek a római történeti intézeti bizottság tulajdonában, a M. Tud. Akadémiában vannak letétben. Másolatban a római történeti intézetben is megtalálhatók.” LUKCSICS, *XV. századi pápák oklevelei*, I, 2, 1. jegyzet. – E római másolatok vélhetően a Fraknói-villa könyvtárában maradtak meg, még valószínűbb, hogy a Bizottság, vagy Gerevich készítette őket. Sorsuk mi lett, nem tudom. Pásztor ezeket sem említi sehol. Egy helyütt pedig arról ír, hogy a RMA levéltárát (1945 előttről) hasztalan kereste. *La fondazione dell'Accademia d'Ungheria*, 85.

⁴⁴² „Hogy a vatikáni levéltárban a kutatás mindamellett nem szűnt meg teljesen, az szintén a nagyérdemű Fraknói áldozatkészségének köszönhető. Az ő általa létesített Római Magyar Történeti Intézetbe időnkint kiküldött történetkutatók még a világháború előtt jelentékeny anyagot másoltak le vagy kivonatoltak; de ebből, kisebb elszórt közléseket nem számítva, csak Bossányi Árpád adott ki két kötetet az 1342–1394. évekbeli Regesta Supplicationumból (1916–1918); a többi – anyagi eszközök hiánya folytán – mint az említett intézet letétje, a Magyar Tudományos Akadémiában kéziratban fekszik.” LK 10 (1932) 141–145 (Dőry Ferenc). Vö. még – megint csak – a 339. jegyzetnél és *Függelék*, III, n. 20 (7. pont).

1950-ben a Magyar Országos Levéltárba átvitték, az akadémiai elhelyezés időpontját már ismeretlennek mondják.⁴⁴³ Vélhetően a nyilvántartás hiányának tudható be, hogy míg Áldásy, Kollányi és Csánki 1931-es munkaterve e gyűjteményt tekintette a további vatikáni kutatások vezérfonalának, 1945-ben az egyébként jobb programot készítő Pásztor Lajos már nem tud létéről, noha kifejezetten kereste.⁴⁴⁴ Az anyag, amiért Fraknói elegáns római villáját tulajdonképpen felépítette, ezután úgyszólván feledésbe merült. Eleddig ugyanis nemhogy érdemi hasznosításának, hanem annak nyomával sem nagyon találkozhatunk, hogy a római magyar kutatások folytatásával kapcsolatosan valaki is érdemben és kellő súllyal⁴⁴⁵ felhívta volna rá a figyelmet.⁴⁴⁶

3. 1909 óta a magyar historiográfia végképp nélkülözni kényszerül egy olyan könyvsorozatot, amely mind rendeltetésében, mind pedig nevében csak és kizárólag a vatikáni magyar kutatások eredményeit közölné. Az azóta megjelent munkák minden értékük ellenére nem képeznek fajsúlyos egységet, erőhatásuk nem adódik össze. Jó részük a nemzetközi tudományosság számára egyszerűen nem létezik. Mi sem szimbolizálja ezt jobban, mint az, hogy míg a vatikáni levéltár könyvtártermében egymás mellett sorjázna a legkülönfélébb nemzetek napjainkig nyúló

⁴⁴³ *Magyar Országos Levéltár, R szekció. Az 1526 utáni Gyűjtemény. Repertórium* (Levéltári Leltárak 67), összeáll. IVÁNYI EMMA, Budapest 1977. p. 27–28: „R 57 Fraknói Vilmos XIV–XIX sz. 7 cs. 1 iratfm. Fraknói Vilmos püspök, történész (1843–1924) irathagyatéka. A Vatikáni Magyar Okirattár c. kiadványhoz készült kéziratos iratmásolatok, jegyzetek a vatikáni és egyéb külföldi levéltáraknak magyarországi vonatkozású anyagából: pápákhoz intézett kérvények, pápák diplomáciai levelezése, pápai regesztakönyvekből való másolatok. Növedéki naplósám: 1924:49. A Magyar Nemzeti Múzeumból ismeretlen időpontban a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárába került, s onnan küldték meg a 849/1950. OL sz. akta szerint az Országos Levéltárnak.”

⁴⁴⁴ „Az Áldásy, Merényi, Décsényi és Óváry által készített és a bizottságnak átadott másolatok már nemcsak, hogy nem láttak napvilágot, hanem egyenesen elvesztek. Ma legalább is senki nem tudja, hová lettek azok a másolatok, amikről ők jelentéseikben megemlékeznek.” PÁSZTOR, *AVatikáni Levéltár*, 119–120. – A kutatási anyag átadása a Bizottság részére véleményem szerint a Fraknóinak való átnyújtással lehetett egyenlő.

⁴⁴⁵ Ez fontos kitétel, hiszen például Kosáry Domokos említi bibliográfiájában. *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. 1: Általános rész I–II*, Budapest 1970, 210. („Másolatok, főleg a vatikáni levéltárból, Magyarország és a Vatikán [!] kapcsolatai történetéhez.” A második kiadás már pontosít, vatikáni és római állami levéltári másolatokat említ.)

⁴⁴⁶ Még Pásztor Lajos írásaiban sem találkoztam ezzel, aki a vatikáni másolatok elkallódásáról alkotott korábbi véleményét újabb dolgozataiban is fenntartani látszik. PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Unghe-rese*, 156–157, különösen 63. j.; [Uő], *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana*, 58–59, 86. jegyzet. – Tudjuk, Bossányi az első, aki úgy megy Rómába, hogy nem veszi figyelembe elődei munkáját, példája sajnos napjainkig számos követőre talált. A Fraknói-hagyatéka akkor is megkerülhetetlen, és nemcsak historiográfiai jelentősége nyomán, ha figyelembe vesszük, hogy a *Hungarica*-listák számos helyen kiegészítésre szorulnak, legfőképpen újabb levéltári kötetek előkerülése miatt. Lukcsics Pál így ír erről: „...rögtön meg kellett győződnöm, hogy a jegyzékek kiegészítésre szorulnak, mivel az anyag átrendezésével kapcsolatban egyes fasciculusk más könyvekbe, a helyükre tétettek. Újból el kellett végezmem tehát azt a munkát, melyet nagyérdemű elődeim végeztek.” LUKCSICS, *XV. századi pápák oklevelei*, I, 2. Vö. még a 194. jegyzetet, méginkább a 339. és 341. jegyzeteknél a főszövegben szereplő megállapításokat.

vatikáni sorozatai, Magyarországot – félreeső helyen – Theiner művei mellett még mindig csak egyedül a *Monumenta Vaticana* (hiányos) sorozata reprezentálja. Egy új vatikáni magyar *series* szükségessége és létjogosultsága tehát megkérdőjelezhetetlen. Megkérdőjelezhetetlen továbbá azért is, mert a már feltárt és feldolgozott vatikáni anyag közreadásának biztosítása újabb erőforrások mozgósítását és kiaknázását követeli meg. Egy ilyen sorozat pedig nem lehet csupán egyéni vállalkozó kedv, római ösztöndíjak, kiküldetések esetlegességének, időbeli korlátozottságának függvénye, hanem szilárd és több lábbon álló intézményi háttérrel, garanciákat kíván.

Leszögezve azt, hogy egy átfogó és teljesíthető, a részletek, a perspektívák és módszerek taglalásába bocsátkozó konkrét szakmai program kidolgozására egy minden érdekelt és érdeklődő részvételével megtartandó műhelykonferencia látszik alkalmasnak, előzetesen a következő munkaterv-vázlat állítható fel (a fontosság és nem a megvalósíthatóság sorrendjében.)

a) Mindenek előtt pontosan definiálni kell, hogy mit értünk ‘vatikáni’, illetve ‘római magyar kutatások’-on. A fentiekben mindkét megjelölés a hagyományoknak megfelelően szinonim fogalomként került elő. Véleményünk szerint teljes joggal. Egyfelől ugyanis a levéltári források fennmaradásának középkori kezdeteitől *de facto* 1870-ig, *de iure* 1929-ig Róma és a pápaság története egy és ugyanaz. Másfelől pedig utóbbi története forrásainak jó része számos – azóta olasz állami tulajdonba került, illetve magántulajdonban maradt – római, illetve Róma környéki gyűjteményben található. Mindkét elnevezés a forrásokra vonatkoztatva azonban így is csupán szimbolikus, *pars pro toto* jellegű.⁴⁴⁷

Alapértelmezésben ezért a ‘római’ avagy ‘vatikáni magyar kutatások’-on az évezredek szentszéki–magyar kapcsolatok összes aspektusának feltárását és a legkülönbébb tudományos módszerek mentén történő feldolgozását kell értenünk, amelynek gyűjtőkörébe minden olyan – magyarországi, külföldi, kiváltképpen itáliai – lelőhely beletartozik, amely idevágó forrásokat rejt. Közelebbről a kapcsolattartásban meghatározó szerepet játszó intézmények (szentszéki dikasztériumok, diplomáciai és kormánysszervek, egyházmegyék stb.) és személyek (uralkodók, főpapok, politikusok, diplomaták, ügyintézők stb.) hazai állami, egyházmegyei archívumokban, kéziratgyűjteményekben, a bécsi és más levéltárakban, Itália legkülönbébb lelőhelyein fennmaradt anyagának vizsgálatáról beszélhetünk. Egyes résztémák feldolgozásánál mindegyikük fontossága óriási, és izgalmas perspektívákkal kecsegtet.⁴⁴⁸ A súlypont azonban magától értetődően továbbra is a vatikáni levéltáron és könyvtáron, a szentszéki dikasztériumok és – szorosan idekapcsolódóan – a szerzetesrendi központok saját levéltára-

⁴⁴⁷ Vö. egymással a *Monumenta Vaticana* és *Romana* sorozatcímét, illetve gyűjtőkörét.

⁴⁴⁸ E kérdés 17. századi aspektusairól bővebben szoltam disszertáciomban. A kérdés a koordináció és a lehetőségek tárgyalása során hangsúlyosan megjelenik *Gli archivi della Santa Sede come fonte per la storia moderna* tanulmánykötet szerkesztői bevezetésében (7–30) és például Alexander Koller dolgozatában (*Le nunziature di Germania a la loro edizione*, uo., 109–132) is.

in marad.⁴⁴⁹ Éppen ezért ugyancsak a ‘római’ avagy ‘vatikáni magyar kutatások’-hoz tartozik minden olyan tudományos tevékenység, amely ezen lelőhelyek magyar vonatkozású forrásainak bárminemű tudományos hasznosítására irányul, illetve tárgyához e forrásokat meghatározónak mondható jelleggel és mértékben hasznosítja. Ezek egyébként alapvetően nem is választhatók el a szentszéki–magyar kapcsolatok témakörétől, hiszen minden olyan írott vagy tárgyi forrás, amely ezen lelőhelyeken található, legalább közvetett kapcsolatot feltételez. Ugyanakkor az egyház-, politika-, diplomácia-, intézmény- és társadalomtörténeti szempontok mellé tágabban értelmezett művelődés-, irodalom- és művészettörténeti dimenziókat is társítanak.

Habár e meghatározás meglehetősen keretjellegű, finomítása, régebbi-újabb példákkal történő illusztrálása és számos részletkérdés tisztázása külön dolgozatot kívánna, arra mégis alkalmasnak tűnik, hogy a kutatások irányának tágabb aspektusait kijelölje és elkülönítse az itáliai–magyar kapcsolatok témakörének más területeitől, legyenek azok akár egyháztörténeti jellegűek is.⁴⁵⁰ Az itáliai–magyar kapcsolatok más területeiről beszélni nem tévedés, hiszen, szögezzük le, a szentszéki–magyar viszonyrendszer története értelemszerűen egyúttal ide is tartozik, s ezeknek jól körülhatárolható, legrangosabb historiográfiai múltú, már önmagában is interdiszciplináris megközelítést igénylő, ugyanakkor átfogóan és sokrétű nemzetközi érdeklődésre számot tartható módon feldolgozható fontos fejezete.

b) A definíció továbbá alkalmasnak tűnik arra, hogy segítségével megkezdődhessenek a vatikáni magyar kutatások bibliográfiájának összeállítására irányuló munkálatok, amelyek alapját képezhetnék a vatikáni levéltár és könyvtár – valamint a pápai dikasztériumok még különálló levéltárai – magyar könyvészetének összeállításának.⁴⁵¹ A levéltári fondok rendszere szerint tagolódó bibliográfia me-

⁴⁴⁹ A *Monumenta Vaticana* és a *Monumenta Romana* gyűjtőkörére szintén ugyanez áll. Fraknoi szépen szól erről szintézise előszavában: *Magyarország és a római Szentszék*, v–x1. – E megközelítésben nemcsak a pozitívizmus korabeli, hanem a két világháború közötti osszitaliai anyaggyűjtés és lelőhely-felmérés kiemelkedő jelentőséggel bír – és folytatandó feladatul szolgál – a vatikáni kutatások számára. Néhány eddig nem idézett példa: MISKOLCZY ISTVÁN, *A nápolyi királyi levéltár*, LK 4 (1926) 209–213 (ismerteti a jelentős vatikáni anyagot tartalmazó *Carte diplomatique Farnesiane e Medicee [1271–1704]* sorozatot is); továbbá *A nápolyi Biblioteca Nazionale magyar vonatkozású kéziratjai*, MKsz 34 (1927) 146–154; LUKCSICS PÁL, *A bolognai állami levéltár*, LK (1927) 210–214.

⁴⁵⁰ Minden értékük ellenére tehát például LUKCSICS, *Az esztergomi főkapitán a mobácsi vész idején* (a Margit-gyűjteményben található forrás Solymosi László adta ki a minap [*Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve (1500–1502, 1507–1527)*], Budapest 2002, vö. még Pásztor fentebb idézett kutatási jelentését és *Függelék III*, n. 7)), vagy az E. Kovács Péter által Modenából közölt *Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei 1500–1518* (A Heves Megyei Levéltár Forráskiadványai, Eger 1992) nem tekinthetők a vatikáni kutatások részének.

⁴⁵¹ A minden szempontból követendő mintának tekinthető *Institutum Historicum Polonicum Romae* megalapításának előzményeit, illetve kezdeti tevékenységét könyvészetük, továbbá a lengyel anyag feltérképezése jellemezte. Lásd V. MEYSZTOWICZ, *Repertorium Bibliographicum pro rebus Polonicis Archivi Secreti Vaticani* (Studija Teologiczne XI), Vaticani 1942; és még V. MEYSZTOWICZ, *De archivio Nuntiaturae Varsaviensis* (Studija Teologiczne XII), Vaticani 1944; P. SAVIO, *De actis Nuntiaturae Polonae, quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt* (Studija Teologiczne XIII), Romae 1947.

tódusa általános viszonylatban adott.⁴⁵² Elkészültével nemcsak a kutatások folytatásához szükséges és rendkívül hasznos segédkönyv lenne kézbevehető, hanem a hazai historiográfia eddigi elszórt eredményeinek könyvészeti összefoglalásával egy csapásra elfoglalhatná méltó helyét a nemzetközi római kutatások panteonjában. A feladat megvalósítása három kutató egy-két éves, a levéltári jelzetek frissítése miatt részben az Örök Városban elvégzendő munkáját venné igénybe.

c) Legalább ugyanilyen súllyal esik latba az elődök publikálásra nem került munkájának feltérképezése:⁴⁵³ az elkészült, de kiadatlan, mégis – bárminemű megfontolásból – kiadásra érdemes kéziratok közkinccsé tétele, a másolatokban, kivonatokban, illetve listaszerűen feltárt és hazahozott vatikáni források tételes repertorizálása, részbeni közlése. Ennek historiográfiai jelentősége mellett komoly szerepe lehetne egyes, főként középkori fondok mind teljesebb körű, mélységi szintek szerint fokozatosan beljebb és beljebb haladó feltárásának, feldolgozásának megvalósulásában.

d) Egy teljeskörűen analízáló vatikáni repertórium elkészítése irreálisnak tűnik, ennek majd az egyes kidolgozott részekből kell virtuális egésznek képeznie. A kellő egyéni kutatói invencióval használt eddigi magyar előmunkálatok,⁴⁵⁴ elsősorban pedig a nemzetközi inventáriumok amúgy is megfelelő orientációval szolgálnak.⁴⁵⁵

⁴⁵² *Bibliografia dell'Archivio Vaticano I–VIII*, a c. di GIULIO BATTELLI, Città del Vaticano 1962–2001; *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana. 1968–1980 I–II. 1981–1985. 1986–1990*, a c. di MARCO BUONCUORE–MASSIMO CERESA (ST 318–319. 342. 379.), Città del Vaticano 1986–1998; *Bibliografia retrospettiva dei fondi manoscritti della Biblioteca Apostolica Vaticana I*, a c. di MARCO BUONCUORE (ST 361), Città del Vaticano 1994. – A magyar eredmények nagyrészt hiányoznak belőlük. S már nem is fognak bekerülni, hiszen 2003-tól csupán a *currentiát* tartalmazó kötetek látnak már napvilágot. A levéltár esetében lásd: *Bibliografia dell'Archivio Vaticano (Nuova versione). IX (1997–1999)*, diretta da SERGIO PAGANO, a c. di SERGIO PAGANO–LUCA CARBONI–MARCO MAIORINO, Città del Vaticano 2003. – Lásd még például a lengyel, a spanyol és az angol kutatás áttekintéseit: BRONISLAW BILINSKI, *I Polacchi nell'Archivio Vaticano e il primo trentennio dell'Expeditio Romana (1886–1916) (con una bibliografia sommaria)*; JOSÉ TRENCHS ODENA, *España y el Archivo Vaticano: una aproximación a la labor realizada por españoles en el Archivo durante este ultimo siglo*; IAN B. COWAN, *British Research in the Vatican Archives, L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche*, 37–90. 91–119. 141–158.

⁴⁵³ Persze *nil novi sub sole*. Kollányi Ferenc ennek szükségességét Berzeviczy helyeslésétől kísérve már 1927. június 17-én megfogalmazta: „Kollányi Ferencz bizottsági tag felveti a kérdést, vajon a Rómában eddig végzett kutatások nyilván vannak-e tartva, nehogy esetleg már átkutatott és átbüvárolt anyagot valaki újból átkutasson, ami felesleges idő- és munkaveszteséggel jár.” MTAKK K 1591/36. Lásd még Fejérpatakynak a 166. jegyzetben, Dórynek a 339. jegyzetnél idézett hasonló megállapítását is, valamint Miskolcgy Gyula javaslatát a „magyar részről eddigi Olaszországban végzett tudományos kutatások katasztere” összeállítására. *Függelék*, III, n. 15 (második irat). – A jelen tanulmányban mozgósított vonatkozó szakirodalom, illetve a *Függelék* I–II. fejezete csupán kiindulópontként kíván szolgálni a fenti 3. és 4. pontban megfogalmazottakhoz.

⁴⁵⁴ FEJÉRPATAKY, *A pápai levéltárak*; FRAKNÓI, *A vatikáni levéltár*; HODINKA, *A római levéltárak*; PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*; ÉRSZEGI, *A Curia Romana levéltárjai*; ZSÁK, *A római Ottoboni-könyvtár*; ÁLDÁSY, *Olaszországi történelmi kutatások*, i.m. – A vatikáni könyvtárról egy újabb tájékoztatás: DUDÁS ANIKÓ, *A Vatikáni Könyvtár és adatbázisa*, Könyvtári Figyelő 2003/1, 125–138.

⁴⁵⁵ K.A. FINK, *Das Vatikanische Archiv*, Rom 1951; LEONARD E. BOYLE, *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings*, Toronto 1972; PÁSZTOR, *Guida delle fonti; Vatican Archives. An Inventory*

e) A tulajdonképpeni súlypontot az újabb kutatások eredményeinek folyamatos és egységes keretben történő publikálásának kell képeznie. Axiómaként kezelhetjük ugyanis, hogy bármely tudományos tevékenység lényege a rendelkezésre álló ismeretek módszeres továbbvitele, amely publikációk formájában ölt valójában testet és válik maradandóvá. Az egyszerre ex- és intenzív fejlődést megteremteni látszó kiadványoknak eredendően Pásztor Lajos és Ványó Tihamér programjain kell alapulniuk. Azaz egyaránt tartalmazniuk kell feldolgozásokat és átgondolt forrásközléseket, másfelől elsődlegesen a korábbi kutatók által mellőzött területekre kell koncentrálniuk. A kötelező szakmai és etikai kritériumok kiemelése mellett mindazonáltal egyéb megkötést már aligha célszerű alkalmazni. Tudniillik mindig az adott anyag és téma jellege, részben pedig a kutatói szabadság és célkitűzés dönti el azt, hogy a források kiadása, illetve feldolgozása élvez-e, élvezzen-e elsőbbséget, netalán mindkettő egyszerre is megvalósítható, avagy térben és időben nagyobb távolságra helyezendő, sőt olykor személyektől is elválasztandó. Ugyanez áll, véleményük szerint, az adott publikáció horizontjának, ha úgy tetszik mélységének meghatározására, amelyben a gyakorlati, megvalósíthatósági szempontokat is feltétlenül figyelembe kell venni.

A vatikáni levéltárnak mindemellett vannak olyan fontos fondjai, amelyek egységes szempontrendszer szerint feldolgozhatatlanok, adataik hozzáférhetővé tétele ugyanakkor indokoltnak tűnik. Ezen eljárás létjogosultságát sem tagadhatjuk, kiváltképpen nem, ha azt látjuk, hogy a nemzetközi kutatás számos példát mutatott és mutat az ilyen jellegű adatszolgáltatásra, amelynek azután például a helyi történetírás is igen nagy hasznát veheti.⁴⁵⁶ Forráskiadások kapcsán kötelező minimumként minden – egymástól olykor élesen el sem választható – esetben a minél megbízhatóbb közlés mellett egyedül a publikáció céljainak világos körülhatárolása, a historiográfiai, a szakirodalmi, az archivisztikai és – legalább hivatkozások szintjén – a történeti kapcsolódási pontok átlátása és legalább összefoglalása várható el. Magyarán, hogy az adott munka feltétlenül a kutatások előmenetelét szolgálja, ne pedig gátolja azt.

Az e pontban foglaltak egyúttal a koordináció felelősségének, kötelességének kérdését is óhatatlanul felvetik. Aligha engedhető meg ugyanis – és itt hadd ne soroljunk példákat –, hogy kutatók, olykor egymásról nem tudva, olykor pedig egy-

---

and Guide to historical documents of the Holy See, ed. FRANCIS X. BLOUIN, New York–Oxford 1998 (hibáról SERGIO PAGANO, *Una discutibile «Guida» degli Archivi Vaticani*, *Archivum Historiae Pontificiae* 37 [1999] 191–201); JOSEF METZLER–NIKOLAUS KOWALSKY, *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the Evangelization of Peoples or „de Propaganda Fide”* (Studia Urbaniana 18), Rome 1988; ALEJANDRO CIFRES, *Lo stato attuale dell'Archivio Romano del Sant'Uffizio*, *L'Inquisizione e gli storici: un cantiere aperto. Tavola rotonda nell'ambito della conferenza annuale della ricerca* (Roma, 24–25 giugno 1999) (Atti dei Convegni Lincei 162), Roma 2000, 27–34; stb.

⁴⁵⁶ Példának okáért a lengyelek és a horvátok szinte minden esetben megelégednek a pusztá szövegközléssel. Úgy vélem, ha a németek – Ványó Tihamér által terjengősnek mondott – alaposságát nem is tudjuk majd elérni, módszereik legalább iránymutatással kell szolgáljanak.

más ellenében ugyanazon a római fondon dolgozzanak, miközben a források nagy része magára hagyatva hever.

f) Végül pedig megfontolandó a római magyar kutatások historiográfiájának monografikus feldolgozása⁴⁵⁷ és okmánytárának elkészítése. Leginkább talán e téren mondható a helyzet kedvezőnek, hiszen elsődlegesen esemény- és intézménytörténeti megközelítésben és jórészt Fraknói Vilmos személyéhez kötődve újabban számos és kiváló dolgozat született ebben a témakörben.⁴⁵⁸

A kutatástörténetet és annak gyakorlati konzekvenciáit előtérbe helyező áttekintésünk – amellet hogy legalább bemutatta mindazon előzményeket és szempontokat, amelyek összegzése megkerülhetetlen egy új vatikáni sorozat elindításához – részben ezen írásokhoz kíván csatlakozni. Egyfelől az eddig elmondottakkal, illetve a jelen II. fejezet elkészülte után mintegy két évtizeddel megírt, kötet eleji I. fejezettel, amely röviden összefoglalja a 2004 után kezdődött jövőt, legalábbis a *Collectanea Vaticana* vonatkozásában. Másfelől pedig Fraknói, munkatársai és utódai kéziratot hagyatékának, gyűjtésének és néhány tanulságos dokumentumnak most következő szemrevételezésével.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ Pásztor Lajos egyik kései utalása arra enged következtetni, hogy a kezdeti időszak történetét magyar nyelven, monografikus formában is elkészítette. Állításáról azonban mindaddig nem sikerült megbizonyosodnom. (Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről, 333, 1. j.)

⁴⁵⁸ PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese; Le origini dell'Accademia d'Ungheria; Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana»*; *La fondazione dell'Accademia d'Ungheria*; ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana”*; UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás; La storia dell'Istituto Ungherese*; CSORBA, *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese; Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945; La storia dell'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma dal 1945 fino ad oggi*, i.m.

⁴⁵⁹ Itt is megköszönöm Török Józsefnek, Szovák Kornélnak, Fazekas Istvánnak, Rácz Györgynek, Kruppa Tamásnak és Erdélyi Gabriellának, hogy dolgozatom kéziratát átolvasta.

FÜGGELÉK

I.

MAGYAR KUTATÓK VATIKÁNI HAGYATÉKAI¹
(GYŰJTEMÉNYEK ÉS KÉZIRATOK)²I. *Tárkányi Béla (1875)*³

MTAKK

Ms. 5000/1. „Magyarországi főpapok levelezése a Szentszékkal 1518–1591” (21 fol.). Csekély mennyiségű másolat, pontos (rég) jelzetekkel, elsősorban ASV Archivum Arcis, Armarium XIV, Capsa XIV; Arm. VII., Caps. VII (rég) jelzet); Epistolae ad Principes, vol. 35; Segreteria di Stato, Principi, vol. 3. 2. 8. 32. (Simon zágrábi püspök, Kálnai Imre, Jagelló Anna stb. levelei a pápákhoz); Segr. Stato, Germania, vol. 2.

II. *Fraknói Vilmos, a Monumenta Vaticana Bizottság és a Római Magyar Történelmi Intézet (1880–1906)*⁴

¹ A felsorolás a kutatás jelenlegi állását tükrözi és a hivatalosan deponált gyűjteményekre szorítkozik. Az ismertetendők mellett elsősorban Lukács József, Meszlényi Antal és Kollányi Ferenc vatikáni hagyatéka tűnt keresésre érdemesnek. Ezek azonban sem a fővárosi közgyűjteményekben, sem az egyházmegyei levéltárakban nem található meg. Utóbbiakról Hermann István veszprémi érseki, illetve Hegedűs András prímási levéltáros szolgált készséges és ezúton is köszönettel fogadott tájékoztatással. Ugyancsak negatív eredményt hozott Pesty Frigyes és Knauz Nándor iratainak szemrevételezése a MTA kéziratárában, illetőleg Tóth László az OSZK-ban. – Dr. Szovák Kornél elmondása szerint Bossányi Árpád szupplikáció-köteteinek kéziratban elkészült folytatása, illetve a tervezett *Monumenta Romana Episcopatus Iauriensis* anyaga jelenleg ismeretlen helyen lappang, sem a fővárosban, sem pedig Győrben nem talált. – A Szent István Társulat megmentett iratanyagában – Kindelmann Győző főszerkesztő szóbeli közlése szerint – sem a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság működésére vonatkozó iratok, sem pedig vatikáni levéltári másolatok nem lelhetőek fel.

² A felsorolásra kerülő hagyatékok rendezettsége meglehetősen vegyesnek mondható (címleírások, foliószámzások stb.). Ez szemrevételezésükben is óhatatlanul visszatükröződik. Mivel célom most mindössze egy átfogó jellegű tájékoztatás és nem egy tudományos igényű – és mélységű – repertórium összeállítása, apparátus alkalmazásáról, teljes és egységes elnevezések használatáról lemondok. Az előforduló vatikáni fondokról és nevezéktanukról a következő munkák nyújtanak tájékoztatást: *Indice dei Fondi e relativi mezzi di descrizione e di ricerca*, Città del Vaticano 2002; *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana*, i.m.; KOWALSKY, *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the Evangelization*, i.m. – A gyűjtésekben található egyéb provenienciájú iratok értelemszerűen nem kerülnek feltüntetésre.

³ Pásztor Lajos véleménye szerint Tárkányi vatikáni kutatásai után nem maradtak fenn másolatok. PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 147, 19. j.

⁴ Ez az anyag – az OSZK-beli kiegészítéssel együtt – minden valószínűség szerint hiánytalanul tartalmazza a Fraknói által letétbe helyezett gyűjteményt, s mint ilyet a *Monumenta Vaticana* számára, illetve az Intézet keretében végzett kutatások kéziratossági zárszámadásának tekinthetjük. (Vö. *Függelék*, III, n. 6, a 8. pontnál.) Abban azonban már korántsem lehetünk biztosak, hogy a munkatársak minden kiadatlan másolata, kivonata és jegyzéke bekevert volna (ami még a „fénykorban” is némi szervezési problémák megléteire enged következtetni). I. A hiányok mindenekelőtt a fenti anyag, illetve Fraknói 1901-ben publikált áttekintése összevetéséből szembeötlőek. Fraknói szerint a *Registra Avinionensia*

A) MOL Az 1526 utáni Gyűjtemény, R 57 (7 cs. 1 iratfm.)

1. doboz

1. tétel. „Fraknoi Vilmoshoz intézett levelek (Barabás Samu, Emich Gusztáv, Korányi Frigyes, Kwiatowski S., Pap Károly, Tóth Szabó Pál egy-egy levele) 1890–1904”
2. tétel. „Vegyes jegyzetek, fogalmazványok, iratgyűjtés a vatikáni levéltárból, XIX–XX. sz.”
  - a) Főként rövid. „*reg. orig.*” kivonatok cédulákon III. Sándortól VI. Orbánig, a legtöbb VI. Kelemen idejéből (fol. 1–62)
  - b) Vegyes (ASV „*reg. orig.*”, BAV Vat. Lat. és könyvészeti) jegyzetek cédulákon VI. Kelemen, V. Orbán, XI. Gergely, XXII. János pontifikátusából, főként a 14. sz. közepéről (fol. 67–216)
  - c) *Relazione della Germania sotto Rodolfo Imp.*, Bibliotheca Corsiniana, vol. 677. 78 KK 11 (fol. 62a-b)
  - d) *Copia di un discorso dello Stato della Religione Cattolica nel Regno d'Ungheria*, Bibl. Cors., vol. 677 335 1 (fol. 62c-d–63)
  - e) „Milyen jogokat igényelt a Szentszék Magyarország irányában” (fol. 64–66). Kézirat-vázlat, adatgyűjtés
  - f) *Exemptio sollemnis* (1202. 13. Nov.), BAV Vat. Lat., vol. 5077, 1b–2b. (fol. 66a)
  - g) Johanna nápolyi királynőre (Endre hercegre és Nagy Lajosra) vonatkozó adatok, részben kéziratvázlat-szerűen összeállítva (fol. 217–313)
  - b) Vegyes jegyzetek, fóliánsokon, nagyjából 17. század (fol. 230–238). [Az előző sorban található fol. 313 után újrakezdődő lapszámozás, *sic!*]

A fol. 230 nem más, mint Fraknoi jegyzéke az ASV Segreteria di Stato, Principi és Particolari fondjairól. A lista tanúsága szerint a Principi I–XV. köteteit nézte át. Több iratot lemásoltatott. „1570-től újra át kell nézni” – szól megjegyzése. Például a következő forrásokat idézi: vol. 14, fol. 36–38 (*De statu rerum Hungariae 1526–1529*); fol. 89 (Várdai Pál levele a pápához, 1543. okt. 31.).

- i) Főként nunciusi jelentések dátumai, jelzetei, rövid tárgymegjelölései, kis cédulákon. Néhány darab a 16. sz. végéről, főként azonban a 17. századból, továbbá a 18. század első feléből. ASV Segr. Stato, Germania, valamint néhány Polonia; Fondo

---

és a *Registra Vaticana* 1526-ig, a *Registra Lateranensia* 1505-ig, a *Registra Supplicationum* 1498-ig (Lukcsics 1907-es utalásából arra lehet következtetni, hogy a *Reg. Suppl.* 1503-ig jutott előre. MREV IV, CVIII; lásd még a fenti jegyzéket) és a *Segreteria dei Brevi* (az akkor a vatikáni levéltárban található 67 kötet, 1417–1565) „magyar történeti szempontból” teljesen át lett kutatva. A többi fondok esetében szórványos eredményeket említ, és a *Principi* 1–5 kötetét kivételével feltárásukat az utókorra bízta. FRAKNOI, *Avatikáni levéltár*, 34. lsk. 2. Tudjuk továbbá, hogy Lukcsics József két éven keresztül kutatatta és gyakorlatilag teljesen feltárta a 13–16. századi kamarai anyag fondjait. Például MREV IV, CIX–CXI. A másolatok tulajdonában maradtak, tervezett későbbi kiadásáról már többször szó esett. 3. Szintén előkerült már, illetve rögvest láthatjuk, hogy Áldásy gyűjtése Lukcsics Pál hagyatékában található, s hogy Beke és Schönherr szintén tartott magánál gyűjtéséből.

Borghese; több jelzet a Segr. Stato, Particolari és Principi sorozatból is (fol. 239–378)

Például Particolari, Alfonso Carillo levelei; Principi, vol. 56. 113. 148. 166. 181. 198. 200. 227. 310. (Forgách Ferenc bíboros levelei, illetve Draskovich János horvát bán 1609. okt. 14-ei levele a zág-rábi jezsuita kollégium alapításáról [R 57, fol. 247–248]; Vércsics [Faustus] a két szín alatti áldozásról Magyarországon, ASV Fondo Borghese, serie III, vol. 85d (fol. 123?) (R 57, fol. 249.); Principi, vol. 54: a prágai nuncius több jelentése (R 57, fol. 249.); Germania vol. 128(A) [2. 7. 18r] és vol. 129: 1634 második feléből a bécsi nuncius levelezése az államtitkárval, például Motmann uditore „residente del re d'Ungheria” „residente d'Ungheria” jelleget igényel (R 57, fol. 363); Principi, vol. 58: a bécsi nuncius több jelentése, Pázmánnyal folytatott tárgyalások (R 57, fol. 364).

j) Vegyes jegyzetek, foliánsokon, túlnyomóan 16–17. század (fol. 1–34). [Újrakezdődő lapszámozás]

Például [R 57] fol. 9: ASV Segr. Stato, Vescovi (vol. 1–2: nincs magyar vonatkozás; vol. 10, fol. 261: Telegdi püspök levele 1582-ből); fol. 11–34: ASV Segr. Stato, Germania köteteinek leírása a 16. századból; fol. 35–41: vegyes, szakadozott, főként a Germania vol. 105. 103 104. 107. 110. skk. *Hungaricumai*; fol. 39: rövid lista a Barberini és Casanate könyvtárról, régi jelzetekkel; fol. 40–41: ASV Miscellanea, Armadio II, áttekintő lista.⁵

3. tétel. „Pápákhoz intézett kérvények (supplicatiók) (XII. Benedek, VI. Kelemen, VI. Ince etc.) 1334–1503”⁶

a) XII. Benedek pápa 1334–1342 (2 fol.)

Vélhetően a *Registri Vaticani* átnézési jegyzéke (vol. 119–136.), amely külön feltünteti a Theinernél kiadatlan iratokat. A listát a következő megjegyzés zárja: „Áldásy átnézte a XII. Benedek pápa „avignonni” regeszta-köteteit, s azok tartalmát a vatikáni regesztákkal azonosnak találta.”

b) VI. Kelemen pápa 1342–1352 (50 + 266 fol.)

Registrum supplicationum ad Clementem VI papam n. 1–179

Tartalomjegyzék, dátumokkal, regesztákkal, némi sorrendi javításokkal (fol. 1–19).

[Kék irónnal, vélhetően Fraknói kezétől: fol. 1–18]

Jegyzetek *pro memoria* (fol. 20–22). [Nincs kék irónos számozás]

Nyolc db bulla átírata, 1345. jan. 30–1349. okt. 17. (fol. 20–50). (VI. Kelemen „regestái”, a Reg. Vát. alapján.) [Nincs kék irónos számozás]

[*Supplicationes ad Clementem VI papam.*] Régi kötetborítóba kötve, nyomdaeredeti kézirat (fol. 1–266 [újrakezdődően]). [Kék irónnal: fol. 1–435. Ez minden olyan oldalon szerepel, ahol van szöveg.] [Fol. 1 (a borítón): „VI. Kelemen pápa supplicatiók”. Fol. 2: „Supplicationes ad Clementem VI. papam.” Ceruzával: „Monumenta”, illetve „Fraknói”]

A *Monumenta Vaticana* ezen kiadatlan kötete tartalmazza a vonatkozó kérvények teljes szövegű átírását, jelzetét, dátumát, tartalmi kivonatát, helyenként pedig *líné*ával elválasztott magyarázó jegyzeteket is. Az iratok sorszáma – a nem levéltári lapszámozáshoz hasonlóan – szintén kék irónnal szerepel. Emellett számos pótlás található, cédulákon. Ezek csak regesztákat tartalmaznak, ám szintén sorszámozottak. (A sorszámozás jelen elrendezésben össze vannak keveredve.)

⁵ A címléírásokból következtetve többet is idéz az Artner Edgár által kiadottak közül.

⁶ Az anyag nemcsak szupplikációkat tartalmaz.

c) VI. Ince pápa 1352–1362 (67+ 363 fol.)

Regestum supplicationum ad Innocentium VI. papam n. 180–237. Tartalomjegyzék.

Ugyanolyan, mint fentebb, de sorszámmal is ellátva, csekély sorrendi javításokkal (fol. 1–19). [Kék írónnal: fol. 19–37]

Jegyzetek (fol. 21–24). [Nincs kék írónos számozás]

Tartalomjegyzék korábbi változata (fol. 25–46). [Nincs kék írónos számozás]

VI. Ince 22 db hosszabb-rövidebb bullaátirata, az avignoni és vatikáni *registrumok*-ból (fol. 47–67). [Nincs kék írónos számozás]

Supplicationes ad Innocentium VI papam (fol. 1–362 [újrakezdődően]). (Ceruzával: „Monumenta. Minta.” Más kézzel: „Kész. Sing. 23”)

Hasonló nyomdaeredeti kézirat, mint fentebb. Kék írónnal sorszámozva (itt is római számokkal) és oldalszámozva, méghozzá folyamatosan: fol. 436–792. A második kötet készülségi foka jobb az előzőénél, számozása nincs összekeveredve. Cédula-betétek csak oly formán találhatók benne, hogy alkalmanként, amikor csak regeszta szerepelt a lapon, aláragasztották a teljes szöveget is. Ugyanakkor a fol. 732-től és n. CCCXXXVII-től [kék írónnal] már: *Supplicationes ad Urbanum V papam 1362–1366* (a levéltári számozásban fol. 314-től). Az utolsó sorszám: n. CCCLXIX.

2. doboz

3. tétel (folyt.). Regeszták, jegyzékek, helyenként számottevőbb mennyiségű átíratok: kérvények, vatikáni és lateráni bullaregesták, vegyesen. (A levéltári foliószámozás nem folyamatos, hanem palliumonként újrakezdődik)

d) V. Orbán és VI. Orbán (1362–1370) és (1378–1389) 14+1 fol.

e) VII. Ince (1404–1406) 67 fol. (nagyobbrészt átíratok, bulláké is)

f) V. Sándor (1409–1410) 11 fol.

g) XII. Gergely (1406–1415) 93 fol. (főként átíratok, bulláké)

h) XXII. János pápa (1410–1415) 293 fol. (főként átíratok, bulláké)

i) V. Márton pápa (1417–1431) 39 fol.

j) IV. Jenő (1431–1439) 35 fol.

k) V. Miklós (1447–1455) 27 fol.

l) III. Callixtus (1455–1458) 33 fol.

m) II. Pius (1458–1464) 47 fol.

n) II. Pál (1464–1471) 36 fol.

o) IV. Sixtus (1471–1484) 14 fol.

p) VIII. Ince (1484–1492) 72 fol. (Főként átíratok, szupplikációké)

q) VI. Sándor (1492–1503) 22 fol.

4. tétel. „Obligationes et provisiones (IX. Bonifáctól V. Mártonig) XIV– XV. sz.”
50 fol.⁷

a) Obligationes, szövegátírások 1400-ig (fol. 1–29); utána pedig jegyzékek és rövid kivonatok 1404-től 1415-ig (fol. 30–44)

b) Provisiones, kivonatok 1410–1431 (fol. 45–47)

⁷ Minden valószínűség szerint Lukcsics Józsefét megelőző, töredékesnek tűnő gyűjtés az Apostoli Kamara egyik legfontosabb iratsorozatából.

c) Vegyes jegyzetek

5. tétel. „Bíborosok, püspökök jelentéseiről, leveleikről másolatok. Ausztria, Mo. Csehország. 1535–1537 és 1537–1545”

Válószerűleg kisebb részt Mircse János, illetve túlnyomóan Óváry Lipót kutatásaiból származó másolatok.⁸ Az anyag jellege nagyban hasonló az Óváry által korábban kiadottéhoz. Fontos megjegyezni, hogy a *Nuntiaturberichte* megfelelő kötetei nem közlik az összes itt található forrást.

- a) Az anyag első része Vergerio nuncius 1533–1535 közötti iratai, részben saját, részben diplomáciai – nemcsak magyar vonatkozású – levelezése a velencei Biblioteca Marcianából (Mircse Jánosé). A fol. 266-tól Vergerio diplomáciai és vegyes levelezése 1535–1537-ből, a nápolyi Farnese-levéltárból⁹ (1. pallium, fol. 129–461 [!] [azaz összesen 332 fol.]
- b) Vegyes, Magyarországra vonatkozó szentszéki diplomáciai levelezés 1539-ből. (I. Ferdinánd király, Frangepán Ferenc érsek, Rorario nuncius, Morone, Farnese bíboros stb. levelei) (2. pallium, 109 fol.)
- c) Ugyanaz, 1540–1542-ből, tartalomjegyzékkel (3. pallium, 224 fol.)
- d) Ugyanaz, 1543–1545-ből, sok Verallo, valamint Ferdinánd, Marsupinus stb. levél (4. pallium, 162 fol.)

3. doboz

6. tétel. „A «Nunziatura di Germania» sorozatból készült másolatok”

Teljes szövegű, magyar vonatkozású, szép kiállítású, hivatásos másolók által készített kópiák. Feltételezhetően a *Monumenta Vaticana* II. *serie*-s számára készültek.

I. nagy pallium

- a) 1527–1537. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 55. 54; Principi, vol. 8; Archivio Farnese (1. pallium, 538 fol.)
- b) 1539. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 52; Principi, vol. 9 (2. pallium, 455 fol.)
- c) 1551–1552. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 63 (3. pallium, 197 fol.)
- d) 1553. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 63 (4. pallium, 97 fol.)

II. nagy pallium [1–438 fol.]

- e) Kis, pár oldal szöveget tartalmazó, egymás után következő vékonyka palliumokban: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 10 (1562); vol. 69 (1572); vol. 70 (1573); vol. 71 (1574); vol. 73 (1576); vol. 74 (1577); vol. 74 és 82 (1578); vol. 92. és 99 (1579); vol. 104 (1582) (fol. 1–144)
- f) ASV Segr. Stato, Germania, vol. 94. 104. 105 (1583, Possevino) (nagyobb palliumban, fol. 145–304)
- g) ASV Segr. Stato, Germania, vol. 95. 106. 12. 13 (1584, vescovo di Vercelli) (vaskosabb palliumban, fol. 305–394)

⁸ Vö. fentebb a 109. jegyzetet.

⁹ Innentől végig, mind a négy pallium ugyanazon kéz rendezett írása, azaz Óváry másolatai avagy másoltatásai.

b) ASV Segr. Stato, Germania, vol. 14. 95. 101. 68; Polonia, vol. 21 (1585); Germania, vol. 108 (1587) (ismét több kisebb palliumban, fol. 395–438)

4. doboz

6. tétel (folyt.)

i) 1700–1773. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 44. 504. 323. 539. 390 (pár másolat vékony palliumban, fol. 989–994[!])

III. nagy pallium, sok kisebbel, 1607–1699 (fol. 439–958 [!])

j) 1607–1665. ASV Fondo Borghese, serie III, vol. 107abcd; ASV Segr. Stato, Germania, vol. 114D (Forgách Ferenc és de Mara nuncius levelei); uo., vol. 26. 134. 135. 143. 32. 170. 173. 171. 33 (fol. 439–474)

k) 1666. Uo., vol. 34

l) 1667. A Konzisztoriális Kongregáció ügyirata

m) 1669. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 34

n) 1674. Uo., vol. 195

o) 1675. Ua.

p) 1676. Uo., vol. 196

q) 1677. Uo., vol. 199 (Buonvisi, az előzőeknél lényegesen több irat)

r) 1678. Uo., vol. 200

s) 1679. Uo., vol. 36. 198. 201

t) 1680. Uo., vol. 206. 36

u) 1681. Uo., vol. 204 (több irat)

v) 1682. Uo., vol. 205 (több irat)

w) 1683. Uo., vol. 206

x) 1684. Uo., vol. 38

y) 1685. Uo., vol. 38. 211

z) 1686. ASV Segr. Stato, Principi, vol. 115

aa) 1687. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 39. 213

bb) 1688. Uo., vol. 214

cc) 1689. Uo., vol. 215

dd) 1690-es évek. Uo., vol. 39. 43

7. tétel. „Nunziatura di Polonia”. ASV Segr. Stato, Polonia, vol. 14. 16. 18. 20. 21. etc. (Possevino, 1578–1587) (fol. 1–183, 1 palliumban)

8. tétel. „«Archivio Sanctae Sedis». Instructiones diversae 1472– 1484 és é.n.” (fol. 123–229 [!])¹⁰

9. tétel. „Borghese lt.”. ASV Fondo Borghese, vegyes jegyzetek, cédulákon, pár másolat, főként az 1606–1608-as évekből, 1–2 korábbi jelentés Speciano nunciustól (fol. 1–53.)

10. tétel. „Vatikáni levéltár. Bibl. Pio. 1647–1678.” ASV Fondo Pio, pár, főként a magyar királyi főkegyúri jogra vonatkozó jegyzet, iratmásolat (fol. 1–19)

¹⁰ Lásd az Artner-okmánytár jegyzeteiben.

II. tétel. „Archivio Romano di Stato (Soldatesche, conti straordinari), 1594. 1595. 1601.” Miként neve is mutatja, számlák a tizenöt éves háborúban Magyarországon harcoló pápai alakulatok kiadásairól a római állami levéltárból (fol. 1–53)

B) OSZK Fol. Lat. 4011 („Különféle oklevélmásolatok”)¹¹

- a) Az anyag jellege ugyanaz, mint fentebb az 5. tételé, az 1538. év onnan hiányzó iratai a nápolyi Farnese-levéltárból (fol. 27–177 [!])*
- b) Az anyag jellege ugyanaz, mint fentebb a 6. tételé. Szintén az 1538. év ott hiányzó iratai (ASV Segr. Stato, Germania és Principi) (fol. 177–411)*
- c) IV. Jenő bulláinak teljes szövegátiratai (ASV Reg. Lat.) (fol. 413–444)*
- d) Végyes bullaátiratok, 13. század vége, 14. század eleje (ASV Reg. Vát. és Avin.) (fol. 445–455)*
- e) IV. Jenő bulláinak teljes szövegátiratai (folyt.) (ASV Reg. Lat.) (fol. 456–472)*
- f) Másolatok a nápolyi állami levéltárból, főként a 14. századból (fol. 473–543)*
- g) Másolatok a Sacra Congregazione de Propaganda Fide levéltárból, az 1664–1667. évi részkongregációk iratai (fol. 544–561)*
- h) Pápákhoz intézett levelek, nunciusi jelentések másolatai, közelebbi lelőhely nélkül, 1486–1500¹² (fol. 562–676)*

¹¹ A szintén a Fraknói-hagyatékhoz sorolt Fol. Lat. 3967 és 4009 jelzetek alatt található *Atti della Curia Romana* és *Monumenta Sanctae Sedis* elnevezések félrevezetőek. Ezek ugyanis egyesesen a velencei Szent Márk könyvtárból és az ottani állami levéltárból származó, túlnyomórészt egyetemes történeti vonatkozású, és Mircea Jánoshoz köthető terjedelmes másolatok. Közelebből: Fol. Lat. 3967. **1.** *Atti della Curia Romana* (fol. 1–48), 15. sz., mint a Fol. Lat. 4009-ben. **2.** Mircea János másolatai. **3.** A császárnál lévő nuncius jelentései 1497. (fol. 83–129.) **4–5.** *Monumenta Sanctae Sedis*. (fol. 151–241 és 245–418), 15. század második fele, főleg nunciusi, legátusi iratok a Bibl. Marcianából, hasonló jellegű másolatok, mint a Fol. Lat. 4009-ben. **6.** Másolatok a drezdai főlevéltárból. 458. fol. – Fol. Lat. 4009. „A Szentszékre vonatkozó oklevélmásolatok”. **1.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 174 jelzetű köteg. **2.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 175 jelz. köt. **3.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 177. jelz. köt. **4.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 178 jelz. köt. **5.** [*Monumenta Sanctae Sedis*] 1460–1477. **6.** *Brevi e Bolle papali* 1460–1500. (Növedéki napló száma: 1933/4. sz. [!].) Több palliumban elhelyezve, több kéz, főként két eltérő kéz írása, egyikük régebbi. Az Archivio di Stato Venezia Bolle ed Atti della Curia Romana fondjából, részben a Bibl. Marcianából, pontos jelzetekkel. *a)* fol. 583–618, rajta az iménti és évszámok. Valójában 1459–1482. Pár darab bréve és bulla II. Piusától, IV. Sixtustól, külföldi címzetetteknek is, magyar vonatkozása alig van. *b)* fol. 619–669 és 770–849 (!), feltüntetett évköre: 1484–1489. *c)* fol. 859–869 és 970–1003, évköre: 1491–1495. **7.** *Acta Sanctae Sedis sine dato*, fol. 1004–1107. **8.** *Miscellanea Curiae Romanae*, fol. 1108–1178.

¹² Elszórtan még a Fraknói-hagyatékhoz tartozó következő kéziratgyűttesek is tartalmaznak, tartalmazhatnak római forrásokat. Elsősorban Fol. Hung. 1708 (a Pázmány-monográfia apparátusa, s.f.); továbbá Fol. Hung. 1748 (vegyes jegyzetek, kéziratföredékek, másolatok, 107 fol.); Fol. Hung. 1800 (történeti jegyzetek és oklevélmásolatok, 562 fol.) Fol. Hung. 1802 (különféle ügyiratok és hivatalos levelezés, s.f.); Oct. Hung. 913 (különféle feljegyzések, s.f.); Fol. Lat. 4010 (különféle országokra vonatkozó oklevélmásolatok: 1. Germania 2. *Regnum Franciae spectantia* 3. *Regnum Angliae spectantia* 4. Hispania 5. *Acta regum Portugalliae* 6. *Acta Florentiae* 7. Dania, Suecia et Norvegia 8. *Acta Poloniae* 9. Sabaudia [439 fol.]).

III. (Décsényi)-Schönherr Gyula

MTAKK¹³

- I. Tört. 2° 282/I–X. Kutatások külföldi könyv- és levéltárakban, másolatok kivonatok¹⁴
- a) Tört. 2° 282/VIII. Fol. [142]151–172:¹⁵ Archivio di Stato Roma, jegyzetek, a XV. századra nézve részben teljesnek tűnő *Hungaricum*-listák az Apostoli Kamara különféle fondjaiból (főként *Annatae*); fol. 212–282: BAV Vát. Lat., számos kötet magyar vonatkozásai, olykor hosszabb leírással, pontos jelzettel; fol. 282–286: BAV Vát. Lat., Urb. Lat., Pal. Lat. áttekintő listák (pl. Konstanzi Zsinat, Vát. Lat. 4176. 4943; Magyar Krónika, Vát. Lat., 6970 [6526]; Zsigmond formuláskönyve, Pal. Lat. 701; V. László *dictionariuma*, Pal. Lat. 1787; Mátyás misekönyve, Urb. Lat. 110; Mátyás breviáriuma, Urb. Lat. 112; fol. 287–289: BAV Reg. Lat., *Hungarica*-áttekintő jegyzék; fol. 290–300: BAV Urb. Lat., *Hungarica*-áttekintő jegyzék; fol. 301–341: a Pal. Lat. 701 leírása, megjegyzések, jegyzetek, kivonatok, másolatok, gyakorlatilag teljes körű feltárás; fol. 342–349: „A vatikáni könyvtár középkori magyar vonatkozásai” (tanulmánytöredék, szól a Lucius-féle magyar krónikáról stb., az átnézett anyag áttekintő jellegű feldolgozása); fol. 350–401: vélhetően a mutatók alapján készült cédulák, jelzettel és a kötet címével, olykor csupán magyar vonatkozásra történő utalással az előbbi fondokból valamint Ottob. Lat.; fol. 407–456: vegyes könyvészeti jegyzetek, könyvtári kérorlapok (a korábban fel nem tüntetett foliókon ugyancsak hasonló jellegű anyag található); fol. 457–458: *facsimilek*
- b) Tört. 2° 282/IX. Fol. 8–84:¹⁶ vegyes jegyzetek, kivonatok, másolatok a Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele kézirtaiból (*Miscellanea Storica* etc.); fol. 179–216: ASV Reg. Vat., Reg. Lat., Brev. Lat. és Reg. Suppl. V. Márton és IV. Jenő korából. Az egyes oldalakon a kötetek száma, 1–2 soros leírása, esetleges könyvészeti utalása (gyakorlatilag a kutatás vázául szolgáló, eredetileg teljes kitöltésre szánt, ám végül üresen maradt lapok); fol. 217–241: ua. az Archivio di Stato, *Obligationes* sorozatról (1–1 jegyzet a Barberini- és Chigi-gyűjteményből is); fol. 241–255: ua. különféle fondokból (*Libri Annatarum*, *Solutionum*, *Quitantiarum*, *Introitus et Exitus*, *Bullatarum et Mandatarum*); fol. 256–260: ua., *Diversa Cameralia* (Arm. XXIX); fol. 271–280: Ábel Jenő jegyzetei (BAV Vát. Lat., Reg. Lat., Ottob. Lat., pár kötetről feljegyzések); fol. 302–315: Luxemburgi Zsigmondra vonatkozó kivonatok, másolatok és áttekintő jegyzékek (főként ASV Reg. Avin.); fol. 317–321: vegyes jegyzetek, jegyzékek különféle fondokból (pl. Garampi); fol. 345–348: ASV Arm. XXXIX, vol. 15 és 18, magyar vonatkozások jegyzéke (IV. Sixtus); fol. 349–372: vegyes jegyzetek, ki-

¹³ Vö. CSAPODI CSABA, *Történezbizonylatok a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézirtárában I–III, Századok* 106 (1972) 1369–1398. 109 (1975) 669–682. 112 (1978) 251–270, 679 (n. 22).

¹⁴ Lásd még Ms. 2° Tört. 283 és 287 (Kódex- és Korvina-leírások).

¹⁵ A fol. 1–141 oklevélmásolatokat tartalmaz a Konstanzi Zsinat korából, közelebbi lelőhely megjelölése nélkül, vélhetően azonban a vatikáni könyvtárból. Lásd fol. 282–286.

¹⁶ A megelőző foliókon „Casanatense” és „Borghese könyvtár” felirat szerepel, bárminemű anyag nélkül.

vonatok, listák, pár másolat V. Márton, IV. Jenő, IV. Sixtus uralkodása idejéből (különösen Mátyás királlyal kapcsolatosan) különféle fondokból (leginkább ASV és BAV)¹⁷

2. Tört. 2° 289/I–III. II, 2. *A pápai kancellária* (jegyzetek, fol. 1–29); II, 5. *Mátyás király és a Szentszék* (töredékek, jegyzetek, fol. 118–183); II, 6. *Mátyás király levelezése a pápákkal* tervezete, jegyzetek és a MVH I/6 előszavának fogalmazványa (fol. 184–260)¹⁸

IV. Beke Antal

MTAKK

Ms. 4949/1. *A VIII-ik Incze pápához intézett kérelmek fennmaradott 121 kötetének magyar vonatkozású részeiről Beke Antal erdélyi székes-egyházi kanonok jelentése, melyet készített Rómában 1898 évi október végétől 1899 évi június hónap elejéig és a Tekintetes Magyar Tudományos Akadémiának hálás tisztelettel bemutat* (fol. 1–45).¹⁹ A könyvecske tartalmazza az átvizsgált 121 kötet leírását, összesítő áttekintését, régi és „új” jelzeteit stb. (fol. 2v, összesen 434 magyar irat); a kutatási módszer kifejtését, az anyag értékének rövid méltatását, az iratok egyházmegyék szerinti számszerű csoportosítását (a tenger melléki és délvidéki püspökségeket csak részlegesen vizsgálta) (fol. 3r–4r); s az összes vizsgált kötet rövid leírását, a magyar vonatkozások rövid latin regesztáját, pontos oldalszámmal, mindazonáltal dátum nélkül (5r–46v).²⁰

V. Hodinka Antal

MTAKK²¹

a) Ms. 4815/11. ASV és BAV, másolatok és kivonatok különféle fondokból (fol. 92)

b) Ms. 4815/12. Másolatok és kivonatok a Sacra Congregazione de Propaganda Fide levéltárából 1633–1756 (72 fol.)

VI. Veress Endre

MTAKK

a) Ms. 419/I–III. *Báthory András okmánytára. I: 1579–1586. II: 1587–1594. III: 1595–1599* (1361 + 171 fol.)

¹⁷ Ahol hiányzik a foliószám, ott érdektelen, főként könyvészeti jellegű anyag található. Például: fol. 124skk: vegyes bibliográfiai jegyzetek, olasz könyvtárügyre, levéltárügyre vonatkozó kiadványok; fol. 163–178: *Miscellanea ex itinere Romano*.

¹⁸ Végül a 282/X jelzetű kötet velencei, a 282/III-as pedig részben firenzei gyűjtésből áll.

¹⁹ „Amint Rómába érkeztem és dr. Fraknoi Vilmos úr intézetében a nekem szívességből felajánlott szállást elfoglaltam, éppen az ő tanácsára, és utasítása szerint, ezen iratok figyelmes átvizsgálásához fogtam, és a kéziratosokat az 1067-ik számtól kezdve, az 1189-ig egy fél év alatt mind átforgattam.” (fol. 2r.)

²⁰ Közleményében mindössze 30 darab, VIII. Incéhez intézett kérvény magyar regesztáját közli (és 120 kötetet említ). BEKE, *Római emlékek*, 1 és 10–15. – A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban őrzött hagyatéka főként 16–17. századi vatikáni fondok jegyzékeit tartalmazza (79 fol.). Makó Mária szíves közlése.

²¹ Csapodi nem említi, lásd viszont UDVARI ISTVÁN, *Pótlás Hodinka Antalnak az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött hagyatéka jegyzékéhez*, Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére (szerk. Udvari István), Nyíregyháza 1993, 383–384, főként 383, 1. jegyzet.

- b) Ms. 440. *Erdélyország és a Szentszék a Báthoryak korában 1571–1613* (310 fol.)²²
- c) Ms. 459. (*Adalékok a magyar–olasz kapcsolatokhoz*, 1–30, 714 fol., vegyes, tanulmány-kéziratok és anyaggyűjtés)
1. *A Gergely-féle új naptár befogadása hazánkban 1583 – 5. Báthory András bíboros olaszországi útjai 1583–1587 – 8. Carlo Caraffa nuncius jellemrajza Bethlen Gáborról – 9. Cseles Márton római kutatásai – 18. János Zsigmond fejedelem és a Szentszék 1561–1571*
- d) Ms. 471. *Il gesuita mantovano Possevino in Ungheria; Nunzi apostolici presso la corte di Transilvania*²³
- e) Ms. 472. *Malaspina nuncius és korának levelezése 1593–1597* (270 fol.)
- f) Ms. 473. *A római Collegium Germanico-Hungaricum tanulóinak iratai II* (420 fol.)
- g) Ms. 474. *Pótlék az „Olasz egyetemeken járt magyar tanulók” 2. kiadásához* (200 fol.)
- b) Ms. 475. (*Régi olasz leírások Magyar- és Erdélyországról 1493–1700*, 1–35, 633 fol.)
9. *Amalteo nuncius Erdély folyóiról és szorosairól 1592 – 13. A katolikus hit állapota Magyarországon 1596 – 17. Erdély leírása Visconti Alfonz bíboros, volt nunciustól 1599 – 19. Amalteo volt erdélyi nuncius javaslata a magyarországi katolicizmus pusztulásának megakadályozásáról 1605 – 21. Magyarország egyházi és politikai állapota 1607 – 22. Magyarországi katolikusok szomorú helyzete – 24. Erdély leírása Darkó János doktor Rómában tett előadása nyomán – 25. Az erdélyi és magyarországi ferencrendi missziók ismertetése 1632 – 26. Fra Stefano da Lopara ferencrendi barát jelentése Erdély vallási viszonyairól 1636 – 28. Thomassy Mancio Gábor atya az erdélyi katolikus viszonyokról 1660 – 29. Giovanni Battista del Monte az erdélyi katolikus hívek állapotáról 1670 – 31. Cerri Orbán apát jelentése a magyarországi egyházi viszonyokról 1677*
- i) Ms. 476. *Marco Bandini Boszniában 1636–1655* (146 fol.)
- j) Ms. 466. („Pótlások” különféle, összesen 1–30 témához, 1847 fol.)
2. *Carillo Alfonz levelezéséhez 4. Erdélyország és a Szentszék a Báthoryak idejébenhez 8. A jezsuita kutatások-hoz 13. A Nunciatúra-hoz*
- k) Ms. 4178. (*Arcélek Erdély viharos múltjából*, tanulmány-kéziratok, 1–20, 640 fol.). [9.] *Possevino Antal* [10.] *Pápai nunciások Erdélyben*
- l) Ms. 4179. *Báthory Endre bíbornok, erdélyi fejedelem* (monográfia, kéziratos és gépelt változatban, 395 fol.)
- m) Ms. 5068/92. *Pótlék Argenti-kötetembe* (autogr. + fotómásolatok, számozás nélkül)²⁴

²² CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 1386: „Magyarország és a Szentszék...” szerepel.

²³ Csak Csapodinál (*Történezhagyatékok*, 1387). A kézirattár katalógusából hiányzik.

²⁴ Veress kiadványainak bőségét talán csak a hagyatékéé múlja felül. Amint már a *Fontes* sorozatok kapcsán említésre került, Veressnek számos tematikus okmánytára hasznosít, közül vatikáni, római anyagot. Így például hagyatékból is az Ms. 421 (Báthory István kiadatlan levelei 1575–1587); Ms. 423 (Báthory Zsigmond levelezése 1583–1613); Ms. 429/I–III (Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoryak korából III–V [a *Fontes Rer. Trans.* folytatása] stb. Ehelyütt csak a szorosabban kapcsolódó tételek szerepelnek. A többit lásd CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 1385–1389 (n. 12). Újabbán számos római másolatot kiaknázott és sokoldalúan feldolgozott: HORN ILDIKÓ, *Báthory András* (Post Scriptum. Életrajzi monográfiák 3), Budapest 2002.

VII. Károlyi ÁrpádMTAKK²⁵

- a) Ms. 759/1. ASV Fondo Borghese,²⁶ bécsi és prágai nunciusi jelentések és államtitkársági utasítások kivonatai 1604–1608 (67 fol., s.k.)
- b) Ms. 760/1–6. ASV különösen Fondo Borghese, kivonatok, jegyzetek (252 fol., Fraknoi és Véress leveleivel)
- c) Ms. 760/7–11. ASV Fondo Borghese és más fondok, magyar vonatkozású iratok jegyzékei (80 fol.)
- d) Ms. 760/13–14. Archivio di Stato Torino, kivonatok a pápai államtitkárság magyar vonatkozású utasításaiból 1605–1608 (40 fol.)
- e) Ms. 5000/3.²⁷ ASV Fondo Borghese, teljes iratmásolatok a gráci és prágai nunciások jelentéseiből, a hozzájuk intézett utasításokból, a Szentszékhez írott, illetve oda másolatban eljuttatott magyar provenienciájú, illetve vonatkozású levelekből 1603–1605 (179 fol.)
- f) Ms. 5000/4. Ua., 1606 (140 fol.)
- g) Ms. 5000/5. Ua., 1605 (8 fol.)
- h) Ms. 5000/6. *Hungaricum*-jegyzékek, 1603–1609, főként ASV Fondo Borghese és Segr. Stato, részben Germania (8 fol.)
- i) Ms. 5000/7. ASV Fondo Borghese, teljes iratmásolatok a gráci és prágai nunciások jelentéseiből, a hozzájuk intézett utasításokból, a Szentszékhez írott, illetve oda másolatban eljuttatott magyar provenienciájú, illetve vonatkozású levelekből, 1607 (110 fol.)
- j) Ms. 5000/8. Ua., 1608 I–IX (175 fol.)
- k) Ms. 5000/9. Ua., 1608 IX–XII („Koronázó országgyűlésről vatikáni jelentések, iratok”) (123 fol.)
- l) Ms. 5000/10. ASV Fondo Borghese és Segr. Stato, Germania és Principi, Placido de Mara bécsi nuncius jelentései, Forgách Ferenc bíboros levelei, kivonatok és másolatok, főként 1609–1611 (144 fol.)
- m) Ms. 5169/3. ASV Fondo Borghese, Fraknoi iratmásolatai (17 fol.)

VIII. Lukcsics PálMTAKK²⁸

- a) Ms. 10656/1–7. A regesztákban általa közölt (MHI 1–2) 15. századi kérvények és pápai oklevelek teljes szövegű átírásai, nagyjából hivatalos másolóktól, kisebb részt s.k. (14 + 23 csomó, 3460 + 2477 fol.)
- b) Ms. 10658/1. A 15. századi szupplikációk másoltatásával kapcsolatos jegyzetek, listák, köztük Áldásy Antal feljegyzései (9 cs., 469 fol.)

²⁵ Vö. CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 1376–1377 (n. 7).

²⁶ Károlyi még a Vatikánba történt átvitel előtt a Borghese-palotában kutatott.

²⁷ A most Ms. 5000 szám alatt található Károlyi-másolatok régi jelzete: Ms. 5170/1–7.

²⁸ A hagyaték sorsára lásd *Függelék*, III, n. 20 és 30 (jegyzeteikkel).

- c) Ms. 10658/2. Végyes jegyzetek a vatikáni levéltár különféle fondjaiból (30 + 7 fol.)
 d) Ms. 10658/3. Jegyzetek a római Casanate könyvtárból (86 + 11 fol.)
 e) Ms. 10657. ASV Instrumenta Miscellanea magyar vonatkozású iratai, nagyobb-részt teljes, hivatalos másolatban (30 db)²⁹

IX. Iványi Béla

MTAKK³⁰

X. Galla Ferenc

MOL Galla Ferenc hagyatéka (1570–1785) 1901–1972 (P 2088). 14 doboz, 1,56 iratfm.³¹

2. doboz

III/a Római levéltári anyagról készült fényképek

3. tétel. ASV Segreteria dei Brevi (7 db)

4. tétel. BAV Barb. Lat., vol. 1719 (37 db)

5. tétel. Archivio Storico della Sacra Congregazione de Propaganda Fide (APF) (cca 600 db); Acta (Sacrae Congregationis) (3 db); Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG) vol. 56–75

3. doboz

5. tétel (folyt.). SOCG vol. 218–405; Scritture riferite nei Congressi (SC), Visite e Collegi vol. 1–18; Lettere volgari, vol. 11–13

4. doboz

5. tétel (folyt.). SOCG vol. 420–628; Congregazioni Particolari (CP), vol. 29. vol. 606–628; SC Ungheria e Transylvania vol. 1–3

5. doboz

²⁹ Többségüket lásd az Artner-okmánytár jegyzeteinél. Az onnan hiányzó: Instr. Misc. n. 1105. 1172–1173. 1620. 1653. 4085. 4540. 4721. 5099. 5145. 5498. 5997. – Az országos levéltárban az *Instrumenta Miscellanea*ból Lengyel Alfréd gyűjtésében a következő iratokról található mikrofilmfelvétel, latin regesztákat tartalmazó gépelt jegyzékekkel: n. 6409. 5997. 5031. 4721. 4809. 243. 426. 448. 476. 531. 605. 5349. 632. 6409. 1196. 1172. 1173. 1174. 5145. 1262. 6242. 5954. 1355. 1403. 6199. 1629. 1651. 1652. 1654. 1677. 1681. 1683. 1691. 1707. 1716. 1718. 1735. 1744. 1746. 6206. 1774. 1796. 1871. 1867. 1914. 6211. 2031. 6260. 6231. 5498. 6225. 2081. 6234. 2183. 2185. 2252. 2288. 2401. 6347. 2704. 2782. 6240. 6239. 6705. 5544. 6300. 5358. 5569. 5015. 6750. A mikrofilmtári jelzetet lásd alább. – Az Artner, illetve Lukcsics gyűjtésével való átfedéseket külön nem jelzem. Későbbi vizsgálatoknak kell eldönteniük, hogy mindez együttesen már kiadja-e e fontos vatikáni fond teljes *Hungaricum*-állományát. Az viszont biztos, hogy Lukcsics másolatai, aki saját elmondása szerint az 5450-es számgig kutatta át a fondot, nem teljesekek. Vö. *Függelék*, III, n. 7.

³⁰ Iványi a MTA kéziratárában őrzött hagyatékába bennünket érdeklő anyag nem került be. Vö. CSAPODI, *Történeiszbagyatékok*, 673–674 (n. 16). Római domonkos levéltári gyűjtése mindazonáltal nem veszett el, hanem kerülő utakon a primási levéltárba került. Kiadásán Dr. Zágórhidi-Czigány Balázs és Sztonyi Tamás dolgozik. Lásd az utóbbtól: *Iványi Béla domonkos rendtörténeti kutatásai*, Tanítvány 7 (2001) 2, 96–105. (A cikkre – valamint Beke Antal gyulafehérvári hagyatékára – Dr. Ráczy György hívta fel a figyelmet. Segítségét itt is köszönöm.)

³¹ Az ismertetés Dr. Fazekas István kéziratot jegyzéke alapján készült.

II/b Külföldi levéltárakban végzett anyaggyűjtés

- 6.** tétel. ASV Segreteria dei Brevi, Index Brevium (vol. 45. 47. 131. 171. 189. 191. 220. 277. 368. 377. 543. 569. 571. 608. 614–615. 617. 621. 629. 691. 705. 827. 957–958. 962–964. 966–969. 971–972) *cca* 50 db másolat és kivonatok; továbbá ugyancsak kivonatok a Segr. Stato, Germania anyagából, vol. 114–119 [1570–1640]
- 7.** tétel. ASV Archivio della Nunziatura in Vienna ([Cancelleria], vol. 198–199. 62. 188. 152. 165–167. 176–184. 186–187. 189. 194. 197–202. 202A); Segr. Stato, Germania (vol. 114. 395. 666. 669–671. 672–676. 398ABC), kivonatok; ideiglenes indexek kivonatai (Germania vol. 710–780; Vienna, vol. 6A. 7–10. 136. 152. 239)
- 8.** tétel. ASV Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales (26 db másolat a következő kötetekből: vol. 20. 21. 26. 28. 41. 47. 51. 65. 67. 70–71. 76–78. 81. 84. 100. 105 és kivonatok: vol. 38–153); ANV Processi dei Vescovi e degli Abbati, kivonatok (1629–1716)
- 9.** tétel. ASV Fondo Borghese, serie I, vol. 469–474 (Marnavich Tomkó János, másolatok)
- 10.** tétel. ASV Segr. Stato, Vescovi e prelati, vol. 22. 25–27. 31. 56. 62. 63 (kivonatok)
- 11.** tétel. BAV Barb. Lat. (vegyes kivonatok)
- 12.** tétel. ARSI Austria, vol. 142 (*Giovanni Argenti S.I.: Historia Transilvaniae 1603–1607*, töredék)

6. doboz

II/c Külföldi levéltárakban végzett anyaggyűjtés: a Hitterjesztés Szent Kongregációja (Sacra Congregazione de Propaganda Fide) római levéltára

- 14.** tétel. APF Acta (1622–1785)
a) vol. 4. 6–8. 10 (gévelt kivonatok)
b) vol. 3–4. 6–10. 13. 12–50, továbbá szám nélküli, csak évjelzésű kötetek (1681–1785) (kézzel írt kivonatok)
- 15.** tétel. APF SOCG (1622–1721)
a) vol. 66–67. 69–70. 262. 330. 381–383. 385–387. 39[0?]. 603. (gévelt kivonatok)
b) vol. 56–57. 66–67. 69–70. 79–93. 310. 368–369. 382. 384. 386–417. 418–632 (kézzel írt kivonatok)
c) vol. 72 és 218 (pár db fényképmásolat)
- 16.** tétel. APF CP vol. 21. 23 (1674). 31 (1686–1707). 48 (1707–1719). 133 (1739–1764)
- 17.** tétel. APF SC
a) Vis. e Coll., vol. 1 (gévelt kivonatok)
b) Ungheria e Transilvania, vol. 1–7 (1622–1843) (valamint Acta, vol. 1–6); Germania e missioni settentrionali, vol. 1 (1622–1680). [vol.] 2–13; Vis. e Coll. (1617–1701), vol. 5. 8. 10–20. 71. 78. (kézzel írt kivonatok)
- 18.** tétel. (1622–1721)
a) Lettere latini, vol. 1. 9;³² Lett. volg., vol. 6. 7 (gévelt kivonatok)
b) Lett. lat., vol. 1. 9; Lett. volg., vol. 4–110 (1622–1721) (kézzel írt kivonatok)

³² E két kötet kivételesen a teljes fondot kimeríti.

19. tétel: Végyes másolatok, töredékek a Sacra Congregazione de Propaganda Fide római levéltárából

7. doboz

II/e Kéziratok

26. tétel. Kéziratban maradt munkák

a) *Ferences hittérítés Magyarországon és Erdélyben a XVII. és XVIII. században* (cca 350 fol.)

8. doboz

26. tétel (folyt.)

b) *Pálos hittérítés Magyarországon a XVII. és XVIII. században* (cca 600 fol.)

9–10. doboz

26. tétel (folyt.)

c) Cédulagyűjtemény a pálos kézirathoz

11. doboz

d) *A Szenszék és a magyarországi török hódoltság, cca 1555–1699* (monográfia-kézirat, 238 fol.)³³

Túlnyomóan nagy alakú lapok. A gépelt oldalakon átlag 43 sor található, soronként 70 leütéssel. A kézirat grafológiai szerkezete a következő: fol. 1–59: gépelt tisztázat [ragasztásokkal, átalakításokkal]; fol. 60–68: kézzel, géppel, valamint fotómásolat; fol. 69–114: gépelt tisztázat; fol. 115–122: gépelt tisztázat; fol. 123–134: gépelt tisztázat; fol. 135–238: autográf, ceruzával és tollal, helyenként számos javítással, betoldással, törléssel.

Fol. 1: *A pápaság és a török veszedelem*; fol. 1–2: *A pápák magyar rabok kiváltásáért*; fol. 3–11: *VIII. Kelemen pápa átfogó terve a török ellen*; fol. 11–12: *Pápai segélycsapatok a magyar–török harcokban*; fol. 13–14: *A hódoltság földrajzi, néprajzi és vallási képe* (hiányos); fol. 15–16: *A ferencrendiek a török hódítás viharában. A bosnyák obszervánsok*; fol. 16: *A szegedi és gyöngyösi szigorított magyar ferencesek*; fol. 17–18: *A pápaság első érintkezései a török hódoltság népeivel*; fol. 18–20: *Illír papnevelők alapítása*; fol. 21–23: *A zsitvatoroki béke vallásügyi cikkelye. Althann [!] Mihály Adolf*; fol. 23–24: *A hódoltsági missziók kiszélesedése, szerzetesrendek bekapcsolódása a missziókba*; fol. 24–25: *Hódoltsági püspökség Belgrád székbellyel*; fol. 25–27: *A Sacra Congregatio de Propaganda Fide, a Hitterjesztés bíborosi szent Bizottságának alapítása*; fol. 27–35: *Massarecchi Péter küldetése a török hódoltságba*; fol. 35–39: *A hódoltsági püspökség végleges alapítása, Jenglics [sic!], a szövegben viszont már végig helyesen Rengjics] Albert szendrői címen a hódoltság apostoli kormányzója*; fol. 40–43: *Massarecchi Péter antivari érsek, szendrői apostoli kormányzó a hódoltság főpásztora*; fol. 44–52: *Hoszsantartó székiüresedés, Matkovics Simon küzdelme a bosnyák szerzetesekkel*; fol. 52–58: *Boncarpi Jakab konventuális minorita apostoli hitterjesztő, címzetes himeriai püspök a török hódoltság apostoli kormányzója*; [fol. 58 és kihúzva: *Ibrisimovics Marin [Marián] belgrádi püspök a török hódoltság püspöke és szendrői apostoli kormány-*

³³ A kéziratban a szerző által megadott cím nem található, hanem csupán fejezetcímek. (Az eredeti címadásokat itt is kurzív szedés mutatja.)

- zól]; fol. 59: *Ibrisimovics Marin belgrádi püspök, a hódoltság apostoli helytartója* [hiányos, folytatását lásd alább fol. 135skk]
- Fol. 60–68: vegyes jegyzetek (tartalomjegyzék, rövidítések, helynevek, iratmásolat)
- Fol. 69–114: több oldalas egységekből álló tanulmány/monográfia-töredékek, helyenként átfedésben a fol. 1–58 anyagával, címek nélkül [fol. 69: bosnyák ferencesekről; fol. 70–84: a jezsuiták és a Propaganda Kongregáció főként hódoltsági misszióiról, bőséges kitekintéssel a királysági és erdélyi missziókra, leginkább a 17. sz. első feléből; valamint hosszasan Althan Mihály Adolfról és a *Militia Christianá*ról, a tábori püspökökről; fol. 86–91: az erdélyi és karánsebesi (jezsuita) missziókról (1620–1660-as évek); fol. 92–98: a dél-hódoltsági, főként temesközi (jezsuita) missziókról a 17. század derekán; fol. 98–101: Ibrisimovics és Benlics püspökök vizitációi a hódoltságban; fol. 101–102: Massarechiről és a belgrádi jezsuita–ferences vizálýról; fol. 102–103: a boszniai püspökökről; fol. 103–110: a scardonai püspökökről, Matkovics Simon, Pietro Sabbatini missziós tevékenységéről (valamely „bácskai apátságáról”, sőt még Petrus de Vincentio 1592-es „Baat”-i apáti címéről is), a belgrádi kápolnavizálýról, általában a szerémségi és baranyai missziószervezés problémáiról az 1620–1630-as években; fol. 110–111: a kalocsai főegyházmegye vallási viszonyairól; fol. 111–114: a jezsuiták pécsi missziójáról]
- Fol. 115–122: Juraj Križanićre [Georgius Crisaniusra] (1617–1683) vonatkozó adatok
- Fol. 123–134: összefüggéstelen töredékek különféle méretű lapokon (pálos missziók, Pázmáneum, Massarechi, temesvári misszió)
- Fol. 135–194: A hódoltsági missziók története a 17. század második felében, a végén részleges jegyzetekkel, illetve a forráslelőhelyek felsorolásával (néhány átfedéstől, betoldástól és megjegyzéstől eltekintve összefüggő szöveg fogalmazvány). Vagyis fol. 135–148: Ibrisimovich püspöksége; fol. 149–179: *Benlics Máté bosnyák ferences tartományfőnök, belgrádi püspök, szendrői apostoli helytartó* (a boszniai és szerémi püspökség határviszálya stb.); fol. [178–179–]180–183: *Széküresedés, történet a belgrádi püspökségért*; fol. 184–189: *Korlátovics Róbert mariánus ferences a török hódoltság apostoli kormányzója 1675 május 5-től októberig*; fol. 190–195: *Bernjakovics Mátyás bosnyák gróf, szent birodalmi báró, bosnyák obszerváns ferences belgrádi püspök, szendrői címen a török hódoltság apostoli kormányzója 1675 december 20–1707*
- Fol. 195–204: szövegváltozatok, kiegészítések, feljegyzések a korábbi fejezetekhez
- Fol. 205–238: jegyzetek (levéltári jelzetekkel, elsősorban a Hitterjesztési Kongregáció levéltárából); kiegészítések a teljes műhöz

12. doboz

p)³⁴ *Le missioni della S. Cong. Prop. Fide nelle regioni ungheresi nel Seicento* (töredék)
 q) *Sintesi dello sviluppo del culto Mariano in Ungheria* (tanulmány)

³⁴ A hiányzó betűk egyéb kéziratokat jelölnek. Ezeket és a Galla-hagyaték más, nem római vonatkozásait lásd Fazekas István közreadói előszavának függelékében: GALLA FERENC, *Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században* (Collectanea Vaticana Hungariae I/2), Budapest–Róma 2004, XVIII–XX.

XI. Bánfi Florio

OSZK Bánfi Florio hagyatéka Fond 391³⁵

- a) 391/27–32. Bánfi publikációinak listái
- b) 391/21–25 és 391/44/20. A Római Magyar Akadémiára vonatkozó iratok (1945–1950)
- c) 391/57–73. Jegyzetek olaszországi könyv- és levéltárakból
  - 391/57–71: BAV, főként Vát. Lat., de Barb. Lat. és Urb. Lat. is, több száz db másolat, kivonat, jegyzet)
  - 391/72: *avvisi*, magyar vonatkozású gyűjtés (Biblioteca Angelica, Casanatense, Nazionale; BAV (71 db másolat, kivonat)
  - 391/73: Bibl. Angelica, 15. századi magyar egyházi személyekre vonatkozó adatok (73 db)³⁶

XII. Horváth József

Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, rendezetlen irathagyaték

- a) Tizenkét magyarországi egyházmegye és püspökei kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveiből (72 db) készített jegyzetek, kivonatok, főként a 17., részben pedig a 18. századból, illetve Veszprém esetében egészen 1877-ig bezárólag (ASV Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales; Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati)
- b) ASV Segr. Stato, Principi és Vescovi, mintegy 15 kötet magyar anyagának jegyzetei, kivonatai
- c) Vegyes jegyzetek az ASV Fondo Borghese és Archivum Arcis állagokból (1527–1648)
- d) APF SOCG, 112 kötet magyar vonatkozásainak jegyzetei (1671–1710-es évkör)
- e) ARSI Austria, jegyzetek a veszprémi jezsuita misszióról és Vörösberény jezsuita múltjáról (1640–1773)
- f) A Pápai Magyar Intézet rövid története³⁷

XIII. Lukács Lajos

Hadtörténelmi Levéltár, VII. Fondfőcsoport: Személyi és családi iratgyűjtemények (Gyűjtemények, *Personalia*), Lukács Lajos történész hagyatéka (jelzet: 267-277)³⁸

271. doboz

³⁵ A Dr. Fülep Katalin által összeállított jegyzék nyomán, akinek szíves tájékoztatása szerint a teljes fondjegyzék a közeljövőben nyomtatásban is hozzáférhető lesz.

³⁶ Továbbá hatalmas mennyiségű kézirat, kézirtatöredék, jegyzet a magyar–olasz kapcsolatok történetére.

³⁷ Emellett a vatikáni könyvtárban Iacobus Passavanti domonkos szerzetessel kapcsolatosan kutattott. – Az összeállítás kutatási jelentése és Hermann István érseki levéltáros írásbeli tájékoztatása alapján.

³⁸ Az eredeti forrásoknak, illetve Lukács egyéb vatikáni gyűjtésének mikrofilmmásolatai – más provenienciájú anyagokéival – elkülönítve a levéltár mikrofilmtárában találhatóak (HL 1130–1177). Közelebbi jelzetük nem volt meghatározható. A letét minden egyes tétele számozatlan oldalakból áll, a foliószámok emiatt kerültek csupán hozzávetőlegesen megadásra. – Itt köszönöm meg a Hadtörténelmi Levéltár kutatószolgálatá fiatal munkatársainak közreműködését.

- a) 14. Publikált anyag I (ASV, a bécsi nunciatura jelentéseiből és az államtitkárság utasításaiból, [1846]1848–1849, teljes magyar fordítások gépelt tiszttáratban) (cca 200 fol.)
- b) 15. Publikált anyag II (ua.; 1850–1858) (cca 150 fol.)
- c) 16. Publikált anyag III (ua., 1867–1877) (cca 300 fol.)
- d) 17. Publikált anyag IV (1860–1867) (cca 150 fol.)
272. doboz
- e) 18. Publikálásból kimaradt anyag I (ASV, a bécsi nunciatura jelentéseiből és az államtitkárság utasításaiból, [1846]1848–1867, évenként erősen változó mennyiségben, teljes magyar fordítások gépelt tiszttáratban) (cca 400 fol.)
- f) 19. Publikálásból kimaradt anyag II (ua., 1867–1877) (cca 300 fol.)
- g) 20. Agliardi nuncius jelentései és hozzá intézett utasítások 1895-ből, gépelt átiratban és magyar fordításban; gyakorlatilag egy önálló tanulmány anyaga, mellékelve az iratok fényképmásolata (21 db irat)

XIV. Lukács László S.I.

OSZK Fond 366³⁹

Művek

- a) 366/18–57. *Catalogi breves...* (a *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I.* kötetekkel kapcsolatos anyaggyűjtés, 1641–1773) (cca 6000 [!] fol.)⁴⁰
- b) 366/59. Végyes vatikáni anyaggyűjtés a *Monumenta antiquae Hungariae* című munkához (csak részben jezsuita vonatkozású magyar egyháztörténeti források, 1601–1615) (188 fol.)
- c) 366/60–62. *Jesuitica* a *Monumenta antiquae Hungariae* kötetéhez a Jézus Társaság római levéltárából (1611–1620. 1628–1620. 1621–1625) (641 fol.)
- d) 366/63–71. *Jesuitica* a *Monumenta antiquae Hungariae* kötetéhez a vatikáni levéltárból és könyvtárból, valamint a Magyar Országos Levéltárból etc. (1601–1603. 1604–1606. 1607–1610. 1611–1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617) (cca. 1450 fol.)

Egyéb anyaggyűjtés

- e) 366/73. Káldi Györgyre vonatkozó anyaggyűjtés (autogr.) (115 fol.)
- f) 366/74. De missione Moldavica 1587–1590 (ARSI Vária) (autogr., gépirat) (51 fol.)
- g) 366/75. Nádasi Jánosra vonatkozó anyaggyűjtés (autogr. és gépirat) (132 fol.)
- h) 366/76. Pázmány Péterre vonatkozó anyaggyűjtés (autogr. és gépirat) (48 fol.)
- i) 366/77. Possevinóra vonatkozó anyaggyűjtés (autogr. és fénykép) (81 fol.)
- j) 366/78. Ioannes Simonides és Ioannes Katunsky jezsuitákra vonatkozó anyaggyűjtés, ARSI (gépirat) (18 fol.)
- k) 366/79. A római Szent Péter-bazilika magyar gyóntatóinak jegyzéke és vázlatos életrajza (gépirat) (37 fol.)
- l) 366/80. Az 1763. évi győri földrendés leírása, ARSI Austr., 218 (gépirat) (7 fol.)

³⁹ A Dr. Fülep Katalin által készített áttekintő jegyzék alapján.

⁴⁰ Az I–II. kötet eredeti forrásainak mikrofilmjei uo., 366/102.

- m) 366/81. *Relationes de fundatoribus et benefactoribus domorum prov. Austriae* (Ungvár), ARSI Austr., 266 (autogr. és gépirat) (8 fol.)
- n) 366/95. Indexek az ARSI Austria 20. 21. 22. 24. 35. 132. 147. 179. 229. kötetéről, valamint „Austria 1598–1628” éves kimutatás városok szerint (kézirat) (74 fol.)
- o) 366/96. Indexek az ARSI Austr. 144. 186. 218. 221. 224. 225. kötetekről (kézirat) (42 fol.)
- p) 366/97. *Giovanni Argenti: De Societate Jesu in Transilvania ab anno 1603 ad annum 1607*, ARSI Austr. 235 (gépirat) (160 fol.)
Jezsuita iratok jelzetei különféle lelőhelyekről
- q) 366/351. Forgách Ferencre vonatkozó gyűjtés (25 db)
- r) 366/352. Jezsuita rendházakra, kollégiumokra vonatkozó gyűjtés (60 db)
- s) 366/353. Végyes jelzetek (27 db)
Jezsuita vonatkozású források jelzetei a vatikáni levéltárból
- t) 366/354. Általános magyar vonatkozású dokumentumok (107 db)
- u) 366/355. A Báthoryakat és Erdélyt illető források (16. sz. vége, 17. eleje) (67 db)
- v) 366/356. Bethlen Gáborra vonatkozó iratok (13 db)
- w) 366/357. Forgách Ferencre vonatkozó források (55 db)
- x) 366/358. Pápai „levélbrévék” (?) (27 db)
- y) 366/359. A pápai államtitkárság utasításai, levelei (127 db)
- z) 366/360–361. A prágai és bécsi nuncius jelentései (130 és 53 db)
- aa) 366/362. A lengyelországi nuncius jelentései (5 db)
- bb) 366/363. Végyes levelezés (9 db)
[A fondhoz később csatolt anyag]
- cc) 366/364–365. *Epistolae P. Generalis S.I. ad Provinciam Austriae 1620–1642 és 1643–1670* (270 + 283 db) (Lukács László e gyűjtésének és átírásának folytatása a Jezus Társasága Magyarországi Rendtartománya Központi Levéltárában található.)

II.

MIKROFILMFELVÉTELEK, FÉNYKÉPEK A Vatikáni Gyűjteményekből

I. MOL Mikrofilmtár

Filmfelvételek a Vatikáni Titkos Levéltárból, a Vatikáni Apostoli Könyvtárból, valamint a Hitterjesztési Kongregáció, a jezsuiták és a máltai lovagrend római levéltárából⁴¹

⁴¹ A mikrofilmek esetében a megadott jelzet (pl. X 9049) alapján a tekerecs-számok és az iratok pontos vatikáni jelzete, olykor dátuma, netalán rövid regesztája – utóbbi kiváltképpen a 19. századi nunciátúrai anyag esetében Bélay Vilmostól és Balázs Pétertől – a levéltári segédletekben, illetve a kutatói beszámolók mellékleteiben könnyűszerrel visszakereshetők. Közöttük egy-két olyan kiváló gyűjtés is akad, melyek alapján sajnos nem készültek felvételek. – Ugyanide sorolható még Berán Ferenc és Németh László akár önálló repertóriumként is publikálható, a Pápai Magyar Intézetben őrzött jegyzéke:

1. ASV Archivio Concistoriale

- a) Acta Vicecancellarii, vol. 1A. 1. 2 (1492–1526) – X 9049 (144 felv.)
- b) Acta Camerarii, vol. 1 (1489–1503) – X 9047 (26 felv.)
- c) Sostituto del Concistoro, vol. 2 (1517–1526) – X 9052 (218 felv.)
- d) Acta Miscellanea, vol. 31. 17. 3 (1513–1527) – X 9048 (215 felv.) – U 1192 (DF 28845–28880)

2. ASV Cancellaria Apostolica (1015–1482, 4799 felv.)

- a) Registra Avenionensia, vol. 7–120A és 121 (1308–1352); vol. 250 (1372); vol. 300 (1395–1396) – X 9034 (3880 felv.) – U 1210 (DF 289416–291943)
- b) Registra Lateranensia (1015–1482) – X 5032 (919 felv.) – U 1191 (DF 288604–289140)

3. ASV Camera Apostolica

- a) Introitus et exitus (1513–1515) – X 9038 (42 felv.) – U 1236 (DF 290845–291738)
  - b) Collectoriae Camerae (1317–1369): Rationes Collectoriae Hungariae, n. 139 (1317–1320. 1332–1337) és n. 184 (Esztergomi főegyházmegye); Rationes in Polonia (töredék) – X 1265 (423 felv.)
  - c) Obligationes particulares (1419) – X 9746 (5 felv.) – U 1239 (DF 290879–291397)
  - d) Obligat. communes (1408–1413) – X 9750 (13 felv.) – U 1194 (DF 288913–288916)
  - e) Obligationes et solutiones (1408–1433) – X 9747 (110 felv.) – U 1195 (DF 288920–291468)
  - f) Annatae (1421–1526) – X 8909 (380 felv.) – U 1241 (DF 290883–290935)
  - g) Resignationes (1510) – X 9039 (10 felv.)
  - h) Servitia minuta (1413–1420) – X 9748 (46 felv.) – U 1193 (DF 288881–288912)
  - i) Formatarum libri (1426–1519) – X 9035 (179 felv.)
  - j) Secreteria Camerae (1481) – X 9036 (4 felv.)
- 4. ASV Dataria Apostolica (1425–1514, 367 felv.)**
- a) Supplicationes (1425–1514) – X 5033 (329 felv.) – U 1240 (DF 290881–290882)
  - b) Brevia Lateranensia (1493–1514) – X 9040 (38 felv.)
- 5. ASV Segreteria dei Brevi (1483–1518) – X 9046 (9 felv.)**
- 6. ASV Segreteria di Stato (1524–1887, 7745 felv.)**
- a) „Nunziatura di Vienna” (1831–1887) – X 7219 (6247 felv.)
  - b) Principi (1524–1528skk) – X 9051 (696 felv.)
- 7. ASV Sacra Romana Rota (1470–1515, 343 felv.)**
- a) Commissiones (1508–1511) – X 9043 (141 felv.)
  - b) Manualia (actorum et citationum) (1470–1477) – X 9044 (111 felv.)
  - c) Processus actorum (1515) – X 9042 (86 felv.)

ASV Segr. Stato, Cardinali, vol. 1–92 (1583–1739); Vescovi e prelati, vol. 1–92 (1500–1700). – A fényképmásolatoknál (pl. U 1192) az egyes források dátuma és kiadója könnyebben elérhető: RÁCZ GYÖRGY (szerk.), *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa* (Arcanum Digitéka), Budapest 2003 (Diplomatikai Fényképgyűjtemény, Vatikán). – Itt jegyzem meg, hogy az 1960-as évektől kezdve más itáliai lelőhelyek anyagáról is készültek filmfelvételek. Közülük az *Archivio di Stato Firenze, Modena, Padova, Siena*, a velencei *Biblioteca Marciana* és *Museo Civico Correr* gyűjteményeiből – csekély számú – fényképmásolatok is rendelkezésre állnak. *Uo.*, Olaszország.

8. ASV Armaria (XI. sz. –1521, 6342 felv.)

- a) Arm. I–XXVIII (Registri Vaticani) (XI–XVI. sz.) – X 1264 (5867 felv.) – U 1214 (DF 290194–291949)
- b) Arm. XXIX (Diversa Cameralia), vol. I. 3. 63–64 (1389–1515) – X 10353 (47 felv.) – U 1235 (DF 290843–290844)
- c) Arm. XXV (Copiae Registrum) (1164–1248) – X 10354 (36 felv.)
- d) Arm. XXXIX (Registra Brevium) (1417–1521) – X 10355 (381 felv.) – U 1233 (DF 290699–290798)
- e) Arm. XLIV (Epistulae ad Principes) (1471–1519) – X 5031 (11 felv.)
- 9. ASV Archivum Arcis (1238–1568, 970 felv.)**
- a) Arm. B–E (1263–1303) – X 9053 (45 felv.) – U 1206 (DF 289169–289198)
- b) Arm. I–XVIII (1238–1568) – X 5032 és X 9609 (925 felv.; Fráter György anyaga)
- 10. ASV Instrumenta Miscellanea – X 9050 (43 felv.)**
- 11. ASV Miscellanea, Armadi I–XV – X 5030 (62 felv.) – U 1247 (DF 291398)**
- 12. ASV „Collezione Diverse”, Fondo Albani, vol. 197 – X 9777 (429 felv.)**
- 13. APF SC Bosnia, Miscellanea (1651–1658) – X 9647 (55 felv.)**
- 14. ARSI Codices [Italiani] (1602) – X 9599 (4 felv.)**
- 15. BAV Ottob. Lat., vol. 2746 (*Vária de regno Hungariae*) (XII–XVI. sz.) – X 9430 (245 felv.) – U 1219 (DF 290301)**
- 16. BAV Pal. Lat., vol. 701 – U 1152 (DF 286777 és 287745)**
- 17. Archivio dell’Ordine di Malta (1525) – X 9636 (5 felv.) – U 1160 (DF 287774) [Vojkffy Kristóf hagyatéka]**

II. Hadtörténelmi Levéltár (HL)

Felvételek a Hitterjesztési Kongregáció levéltárából⁴²

- a) APF SC Greci Transylvania Ungheria, Miscellanea, vol. 1 (fol. 1–355; 1726–) (HL 1370)
- b) APF SC Greci Transylvania Ungheria, Miscellanea, vol. 2⁴³ (18. sz.) (HL 1371)
- c) APF SC Greci di Croazia Transylvania Ungheria, vol. 1 (fol. 1–591; főként 18. sz.) (HL 1372)
- d) APF SC Greci di Croazia Transylvania Ungheria, vol. 2 (18. sz.) (HL 1373)
- e) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 1 (HL 1374)
- f) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 2 (HL 1375)
- g) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 3 (HL 1376)
- b) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 5 (HL 1377)
- i) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 6 (HL 1378)
- j) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 7 (HL 1379)
- k) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 8 (1846–1892) (HL 1380)
- l) APF SOCG vol. 57, fol. 1–85; vol. 58, fol. 86–307; vol. 72, fol. 1–246 (HL 1381)

⁴² Készítette és deponálta: Dr. Eördögh István, a Kongregáció volt levéltárosa.

⁴³ Ahol a foliósám feltüntetése hiányzik, ott a teljes kötet felvételezésre került.

- m) APF SOCG, vol. 75, fol. 234–298; vol. 85, fol. 403–481 (1642); vol. 78, fol. 240–456; vol. 87, fol. 155–189; vol. 90, fol. 183–315 (1645) (HL 1382)
- n) APF SOCG vol. 93, fol. 69–299; vol. 94, fol. 1–182; vol. 96, fol. 204–312 (HL 1383)
- o) APF SOCG vol. 218, fol. 1–717 (HL 1384)
- p) APF SOCG vol. 219, fol. 178–445; vol. 269, fol. 1–504 (1653) (HL 1385)
- q) APF Fondo di Vienna, vol. 6, fol. 1–434; vol. 7, fol. 4–308 [!] (HL 1386)
- r) APF Fondo di Vienna, vol. 8., fol. 1–204; vol. 19, fol. 30–225; vol. 31, fol. 1–377 (HL 1387)
- s) APF Fondo di Vienna, vol. 32, fol. 1–230; vol. 33, fol. 568–740 (1785–1786) (HL 1388)
- t) APF CP vol. 20, fol. 207–215 (1667. december 17.); vol. 21, fol. 24–44 (1667. szeptember 5., Erdély); vol. 23, fol. 1–23 (1674); vol. 29, fol. 602–612 (1689. október 22.); vol. 31, fol. 385–396 (1695. július 11. és 1697. október 3.); vol. 48, fol. 1–74 (1707. július 7.); vol. 100, fol. 1–285 (Micu-Klein fogarasi g.k. püspök 1744–1746) (HL 1389)
- u) APF SOCG vol. 310, fol. 1–416 (HL 1390)

III. MTAKK és MTA Mikrofilmtár

1. Kézirattár

- a) Ms. 5087/12. Vatikáni magyar Legendárium miniatúrái. Fénykép 16 fol. (Rak-sányi A.)
- b) Ms. 656/3, 674 *Analecta*. Vatikáni Codex, Szent László legendájának fényképei (8 db)
- c) Ms. 674, 656 c/*Analecta*. Magyar szentek legendáinak fényképei (12 db) (Várjú Elemér hagyatéka)
- d) Ms. 4822/146–162. Vatikáni Képes Legendárium képei Jakubovich Emil hagyatékában (17 db)
- e) Ms. 10659. Vatikáni könyvtárból codexlapok fényképei, 7–13. sz. (56 db.) Reg. Lat., vol. 257. 316. 317. Vát. Lat., 3548. Ottob. Lat., 74. Barb. Lat., 711; Vát. Lat., 1202. Reg. Lat., 33. Pal. Lat., 497. Ottob. Lat., 1406. Vát. Lat., 5974. 6074. Pal. Lat., 26. Vát. Lat., 4763

2. Mikrofilmtár, mikrofilmek⁴⁴

- a) A-4908/II. ASV Fondo Albani, vol. 197 (Ungheria e Transilvania), fol. 9–35. 66–81. 93. 163–204 (Brenner apát 1707-es küldetésére vonatkozó dokumentumok, 146 felv., 1976.)
- b) D-6800–6822. ASV Collect. vol. 183, fol. 48r–71v (Pápai tizedszedők számadásai, 23 felv.) (+ D-6584)
- c) A-6657/II. ASV Misc., Arm. X, vol. 135. 136. 141 (Rákóczi Ferencsel kapcsolatos levéltári dokumentumok, 90 felv., 1984)
- d) C-1655–1656. ASV AA Arm I–XVIII, n. 1801 (1.2.3.) (10 felv., 1961)
- e) B. 2565/IV. BAV Barb. Lat., vol. 40 (Sallustius, 83 felv., 1972)
- f) B. 2565/V. BAV Barb. Lat., vol. 83 (Terentius, 127 felv., 1972)

⁴⁴ Mikrofilmek (A–B), negatívok (D), kisfilmek (C). A sorrend a mikrofilmtári katalógus szerint.

- g) A-1604/I. BAV Barb. Lat., vol. 168 (Livius, Corvina, 212 felv., 1965)
- h) B-5779/I. BAV Barb. Lat., vol. 3181 (2985) (*Catalogus bibliothecae Fuggerorum*, III felv., 1982.)
- i) B-5779/II. BAV Barb. Lat., vol. 3182 (2986) (265 felv., 1982)
- j) B-5779/IX. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (Barberini bíboros könyvei, 170 felv., 1982)
- k) B-5779/V. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (Fugger-könyvtár, 22 felv., 1982.)
- l) B-5779/VIII. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (*Epitome Scriptorum...* A. de Aquino, 13 felv. 1982)
- m) B-5779/IV. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (Card. Sirleto, libri Greci, 7 felv. 1982) (B-5779/III. VI. VII. *verisimilia*)
- n) B-1932/IV. BAV Borg. Lat., vol. 261 (Paolo Dalmata, 142 felv., 1970)
- o) A-495/I. BAV Borg. pers., vol. 8 (Lex. Pers–Lat., 228 felv., 1960)
- p) A-495/II. BAV Borg. pers., vol. 14 (Lex. Ital–Pers–Turc., 502 felv., 1960)
- q) A-494/II. BAV Borg. pers., vol. 15 (Dict. Lat–Pers., 357 felv., 1960)
- r) B-1142/III–IV. BAV Cod. Capellae Sixtinae, 384–385 (János és Máté passió, 22–32 felv.)
- s) C-1068–1071. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 177, fol. 39–49 (Zrínyi Miklós I. Lipóthoz, 1664. júl. 17, 24 felv., 1959)
- t) C-1205–1206. BAV Vát. Graec., vol. 579, fol. 264–268 (11 felv., 1958)
- u) A-315/VII. BAV Vát. Graec., vol. 1818 (285 felv., 1963)
- v) C-1175. BAV Vát. Graec., vol. 1807 (4 felv., 1958)
- w) C-142. BAV Vát. Graec., vol. 633 (65 felv., 1955)
- x) A-1006/II. C 1826. BAV Urb. Lat., vol. 110 (Missale, Corvina, 244 felv. 1964)
- y) A-2529/III. BAV Chigi misc. IV, vol. 2206 (int. 1) (18 felv., 1980)
- z) B-5792/I–II. BAV Ottob. Lat., vol. 26 és 501 (200 + 242 felv., 1980)
- aa) B-5782/II. BAV Ottob. Lat., vol. 80 (Corvina 248 felv., 1981)
- bb) B-6026/II. BAV Ottob. Lat., vol. 667 (Breviarium Hung., XV. sz., 324 felv., 1983)
- cc) B-4695/I. BAV Ottob. Lat., vol. 905 (Orationes div., 71 felv.)
- dd) B-5782/I. BAV Pal. Lat., vol. 80 (Vetus Test., 203 felv., 1981)
- ee) B-5899/II. BAV Pal. Lat., vol. 460 (Sermones, 103 felv., 1982)
- ff) B-3099/II. BAV Pal. Lat., vol. 701, (Astesanus, Liber form., 414 felv., 1975)
- gg) B-2699/III. BAV Pal. Lat., vol. 1587 (Sydonius Apollinaris, 105 felv., 1973)
- hh) A-256/IV. BAV Pal. Lat., vol. 1986 (Kyeser, Kriegsbuch, 382 felv., 1959)
- ii) C-1067. ASV Segr. Stat., Principi, vol. 87/II (Zrínyi Miklós VII. Sándorhoz, 1664. máj. 21., 3 felv., 1959)
- jj) A-365/V. BAV Reg. Lat., vol. 931 (Husztai Gy., *Descriptio peregrinationis*, 1566, 35 felv., 1963)
- kk) B-4918/II. BAV Reg. Lat., vol. 1532 (Cicero, *Epistulae*, 200 felv. 1980)
- ll) B-1149/II. BAV Reg. Lat., 1715 (Quintillianus, *Declamationes*, Corvina, 79 felv. 1964.)
- mm) B-2572/IV. BAV Reg. Lat., vol. 1886 (Averulinus, *Architectura*, [trad. Bonfini] 175 felv., 1971)
- nn) B-6699/II. BAV Reg. Lat., vol. 1995 (Pius II., *Commentarii*, 617 felv., 1985)

- oo) B-5118/II. BAV Rossiana, vol. 276 (Missale Romanum, 389 felv., 1977)
- pp) B-7507/II. BAV Rossiana, vol. 876 (Minseal, török kézirat, 186 felv., 1991)
- qq) B-1142/II. C-1827. BAV Ross. Lat., vol. 1164 (Missale fratrum min., Corvina, 326 felv., 1964)
- rr) C-1063. BAV Vát. Syr., vol. 52 (2 felv., 1959)
- ss) C-1826. BAV Urb. Lat., vol. 110 (Missale, Corvina, pótlás)
- tt) A-1005/I. C-1823-1824. BAV Urb. Lat., vol. 112 (Breviarium, Corvina, 666 felv., 1964)
- uu) C-1823-1824. BAV Urb. Lat., vol. 112 (pótlás)
- vv) B-2572/III. BAV Urb. Lat., vol. 274 (Ptolemaeus, *Cosmografia*, Vitéz János címerével, 131 felv., 1971)
- ww) B-6699/I. BAV Urb. Lat., vol. 1385 (G. Martius, *Refutatio*, 103 felv., 1985)
- xx) B-1737/I. BAV Vát. Lat., vol. 1951 (Plinius, *Hist. nat.*, 543 felv., 1964)
- yy) B-5792/III. BAV Vát. Lat., vol. 2683 (Galvani, 297 felv., 1980)
- zz) B-4695/III. BAV Vát. Lat., vol. 2847 (J. Pannonius, *Poemata*, 248 felv., 1975)
- aaa) B-7310/IV. BAV Vát. Lat., vol. 3103 (I. Tolhopf, *De motibus*, 34 felv., 1998)
- bbb) A-1006/I. C-1825. BAV Vát. Lat., vol. 3186 (A. Pannonius, *De regiis virt.*, Corvina, 108 felv., 1964)
- ccc) B-5792/IV. BAV Vát. Lat., vol. 3888 (Ae. Silvius, *Hist. de Ratispon. dieta*, 166 felv., 1980)
- ddd) A-363/IV. BAV Vát. Lat., vol. 4354 (Szent Ferenc, *Legenda antiqua*, 156 felv., 1963)
- eee) A-315/I. BAV Vát. Lat., vol. 5268 (Arrianus, *De expeditione*, Corvina, 312 felv., 1958)
- fff) B-4695/II. BAV Vát. Lat., vol. 6557 (Misc. 16. sz., 417 felv.)
- ggg) B-5782/III. B-6026/III. BAV Vát. Lat., vol. 8247 (Breviarium Váradiense, 1460, 320-320 felv., 1981 és 1983)
- bbb) B-2572/I. BAV Vát. pers., vol. 24 (Raimundus, *Ianua*, 100 felv., 1971)
- iii) A-336/III. BAV Vát. pers., vol. 51 (344 felv., 1959)
- jjj) A-494/I. BAV Vát. pers., vol. 55 (368 felv., 1960)
- kkk) B-2572/II. BAV Vát. pers., vol. 58 (120 felv., 1971)
- lll) A-133/III. BAV Vát. pers., vol. 61 (371 felv., 1960)
- mmm) A-254/II. BAV Vát. turc., vol. 40 (P. d. Válla, *Grammatica*, 306 felv., 1959) [+]
- nnn) A-5105/I. Biblioteca Corsiniana (dei Lincei), Cors., vol. 147 (Ae. Silvius, *Commentarii*, 464 felv., 1977)
- ooo) A-2529/II. Bibl. Nazionale (F. Patrici, *Della poetica...*, 390 felv., 1970)
- ppp) A-202/I. Bibl. Angelica (Valentinus de Hung., *Vita S. Pauli*, Venediis, 1511; 67 felv., 1955)

3. Mikrofilmtár, fényképek

D-3161. 3167-3169. Vatikáni missale, XII. századi kódexlapok (üveglemezen)

IV. OSZK Mikrofilmtár

a) FM1/2145. *De scriptis*

b) FM1/1783. Iohannes de Utino, *Világkrónika*

III.
DOKUMENTUMOK⁴⁵

I.

Budapest, 1913. január 22.
Fraknoi Vilmos gróf Zichy Jánoshoz
(MTAKK K 1224/3 – s.k. [fogalmazvány?])

Nagyméltóságú Gróf, Vállás- és Közoktatásügyi M. K. Miniszter Úr!
Abban a meggyőződésben élvén, hogy Róma műemlékei tudományos és művészeti kincsei azt a művelő és nemesítő hatást, amit az emberiségre a múltban gyakoroltak, a jelenben sem veszítették el, továbbá attól az óhajástól vezérelve, hogy az Örök Városban tudományos és művészeti intézetekkel rendelkező művelt nemzetek sorából a magyar ne hiányozzék: ott egyik villa-negyedben két díszes épületet emeltem történetbúvárok, festők és szobrászok befogadására.⁴⁶

Mivel Nagyméltóságod a M. T. Akadémia előterjesztésére Rómában magyar történeti intézet fölállítását határozta el, és fönntartása költségeinek fedezéséről a törvényhozás az 1913-ik évi állami költségvetésben már is gondoskodott: ezen intézet céljaira felajánlom, és ezennel a magyar államnak ajándékozom a Piazza del Policlinico és a Via Falloppio szegletén álló házamat 780 négyszög méter területtel (a beépített telek beszámításával), melyet az ide csatolt fénykép és tervrajz-vázlat fölűntetnek.⁴⁷

Hasonlóképpen felajánlom a jelzett házban levő könyvtáramat (melyet Budapesten levő könyvkészletemmel ki fogok egészíteni) továbbá bútoraimat és egyéb ingóságaimat, melyekből csak Pázmány arczképét, Ligeti egy festményét és két Sévre-lámpát tartok fönn magamnak.

⁴⁵ Az alábbi szűk válogatás közlésének célja kizárólag a tanulmányban foglalt megállapítások illusztrálása. Bizonyos szituációkon keresztül annak az atmoszférának érzékeltetése, amely a vatikáni magyar kutatásoknak a mai viszonyokkal voltaképpen közvetlen kontinuitást alkotó, 1913–1944[1950]-es időszakát jellemezte. A szelekció középpontjában itt is a kutatástörténet – fontosabb történészek levelei, beszámolóí, munkaprogramok – állanak. Jelentőségénél fogva mindazonáltal néhány intézménytörténeti dokumentum közreadása is mellőzhetetlennek látszott (különösen n. 1–2. 4–5. 12. 17). Mivel nem önálló forrásközleményről van szó, kiterjedtebb apparátust nem alkalmazok, a tanulmányban idézett irodalom bőséges támpontot nyújt az egyes rész kérdések tisztázásához. Mivel a tanulmány függelékéről van szó, a dokumentumok jegyzeteiben visszahivatkozásokat csak egy-két kivételes esetben alkalmazok. Az iratokat kisebb igazításoktól eltekintve – pl. magánhangzók hosszúsága, rövidege – a dolgozatomban szereplő idézetekhez hasonlóan az eredeti ortográfiával és interpunkcióval hozom. A különféle korabeli rövidítéseket, főként címekét, megszólításokét (v.b.t.t., nm., tek. stb.) külön nem oldom fel, véleményem szerint, ha valaki esetleg nem tudná, könnyen utána tud járni jelentésüknek.

⁴⁶ E *praeambulum* szinte szószerint megegyezik az 1904-es alapítólevél – dolgozatomban korábban már idézett – tervezetével. Lásd szöveggözeben, a 145. jegyzetnél.

⁴⁷ A mellékletek hiányoznak, megtalálhatók viszont (egy másik szövegvariánssal együtt): OSZK Fol. Hung. 1749.

Erre vonatkozólag a következőket bátorkodom előterjeszteni:

1. A házat az állam tulajdonába bocsátva természetesen nem lehet kifogásom az ellen, hogy azt ha a körülmények követelik, áruba bocsássa, és a befolyó összeget vagy kamatait az intézet céljaira fordítsa. Azonban arra az esetre, ha a kormány valamikor az intézet fönntartásáról lemondana, óhajtom, hogy az érték egyenlő-résben a M. T. Akadémia és a Szent-István Társulat között osztassék föl.

2. Az általam a római *cassa di risparmio* pénzintézetnél az építkezésre felvett és a két épületet terhelő 55 000 líra törlesztéses kölcsön fele részben az államnak aján-dékozott házat terhelje, és a törlesztés járulékot (1726 líra) 1913 január 1-től, szintúgy mint az adót és biztosítási illetményt is az intézet költségvetéséből az állam fedezze.

3. Nyolcz év óta szolgálatomban álló teljesen megbízható kapus *Nicolo Onori* az intézet szolgálatába vétessék föl.

4. Az épület átadásával járó jogi eljárások római ügyvédemre, *Emidio Marconi* úrra (*Via Sistina 27*) a cs. és k. nagykövetség illetőleg főconsulatus felügyelete alatt bízassanak; mivel a szükséges okiratok az ő kezeinél vannak elhelyezve.

Ezek után tiszteletteljesen kérem, hogy ajánlatomat, illetőleg adományomat elfogadni és az adományozási oklevél kiállítása iránt rendelkezni méltóztassék.

Egyébiránt mély tiszteletem kifejezése mellett vagyok Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

Fraknói Vilmos

Budapest 1913 január 22-ikén

2.

Budapest, 1913. március 3.

Ajándékozási szerződés a magyar állam és Fraknói Vilmos között

(MTAKK K 1224/148 – gépelt, hiteles másolat)⁴⁸

Ajándékozási szerződés

Mely egyrésztől a magyar állam nevében *Jankovich Béla* v. b. t. t., vallás- és közok-tatásügyi m. kir. miniszter ..... fia, másrésztől *Fraknói Vilmos Sándor* fia, vá-lasztott püspök, *Szent Jobb-i* apát, nagyváradi latin szertartású kanonok között a következő feltételek alatt kötött.

1. *Fraknói Vilmos*, *Sándor* fia a jelen okirat erejénél fogva 1913. január 1-től kezdődő hatályossággal öröktulajdonul és visszavonhatatlanul odaajándékozta és tényleges bir-tokába bocsátja a magyar államnak egy Rómában létesítendő Magyar Történeti Inté-zet céljaira az Olaszországban, Róma városában fekvő és az ő kizárólagos tulajdonát képező telkét a rajta fölépült házzal és minden berendezéssel együtt, nevezetesen a ház-ban létező könyvtárral, úgyszintén a benne levő összes bútorokkal és minden ingó-

⁴⁸ A szerződés első két pontját országos levéltári példány alapján közli, a többi – az ominózus harma-dik pont kivételével – röviden ismerteti: CSORBA, *A Fraknói-villa*, 121.

ságokkal. Ez a telek az egykori Patrizzi villa területén álló kétemeletes lakóházat körülvéve kerttel foglal magában, amelynek a beépített telek beszámításával kiterjedése 780 négyszög⁴⁹ méter.

A házban létező ingóságok közül egyedül a Pázmány Péter arczképét ábrázoló festményt, aztán a Ligeti magyar festőművész által készített festményt és végre még két darab Sévre-lámpát vesz ki az ajándékozó püspök a jelen szerződésből, mely tárgyakra nézve a saját tulajdonjogát és szabad rendelkezését ezentúlra is korlátlanul fönntartja.

2. A magyar állam a jelen szerződés 1. pontjában körülírt ajándékozást egész terjedelmében ezennel joghatályosan elfogadja.

3. Az ajándékozó püspök megengedi, hogy az 1. pontban körülírt ingatlanra vonatkozólag a korlátlan és kizárólagos tulajdonjog a magyar állam által kijelentett elfogadás alapján ennek nevére teljes és végleges hatályossággal nyilvánkönyvileg átírható legyen. Megengedi továbbá az ajándékozó azt is, hogy a magyar állam az ajándékul kapott telket, házat és azoknak összes berendezési tárgyait bármikor és egyedül a saját független megítélése és elhatározása szerint eladhassa, elidegeníthesse, elcsereélhesse, szóval bármily módon az ingatlant és tartozékait értékesíthesse és aztán ebből az értékesítésből befolyandó összeget fordíthassa a Rómában létesítendő Magyar Történeti Intézet céljaira. Csakis azt köti ki az ajándékozó, mit a megajándékozott magyar állam kötelezőleg elfogad, hogy abban az esetben, ha a magyar állam valamikor ennek a Magyar Történeti Intézetnek Rómában leendő fönntartásáról lemondana, úgy az ingatlan és berendezése, illetőleg az időközben netán eladott teleknek, háznak és berendezési tárgyaknak a befolyt értéke egyenlő fele-fele részben a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Társulat között lesz megosztandó.

4. A magyar állam, mint megajándékozott, ezennel kötelezőleg kijelenti, hogy beleegyezik abba, miszerint a Fraknoi Vilmos püspök által az ajándékozás tárgyát képező telket jelzalogilag terhelőleg a római Cassa di risparmio nevű pénzügyintézet-től fölvett 55 000 líra törlesztéses kölcsöntőke felerészben a jelen szerződés tárgyát képező ingatlant is terhelje, és ebből kifolyólag a magyar állam kötelezi magát arra, hogy a szóban levő jelzalogos kölcsön felerésze után a törlesztési járulékot, vagyis évenként 1726 lírát 1913. január 1-től kezdődőleg a sajátjából fizeti, ezenfölül pedig a magyar állam kötelezi magát arra, hogy az ajándékul kapott ingatlanra eső összes adókat és közterheket, valamint a biztosítás díját is 1913. január 1-től kezdődő hatállyal ugyancsak a sajátjából hordozza.

5. A magyar állam kötelezőleg kijelenti, hogy az ajándékul nyert házban ez idő szerint kapus gyanánt alkalmazott Onori Miklós szolgát a Magyar Történeti Intézet céljaira átveszi és alkalmazza mindaddig, ameddig a nevezett szolgálatát képes tenni.

6. A jelen ajándékozási szerződés kiállításával, hitelesítésével, olasz nyelvre hiteles alakban leendő átfordításával, úgyszintén az okmány alapján a római nyilván-

⁴⁹ Az iratban jellel jelölve.

könyvi hatóságoknál keresztülvendő tulajdonjogi átíratással fölmerülő összes költségeket és jogügyleti illetéket a magyar állam a sajátjából fizeti.

7. A jelen szerződés kiegészítő részét képezi a hozzáfűzött és a szerződő felek által aláírt vázrajz, mely vázrajzon a BMHOE DCB. betűkkel megjelölt 780 négy-szög méter nagyságú terület képezi a jelen szerződés tárgyát.

8. A jelen szerződés két eredeti példányban állíttatott ki, melyek egyike a megajándékozót, a másik a megajándékozottat illeti.

Budapest, 1913. március 3.

3.

Drezda, 1913. november 4.
Fraknói Vilmos Áldásy Antalhoz
 (MTAKK K 1224/5 – s.k.)

Tisztelt Barátom!⁵⁰

Két történeti dolgozatom, amelyek most foglalkoztatnak (Beckensloer élete és Mátyás diplom. érintkezése a Hohenzollern-dynastiával) halaszthatatlanul szükségessé tették, hogy a rendelkezésemre álló anyagot Bécs, Dresda és Berlin levéltáraiban kiegészítsem. Ezzel a munkával november vége előtt alig készülök el.

Ennek következtében a római történeti intézet igazgatóságának alakuló ülésén legnagyobb sajnálatomra nem jelenhetek meg. Habe me excusatum. És légy oly kegyes a bizottság előtt is kimenteni távolléteimet.

Egyébiránt azt hiszem első ülésén a bizottságnak nem lesz más feladata, mint megválasztani az előadót, és mind a bizottság mind az intézet ügyrendje tervezetének elkészítésével vagy az előadót vagy egy kisebb bizottságot bízni meg. Természetesen mindkét esetben készséggel veszek részt a tervezet kidolgozásában.

Nem tartom kizártnak azt, hogy a miniszter megbízottja már az első ülésen az igazgató esetleg a titkár állásának betöltését fogja indítványozni, illetőleg ez ügyben a Miniszternek előterjesztést tegyen.

Ilyen indítvány elfogadását nyomós okok lehetetlenné teszik.

A személyi kérdés elintézése előtt okvetetlenül az állás hatáskörét, az azzal járó teendőket és kötelezettségeket kell megállapítani.

Az intézet költségvetésének elkészítése előtt a tiszteletdíjak iránt nem lehet határozni.

Végre mivel a Miniszterium hozzájárulásával az intézeti házból a bérlő csak február végén fog kivonulni, a kinevezendő egyén csak március folyamán vonulhatna be és tehetne szolgálatot. Igazolhatatlan pazarlás volna tehát, ha ezen időpont előtt részesülne tiszteletdíjban.

⁵⁰ A címzett személyének megállapítása konjekturális.

(Ami a folyó évi dotatióból még fennmaradt, a ház átírásával járó költségek fedezésére sem lesz elegendő, a hiányt én pótolom.)

Bocsásd meg, hogy ezen valószínűleg felesleges fejtegetésekkel untatlak.

Magamat szíves jó indulatodba ajánlva, igaz szeretettel vagyok

Kész szolgálád

Fraknói Vilmos

Amennyiben a Beatrix-féle berlini levelek lemásolása iránt nem intézkedtél, amit a levéltárban megtudok, gondoskodni fogok a lemásoltatásukról.

4.

A Római Magyar Történeti Intézet házirendje (1914)

(MTAKK Ms. K 1591/2; K 1224/75 – gépelt tisztázat)⁵¹

I.

Házi - Rend

1. Minden r. tag tagsági voltát egy, a Római Magyar Történeti Intézetnek tud. akadémiai bizottsága Elnökétől kiállított olasz-nyelvű igazolvánnyal igazolja. Igazolása után ezt az igazolványt az Intézet helybeli vezetője a maga részéről is aláírja s pecséttel látja el. Ez az igazolvány a r. tagot feljogosítja, hogy az intézet épületében lakhassék, de egyúttal kötelezi, hogy az Intézet Házi Rendjének magát alávesse.

2. A Római M. Tört.-i Intézet nő- és rendkívüli, továbbá a nejükkel együtt Rómában tartózkodó r. tagok az Intézet épületében nem lakhatnak.

3. Minden intézeti r. tag a szobájában lévő bútorokról és az intézet tulajdonát tevő egyéb ingóságokról leltárt kap; ez ingóságok átvételét elismeri; kárt vagy hiányt azonnal bejelenti a szolgának s a hiányzók megtérítéséről, a kár javításáról kielégítő módon gondoskodik.

4. Minden intézeti r. tag tiszteletben tartja az intézeti háznak komoly hivatásával járó rendeltetését; ehhez képes tisztelettel viseltetik a vezetőség iránt, udvarias magatartást tanúsít tagtársai iránt; az intézet házában a maga részéről kizártnak tart mindennemű tivornyát és zajos mulatságot, s tudományos törekvéseinek ethikai jellegéből kifolyólag kerül mindent, ami erkölcsi nézőpontból az intézeti házban megütközésre adhatna alkalmat s az Intézet hírnevének árthatna. Az e pont ellen vétő r. tag viselkedését az intézet helybeli vezetője egyszeri figyelmeztetés után köteles az akadémiai Bizottság tudomására hozni.

5. Minden, az épületben lakó r. tag kapukulcsot, lépcsőházi és emeleti bejárati kulcsot kap. Az Intézetből való kiköltözése alkalmából e kulcsokat az intézet szolgájának kézbesíteni tartozik.

⁵¹ Utóbbi lelőhelyen – mely a titkár szintén közlésre kerülő feladatait is tartalmazza – megtalálható egy kézírásos, töredékes változat is.

6. A takarítást, ruha- és cipőtisztítást minden r. tag a szolgától pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül (napjában egyszer) igényelheti. De d.e. ½ 10–12-ig módot nyújt a szolgának szobája kitakaríttatására.

7. Az ágyneműnek kéthetenként való mosását és mángorolását, tov. a törülközőkét és az ablakfüggönyöcskéket az int.-i r. tag a maga költségén végezteti.

8. Villanyvilágításért a földszinti lakás birtokolója havi 8 lírát fizet a téli hónapokban (nov.–febr.) az Intézet vezetőségének, a r. tagok havi 3 lírát, a szolgál havi 2 lírát; a nyári hónapokban (márc.–jún.; okt.) 4, ill. 2, ill. 1 lírát. De az intézet vezetősége fenntartja magának a jogot aránytalanul nagy villanyfogyasztás esetén az egész vonalon a járulékokat megfelelő arányos elosztással fölemelni.

9. A reggeli I. étkezésre vonatkozólag meg van engedve minden bennlakónak, hogy az intézeti szolgálával megfelelő egyezsége lépjen. Ez a reggeli azonban 9 óránál későbbben csak a bennlakó esetleges betegsége esetén tállalható.

10. Úgy az ebédet, mint a vacsorát illetőleg az intézeti szolgálával egyezséget kötni nem lehet és nem szabad; kivételnek csak könnyebb betegség esetén, legfeljebb 10 napi időtartamra van helye.

11. Gyógyításra 10 napnál hosszabb ideig szoruló, vagy pedig fertőző, ill. ragályos betegség esetén a R.M.T.I vezetője – orvosi szakvéleményre – a beteg r. tagnak kórházba való szállítását eszközölheti.

12. Zene az intézeti házban 9 óra után csak elvétve és előre bejelentett napokon van megengedve.⁵²

II.

Könyvtári Rend

1. Az int. könyvtárát r. és rdk. tagok mindennap (kivéve vasár és ünnepnap d.u.-át) d.e.-i 10–1-ig és d.u. 4–7-ig használhatják.

2. A könyvtári rendet mindenki, aki a könyvgyűjteményt tanulmányainak hasznára fordítja, magára nézve kötelezőnek tartja.

3. A könyvtárban a dohányzás, valamint a hangos beszéd tiltva van; tilos a könyvtárban a padlóra köpni.

4. Aki a könyvet polcáról leveszi, tartozik azt használat után s ki nem kölcsönzés esetén ugyanarra a helyre megint visszatenni, ahonnan levette.

5. Aki könyvet a könyvtárból szobájába akar vinni, sajátkezűleg bejegyzí az ú.n. Kikölcsönző-Naplóba s este 6–7 között bejelenti az Intézet könyvtári teendőit végző tisztviselőnek vagy helyettesének. Aki könyvet az intézeti házon kívüli lakásába visz, térítvényt ad. Tíz munkánál többet a könyvtárból egy időben kikölcsönözni nem szabad. Könyvek, melyeken e tilalom olvasható: „Ki nem kölcsönözhető”, a könyvtárteremből el nem vihetők. Az okt. végéig kölcsönvett könyvek jan. végéig, a dec. 1-től kölcsönvett könyvek márc. 30-ig, a márc. hó 1-től kölcsönvettek jún. 20-ig szolgáltatandók vissza.

⁵² Az egyik példányon kézzel a margóra írva: „Feleségem miatt.”

6. Az elveszett vagy megrongált kéziratért, nyomtatványért, vagy fényképért az Intézetet kártérítés illeti, melyet az Intézet vezetője állapít meg az eredeti, ill. az appretialható érték nagyságában. A vezetőség kéri a könyvek használóit, hogy magukban a könyvekben fölösleges bejegyzéseket, ill. aláhúzásokat ne eszközöljenek.

7. Az Intézet vezetője jól indokolt esetekben a rdk.-i tagoktól a könyvtár látogatásának engedélyét megvonhatja.

8. A könyvtár minden esztendőben porolás és takarítás céljából (jan., ill. jún.-ban) zárva van egy-egy hétig.

III.

Az intézeti szolga (portiere) teendői

1. Az intézeti sz. az Intézet I. emeletén lévő 1. sz.-ú szobán kívül az alagsor kisebbik konyháját, s az e konyha mellett fekvő alagsori sarokszobát lakhatja.

2. Az int.-i sz. r. 8–12 és d.u. 4–7-ig az intézet épületében, főleg az I. emeleten tartozik tartózkodni vasár- és ünnepnap délutánjainak kivételével.

3. Teendői közé tartozik:

a) Teljesíteni azokat a járatokat és eljárni azokban a megbízásokban, melyeket a helybeli vezető az int. érdekében ad.

b) Takarítani a vezetőség hivatalos helyiségeit, az ösztöndíjasok szobáit, a könyvtártermet s folyosóit; a lépcsőházat s a feljáró lépcsőt kiséperni; azonkívül a szükséghez képest a kertnek a fölépcsőhöz vezető útját a falevelektől tisztára seperni.

c) Idegeneknek kaput nyitni tartozik s kérdést intézni kívánságuk iránt.

d) A házi szemét eltávolítását gondja közé venni.

e) Az ösztöndíjas tagoknak ruháit és cipőit télen r. 7 1/2, nyáron 7 óráig tisztítani.

f) Könyvek hordozásában a vezetőség szolgálatára állani.

g) Jan. végén, valamint jún. második felében a könyvek porolásánál és rendezésénél segídeni.

4. Villanyvilágítás fejében a téli hónapokban (nov.–febr.) 2 lírát, a nyáriakban 1 lírát fizet az Int. pénztárába. Ha az egész Int. számára, aránytalan villanyfogyasztás esetén, nagyobb kulcs rovandó ki, a kirozásban megfelelő arányban a szolga is részesedik.

5. A szolga úgy a vezetőséggel szemben, mint az ösztöndíjasokkal szemben is tiszteletteljes magaviseletet tanúsít. Jogos panaszokat írásban terjeszt be a vezetőség útján a R.M.T.I. ak.-i Bizottsághoz.

6. A szolgát a Házi Rendnek mindazon rendelkezései kötelezik, amelyet akár az egészség, akár az erkölcs, akár pedig az intézet rendeltetéséből folyó követelmények javasolnak.

7. A szolga az ösztöndíjasoknak reggelit adhat, ebédet és vacsorát azonban csak (könnyű) betegségük esetén.

8. A szolga állása legalább egy hónappal előbb mondható csak fel.

A R.M.T.I. tud. akad.-i Bizottsága

5.

*A Római Magyar Történelmi Intézet
titkárának feladatai (1914)*(MTAKK K 1224/75 – gépelt tiszttázat)⁵³

Az intézet titkárának hatásköre egyfelől az intézet szellemi vezetésében, másfelől az adminisztratív ténykedésben nyilvánul meg. Ehhez képest

1.§. Közbenjár, hogy az intézet tagjainak az olaszországi könyvtárak és levéltárak, múzeumok és gyűjtemények használatát az illető intézetek megengedjék.

2.§. Segítségére van az intézet tagjainak tanulmányaikban abban a terjedelemben, melyet saját szakmája felölel. Tudományos kutatásaikban a szükséges útbaigazításokat megadja.

3.§. Meggyőződést szerez havonként az intézeti tagok által végzendő munkálatok előrehaladásáról, az intézet működéséről és az egyes tagok által végzett munkálatokról minden munkaév végén a Bizottság elé jelentést terjeszt. Az egyes tagok által az intézet részére végzett tudományos kutatások eredményeit, oklevélkivonatokat, másolatokat, jegyzeteket stb. átveszi és megőrzi. Gondoskodik az intézet részére végzendő másolatok elkészítéséről.

4.§. Felügyel az intézeti épület jókarban tartására; a szükséges átalakítási és javítási munkálatokra, az intézet felszerelésére és bútorzatára nézve javaslatokat tesz. Őrködik az intézet házirendjének betartása felett. Fizeti – amennyiben a Bizottság másképp nem intézkedik – az adót, biztosítási, világítási és vízdíjat, gondoskodik az épület tisztogatásáról, fűtéséről stb. Láttamozza az intézet ösztöndíjas tagjainak hátrálékos ösztöndíjáról szóló nyugtáit. Rendelkezik az intézet szolgálójával, kifizeti annak illetményeit, illetve – ha erre nézve a Bizottság részéről külön intézkedés történik – annak nyugtáit láttamozza.

Az intézeti házra zászlót tűzet a Bizottság által meghatározott napokon.

5. §. Az intézeti könyvtár kezelését végzi. A beszerzendő könyvek tekintetében javaslatot tesz.

6. §. A titkár az intézetet minden rendbeli olasz hatósággal szemben képviseli. Hivatalos címe: Segretario dell'Istituto Ungherese di Studi Storici.

7. §. A titkár az október 1-től június 30-ig terjedő munkaidőben Rómában tartózkodik. Július, augusztus és szeptember havában szabadságot élvez, mely idő alatt nem köteles Rómában tartózkodni. Karácsony és húsvét táján, indokolt folyamodványára a Bizottság elnökétől 3, illetve 2 heti szabadságban részesülhet. Ha a Bizottság elnöke a titkárt az októbertől június végéig terjedő munkaidőben Budapestre szólítja, az esetben utazási költségei megtérítetnek.

8. §. A titkár előterjesztéseit a Bizottság elnökéhez intézi.

9. §. Az intézet igazgatói tisztségének tényleges betöltése esetén a titkár hatásköre újabb megállapítást nyer.

⁵³ Fogalmazványa uo.

6.

Budapest, 1914. május 18.

*A MTA Római Történeti Bizottsága ülésének jegyzőkönyvéből
(részletek)*

(MTAKK K 1591/3 – tiszttázat, előadó Áldásy Antal)

7. Kuzsinszky Bálint és Némethy Géza biz. tagok, az utóbbi a távollévő Hegedűs István biz. tag nevében is kijelenti, hogy ők az intézetbe kiküldendő archaeologist és classica-philologist illetően első sorban tanulmányaikat végzett egyetemi hallgatókra gondoltak, akiknek ily módon alkalom nyílnék arra, hogy tanulmányaikat Rómában, illetve Olaszországban folytathassák és befejezhessék. Ennek megfelelőleg mint archaeologist Paulovics Istvánt, mint classica-philologist pedig Moravcsik Gyulát hozzák javaslatba, kik mindketten végzett bölcsészethallgatók, most állanak bölcsészettudori szigorlataik előtt, akiknek képzettségéről mint tanáraik csak elismeréssel nyilatkozhatnak.

Berzeviczy Albert elnök erre vonatkozólag megjegyzi, hogy mindenekelőtt tisztázandó volna az az elvi kérdés, vajon az intézetbe kiküldhető-e olyanok, akik tanulmányaikat csak most fejezték be, tehát a tudományos kutatás terén még úgyszólván kezdők s újonczok. Maga részéről azt hiszi, hogy az intézet tudományos színvonalának érdekében oda oly szakférfiak volnának küldendőek, akik a tudományos kutatás terén már bizonyos működést fejtettek ki, nem pedig olyanok, akik csak most lépnek a tudományos kutatás terére. Némethy Géza megjegyzi, hogy ezt az elvet talán bajosan lehet a maga egész szigorában keresztülvinni. Fiatal, kezdő szakemberek részére kétségkívül megbecsülhetetlen előny, ha egyetemi tanulmányaik befejezte után hosszabb ideig tartózkodhatnak külföldön és ott szaktanulmányaikat folytathatják. Azonkívül a legtöbb esetben az egyetemi évek befejezte után az illető nagyobb mértékben rendelkezik szabad idővel, minthogy állásban még nincsen. Fraknói Vilmos csatlakozik az elnök nézetéhez és felveti azt a kérdést, vajon nem volna-e lehetséges a javaslatban hozottakat ez egyetem részéről külföldi tanulmányi ösztöndíjra ajánlani, minthogy a bölcsészeti karnak valószínűleg épp úgy mint a theologiai karnak e célra bizonyos összeg rendelkezésére áll? Fejérpataky László erre nézve megjegyzi, hogy ily célra a bölcsészeti karnak külön alap nem áll rendelkezésére. Az állami költségvetésbe ily célra van ugyan egy egységes összeg felvéve, azonban ebből a budapesti és kolozsvári egyetem különböző karai részesednek. Csatlakozik szintén az elnök nézetéhez azzal, hogy a miniszternek a szóba hozottak különös figyelmébe volnának ajánlandók, hogy nyújtson nekik módot a miniszter arra, hogy külföldi tanulmányokat folytathassanak.

A kérdéshez Plósz Sándor, Heinrich Gusztáv és Gopcsa László biz. tagok ily értelemben hozzászólva elnök kimondja a Bizottság határozatát, hogy az intézetbe kezdők kiküldését nem tartja megfelelőnek. Ehhez képest konstatálva azt, hogy a rendelkezésre álló állami és Fraknói-féle ösztöndíjak közül négy már be van töltve és így csak egy hely van még üresedésben, ennek betöltésére nézve az archaeologiai

vagy classica philologiai szakok képviselői részéről a legközelebbi ülésre újabb javaslatot vár. Egyúttal a Bizottság elhatározza, hogy a szóbahozott Paulovics Istvánra, Moravcsik Gyulára⁵⁴ és Wilde Jánosra a minister figyelmét külön fel fogja hívni, kérve őt, hogy nyújtana nekik módot arra, hogy tanulmányaikat külföldön folytathassák.

8. Az ösztöndíjasok által végzendő munkálatokra nézve előadó jelenti, hogy a Bizottság történész tagjai átvizsgálták azokat a másolatokat és jegyzeteket, melyek részben a Monumenta Vaticana részére készültek, azok tulajdonát képezik, de a Bizottság rendelkezésére állanak, részben pedig a Fraknoi Vilmos püspök és mások által Rómában végzett kutatások eredményeit foglalják magukban. Ebben az anyagban majdnem sajtókész állapotban megvannak a VI. Kelemen és VI. Ince pápák supplicatio-registereiből vett másolatok, amelyeknek összevetése az eredetiekkel, jegyzetekkel való ellátása és kiadásra való előkészítése volna első sorban eszközlendő. Kiegészítendő lesz ez az anyag a vatikáni levéltárnak VI. Kelemen és VI. Ince pápák idejéből származó egyéb anyagával. E munkálatok elvégzésével Dr. Eckhardt Ferenczet javasolja megbízni, aki épp a pápai diplomatikával foglalkozott behatóbban. A rendszeres kutatást a XV. századdal, V. Márton pápa idejével kellene megkezdeni és successive átkutatni a vatikáni levéltárnak e századbeli anyagát, mely munkában az említett jegyzetek támpontul és útbaigazításul fognak szolgálhatni. E munkával Dr. Divéky Adorján és Dr. Főgel József volnának megbízandók, kik mindketten a XV. század történetével részletesebben foglalkoztak. Azt, hogy a kettő közül melyik hol kezdje meg a kutatást, a kettővel történt közös megállapodás fogná megállapítani. Ezenkívül szükséges leendő a XIV. századnak még teljesen át nem kutatott anyagát XXII. János pápa idejétől kezdve, valamint az Instrumenta Miscellanea anyagát átkutatni. E munka három ösztöndíjas között megosztandó volna. Előadó továbbá a Bizottság hozzájárulását kéri ahhoz, hogy Dr. Divéky Adorján az általa a magyar–lengyel érintkezésekre és összeköttetésekre vonatkozó tanulmányait különösen a kereskedelmi összeköttetéseket, Dr. Főgel József pedig a humanistikus korra vonatkozó tanulmányait és kutatásait folytathassa és amennyiben ezek érdekében szükségesnek mutatkozik, Rómán kívül más olasz levéltárakban is kutathassanak. Jelenti továbbá, hogy Dr. Angyal Dávid [*a Forster-Scitovszky ösztöndíjjal*] Bethlen Gábor korára vonatkozólag fog levéltári kutatásokat végezni. [...]

9. Báró Forster Gyula jelenti, hogy Dr. Gerevich Tibor a barokk festészetet óhajtja tanulmányozni levéltári kutatásokkal kapcsolatosan a pápai udvarnál működött barokk festőkre vonatkozólag, továbbá a Vatikánban őrzött bolognai co-

⁵⁴ Moravcsik végül mégiscsak megkapta a kért ösztöndíjat, mivel a helyére kiválasztott Láng Nándor debreceni egyetemi tanári kinevezése miatt visszalépett. Ezt részben ő maga említi 1926. március 22-ei újabb – sikeres, és végre a kijutást is lehetővé tevő – folyamodványában. (MTAKK K 1224/166; vö. még AÉ 26 [1915] 279.) Így válik egyébként érthetővé, hogy szibériai hadifogságában miért éppen a Római Magyar Történelmi Intézet könyvtárából kért magának hasznos olvasnivalót. (Uo., K 1224/104–105.)

dexek feldolgozását és a régi magyar ötvösség olasz kapcsolatait kívánja kutatni, kiegészítő kutatások végzésével a bolognai állami levéltárban.⁵⁵

A Bizottság ehhez a munkatervhez hozzájárul.

10. Fraknói Vilmos a munkaidő tekintetében kimondatni kéri, hogy az intézeti munkaév, minthogy a római levéltárak október 1-vel nyílnak meg a kutatók előtt és június végén záródnak, október 1-től június 30-ig tart.

7.

Budapest, 1926. március 27.

Lukcsics Pál kutatási beszámolója.

(MTAKK K 1224/167 – s.k.)

1. Megbízásom értelmében összeállítottam V. Márton pápa magyar vonatkozású okmánytárát. E célból a Reg. Supplicationum sorozat 101–208 kötetét, melyek közül azonban 14 kötet nem adatott ki, mivel azok romlott állapotban vannak, átnéztem s a bennük talált magyar vonatkozású okmányokat részben magam lemásoltam, részben pedig lemásoltattam. Ugyanazon célból átnéztem a Regesta Lateranenses [!] V. Márton idejére eső köteteit, és pedig a vol. 191–301-ig. A Regesta Vaticana ide vonatkozó köteteknek magyar anyagát Theiner már kiadta s így egyelőre szükségtelennek tartottam, hogy azokat újból átvizsgáljam. A számadási könyvek e korra vonatkozó aktáit Dr. Lukcsics József évekkal ezelőtt lemásolta, tehát azok összegyűjtésétől is eltekintettem. Az így összegyűlt anyagból V. Márton uralkodása 12-ik évének magyar anyagát bemutatom. Ami a fenti okmányok kiadását illeti véleményem az, hogy a latinul s magyarul szóló előszó után, mely a supplicatiók lényegeiről tárgyal, a lehető legrövidebb regestákban közöltessenek az egyes okmányok (Lásd a mellékelt példákat.)

2. A fenti megbízáson kívül saját kezdeményezésemből kifolyólag átnéztem a Bibl. Casanatense könyvtár anyagát magyar vonatkozás szempontjából. A már ismerteken kívül lényeges dolgot nem találtam.

3. A vatikáni levéltár Instr. Misc. csoportját, az 1–5450-ig számig [!] átnéztem és a magyar vonatkozású okmányok regesztáit lemásoltam.

4. A vatikáni kéziratár cod. Vat. lat.^{no} 6970 darabját, mely a Lucius által ismerttetett és a Fraknói által évtizedeken keresztül keresett magyar krónikát tartalmazza, lemásoltam. Ennek kapcsán és főleg a magyar krónika más kéziratái alapján bebizonyíthatónak vélem, hogy a dubniczi krónikát a budai krónika eredeti kézírata után másolták.

5. Egyéb jelentéktelen kutatások után, mint például a II. Rákóczi Ferencre és fiaira vonatkozó okmányok átnézése stb. s amelyek még kiegészítésre szorulnak,

⁵⁵ Ugyancsak művészettörténettel foglalkozott volna az utolsónak kijelölt ösztöndíjas, Ferdényi Kálmán nagyváradi teológiai tanár, aki a Szent István Társulat Fraknói-féle ösztöndíját nyerte el. AÉ 26 (1915) 281.

be kell számolnom bolognai kutatásomról is. Bolognában az állami levéltár több osztálya tartalmaz magyar anyagot. A városhoz intézett levelek között találtam Mátyás király 2 levelét és Janus Pannoniusnak Velencéből írt levelét. Ez utóbbi levél egyetlen írásos dokumentuma J. P. ottani tartózkodásának. A várostól küldött levelek registereiben csak egy magyar vonatkozásút találtam, Mátyás egyik levelére adott válaszát.

Sokkal fontosabb azonban a XIV. századi történelmünket illetőleg az ottani Libri degli Stipendiarii sorozat. Az ebben szereplő magyar zsoldosok jegyzékét lemásoltam. Ennek kiegészítéseit, vagyis a „Magyar zsoldosok Itáliában a XIV. században” című munkámhoz az anyag-gyűjtést a nyáron folytatom, mikor is a vatikáni levéltár XIV. századi Introitus et Exitusait e célból átnézem, valamint a luccai, firenzei és anconai levéltárak ezirányú anyagát is átvizsgálom.

A bolognai magyar diákok jegyzékének összeállítása céljából a Fraknoi által már átnézett jegyzéket, mely a bolognai áll. levéltárban van, kiegészítés céljából átnéztem, továbbiakban az ottani érseki levéltárban kell kutatnom. Evvel kapcsolatban meg kell említenem, hogy a bolognai volt magyar kollégium ebédlőjének magyar vonatkozású freskóit lefotografáltattam és magának a kollégium történetnek megírását is célul tűztem ki. Erre anyagot Bolognában találtam, de sok van a zágrábi kápt. levéltárban és az akadémia könyvtárában is.

A bolognai egyet. könyvtár 634. sz. latin codexét is, melyet Marsigli a budai vár visszafoglalásakor talált meg, lemásoltam, mivel az az esztergomi káptalan üléseinek eredeti jegyzőkönyve az 1500–1527-es évekből.

Bp. [1]926 III. 27.

Dr. Lukcsics Pál

8.

Budapest, 1926. április 23.

Áldásy Antal és Kollányi Ferenc lektori jelentése

Lukcsics Pál könyvéről

(MTAKK K 1224/168 – eredeti, s.k. aláírásokkal)⁵⁶

Tisztelt Bizottság!

A Dr. Lukcsics Pál által római tartózkodása alatt összegyűjtött V. Márton pápától származó supplicatio anyag kiadása tekintetében véleményünk a következő.

Tekintettel egyrészt arra, hogy a supplicatio szövegei jórészt azonos formulákat tartalmaznak, másrészt arra, hogy a mai pénzügyi viszonyok mellett az oklevéltárak kiadásánál is minél nagyobb takarékoság van javallva, magunk részéről is helyesnek tartjuk a Dr. Lukcsics Pál által proponált módszert, hogy t.i. a supplicatio csak regestákban adassanak. A regestákat latin nyelven véljük megszerkesz-

⁵⁶ A szöveg Áldásy Antal kézírása.

tendőknek, ami, tekintettel a supplicatiók formulás voltára sokkal célszerűbb, mint a magyar nyelven való közlés, miután a latinban a formulákra nézve megállapodott és bevált rövidítések alkalmazhatók. A regestákban megfelelő rövidítések volnának alkalmazandók, miáltal helyet és költséget takaríthatunk meg. A kiadvány formájára a mellékelt néhány regesta adna felvilágosítást. A rövidítések tekintetében az Arnold-féle Repertorium Germanicum I. kötete⁵⁷ ad tájékoztatást, amely különösen is mintául szolgálhat a mi kiadványunknak.

A kötet bevezetésében célszerűnek tartanánk egy rövid áttekintő ismertetést a supplicatio gyakorlatáról, a regestakötetek diplomatikai leírásáról, valamint a kötet anyagának összefoglaló ismertetését is kívánatosnak tartjuk.

Megjegyezzük, hogy az esetben, ha a supplicatiók tartalma azt indokolttá teszi, a teljes szöveg közlését megengedhetőnek tartjuk. Ez a nyomdai költségeket nem növelné erősebben, mert, ahogy mi az anyagot ismerjük, ilyen darabok nem fognak nagyobb számban az anyagban előfordulni.

A regesták közlése chronologikus sorrendben történnék s azok folyó számmal utánna ellátandók.⁵⁸

Budapest 1926 április 23-án

Kollányi Ferenc   Áldásy Antal

⁵⁷ *Repertorium Germanicum. Regesten aus den päpstlichen Archiven zur Geschichte des Deutschen Reichs und seiner Territorien im XIV. und XV. Jahrhundert*, hrsg. v. ROBERT ARNOLD, Berlin 1897.

⁵⁸ A Bizottság 1926. március 27-ei ülésén olvasták fel Lukcsics jelentését, miszerint elkészült V. Márton szupplikációinak feldolgozásával, majd ekkor adták ki a kiadási kérelemmel ellátott kéziratot ellenőrzésre, először csak Kollányinak. (MTAKK K 1591/33.) A bírálóban foglaltakat az akadémikusok már május 14-én teljes egészében elfogadták, s meghagyták Lukcsicsnak a kért bevezetés elkészítését, továbbá hogy az anyagot a javasolt szempontok szerint rendezze végleges formában sajtó alá. Feladatával a szerző két év múltán készült el. Áldásy a véleményezése szerint az előírtak alapján átdolgozott munkát 1928. április 16-án mutatta be, amelyet az akadémikusok újabb felülvizsgálatra Kollányihoz utaltak, s jóváhagyása esetén hozzájárultak a kiadás engedélyezéséhez. (K 1591/37.) A kötet megjelenése mindezek után bizonyíthatóan pénzügyi okok miatt várattatott magára. A Bizottság 1929. május 28-ai ülésén újból megerősítette a mű kiadhatóságáról hozott döntését, ám végrehajtását felfüggesztette addig az időpontig, amíg a Minisztérium jóváhagyása meg nem születik arról, hogy a Fraknoi-villa – ekkor még csak reménybeli – bérjévedelme tudományos célokra fordítható. (K 1591/40.) 1929. július 4-én Klebelsberg azt kérte Berzeviczytól, hogy mivel még a Fraknoi-villa kiadása nem sikerült (egyéb forrás pedig továbbra sem állt rendelkezésre), halasszák el Lukcsics munkájának kiadását. (MTAKK K 1224/191.) Berzeviczy értesülve Tóth László április 2-ai, Áldásynak küldött részletes beszámolójából a bérbeadásról, 1930. április 29-én megsürgette Gerevichnél a pénz átutaltatását, hogy a Bizottság határozata értelmében ebből tudják fedezni a nyomdaköltségeket. Két nap múlva az akadémikusok is áldásukat adták Áldásy előterjesztésére, hogy mihamihelyen az első 10 000 lírás részlet befut, nyomdába küldjék a kéziratot. (K 1224/193 és 196; K 1591/41.) Párhuzamosan elkezdték a nyomdai árajánlatok bekérését, amit a fedezet novemberi beérkezése miatt a következő év elején megismételtek. Végül a Franklin 1931. január 28-ai ajánlatát fogadták el, aminek végösszege – az egyes tételeket összeadva – 500 példány/2530 pengőre rúgott. Mindazonáltal a tényleges költségek ennél többet tettek ki, hiszen a Bizottság Áldásy halála után konstataulta, hogy a teljes ár kifizetésére még nem került sor, s haladéktalanul intézkedett 2995,96 pengő átutaltatásáról. (Uo. K 1224/203 és 226; K 1591/[48] [1933. márc. 29.]) – Láthatjuk, Gerevichnek a 297. jegyzetben idézett 1926. évi megállapítása, miszerint Lukcsics gyűjtése már sajtó alatt van, az önigazoló igazgató – korántsem egyetlen – túlzása volt.

9.

*Debrecen, 1926. május 8.
Iványi Béla ösztöndíjkérelme
(MTAKK K 1224/167 – s.k.)*

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Uram!

Budapest székesfőváros 1912-ben Dr. Csánki Dezső vezetése mellett megindította a kútfőinek kiadására vonatkozó előmunkálatokat, amelyek már befejezést is nyertek volna, ha a forradalmakkal bekövetkezett országomlás közbe nem jön.

1918-tól máig a munka szünetelt és csak a jelen év tavaszán sikerült Dr. Csánki Dezső Őméltóságának a székesfőváros tanácsánál kieszközölni a munkálatoknak újra való megindítását. A római egyházi és világi levéltárakban lévő idevágó anyag összegyűjtésével Dr. Csánki őméltósága engem bízván meg, mély tisztelettel azzal a kérelemmel fordulok Nagyméltóságodhoz, kegyeskedjék nekem 1927. január hó elejétől kezdve egészen július hó 15-ig, illetve addig, amíg a római levéltárak a nyári szünet alkalmával bezárulnak, a római Magyar Történelmi Intézetben lakást, és valami stipendiumot engedélyezni.

Végül legyen szabad még tisztelettel megemlíteni, hogy a Budapest történetére vonatkozó anyagon kívül, vagy mellett, szeretnék kutatásokat végezni egy régi témám, az asylum jog, továbbá az V. Pius, illetve V. Sixtus pápák által felállított Congregatio indicis (librorum prohibitorum) magyarországi vonatkozású anyagát illetőleg.

Kérelmem megújítása mellett maradtam
Nagyméltóságodnak
Alázatos szolgája,

Dr. Iványi Béla egyetemi tanár

Debrecen, 1926 május 8.

Nagyméltóságú Gróf Klebelsberg Kúnó [!/] m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úrnak Budapest

10.

*Veszprém, 1928. február 19.
Lukcsics József Áldásy Antalhoz
(MTAKK K 1224/179 – s.k.)*

Kedves jó Barátom!⁵⁹

Már 24 év óta fekszenek íróasztalomban a pápai cameralis könyvekből összegyűjtött középkori magyarországi adataim, amelyek főképp az egyházi archontológiára vetnek új világot. Sajátos okok miatt eddig nem lettek kiadva. Most, miután elkészítettem sajtó alá ezt a gyűjteményemet, mély tisztelettel és szeretettel bemutatom Neked.

⁵⁹ A megszólítás felett a kora újkori levélírói hagyomány szerint † áll.

Ha ez az adattár érdemes a nyomdafestékre, megjelenhetnék a római magyar történelmi intézet kiadványaként. Ha pedig nem lehetne kiadni, méltóztassál – kérek – visszaküldeni Németh János, a Szent-István-Társulat altiszteje útján, akivel kéziratomat bátorkodom elszállíttatni.⁶⁰

A korrektúrát természetesen én végezném, annál is inkább, mert a bevezetést ezután kellene összeállítanom, amely a pápai cameralis könyvek ismertetése lenne.

Lekötelező szíves fáradozásodat hálásan köszönve, vagyok sokszoros tisztelettel és szeretettel

Régi készsleges híved

Lukcsics József

Vészprém, 1928. II. 19.

II.

Budapest, 1928. november 29.

gróf Klebelsberg Kuno Berzeviczy Alberthez

(MTAKK K 1224/181–182 – gépelt; másolat, illetve eredeti, utóbbi s.k. aláírással)

Másolat 47526/1928/IV. szám

Folyó évi június hó 14-én 984. sz. alatt kelt nagybecsű iratára van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy az 1928/29. évre szóló állami költségvetésben a Római Magyar Történelmi Intézet költségei a „Tudományos és diákjóléti célok támogatása” címmel a 3. rovaton a római Collegium Hungaricum fenntartására szánt javadalomban bennfoglaltatnak és így nincs módomban a Történelmi Intézet költségvetését külön tárgyalni.⁶¹

A római Collegium Hungaricum 1928/29. évre szóló költségvetését egyidejűleg megállapítottam és azt szíves tudomásul Nagyméltóságodnak is van szerencsém megküldeni. A Történelmi Intézet részére készített költségvetési előirányzat tervezetében foglaltakat a rendelkezésre álló fedezet mérvéhez képest természetesen a legmesszebbmenőleg figyelembe óhajtottam venni.

⁶⁰ A Bizottság 1928. április 26-án tárgyalta a régi Fraknoi-intézet tagjának kérelmét: „előadó bemutatja dr. Lukcsics József apátkanonok úr kéziratát, mely a pápai számadáskönyveknek 1297–1536-ig terjedő magyarországi anyagát foglalja magában, melyet a bizottságnak kiadás céljából beküld.” Az akadémikusok bár egyhangúlag támogatták kiadatását, ugyanakkor szükségesnek látták, hogy Kollányi bírálatot készítsen róla. MTAKK K 1591/37. A vélemény nem lehetett kétséges, az 1931. eleji munkaterv „csupán” az anyagi viszonyoktól tette függővé – soha be nem következő – megjelentetését. Lásd még a 7. és 19. sz. iratokat.

⁶¹ Az akadémikusok 1928. december 17-én vették tudomásul a miniszteri döntést, melynek alkalmi elfogadását segítette, hogy vélhetően előzetes tervezetük figyelembe vételével a 4 000 000 líra keretből 15 000 a Történelmi Intézet kiadványaira, 20 000 pedig kutatásokra, speciális tanulmányokra lett előirányozva. MTAKK K 1591/39. Ezt követően azonban sikerült kivívniuk, hogy ha önállóan nem is, a RMA-n belül egy kompakt és általuk jóváhagyandó költségvetést különítsenek el az Intézet számára. Lásd még a 17. és 18. iratokat jegyzeteikkel.

Budapest, 1928. évi november hó 29.

Gr. Klebelsberg Kuno s.k.
Nagyméltóságú Berzeviczy Albert b. t. t. úrnak, a MTA elnökének, Budapest

* * *

92058/1928/IV. szám

Ván szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy a római Collegium Hungaricum költségvetési előirányzatát (beleértve a római Magyar Történeti Intézet javadalmát is) az 1928/29. évre 130000 pengő kiadási végösszeggel állapítottam meg.

Ez ügyben a római Collegium Hungaricum igazgatójához intézett rendeletemet van szerencsém Nagyméltóságodnak idemellékelten másolatban megküldeni.⁶²

Tekintettel azon körülményre, hogy a Falconieri palota átalakítási és berendezési munkálatainak előreláthatólag december hó folyamán leendő befejezése után a római Magyar Történeti Intézet épülete (Fraknói villa) teljesen felszabadul, felkérem Nagyméltóságodat, hogy ez épület mikénti felhasználására, illetve bérbeadására nézve a szükséges intézkedéseket saját hatáskörében megtenni és tett intézkedéséről és annak idején ezek eredményéről engem mielőbb tájékoztatni szíveskedjék.

A villa bérbeadása által befolyó jövedelem természetesen a Történeti Intézet részbeni fedezésére fog fordíttatni.⁶³

Budapest, 1928. évi november hó 29-én.

Gróf Klebelsberg
Nagyméltóságú Berzeviczy Albert b.t.t. úrnak, a MTA elnökének, Budapest⁶⁴

I 2.

Budapest, 1930. január 22.

Megállapodás a Történeti Intézet átköltözéséről a Falconieri-palotába

(MTAKK K 1224/233 – másolat)⁶⁵

Egyezség

a Magyar Tudományos Akadémia Igazgatótanácsa és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem között a Római Magyar Történeti Intézetnek a Palazzo Falconieri helyiségeiben történt elhelyezése alkalmából.

I. A Magyar Tudományos Akadémia Igazgatótanácsa tudomásul veszi, hogy az 1929. évtől fogva a Római Magyar Történeti Intézet mint a Római Magyar Inté-

⁶² A Gerevichnek szóló ugyanaznap kelt irat másolata uo., 181.

⁶³ A Bizottság első alkalommal 1928. december 17-ei, majd 1929. március 28-ai ülésein tárgyalt a villa bérbeadásáról és az Intézet, pontosabban kiadványai céljaira fordításáról. MTAKK K 1591/39–40.

⁶⁴ A MTA főtitkári hivatala mindkét iratot Áldásynak küldte át.

⁶⁵ Idézi: CSORBA, *A Fraknói-villa*, 126; részben közli UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 53, 85. j.

zet (Collegium Hungaricum) egyik osztálya (Sezione Storica Fraknói della R. Accademia Ungherese di Roma) a Falconieri palotában helyeztetett el.

II. Az Intézetet a Római Magyar Intézet kurátora vezeti. Személyi változás esetén a jövőben a Magyar Tudományos Akadémia a Római Magyar Intézet erre alkalmas tisztviselőjét kéri fel, hogy a Fraknói-féle Történeti Osztályának igazgatói tennivalóit végezze.

III. A Gyűjteményegyetem Tanácsa a Római Magyar Intézet egyik titkárának jelölése előtt a jelölendő személyére vonatkozólag kikéri a Magyar Tudományos Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottságának véleményét.

IV. A Fraknói-villa bérjövödelme, vagy az ingatlan eladása esetén az eladási ár felett a Fraknói-alapítvány értelmében a Magyar Tudományos Akadémia fentebb említett Bizottsága rendelkezik.⁶⁶

Ehhez a megállapodáshoz hozzájárulnak:

Budapesten, 1930. évi január hó 22-én

a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében

Dr. Berzeviczy Albert s.k. elnök P.H.

az Országos Magyar Gyűjteményegyetem képviselőjében:

Dr. Véghe Gyula s.k. ügyvezető alelnök P.H.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől. 440-05 szám/5-1930 P.H.

„Jóváhagyom” Budapest, 1930. évi március hó 21-n. A miniszter rendeletéből: Dr. Magyary Zoltán s.k. miniszteri tanácsos P.H.⁶⁷

13.

1930. április 19.

Lukcsics Pál Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/195 – s.k.)

Méltóságos Uram!

Mellékelten „Szent László ismeretlen legendája” című tanulmányomat azon tiszteletteljes kéréssel terjesztem be, hogy azt elolvasni kegyeskednél.

E munkával már Húsvét előtt készen voltam és az összes folyóiratokhoz szaladgáltam, nem adnák-e ki. Kaptam ígéreteket a közlésre, de csak fél v. egy év múlva jelen-

⁶⁶ A Szent István Társulat (vö. n. 1) mellőzését az magyarázza, hogy – a bizottsági jegyzőkönyvek (MTAKK K 1591) tanúsága szerint – soha fel sem merült annak gondolata, hogy a Fraknói-villa esetleges eladása esetén a vételárat ne a *Palazzo Falconieri*-ben működő Történeti Intézet céljaira fordítsák (!).

⁶⁷ Még jövő idejű (pl. fog elhelyeztetni stb.), több helyen eltérő szövegű fogalmazványa uo., 204. A IV. pont itt például így hangzik: „Mihelyt a Fraknói-villa bérbe lesz adható, annak évi bérösszege a római levél- könyvtárakban felkutatott, Magyarországot érdeklő történeti emlékek vagy ezeket fel dolgozó történeti munkák közzétételére fog felhasználatni.” Lásd fentebb a 251. jegyzetnél is, valamint még MTAKK RAL 1929/665 és 1931/1450.

tenék meg. Kollányi őméltóságánál is voltam, aki szintén csak jövőre tudná kiadni. Folyóiratbani közlésének nagy akadálya egyébként is az, hogy 10 klisé készítendő hozzá. Mivel pedig Divaldék, akiknek klisé csináltatására a képek lemezeit átengedtem, most a Szentévvvel kapcsolatban a képek közül 7-et kiadnak, tehát csináltatni kellene még három klisé. A 7 kép kliséje a Sz. István Társulat nyomdájában van, és már beszéltem velük, hogy azon esetben, ha ezen tanulmányomat ott nyomatom, a kliséket nekem ingyen átengedik. E körülmények arra készítettek, hogy önállóan adjam ki e tanulmányt. Aktualitása is van dolgozatomnak, mivel a most megjelenő magyar szentekről szóló munkákban ez a vatikáni kódex tévesen tárgyalatik.

Szándékom kétségkívül szép volna, ha volna hozzá pénz. Kiadása kb. 800 pengőbe kerülne a Szt. István Társulatnál. Ez azonban olyan nagy összeg, hogy szerény köztisztviselői fizetésemből, mely még a megélhetésre is alig elég, nem futja. Azért valami segély féle után kellett nézmem és már Csánki államtitkár úr őméltóságának is megemlítettem, hogy ennek a műnek kiadására szeretnék a M. Tud. Akadémiától legalább 400 pengő segélyt kapni.⁶⁸ Ő azt mondta, hogy adjam be a kérvényt ill. munkámat, s csak akkor lehet tárgyalni a segélyről. Ezek után voltam bátor munkámat méltóságos Uramhoz betérjeszteni, mint az Akad. Tört. osztályának titkárához is, hogy kérelmemet kegyesen intézni méltóztassál!

Méltóságos Uram! Gondoltam utolsó menedékként – mivel római tanulmányomról van szó – a Római Tört. Int. Bizottságára is, akinek most 10 000 lírájának kell lenni. Igaz, hogy ez egyéb munkám kiadására szolgál, de lehetne arra is gondolni, hogy míg a Regesták első kötete kikerül a nyomdából, a 2-ik és 3-ik kötet nyomásának költségeire a másik 10 ezer is megérkezik.

Ákárhogy alakuljon a dolog, én bízom Méltóságod jóindulatában, melyben eddig is részem volt.

Megjegyzem, hogy a munkát Dr. Horváth János egyetemi tanár és Dr. Novák Lajos prelátus átnézték, akik sem tudományos, sem egyházi szempontból ellene kifogást nem emeltek. A mellékelt képek eredeti nagyságúak, de a Szt. István társulati klisék csak 1/3-a [a] képek nagyságának.

Én keddehez egy hétre érkezem Pestre és akkor leszek bátor Méltóságodat ez ügyben felkeresni.

Méltóságodnak kész szolgálja:

Lukcsics Pál

1930. április 19.

P.S. Munkám szövegét képek nélkül elküldöm Csánki és Hóman őméltóságáknak is, hogy azok is pártolják kérésemet.

⁶⁸ E kérést a Bizottság 1930. május 1-jei ülésén elvetette, mondván, a rendelkezésre álló fedezetet kimeríti a pályázó és Vári könyvének kiadása. (K 1591/41.) A döntést a jelek szerint később felülbírálták, lásd a 20. sz. iratot.

14.

Róma 1930. április 25.

Hoór Tempis István a MTA Római Történeti Bizottságához

(MTAKK K 1224/197 – gépelt, s.k. aláírással)

A Magyar Tudományos Akadémia tekintetes „Római Történeti Bizottságának”.

Alulírott mély tisztelettel jelentem, hogy mint a Római Történeti Intézet tagja a jelen ösztöndíjas év folyamán a következő munkásságot fejtettem ki. Az 1929. november 19.-i római megérkezésem után 3 hónapot speciális diplomatikai és paleografiai studiumoknak szenteltem. Részből a pápai paleografiai iskola előadásain vettem részt, részben pedig a vatikáni könyvtár és levéltárban az újabb diplomatikai irodalom tanulmányozásával, valamint eredeti okleveles anyag és fascimilék [!] olvasásával speciális gyakorlati készséget igyekeztem elsajátítani. 1930. március elején hozzáfogtam a XV. század második feléből, II. Pius idejétől kezdődőleg ráánkmaradt pápai számadáskönyvek átdolgozásához. Ezekből a Szentszéknél ezidőben a törökök elleni akcióra áldozott anyagi hozzájárulását és ennek lebonyolítási módját kívánom megállapítani. Ezen adatok nyomán és a feljegyzésekkel kapcsolatos egyéb indikációk, valamint a pápai legátusok jelentései alapján a Szentszéknél „török”-politikájára vonatkozó még ismeretlen anyagot akarom összeállítani és ennek segítségével a Szentszéknél a XV. század második felében tanúsított „török”-politikáját kívánom megrajzolni. E kérdés feldolgozását akarom a folyó ösztöndíjas év június és júliusában is folytatni és ennek további kidolgozására tisztelettel kérem az 1930/31. évre Római Történeti Intézeti tagságom megújítását.⁶⁹ Róma, 1930. április 25-én. Mély tisztelettel

Hoór Tempis István, a Római Történeti Intézet tagja

15.

Róma, 1930. december 4.

Miskolczy Gyula a MTA elnökségéhez és Római Történeti Bizottságához

(MTAKK K 1224/201–202 – gépelt, fejléces papíron, s.k. aláírással)

R. Accademia D’Ungheria di Roma Via Giulia, 1

Nagytekintetű Elnökség!

A nagyméltóságú Vállás- és közoktatásügyi miniszter Úr úgy rendelkezett, hogy a római Fraknoi-villa bérjövendelme a törlesztések és adók levonása után a Magyar

⁶⁹ Hoór Tempis a következő két évben szinte szóról szóra ugyanezen beszámolókat küldte el a Bizottságnak. Uo., K 1224/ad207 [vö. alább n. 16, e jelentését viszont már nem közlöm] és 208. Vö. még „Jelentés a római Történeti Intézet tagjainak működéséről” (1931), melynek tanúsága szerint Tempisnek azért egy bibliográfiát is sikerült összemunkálnia. Uo., K 1224/221. A Bizottság tagjai 1929. május 28-ai és 1930. május 31-ei ülésükön minden észrevételezés és tárgyalás nélkül megadták vélhetően Hoór Tempis Mór akadémikustársuk hozzátartozójának a kért hosszabbítást. MTAKK K 1591/40–41.

Tudományos Akadémia rendelkezésére bocsáttassék, a Római Intézetben készített művek kiadási költségeinek fedezésére. E magas rendeletnek engedelmeskedve már bátor voltam a fent megjelölt összeget az 1930. évre a Magyar Tudományos Akadémia folyószámlájára átutaltatni.

Ez alkalommal azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a Nagytekintetű Elnökséghez, hogy a tiszta bérösszeg egy töredékét a Római Magyar Intézet által a jelen évtől kezdve megindítandó Évkönyv terheinek fedezésére átengedni kegyeskedjék. Kérésem támogatására bátor vagyok felhozni, hogy az Évkönyv elgondolása értelmében mindig közölne cikkeket a Történelmi Intézet tagjaitól is, így mindjárt az első évfolyamban dr. Oroszlán Zoltántól és dr. Gombosi Györgytől, a Nagytekintetű Magyar Tudományos Akadémia alá rendelt Történelmi Intézet tagjaitól. Intézetünknek tudományos kiadványok céljaira oly csekély összeg áll a rendelkezésére, hogy abból a többi idegen római intézet évkönyveinek megfelelő publikációt a Magyar Tudományos Akadémia kegyes segélye nélkül úgyszólván lehetetlen lenne létrehozni.⁷⁰ Róma, 1930. december 4-én. Kérésem megújítva maradok mély tisztelettel:

Dr. Miskolcgy Gyula egy. tanár, igazgató

A Magyar Tudományos Akadémia Nagytekintetű Elnökségének Budapest

⁷⁰ Az évkönyv előkészületi munkálatai meglehetősen, mondhatni szimptomatikusan hosszúra sikeredtek. Gerevich már a Bizottság 1926. április 26-ai ülésén, amikor beszámolt a Történelmi Intézet 1925/26. évi tevékenységéről, javaslatot tett egy évkönyvre és kérte, hogy az akadémikusok szerezzenek erre fedezetet a Minisztériumtól. (MTAKK K 1591/35.) Ugyanő 1931-ben két cikk kapcsán is említi, hogy „Megjelenik a Római Magyar Intézet készülévkönyvében”. (*A Római Magyar Történelmi Intézet munkássága*, 246–247; de végül egyikük sem jelent meg itt.) Miskolcgy fenti kérésének teljesítése elől a Bizottság egyébként elvileg nem zárkózott el, jóllehet az akadémikusok úgy vélték, hogy az *Annuariót* a RMA költségvetésében könyvtárra és kiadványokra elkülönített 15000 lírából kellene és lehetne fedezni, illetve ehhez a kiegészítést a Kultuszminisztériumtól kellene kérni, mivel a Fraknoi-villa bérjövödelme Lukcsics és Vári munkáira már előre le van kötve. (Az 1931. január 14-ei bizottsági döntés: K 1591/44; a válasz fogalmazványa: K 1224/216. Vö. a 18. sz. Iratot.) Bár Miskolcgy nem adta fel a reményt, és az évkönyvet 1931. január 15-ei, Csánki Dezső államtitkárhoz írt jelentésében továbbra is készület alatt levőnek mondja, ez az ő idején sohasem készült el. (MOL Az Országos Magyar Gyűjteménygyűjtemény Tanácsa [K 726], 1931/384.) Annak ellenére nem, hogy időközben a Bizottság megváltoztatta korábbi döntését, hiszen pontos összeg megjelölése nélkül az 1933. március 29-ei jegyzőkönyv említi, hogy egyebek mellett tervbe vette a római *Történelmi Intézet* évkönyvének támogatását is. (K 1591/[48].) A bécsi intézet példájára hivatkozva ugyancsak nem a RMA, hanem a Történelmi Intézet évkönyvének kiadását sürgette az 1933. december 1-ei ülésen Gerevich Tibor. Fellépése nyomán az akadémikusok megerősítették kedvező határozatukat, és Vári újabb *Sylogge* kötete utánra sorolták be a hozzájárulás folyósítását. (K 1591/[50].) Ennek alapján 1935. április 13-án a *Sylogge* fordított 5000 pengő és a Lukcsicsnak kiutalt 600 pengő után fennmaradt összeget tényleg az évkönyvre különítették el, felszólítva Gerevichet, hogy készítsen részletes költségvetést. (K 1591/[52].) A maradvány mindazonáltal nem lehetett elegendő, hiszen a június 13-ai verdikt már úgy szól, hogy a Történelmi Intézet következő évben megjelentetendő évkönyvére nagyobb összeget kell igényelni a Minisztériumtól. (K 1591/[53]., lásd még RAL 1935/801.) Az évkönyv végül nem a Történelmi Intézeté, hanem a RMA-é lett, melynek érdekében Koltay-Kastner igazgató szintén a MTA Bizottságánál kilincsel 5000 líráért, ezáltal vélhetően már nem teljesen hiába. (1936. május 1-ei levele: MTAKK RAL 1936/376.)

* * *

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia, 1

Mélyen tisztelt Bizottság!

Alulírott, mint a Római Magyar Intézet igazgatója, azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a tekintetes Bizottsághoz, hogy a Római Történeti Intézet számára munkaprogramot kidolgozni szíveskedjék.

Kérésem támogatására bátor vagyok felhozni, hogy szigorúan megszabott program szerint dolgoznak az összes római idegen tudományos intézetek s ugyancsak ekként szerveztettek meg a munkálatok a Magyar Történelmi Társulat bécsi Történelmi Intézetében is. A tapasztalás azt bizonyítja, hogy a tagok egy része nincsen tájékozva az eddig megjelent magyar és külföldi publikációk felől, de nem is képes magának olyan témát kiválasztani, amely a római, általában az olaszországi levéltári- és műemlék-anyag alapján sikerrel volna megoldható. Egy tudományos intézet megszabott munkaprogram nélkül nem kecsegtet olyan eredményes munkával, amely a hozott áldozatok nagyságának megfelelően. Munkássága szétfolyó, erőtlen lesz, egyes területek kiaknázása túl sok munkát emészt fel, más területek felkutatására pedig senki sem vállalkozik. Ez a veszedelem és általában az eredménytelenség mindaddig fenyeget, amíg a Történeti Intézetbe leküldött tagok nem köteleztetnek bizonyos témák feldolgozására, illetve a már megkezdett munkálatok folytatására.

Tudományos szempontból súlyos hiányt jelent a munkában megnyilvánuló rendszertelenség, s ennek tudható be, hogy boldogult Fraknoi Vilmos által kezdeményezett munkálatokon kívül valódi tudományos értékkel bíró, nagyvonalú vállalkozás a római s általában az olaszországi levéltárak kiaknázásával kapcsolatban alig jött létre.

Szerény véleményem szerint a következő reformra lenne szükség a Történeti Intézet szervezetében.

A tagok egy része saját maguk által választott feladatok elvégzésére küldetnek ki, 1-2 tag azonban minden évben köteleztetnék arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottsága által előírt feladatok elvégzésén dolgozzék. Ezirányú kötelezettsége már leküldetési dekrétumába bevétetnék.

Az említett feladatok egy nagyszabású tudományos programba kapcsolódnának bele, amely programot a Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottsága dolgozná ki, miután

a) összeállította a magyar részről eddig Olaszországban végzett tudományos kutatások kataszterét

b) megszabta, hogy a vatikáni levéltár és könyvtár rendszeres átkutatása végett milyen állagokat és milyen sorrendben kell feldolgozni

c) mely olaszországi levéltárakat és könyvtárakat s milyen sorrendben kellene átkutatni.

A program betartása felett a Római Történeti Intézet titkára örködnék.⁷¹ Ezekben voltam bátor javaslataimat előterjeszteni.

A nagytekintetű Bizottság szíves hozzájárulását kérve, maradok Mély tisztelettel,

Dr. Miskolczy Gyula egyetemi tanár igazgató
Róma, 1930. december hó 4-én

A Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottságának Budapest

16.

Róma, 1930. december 20.

Miskolczy Gyula a MTA Római Történeti Bizottságának
(MTAKK K 1224/205 – gépelt, fejléces papíron, s.k. aláírással)

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia, 1 160./1930–31.

A Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottságának.

Ván szerencsém mély tisztelettel felterjeszteni dr. Gombosi György, dr. Hoór-Tempis István, dr. Jajczay János és dr. Oroszlán Zoltán uraknak, az 1929–30-i akadémiai évben a Római Magyar Történelmi Intézet tagjainak tanulmányi jelentéseit.

Amint ezen jelentésből kitűnik, dr. Gombosi György és dr. Oroszlán Zoltán dicséretreméltó szorgalommal és methodikai képzettséggel dolgoztak művészettörténeti, illetve archaeologiai problémáik előkészítésén és megoldásán. A szorosan vett történeti kutatások lanyha menetén és eredménytelenségén csak úgy lehetne segíteni, ha a Tekintetes Bizottság előbb felküldött javaslatom értelmében kegyes volna egy kutatási programot kidolgozni, amelynek feldolgozására a tagok köteleztetnének; továbbá ha a történeti Intézet vezetője szorosabb összeköttetést tartana fenn a hazai egyetemek szaktanáraival. Ez utóbbi összeköttetés képesítené őt arra, hogy a tagok munkáját tehetségükhöz és előképzettségükhöz idomítva, azt eredményesebbé tegye. Az archaeologiai és művészettörténeti feladatok kijelölését s az elvégzésükre alkalmas tagok kiválasztását megkönnyíti az a tény, hogy dr. Gerevich Tibor egyetemi tanár úrnak, a Római Magyar Intézet kurátorának, mint a Tekintetes Bizottság tagjának, alkalma van a kellő alkalmakkor nézeteit kifejtenie.

Mély tisztelettel:

Dr. Miskolczy Gyula igazgató

Róma, 1930. december 20.

⁷¹ A forrást idézi és ismerteti, FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 255. Miskolczy levelét a Bizottság 1931. január 14-én tárgyalta. MTAKK K 1591/[44]. Lásd alább a 19. sz. iratot. Megjegyzendő, hogy Kollányi Ferenc már 1927. június 17-én sürgette egy átfogó, ugyanakkor konkrétumokba bocsátkozó program megalkotását. MTAKK K 1591/36.

[Az ösztöndíjasok jelentéseiből:]⁷²

Méltóságos Kurátor Úr!

A nagyméltóságú Vállás- és közoktatásügyi Minister Úrtól 1929. július hó 4-éről keltezten 470-38-5/1929. sz. alatt a római Collegium Hungaricumban művelődéstörténelmi tanulmányok végzésére ösztöndíjas helyet nyertem az 1929/30. tanév tartamára. Az eddig eltelt időtartamban végzett munkásságomról a következőkben bátorkodom beszámolni:

Szaktanulmányaim főleg az Anjou-kori magyar művelődésre vonatkozván, a hazai levéltárakban gyűjtött anyag kiegészítése a főcélom. A Schedario Garampi Miscellanek, Abbates, Vascovi [!], Papa [!], Cardinales, Beneficia indexei alapján kijegyzett adatok a XIV. sz.-i magyar hitéletre, a nálunk járt apostoli nunciások (Guido, Cabrazino) működésére, továbbá N. Lajos királyunknak Siciliára tartott hűbéres igényére fognak rámutatni. Továbbá meg fogják világitani azt a szerepkört, amelyet a szentszék N. Lajosnak szánt a délvidéki eretnokségek megszüntetését illetőleg, s már előre vetik az egyes pénzügyi intézkedések hazánk szerepét az előrenyomuló török hatalommal szemben. A hazai püspökségek majd mindegyikére találtam érdekes adatokat, azonfelül Lajos királyunknak nem egy, egyházi ügyekben, Italia földjén tett intézkedéseit. A fragmentumos, rubricellás indexek XIV. sz.-i kijegyzései ugyancsak a nápolyi és sicíliai, tusciai, romagnolai, bolognai összekötetések szálait bogozzák ki. Az úgynevezett Introitus – Exitus kötetek XIV. sz.-i, magyar vonatkozású kijegyzései a nápolyi hadjáratok művelődéstörténelmi értékelésére vonatkoznak, valamint az e korbéli krónikáknak „Muratori Scriptores rerum Italicarum”-jának alapján egybeállított adatai. Monsignore Cenci kézirati katalógusa alapján sikerül átnézni a nápolyi hadjáratok idején érintett néhány város számadáskönyvét is, ami valószínűleg fog adalékokat nyújtani a XIV. sz.-i magyar hadviseléshez. Mintegy szellemtörténelmi háttérét fogja adni a XIV. sz. második felének magyar művelődéséhez az a tanulmány, amelyet az avignoni pápaság könyvtárának tanulmányozásával végeztem. Erre vonatkozólag is behatóan foglalkoztam az erre vonatkozó index maradványokkal, Ehrle-Deniflé s Otto Heinrich munkáival. Jelenleg III. Callixtus pápa supplicatioinak, vatikáni és lateráni regesztáinak magyar vonatkozásait állítom össze. Tanári pályámmal szorosan összefüggő pedagógiai kérdés gyanánt pedig a „fasiszta középiskola történettanítása” címen óhajtok megfigyeléseket eszközölni a nevesebb középiskolákban, azonfelül átvizsgálom a használatban levő történelmi tankönyveket abból a szempontból, hogy milyen mértékben és irányban foglalkoznak Hazánk történelmével.

Ezen beszámolómmal szíves tudomásulvételét kérve Méltóságod részéről, maradok alázatos szolgálója: Dr. Buday Károly s.k. reálgimn. tanár

Róma 1930. ápr. 29.⁷³

⁷² MTAKK K 1224/207 – gépelt tisztázat.

⁷³ Uo.: Dr. Pivárcsi István patológus másolta a kiadatlan Claudius-kódexet (BAV Vat. Lat., vol. 5775).

Dr. Meszlényi Antal egyetemi m.tanár munkásságának
az eredménye 1930. ápr. 28-ig.

1. A magyarországi jezsuiták története a XVI. sz.-ban c. munka kiegészítése és feldolgozása.

2. Anyaggyűjtés a vatikáni levéltárban a következő témák köré csoportosítva:

a) II. József halála és a Szentszék

b) Az 1790/91. évi pozsonyi országgyűlésről szóló nunciusi jelentések

c) A bencések, ciszterciek és a premontreiek visszaállítása 1802-ben és a Szentszék

d) Az egri egyházmegye dismembrációja 1804-ben

e) Nunciusi jelentések a Pázmáneumról és a központi szemináriumról 1802–1804

f) A főpapi javak szabályozása 1803–1804

g) Nunciusi jelentések Károly Ambrus főherceg, esztergomi érsekről 1807–1808

h) A nuncius jelentései az 1802., 1806., 1808. évi diétákról

j) Nunciusi jelentések egyes magyar könyvekről 1814-től kezdve

k) Meveroli [!] nuncius magyarországi útleírása 1809

l) A nuncius beszámolója a mo-i vallásügyekről a napóleoni háborúk idejéről.
Róma 1930. ápr. 28.

Dr. Meszlényi Antal s.k.

Jelentés az 1929/30. évi tudományos működésről.

Küldetésem az Anjou-korra vonatkozó anyag felkutatására vonatkozik, s természetesen ennek a célnak az érdekében dolgoztam.

A nápolyi kir. levéltár De Lellis és Sicola repertoriumainak felhasználásával felkutattam a még ott levő magyar anyagot, amivel lehetővé válik több kérdés tisztázása, illetőleg az eddigi felfogás korrigálása. Azonkívül átnéztem a nápolyi Biblioteca Brancacciana kéziratos anyagát, miután már 1926-ban tanulmányoztam a Biblioteca Nazionale kéziratait. A közös tudományos működés előmozdítására szorosabb összeköttetésbe léptem az Anjou-korral foglalkozó olasz és francia tudósokkal. Végül a római nagy könyvtárakban átvettem a legújabb olasz irodalmat és bibliográfiai munkámat teljessé tettem. Hátralevő programom: a firenzei levéltár Anjou-korra vonatkozó magyar anyagának felkutatása, pótlások a vatikáni levéltárból és a Biblioteca Vallicellianából és az esetleg létező XIV. sz.i velencei követjelentések felkutatása a velencei levéltárban. Róma 1930. ápr. 29.

Dr. Miskolczy István s.k. egyetemi magántanár,
a római magyar Akadémia tagja

A Római Magyar Történeti Intézet Tekintetes Igazgatóságának!

Dr. Jajczay János a római Magyar Történeti Intézet tagjának működési jelentése az 1929/1930 ösztöndíjas évről.⁷⁴ 1929 szeptember elsejétől 1930 július-ig kisebb megszakításokkal tartózkodtam Rómában, mely idő alatt munkásságom két részre oszlott:

⁷⁴ MTAKK K 1224/209 – gépelt, s.k. aláírás.

Elsősorban muzeológiai és művészettörténeti tanulmányokat folytattam, másodsorban az akadémia könyvtárát rendeztem. Művészettörténeti tanulmányaim során behatóan foglalkoztam Masaccióval; Nápolyban főleg magyar vonatkozású dolgokkal. – Szőnyegekről írandó könyvemhez adatokat gyűjtöttem.

Könyvtárrendezési munkálataim:

1. a mintegy 8–10 000 darabból álló könyvanyagot szakok szerint csoportosítottam
 2. a folyóiratokat évfolyamonként – a hiányok megállapításával – rendeztem
 3. a könyveket katalogizáltam
 4. a különösen értékes és ritka könyveket különválasztottam és fokozott védelem alá helyeztem
 5. az intézet tulajdonát képező Dante anyag bibliográfiáját összeállítottam. A katalógus cédulákat legépelésre kiadtam, mely ha elkészül, az Intézet könyvtára egy a modern követelményeknek tökéletesen megfelelő, betűrendes és szakkatalógussal fog rendelkezni.⁷⁵

Róma, 1930. július hó. Mély tisztelettel Dr. Jajczay János

17.

Róma, 1931. május 16. előtt⁷⁶

A Római Magyar Történeti Intézet költségvetési tervezete

az 1931/32. évre

(MTAKK K 1224/222 – fejléces papíron, gépelt)

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia 1.

A Római Magyar Történeti Intézet költségvetési előirányzata az 1931/32. évre

I. Személyi kiadások

1. Egy szobalány fizetése à 200L.	2400 L
2. A szobalány aggkori- és balesetbiztosítása	400 L
	2800 L

II. Dologi kiadások

1. 4 tag étkezése 9 hónapon át à napi 11,50 L	12420 L
2. 1 személyzeti adag 11 hónapon át à napi 8 líra	2680 L
3. Mosoda	1540 L
4. Villany és gáz	4620 L
5. Szén és fa	5842 L
6. Szemét elhordás	185 L

⁷⁵ A könyvtár rendezéséről Gerevich 1930. május 12-én tett kimerítő jelentést a Bizottságnak. MTAKK K 1591/42.

⁷⁶ Miskolczy igazgató a Történeti Intézet, illetve tagjainak 1930/31. évi működéséről szóló jelentésével együtt e napon küldte el a Bizottságnak jóváhagyásra a RMA büdzséjében a történészek számára elkülönített költségvetés-tervezetet. Levele uo., K 1224/219.

7. Telefon	1694 L
8. Vízdíj	616 L
9. Irodai és postai kiadások	385 L
10. Orvos és gyógyszer	1540 L
11. Épület karbantartás, felszerelés pótlása	1540 L
12. Kert karbantartása	185 L

33257 L

III. Tanulmányi kiadások

1. 4 tag tanulmányi segélye	2400 L
2. Könyvtár gyarapítása és folyóiratok	1540 L
3. Olasz tanfolyamok óradíjai	493 L
4. Fogadással kapcsolatos intézetközi előadások	154 L
5. Tudományos előadások tiszteletdíjai	154 L
6. Tudományos kiadvány költségei	2000 L

6741 L

Összesen: 42798 líra⁷⁷

18.

Róma, 1931. január 6.

Miskolczi Gyula Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/215 – fejléces papíron, s.k.)

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia, 1 Telef. 52052
Róma, 1931 január 6.

Méltóságos Uram,

Szíves elnézésemet kérem, hogy két napi késéssel csak ma jutottam hozzá a válasz-adáshoz m. é. december hó 29.-én kelt kedves leveledre.

---

⁷⁷ Az arányok érzékeltetésére: a RMA előző évi teljes költségvetése 542 100 lírára rúgott, ebből 43 000 személyi, 194 000 élelmezési (40 ösztöndíjra számítva fejenként 13,50), 122 000 dologi (temp-lomfenntartással), 182 700 líra pedig tanulmányi kiadás volt. Utóbbi a következő megoszlásban: a Történeti Intézet tagjainak ösztöndíja: 20 500, segédesszközök, tanulmányi kiadások: 62 200, tanfolyamok 20 000, fényképezés, másolás: 10 000, modellek: 30 000, tanulmányutak: 25 000, könyvtár és kiadványok: 15 000 líra. Uo., K 1224/211. – A még a Fraknoi-villában működő Történeti Intézet költségei a következőképpen alakultak az 1926/27-es évre. Személyi kiadás: 70 600, dologi: 49 400, összesen 120 000 líra. (A 4 ösztöndíjra például 32 000, a könyvtárra és kiadványokra 12 000, levéltári másolásokra 6000 lírát fordítottak. MTAKK K 1591/33 és 35 (1926. márc. 27. és május 14.). Fontos azonban megjegyezni, hogy mindezen tételek még a gazdasági világválság hatására nem redukált összegek. Vö. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 57–58 és a 19. irat vonatkozó részét.

Ami a Tört. Intézetnek adandó programot illeti, a legújabb kort csak általánosságban lehetne felvenni. Amennyire tájékozódni alkalmam volt, a nunciusi jelentések anyaga 1790-től kezdve nem sokat ér; az egyetlen fontos problémáról, a vegyes házasságok kérdéséről Tóth L. állítólag összegyűjtötte az anyagot; a többi gyűjteményhez pedig igen nehéz lesz hozzájutni, talán csak kivételes protekcióval egy-egy pap juthat majd be.

Ez alkalommal engedd meg, hogy egy nagy kérést intézzek Hozzád. Az Akadémia elnökségéhez átiratot intéztem, amelyben a Fraknói-villa bérösszegének egy töredékét kértem az intézeti évkönyv céljaira, azzal a megokolással, hogy az évkönyvbe mindig írnak történeti intézeti tagok is. Nem sokat kérek, legfeljebb 15%-ot; hidd el azonban, Méltóságos Uram, hogy a nehéz helyzetem vitt rá erre a koldulásra. A budget-kilátásaink a jövőre nézve igen szomorúak, évkönyv nélkül pedig neveltség tárgyai leszünk, mikor még a románok is gyönyörű évkönyvet adnak ki. Nagyon szépen kérek, méltóztassál odahatni, hogy elvileg a jövőre 15%-ot megkapjak, hiszen Ti azt alig érzitek meg, nekem pedig életkérdés.⁷⁸

Az előadásaimat 12-én kezdem, a dékán tanácsa szerint. Mivel, főleg eleinte, csak igen kevés hallgatóra számíthatok, szeminárium szerint fogom a dolgot csinálni, a legfontosabb forrásrészletek olvasásával egybekötve, mivel a matéria teljesen ismeretlen, s még tankönyvet sem tudok rendelkezésükre bocsátani.

Még egyszer kérve szíves támogatásodat, maradok

Tisztelő és hálás híved

Miskolczy Gyula

19.

1931. május 31. előtt

Áldásy Antal, Kollányi Ferenc és Csánki Dezső munkaterve a „Fraknói Vilmos” Római Magyar Történeti Intézet részére

(MTAKK K 1224/217 –Áldásy s.k. fogalmazványa)⁷⁹

A Római Magyar Történeti Intézet historikus tagjai által végzendő kutatásokra vonatkozó véleményünket a következőkben van szerencsénk előterjeszteni és pedig egyelőre a vatikáni levéltár anyagát illetőleg.

A vatikáni titkos levéltárban őrzött anyag jelentős része, ú. m. a bulla és egyéb regiszterek, pápai tizedjegyzékek, instrumenta miscellanea stb. a magyar történet szempontjából nagyjában át van kutatva. Annak idején Theiner Ágoston a Vétéra Monumenta köteteiben kiadta a regisztrumok magyar vonatkozású darabjait, azonban, amint azt Fraknói Vilmos kutatásai megmutatták, korántsem teljesen. A titkos levél-

⁷⁸ Lásd a 15. sz. iratot és annak jegyzetét.

⁷⁹ Vö. a 16. és 18. sz. iratot. A munkatervet a Bizottság 1931. május 30-ai ülésén egyhangúlag elfogadta. MTAKK K 1591/[45].

tár registrum anyagát tehát revisio alá kellene venni és pedig első sorban az 1301-ig terjedő anyagot. E munka elvégzését megkönnyíti az a körülmény, hogy az 1301-ig terjedő registrum anyag nem nagy terjedelmű, kb. 100⁸⁰ kötetet foglal magában, tehát átnézése gyorsabban eszközölhető. Másrészt rendelkezésre áll a Jaffé és Potthast-féle regestamutató,⁸¹ melynek magyar vonatkozású darabjai kiczédulázva rendelkezésre állanak. Ezek alapján nézetünk az volna, hogy a Történeti Intézet egyik feladatát képezze egy Hungaria Pontificia összeállítása egyelőre 1301-ig, az Árpádkor végéig, amely a már ismert és közzétett pápai okleveleknek [...] regestáit foglalja magában, az esetleg még ki nem adottakat pedig teljes szövegben. E publikáció megvalósítását azért is fontosnak tartanánk, mert hasonló vállalatot indított meg Italia Pontificia, Germania Pontificia, Hispania és Portugallia Pontificia címen a göttingeni tudós társaság, mely újabban az Angolországra vonatkozó pápai oklevelek kiadását is megindította, valamint foglalkozik egy Gallia Pontificia megvalósításával. A Hungaria Pontificia⁸² kiadása természetszerűleg ránk vár, és annak idején a Szentpétery-féle Árpádházi királyok okleveleinek regestáival tervbe volt véve, de azután az Akadémia Történelmi Bizottsága ezt a tervet elejtette.

Az 1301 utáni registrum anyagnak terjedelmes voltánál fogva annak átbuvárolása természetesen hosszabb időt veend majd igénybe. Itt is vannak bizonyos előmunkálatok, Fraknoi és társai részéről. A XIV. századi bullaregistrumok, úgy a vatikáni mint az avignoni sorozat egészen a konstanzi zsinatig, jobban mondva V. Mártonig újabb revisiot igényel a Fraknoi-féle jegyzetek és másolatok nyomán. Ennek az anyagnak egy részét a XIV. századi supplicatiók magyar darabjait Bossányi Árpád már kiadta, így tehát ezzel az intézetnek nem kell foglalkoznia. Ki vannak továbbá adva a XIV. századi pápai tizedlajstromok a Monumenta Vaticana Hungariae sorozatban, valamint ugyanott IX. Bonifác pápa bullái is két kötetben. A Fraknoi-féle jegyzetekben van még egy bizonyos számú anyag IX. Bonifác idejéből, mellyel egyesíthető volna az V. Mártonig terjedő anyag is.

Az elmúlt években az előző kutatások alapján Dr. Lukcsics Pál sajtó alá rendezte az V. Mártontól III. Calixtig terjedő anyagot, a supplicatio és bullaregisterek,

⁸⁰ Lapszéli beszúrás. A szövegből kihúзва: 50–60.

⁸¹ *Regesta Pontificum Romanorum. Ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII I–II*, ed. PHILIPPUS JAFFÉ, Lipsiae 1885–1888; *Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV I–II*, ed. AUGUSTUS POTTHAST, Berolini 1874–1875.

⁸² A Pius-Stiftung szervezésében ma is folytatódó program már összesen tizenkét országot, illetve régiót ölel fel. A fentiek mellett (beleértve Franciaországot is) munkálatok folynak a *Scandinavia*, *Polonia*, *Africa Pontificia* és az *Oriens Pontificus* kiadása céljából. A *Hungaria Pontificia* felelőse James Ross Sweeney (*Pennsylvania State University*), mindazonáltal Horvátországot *Dalmatia–Croatia* néven külön választották tőle. Leginkább előre az olasz és német területek feldolgozása tart, a *Hungaria Pontificia* kötetével még nem találkoztam. – Az *Italia Pontificia* első kötete 1906-ban jelent meg, és például már 1923-ban a hetedik kötetnél tartott. (*Regesta Pontificum Romanorum sive repertorium privilegiorum et litterarum a Romanis Pontificibus ante annum 1198 Italiae ecclesiis, monasteriis, civitatibus singulisque personis concessorum*, hrsg. v. PAUL FRIDOLIN KEHR [Monumenta Germaniae Historica 8. Italia pontificia 1], Berolini 1906.)

valamint az Instrumenta Miscellanea anyagát.⁸³ Ennek a három kötetre terjedő publikáczióknak I. kötete jelenleg sajtó alatt van. A III. Calixt utáni időkből egészen 1526-ig terjedő registrumanyag nem lett tervszerűen [?] átnézve, nem főleg a supplicatiók sorozata.⁸⁴ Ez volna tehát egy újabb feladata a Történeti Intézetnek, a III. Calixtól 1526-ig terjedő anyag átnézése. Ez a munka tekintettel a registrumkötetek nagy számára [...] huzamosabb időt vesz igénybe [...] miután úgy 1453-tól kezdve köteteket lehet átnézni, míg egy magyar vonatkozású darabot találunk.

A XV. századi pápai adókönyvek magyar vonatkozású adatait Dr. Lukcsics József veszprémi apátkanonok állította össze. Ez a munka tehát el van végezve és ha a Bizottság pénzügyi viszonyai megengedik, közzétételét meg lehet kezdeni.

Ezek alapján a középkori magyar történet szempontjából nézetünk szerint a Történeti Intézet feladata volna: 1) A Hungaria Pontificia előkészítése és pedig első sorban az 1301-ig terjedő időből származó pápai oklevelek jegyzékének összeállítása az ezen évig terjedő registrumanyag újabb revisiójával együtt. 2) Az 1301–1417-ig terjedő anyag előmunkálatainak megkezdése, és az ezen időből származó oklevelek összegyűjtése. 3) az 1458–1526-ig terjedő registrum anyag átkutatása és jegyzékben foglalása.

Az 1526 utáni anyag legfontosabb részét a nuntiusi jelentések képezik, melyek kiadásá[val] négy tudományos intézet foglalkozik. Természetesen minket első sorban, talán kizárólag csak a Nuntiatura di Germania érdekel, míg a többi országok nuntiusi jelentései aligha tartalmazznak reánk vonatkozó anyagot.⁸⁵ A Nuntiatura di Germania kiadásán a porosz, az osztrák, a cseh és a Görres-intézet is felezik. A porosz intézet kiadta Nuntiaturberichte aus Deutschland tekintélyes sorozatot képez. A XVI. századi nunciusi jelentéseket a porosz, a Görres és az osztrák intézet nagyrészt már közzétette.⁸⁶ A XVI. század utolsó két⁸⁷ évtizedétől kezdve 1620-ig a nuntiusi iratokat a cseh történeti intézet adja ki, melyből két kötet az év folyamán fog megjelenni.⁸⁸ A XVII. századi nuntiusi iratokat innét a porosz intézet teszi közzé, melyből eddig egy kötet jelent meg 1620–1636-ig.⁸⁹

⁸³ Áldásy téved, Lukcsics ő általa bírált kötetei sem III. Callixtus anyagát, sem pedig az *Instrumenta Miscellanea* okleveleit nem tartalmazzák.

⁸⁴ E kijelentés, tekintve Beke Antal és Tóth Szabó Pál gyűjtését, nem teljesen helytálló.

⁸⁵ Leszámítva persze a „*Nuntiatura di Poloniát*”. Továbbá főként a Tenger mellék kapcsán a velencei nunciatura iratforgalma sem hagyható figyelmen kívül.

⁸⁶ E megállapítás helytel-közzel csupán a 16. század első felére érvényes. Az egyes publikációk könyvészete megtalálható: ALEXANDER KOLLER–PETER SCHMIDT, *Bibliographie zur päpstlichen Politik und Diplomatie (1500–1800)*, Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung (BDHIR 87, hrsg. v. Alexander Koller), Rom 1998, 413–493.

⁸⁷ A szó sorközi beszúrás.

⁸⁸ Vö. a következő – később Vanyó Tihámér által recenziált (vö. fentebb a 346. jegyzetet) – kiadványt: *Antonii Caetani nuntii apostolici apud imperatorem epistulae et acta. I: 1607. II: 1608 Ian.–Mai. III 1: 1608 Mai.–Aug.* (Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628, 4), ed. ELENA LINHARTOVA, Pragae 1932–1937–1940.

⁸⁹ Az utolsó szám 3-ról vagy 5-ről átírással javítva. – Áldásy itt téved, 1931-ig a következő kötetek voltak hozzáférhetőek: *Nuntiatur des Pallotto (1628–1630) I–II* (NB IV 1–2), hrsg. v. HANS KIEWING,

Megjegyezzük, hogy e kiadványok közül a cseh intézet az iratokat teljes szövegükben teszi közzé, így tehát ez a publikáció lehet reánk nézve a legértékesebb, minthogy ebből az időből, különösen Bocskai idejéből a jelentések nagyon sok magyar vonatkozású adatot tartalmaznak. A többi publikációk kivonatos szöveget adnak, és így lehetséges, hogy rájuk nézve nem fontos, de reánk nézve értékes részek el vannak hagyva. E XVI., illetve XVII. századi nuntiusi jelentésekre nézve tehát szükséges volna ha az intézet igazgatója a kiadványok előkészítőivel érintkezésbe lépve, részletesebb tájékoztatást keresne.⁹⁰

Az 1701–1780-ig terjedő nuntiusi iratokat Fraknoi annak idején a magyar kir. kegyúri jogról szóló munkája írásakor átnézte, de csak rövid jegyzeteket készített belőlük. A II. József korabeli nuntiusi iratokat Dr. Tóth László nézte át és másolta le, míg a II. József utáni iratokkal Dr. Meszlényi Antal foglalkozott.

Így tehát az újabb időből származó anyag tekintetében a Történeti Intézet nézetünk szerint a legcélszerűbben a XVIII. századi nuntiusi jelentéseket valamint a velük kapcsolatos egyéb anyagnak feldolgozását vehetné egyelőre elő.

Szabadjon azonban egy szempontra, és pedig lényeges szempontra a Bizottság figyelmét felhívni. Az 1931/32. évi állami költségvetésben végletesített redukció a Római Történeti Intézetet sem kímélte meg. Az elmúlt évekkel szemben az 1931/32. évi költségvetésbe 150 000 líra van felvéve. Tekintettel arra, hogy a költségvetés indoklása egy tag ellátási költségeit havi 750 lírában állapítja meg, az említett összeg csak is két intézeti tag tartózkodását fedezi, úgy hogy a Bizottság csak egy historikust és egy műtörténész archeologust hozhatott a jövő évre javaslatba.⁹¹

Még egy körülményt kell említenünk. Az intézetben jelenleg tartózkodó Dr. Galla Ferencz váci egyházmegyei plébánosnak sikerült a folyó év elején a Propaganda Fide levéltárába bejutni. Ez a levéltár nagyon nehezen hozzáférhető. Az utódállamok, különösen Románia historikusainak sikerült már régebben oda bejutni és ott rendszeres kutatásokat folytatnak. Nekünk is érdekünkben áll, hogy a levéltár magyar szempontból minél intenzívebben ki legyen aknázva. A vatikáni titkos levéltár elzárásától a kutatás elől nem kell tartanunk, ellenben bekövetkezhetik egy személyváltozásnál az az eset, hogy a Propaganda levéltár újból bezárul a kutatások előtt.

Berlin 1895–1897, *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra (1603–1606)* (NB IV/3), hrsg. v. ARNOLD OSKAR MEYER, Berlin 1915.

⁹⁰ Áldásy e megállapításait különösen is fontosnak tarthatjuk.

⁹¹ A költségek lefaragása az előző évi teljes, illetve a Történeti Intézet ezen évre tervezett büdzséjével összevetve szembetűnő. Mivel a RMA és a Történeti Intézet költségvetésének egymáshoz viszonyított aránya hozzávetőleg tíz az egyhez volt, utóbbira csupán 15 000 pengő jutott. Vö. a 17. sz. iratot és jegyzetét, valamint még a 22-et. Megjegyzendő, hogy Ujváry Gábor adata szerint (*Tudományszervezés–Történetkutatás*, 57–58) a pénzügyi helyzet valamivel – cca 30 000 pengővel – kedvezőbben alakult. Talán ez magyarázza, hogy végül nem kettő, hanem három intézeti tag dolgozhatott Rómában, Galla mellett – a vatikáni múzeum éremgyűjteményét is átvizsgáló – Huszár Lajos numizmatikus és a Markó Károllyal foglalkozó Kopp Jenő. *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 9–10.

Tekintettel arra, hogy a Bizottság a következő évre csak egy historikust hozhat javaslatba, tiszteletteljes indítványunk az, hogy a Bizottság hozza a V. és K. Minister úrnak a jövő évre Dr. Galla Ferencz kiküldetését javaslatba azzal a megbízással, hogy kutatásait a Propaganda levéltárára koncentrálva, igyekezzék annak anyagából minél többet átkutatni. E mellett, ha Dr. Gallának ideje marad, megkezdhetné a vatikáni levéltárban a XVIII. századi nuntiusi jelentések átnézését, miután ez az anyag többé kevésbé amúgy is összefügg illetőleg kiegészíti a Propaganda levéltárban kutatásait.

A többi fentemlített feladatok elvégzését egyelőre függőben véljük tartani, abban a reményben, hogy egy-két év múlva a Bizottság talán abban a helyzetben lesz, hogy több historikus kiküldetését hozhatja javaslatba, amikor is az említett munkálatok elvégzését meg lehet kezdeni.

A római többi levéltárak illetőleg könyvtárakra ez alkalommal nem kívánunk kiterjeszkedni, miután megfelelő munkaerő hiányában egy, noha vonatkozó kutatási programot amúgy sem lehetne megkezdeni.

20.

*Budapest, 1931. május 31.
Lukcsics Pál Aldásy Antalhoz
(MTAKK K 1224/225 – s.k.)*

Méltóságos Uram!

Először is bocsánatot kérek, hogy többrendbeli kérésemet nem élőszóval, hanem írásban terjesztem elő. Ma délelőtt szerettem volna őket elmondani, de Gerevich is ott lévén, el kellett halasztanom.

1. Ami a római Magyar Történeti Intézet latin nevét illeti, mi a Fraknoi által használtat vettük. Az intézet szó helyes fordításának kétségkívül nem a collegium szó felel meg, még kevésbé az Institutum szó, hanem a scola szó, amint azt a franciák is használják „Ecole des Chartes” stb. kifejezésekben.

2. Tisztelettel arra kell kérnem Méltóságodat, hogy nekem a most kiadandó munka után az Akadémia tiszteletdíjat adjon. Indokaim: nem a római Tört. Intézet, és nem egyéb magyar ösztöndíjjal lettem kiküldve, hanem a csekély olasz állami ösztöndíjjal. Amíg én a megbízásomnak eleget tettem, addig jobb fizetésű egyének havi 1000 líra ösztöndíjat kaptak. Különben is a megbízásom az okmányok lemásolására szólt, míg a könyvnek mostani alakban való előkészítését teljesen idehaza készítettem el, kiküldetésem lejárta után. Mivel pedig a pénzre nagy szükségem van, tisztelettel kérném, hogy a tiszteletdíjra előlegül mielőbb 500, azaz ötszáz pengő kifizetessék, míg a hátralévő rész a könyvnek nyomdából való kijövelekor. Nekem csupán csak az állami fizetésből kell megélnem és egész életemet tönkretenné azon körülmény, hogy azon tiszteletdíj, melyet életem fenntartását illetőleg már elkönyveltem, nem adatna meg. Itt kell tisztelettel megjegyezmem,

hogy „Szent László király ismeretlen legendája” c. munkám,⁹² melyet [!] Méltóságod jóakarató javaslatára az Akadémia támogatásával jelent meg, szintén római kutatásaim alapján készült és amelynek kiadása az Akadémia segélyén (400 P.) kívül még 800 pengőbe került. Nem lévén sehonnan segély forrásom, ezen utóbbi összeg felét már nagyobb részét fizetésemből törlesztettem le, de még mindig van fizetendő dolgom. A nehéz anyagi körülmények, mivel a tudományos foglalkozás is pénzzel jár, már is arra kényszerítettek, hogy lakásomat felmondva, nov. 1-én kisebb lakásba költözöm.

3. További kérésem az volna, hogy a Turul 1931. évi folyam 1–2 számában megjelenő „Itáliai magyar lovagok harci jelvényei” c. dolgozatomból még jún. 15-ke előtt a különnyomatokat megkaphassam. Jún. 15-ke körül ugyanis szeretnék Bpestről végleg elutazni és a különnyomatokra szükségem van, hogy Esztergomban kutatván a hercegeprimás előtt igazolhassam, hogy időmet nem töltöm tétlenül és a bizalomra, melyet belém helyezett, nem vagyok méltatlan.

4. Végül arra is kérem Méltóságodat, hogy méltóztassék lehetővé tenni, hogy a jelen kötetet jún. 15-ikig beszerezhessem és illetőleg, hogy a könyv jún. 15-ig kijöjjön. Collegiumi előadásaim már befejeződtek és nekem direkt e könyv korrigálása miatt kell itt tartózkodnom, holott vidékre menve nem kell háztartást tartanom és sokkal olcsóbban kijövök és a téli túlkiadásaimat pótolhatom.

5. Egyúttal kérem, hogy a Regeszták második kötete kiadását is mielőbb előirányozni kegyeskedjék. Berzeviczy kegyelmes úr nem tehet ellenvetést, hogy két kötetem kiadása egymásután következik, mivel a munkákkal már 4 évvel ezelőtt kész voltam és mivel nem jelentek meg, annak eredményeit nem is érhettem meg, mert mikor a római magyar tanszék betöltéséről volt szó – állítólag azon az alapon, hogy nincs irodalmi munkásságom, a tanszék elnyerésénél elgáncsoltak. Tisztelettel meg kell jegyezni, hogy a 2-ik és 3-ik kötetet, IV. Jenő és V. Miklós pápák okmányait egy kötetbe összefoglalva adom, mivel V. Miklós pápáé csak 100 nyomtatott oldalra terjed.

6. Végül még egy nagy kérésem lesz. Amennyiben a római Tört. Intézeti Bizottság tudományos kutatásokra pénzzel rendelkezik, méltóztatnának részemre a nyári hónapokra (máj. 15–szept. 15-ig) ösztöndíjat rendelkezésemre bocsátani, hogy a felsőolaszországi könyv- és kéziratárakat, valamint levéltárakat magyar szempontból rendszeresen átkutassam. Az eddigi kutatási eredményeim elég biztosítékul szolgálhatnak arra vonatkozóan, hogy értékes anyagot fogok hazahozni. A római és bolognai levéltárakból a magyar zsoldosokra vonatkozóan összegyűjtött anyagom is készen, e munka, valamint egyéb kutatások kibővítése is indokoltá teszi e kiküldetésemet.

---

⁹² *Szent László király ismeretlen legendája. Írta és a Cod. Vat. Lat. n. 8541 Szt. Imre, Szt. Gellért és Szt. László képeivel és Szt. Lászlóról a XIII. század végén tartott 2 szentbeszéd szövegével együtt kiadta:* LUKCSICS PÁL, Budapest 1930. (Stephaneum, 35 p.)

7. Mivel elköltözöm lakásomból, arra is kérném Méltóságodat, méltóztassék az iránt is intézkedni, hogy a nálam lévő Fraknoi iratokat a M. N. Múzeum levéltárába, avagy a M. Tud. Akadémia könyvtárába szállítsam-e vissza?⁹³

Sok rendbéli kéréseim előterjesztéséért bocsánatot kérve és megjegyezve, hogy mindezeket csak azért merészelttem előterjeszteni, mivel Méltóságod irántami jóakarátát mindenkor tapasztaltam,⁹⁴ s ezutóbbiba ajánlva magamat vagyok Méltóságod kész szolgálja

Dr. Lukcsics Pál

1931. V. 31.

21.

Róma, 1932. május 6.

Galla Ferenc Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/227 – gépelt, s.k. aláírás)

Méltóságos Uram!

Bocsásson meg, méltóságos Uram, ha a következő kéréssel zavarom Méltóságodat.

A Vatikáni levéltárban, ahol a Propaganda-levéltárral kapcsolatosan hetenként egyszer kiegészítő kutatásokat folytatok,⁹⁵ rátaláltam Severoli bécsi nuncius magyarországi útjának sajátkezű olasz naplójára, melyet az 1809-ki évben írt. A munka rendkívül érdekes és úgy politikai, mint egyházi szempontból számottevő forrása a magyar viszonyoknak. Megmutattam néhány kutatónak, köztük németnek is, és mindnyájan azon a véleményen vannak, hogy feltétlenül a nyilvánosság elé kívánkozik. Mintegy 5-6 nyomtatott ívet tesz ki.

Tudom, hogy a Fraknoi-ház bérletösszege ebben az évben még a Lukcsics-féle kiadás fedezésére fordítatik, de talán a jövő évi összeg felett a Bizottság nem rendelkezett, ezért a mai napokban bátor voltam kérvényt nyújtani a Bizottsághoz, hogy az említett napló kiadásához 5-6 ezer lírát, az első két részletfizetésből, részemre átengedni méltóztatnék. Itt Rómában talán olcsóbban tudnám kinyomtatni, mint Magyarországon, hol a nyomdaköltségek tetemesen magasabbak.

Megjegyzem, hogy a napló nem azonos azzal a latin nyelvű s csupán 5 oldalra terjedő kézirattal, amit Meszlényi Antal a Tört. Társulatban ismertetett.

⁹³ Ezek – főként Áldásy jegyzetei – végül hagyatékában maradtak. Lásd fentebb, Lukcsics Pál hagyatékának ismertetésénél.

⁹⁴ Áldásy az után referálta bizottsági tagtársainak Lukcsics kéréseit, hogy bemutatta kötete néhány kiszedett ívét. Az 500 pengő előleget ezért minden további nélkül megszavazták, az itáliai útra azonban úgymond nem találtak fedezetet, a második kötet kiadásával pedig meg kell várni Vári újabb *Sylloge*-kötetét – szölt a határozat. MTAKK K 1591/45. A jegyzőkönyv dátuma május 30., következésképpen joggal élhetünk a gyanúval, hogy a május 31-ei kérvényre vonatkozó pontok utólag lettek beszerkesztve a protokollumba.

⁹⁵ Ezt a bizottsági munkaprogram is javasolta számára. Vö. a 19. sz. iratot.

Kérem tisztelettel Méltóságodat, hogy a fenti kérvényemet jóindulattal fogadni és pártolni méltóztassék.⁹⁶

Jelenleg az Erdélyi Státusról a Propagandában talált anyag alapján készült tanulmányon dolgozom, mely valószínűleg a nyár folyamán megjelenik. A napokban nyújtok át a vatikáni államtitkárságnak egy 25 oldalas beadványt e tárgyban az erdélyiek megbízásából.

Kérelmemet tisztelettel megismételve vagyok Méltóságodnak alázatos szolgálja
Galla Ferenc

Róma, Via Giulia 1, 1932. máj. 6.

22.

Róma, 1932. május 26.

Galla Ferenc Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/228 – gépelt, s.k. aláírás)

Méltóságos Professor Úr!

Leveleink keresztettk egymást, mégis szükségét érzem annak, hogy Méltóságod szíves soraira külön válaszoljak. A főtítkár úr levelét is megkaptam, s nyomban válaszoltam rá, elsősorban azért, hogy biztosítsam az Akadémiát arról, hogy a Méltóságod által említett Bastgen professzor nem adta ki a Severoli-féle naplót. Én érintkezésben vagyok vele éppen Severolit illetőleg, kinek alakjával mintegy húsz-harminc éve foglalkozik s az ismertebb munkáin kívül számos kisebb értekezést és cikket is írt róla a különböző német lapokban. Ő nemzetközi viszonylatban talán a legkiválóbb művelője a német napóleoni kornak s a kor római egyházpolitikájának. A magyar vonatkozású ügyekkel kimondottan nem foglalkozott, ezért a napló sem érdekelte őt annyira. Mégis legutóbb késznek nyilatkozott arra, hogy az esetleges kiadáshoz német nyelvű előszót írjon, az általam készített magyarító jegyzetek [!] és bevezetésen kívül. Azt hiszem, ez csak előnyére válnék a kiadásnak, mert Bastgen neve Németországban a lehető legjobban csengő név a historikusok között.

A Fraknoi-féle ház pénzügyi viszonyai az itt kapott értesülés szerint a következőképpen állanak, már tudniillik ami a pénzösszeget magát illeti. A ház évi bérösszege, mely az Akadémia rendelkezésére áll a biztosítási díj, adó és a hosszúléjárati adósságtörlesztés leszámításával, kb. 14–15 ezer líra, mely összeget az itteni igazgatóság félévenként vesz fel a bérlőktől. Az 1931. év második részletét Méltóságod betegsége alatt a tavasszal küldték fel Budapestre, a folyóévi első részlet csak a hó végén lesz aktuális, az 1933. évi összeg meg pláne a jövő zenéje! Hogy ezek az összegek hogy és mennyiben vannak előírányzásba véve a Bizottság részéről, azt már

⁹⁶ A hivatalos folyamodvány megtalálható: MTAKK RAL 1932/815. A Bizottság 1933. március 29-ei jegyzőkönyvében – konkrét összeg megjelölése nélkül – található arra utaló adat, hogy az akadémikusok már korábban a forrás publikálásának előmozdítását pártoló döntésre jutottak. MTAKK K 1591/[48.]. Megjelenéséről mindazonáltal nincs tudomásom.

természetesen nem tudhatom. Csak hallomásból tudom, hogy az idei is valószínűleg szabad, mivel a Lukcsics-féle kiadás fedezésére elegendő lett volna a tavasszal beküldött 1931. évi második részlet. Ismétlem, ebben nem vagyok biztos.

A Vári professzor kiadása mindenesetre alaposan igénybe fogja venni a Fraknoi-ház bérösszegét, sőt egy évi bérösszeg nem is lesz rá elegendő. De talán az Akadémia, mely a Fraknoi-jövedelmet tudomásom szerint a római történeti intézet kiadványai részére szokta volt eddig fenntartani, majd talál más forrást Onasander [!] taktikájának megjelentetéséhez, vagy csak kisebb mértékben fogja igénybe venni az itteni összeget.

Nagyon köszönöm szíves jóindulatát, mellyel jövő évi kiküldetésemet is támogatni kegyeskedik. Nagyon kellene még ez az év, hogy a Propaganda levéltárában a XVII. századbeli magyar anyagot átnézhessem és kijegyezhessem, a legrövidebb kivonatokban, későbbi felhasználás céljaira.⁹⁷ Hálásan köszönöm a 600 pengő másolatási díjat is, mely nagy segítségemre lesz, hogy egyelőre azokat a fontosabb részeket lekópiáltathassam, melyekre leghamarább szükségem lesz.⁹⁸ Az ideit még nem kaptam meg teljes egészében, remélem, hogy az akadémiai év lezárása előtt megkaphatom.

Méltóztassék megengedni, hogy a kiküldetésemmel és a másolási díjjal kapcsolatban egy megjegyzést megkockáztassak.

Méltóságod méltóztatott említeni, hogy részemre 5000 lírát fog javaslatba hozni a Bizottság plus a 600 pengő másolási díj. [!] Azt hiszem, ez a nagyobb összeg minden történeti tagnak egyformán kiutalt évi ösztöndíj összeg. Azonban a valóságban nem így áll a dolog. Legalább az utóbbi időben. Tavaly még úgy volt, hogy a történeti intézeti tagok havi eltartására az igazgatóság, napi 13 líra alapösszeget véve irányadóul, levont kb. 450 lírát s a megmaradt 150 lírát a tagok rendelkezésére bocsátotta. Ez a felesleg az idén teljesen elmaradt, noha, legalább magamról szólva, a körülményt megfelelő helyeken szóvá tettem, sőt a Gerevich kurátor úr megígérte, hogy az ügyet a minisztérium elé terjeszti s kérni fogja az említett 150

⁹⁷ Már második, 1930/31-es római ösztöndíjának elnyerésében fontos szempont volt Propagandabeli kutatásainak folytatása, amelyeket korábban még alighogy elkezdett, mivel a csupán kevés kutatót fogadó levéltárba későn tudott bejutni. „Mínhogy újabban a Propaganda levéltárat az oláh historikusok különösen Erdélyre való tekintettel kutatják át, kívánatos, hogy ezen levéltár átbúvárlása magyar szempontból is tüzetesebben eszközöltessék, amire Dr. Galla mint aki már a levéltár anyagában tájékozott első sorban alkalmas.” – szöveg a Bizottság kedvező döntésének indoklása. MTAKK K 1591/42 (1930. máj. 12.). – Galla következő 1931/32. évi, ugyancsak sikeres hosszabbítási folyamodványa (1931. febr. 10., kitöltött úrlap, Miskolczy ajánlásával, Gerevich láttamozásával és pár sor tanulmányi beszámolóval): K 1224/218. A pályázat témája a következő volt: „A török uralom alatt lévő területek vallási és művelődési adatainak felkutatása elsősorban a Sacra Congregatio de Propaganda levéltárában. Folytatni óhajtom eddigi eredményes kutatásaimat”. Miskolczy 1931. május 16-ai levelében külön is Áldásy figyelmébe ajánlotta a „nagyon szépen dolgozó” Gallát. Uo., K 1224/220. A frissiben kidolgozott bizottsági munkaterv alapján az újabb hosszabbítás – 7500 líra ösztöndíjjal – nem is lehetett kétséges. K 1591/[45]. Lásd még RAL 1931/883.

⁹⁸ A Bizottság 1932. október 26-án ismételten másolási segélyt ítél meg számára. MTAKK K 1591/[46]. Lásd még uo., RAL 1932/521.

líra összegek kiutaltatását a történeti intézet tagjainak. Eddig azonban semmi választ nem kaptam s bizonyára nem is fogok. Illetékes helyen a következő indoklást kaptam. Amióta a minisztérium 120 000 lírára redukálta az egész római intézet (beleértve a történeti intézetet is) összköltségvetését, eltüntette egyben a differenciát is a rendes kollégiumi és a történeti intézeti tagok között s a kommasszált összegből tartja fenn, úgy ahogy tudja, az egész intézményt. Ily körülmények között teljesen illuzórikus az akadémiai bizottság költségvetése, s a másolásra előirányzott 600 pengő is, mint velem közölték, tulajdonképpen főleg a vezetőség jóindulatából kaptam meg, vagy a még hátralévő részével együtt kapni fogom. Minisztérium és vezetőség azt faragták le, amit akartak, mindenből.

Erre a fonák helyzetre, melybe ilyen módon az akadémia jutott, csak egy orvosság van: az akadémia állapodjék meg a minisztériummal abban, hogy az általa felállított költségvetést teljes egészében érintetlenül hagyja és elrendeli az itteni igazgatóságnak is, hogy hasonlóképpen járjon el. A bizottság kiküldi azt a két-három tagot, amennyiben megálladott, majd megállapítja az azok ellátására kiszabott összegeket, a külön díjazásokat, másolási díjakat stb. s a minisztériummal közösen megállapított költségvetés betartását ellenőrzi is évről-évre. Csakis az így előre megállapított keretek között lesz tiszteletben tartva az Akadémia költségvetése.⁹⁹

Remélem, hogy Méltóságod már egészen rendben van s ereje lassanként visszatér. A szép nyári napok, melyek bizonyára otthon is már beköszöntöttek, segíteni fogják egészségének mielőbbi teljes visszaállítását.

A közelmúltban egy 28 oldal nagyságú beadványt terjesztettem a vatikáni államtitkárság elé az erdélyi kath. Státus ügyében, melyet a románok teljesen felakartak oszlatni és a még meglévő vagyonát elkobozni. A dolgozat arról szólt, hogy a szentszék állandóan érintkezett a Státussal már a XVII. század folyamán is, amint erről a Propaganda levéltárában talált adatok tanúskodnak. Valószínűleg a nyár folyamán külön kiadásban is megjelenhetik, mintegy 100 oldal terjedelemben a dolgozat. Még nem zárult le teljesen a vita itt Rómában, ahol a napokban úgy a Státus emberei, mint az oláh minister megjelentek, de úgy látszik, hogy legalább a főbb kérdésekben a bocskorosok mégis engedni fognak.

Bocsásson meg, Méltóságos Uram, hosszú lére eresztett levelemért és ismételt alkalmatlankodásomért.

Maradtam méltóságodnak alázatos szolgája

Galla Ferenc

Roma, Via Giulia 1, 1932. máj. 26.

⁹⁹ Áldásy azonmód tollat ragadott és Gallára hivatkozva követelte a Minisztériumtól a Történeti Intézet – ha nem is önálló, de elkülönített – költségvetésének meg- és tiszteletben tartását. Levelének s.k. fogalmazványa: MTAKK K 1224/229.

23.

Pannonbalma, 1933. január 28.

Ványó Tibamér a MTA Római Történeti Bizottságához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)¹⁰⁰

Tekintetes Akadémia!

Alulírott könyvkiadási támogatásért fordulok a Tek. Akadémia Római Bizottságához, kérem szépen indítóokaim szíves meghallgatását.

Az 1930–31. iskolai évet mint ingyenes ösztöndíjas a Római Collegium Hungaricumban töltöttem, s a Vatikáni Levéltár nunciusi osztályán és a Congregatio Concilii levéltárában végeztem kutatásokat. Utóbbi levéltárban folytatott tanulmányaim eredményét: a Magyar Sz. Korona területéhez tartozó valamennyi püspökség „ad limina”-jelentéseit a közeljövőben nyomtatásban is megjelentetem. (Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona Országainak egyházmegyéiről – *Relationes ad limina episcoporum de statu dioecesium ad Coronam Sancti Stephani pertinentium 1600–1850.*) A jelentések zömének – a nagy terjedelem, az ismétlődő és kevésbé értékes részek miatt – csak bő magyar kivonatát adom, míg a legfontosabb relációkat és kifejezéseket teljesen eredetiben. A mű, amelyhez 4 íves bevezetést adok a magyar katolikus egyház fegyelmi életének kétszázötven évről, továbbá 1 íves latin kivonatot, valamint név- és tárgymutatót, kb. 26–28 íves lesz. Előállítási költségei, amelyeket csekély szerzetes tanári tiszteletdíjamból csak két év alatt tudok nehezen megtakarítani, 1800–2000 pengőre rúgnak. Erre való tekintettel mély tisztelettel kérem a Tek. Akadémia Római Bizottságát, méltóztassék művem 1000 pengős segítségben részesíteni. Ennek fejében felajánlom könyvemnek a Római Magyar Intézet kiadványai közé való felvételét, s ezt, vagy ha úgy tetszik: a Tek. Akadémia támogatását a címlapon is készséggel feltüntettem. Mivel a munka már nyomdában van, s kb. egy-két hónap múlva megjelenik, kérem szépen lehetőleg három héten belül szíves értesítést, hogy a címlapra nézve még idejében intézkedhessem. A jelentések egy részét kefelevonatban mellékelem. Legyen szabad megemlítenem, hogy munkámat a Római Bizottságnak boldogult előadója, Áldásy Antal egyetemi tanár úr a kiadandó művek sorába felvette.¹⁰¹

¹⁰⁰ E jelzet alatt Ványó könyvének születésére összesen 27 db dokumentum található, közelebbi megjelölés nélkül. A 23–28. sz. iratok és jegyzeteik belőlük merítenek.

¹⁰¹ Balogh főtitkár 1933. január 30-án válaszolt Ványónak. Tudatta, hogy az 1000 pengő kiutalása aligha teljesíthető, hiszen a Fraknoi-villa bérjévédelme Lukács első kötetére és Vári újabb *Sylogé* (*Onosander*)-közlésére már le lett kötve, kérését mindazonáltal a Bizottság elé utalja. Ígéretének február 3-án tett eleget, s továbbította Ványó kérelmét a beküldött kéziratrészzel együtt Gerevichhez, a Bizottság Áldásy helyére lépő új előadójaához. Az akadémikusok március 29-ei ülésükön tárgyalták az ügyet, majd a már kiszedett kéziratrészt Szentpétery Imrénének adták ki bírálatra és hogy nyilatkozzon afelől, vajon „érdemes-e a szóban forgó munka arra, hogy a Római Magyar Történeti Intézet kiadványai közé felvéssék”. Egyúttal azonban azt is megállapították, hogy mivel a Fraknoi-villa bérjévédelme már Vári újabb *Sylogé*-kötete, a Történeti Intézet évkönyve, valamint Galla Severoli-kiadása számára van előirányozva, a támogatás a maradékból csupán pár száz pengőre rúghat. (Lásd az

Kérésemet a Tekintetes Akadémia megértő támogatásába ajánlva, maradok mély tisztelettel,

Dr. Ványó Tihamér bencés főiskolai tanár

Pannonhalma, Győrmegeye

Pannonhalma, 1933. jan. 28.

[Kívül:]

A Magyar Tudományos Akadémia Tek. Római Bizottságának Budapest. Dr. Ványó Tihamér bencés főiskolai tanár kérvénye, amelyben kiadandó művéhez a Tek. Akadémia Római Bizottságának segítségét kéri. 1 db. melléklet.

24.

Pannonhalma, 1933. október 3.

Ványó Tihamér a MTA Római Történelmi Bizottságához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Tekintetes Akadémia!

Az 1933. szeptember 30-áról keltezett magas értesítésnek és felhívásnak¹⁰² megfelelően mellékelten bátorkodom a „Püspöki jelentések a Magyar Sz. Korona Országainak egyházmegyéiről” c. művemhez írt bevezető tanulmány korrektúráját mély tisztelettel elküldeni. Az általam még annak idején elküldött korrektúra-ívek természetesen csupán az okmánytárnak egy kis részét alkotják. A most elküldött bevezető tanulmány ellenben hiánytalanul tartalmazza a műben megjelenendő beve-

---

ülés jegyzőkönyvét [K 1591/(48)] és Balogh április 1-jei levelét Szentpéteryhez.) A bíráló viszonylag gyorsan eleget tett a megbízásnak, amit Balogh főtítkár április 27-én hozzáírt levelében köszönettel nyugtázott. A kedvező véleményt május 3-án továbbította Gerevichhez azon megjegyzés kíséretében, hogy ha a kurátor-előadó szintén indokoltan tartja, a Fraknói-villa bevételeből 600 pengőt utalának ki a szerzőnek. A nyári vakáció elteltével szeptember folyamán a főtítkár már intézkedett is – végül – 500 pengő kiutaltatásáról (szept. 11-ei levele az Akadémia igazgatótanácsának), amiről szeptember 17-én a szerzőt is értesítette. A támogatást még éppen nem küldte el, amikor (Ványó vagy a nyomda által) minden kommentár nélkül beküldött újabb korrektúra-részletek láttán kiderült számára, hogy eleddig nem a teljes műbírálataira került sor. (Ami azért furcsállható, mert a Bizottság 1933. június 24-ei ülésén arra az esetre döntött 500 pengő támogatás mellett, ha beérkezik a hiányzó bevezetés és okmánytár-részlet, és persze azok recenzeálása is kedvező lesz. K 1591/[47 és 49].) Az okmánytár újabb, de még mindig nem hiánytalan fejezeteit Balogh szeptember 22-én irányította lektorálásra Szentpéteryhez, majd egy hét múlva – a lektori honorárium kifizetéséről szóló értesítésében – azt közölte a neves középkorkutatóval, hogy a még teljesen hiányzó bevezetést is ellenőriznie kell majd, aminek beküldésére felszólítják Ványót, ellenkező esetben nem kap támogatást. A vonatkozó levelezés ugyanott, mint a fent közölt irat (1933/141).

¹⁰² Berzeviczy egész pontosan azt tudatta a bencés történésszel, hogy a „bizottság hajlandó lesz e munka nyomdai kiállítására 500 azaz Ötszáz pengő segélyt megállapítani és a dolgozatot a «Római Magyar Történelmi Intézet kiadványai» című sorozatban közzétenni” – tehát semmiképpen sem a MHI-ben – ha a bevezetés kéziratát beküldi, és ha közli, hogy az oda juttatott kézirat befejezett egész-e, mert tartalomjegyzéket nem mellékel. Levelének másolata uo. (1933/141).

zetést. A munka terjedelme 486 oldal, ebből több mint 80 oldal esik a bevezetésre, 340 az okmánytárra, 12 lap a bevezetésről készített latin kivonatra, 36 lap a hely-, név- és tárgymutatóra. A bevezető tanulmányra legyen szabad megjegyznem, hogy jóérzésében teljesen töretlen talajon kellett végezniem a munkát s a magyarországi római katolikus egyházfegyelem alakulásának 250 évét figyelemmel kísérni az egyházi életnek minden vonalán.

A Tekintetes Akadémiától kilátásba helyezett segély megadását a legalázatosabban kérve s magamat és munkámat a Tekintetes Akadémia önzetlen jóindulatába ajánlva,

Vágyok a Tekintetes Akadémiának készsége híve

Dr. Ványó Tihamér bencés tanár

Pannonhalma, 1933. október hó 3-án

[*a hátlapon:*]

A Magyar Tudományos Akadémia Római Történeti Intézeti Bizottságának Budapest.

25.

Budapest, 1933. október 20. előtt

Szentpétery Imre bírálata Ványó Tihamér

Püspöki jelentések... c. munkájáról

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Kegyelmes uram!

Az Excellentiád által f. hó 10-n 141/1933. sz. a. hozzám intézett nagybecsű felhívásnak eleget téve átolvastam dr. Ványó Tihamér úr „Püspöki jelentések stb.” című munkája elejének utólag beküldött korrektúra-lapjait, s erről a következőket van szerencsém tisztelettel jelenteni.¹⁰³

A most kapott részlet 84 tördelt korrektúra-lapon a munkához írt Előszót és Bevezetés címen a kiadott püspöki jelentések anyagát összefoglaló tanulmányt tartalmazza. A tanulmány azonban nemcsak a kiadványban (kivonatossan) közölt jelentésekre támaszkodik, hanem felhasználva az idevágó irodalmat is a jelentések korára nézve behatóan vizsgálja a trienti zsinat határozatainak Magyarországon való végrehajtása kérdését, e kérdésnek minden vonatkozásában.

¹⁰³ Balogh október 6-án juttatta el Szentpéteryhez a bevezetést, azon megjegyzés kíséretében, hogy kérni kellene még az okmánytár továbbra is hiányzó néhány részét, emellett külön honoráriumot helyezett kilátásba számára. Szentpétery másnap érdeklődött aziránt, hogy várjon-e a kiegészítésre, vagy már (újra) kezdje el a munkát. A főtitkár október 10-én kérte az ellenőrzés elvégzésére, mondván, ha a többi anyag megérkezik, átküldi. Erre azonban nem került sor, így Balogh október 20-án csupán a bevezetésre vonatkozó (itt közölt, második) bírálatot továbbította a szerzőhöz. „Amennyiben – amint remélem – a dolgozat még nem nyomtatott ki, érdekében állana Főtisztelendő Úrnak a nevezett bíráló úr megjegyzéseit az imprimatur megadása előtt figyelembevenni és a szükségesnek mutató változásokat megtenni” – szövegezt mellékelt figyelmeztetése. A vonatkozó levelezés uo. (1933/141).

A forrásanyag, melyet a Szerző úr közzétesz s melyet a Bevezetésben feldolgoz, természetesen egyoldalú, elsősorban a magyar katolikus egyház belső életének megvilágítására alkalmas. Azonban, amint a bevezető tanulmányból ez jól kitűnik, nem csekély mértékben tanulságos ez az anyag az általános történet szempontjából is, amennyiben a török hódítás korabeli és utáni közállapotok képét sok jellemző vonással egészíti ki. Példaképpen csak a püspöki egyházmegyei látogatások tanulságaira mutatok itt reá (olv. a 13. sk. l.) A Bevezetés ezt az anyagot jól foglalja össze és a kérdést, melyből a jelentéseket nézi, t.i. a trienti zsinat határozatainak érvényesülését nagyon körültekintően vizsgálja, állandó figyelemmel a külföldi állapotokkal való párhuzamba állításra. Igen jó pl. a 17–18. századi papság helyzetének rajza a sokféle megpróbáltatás idején (45. l.) Néhol ugyan az összefoglalásban a jelentések anyagát túlságosan bőven ismételi s a felvetett kérdés egyes pontjainak tárgyalásában végig megy valamennyi egyházmegye viszonyain ott is, ahol jellemzően egy-kettőnek felemlítése is elegendő lett volna.

Persze a jelentések anyagát lehetett volna másként, nem egyházi szempontból is feldolgozni, azonban az alkalmazott szempont is eléggé gyümölcsöző.

Megállapíthatom, hogy a Szerző a jelentések értékelésének kritikai szempontjait helyesen adja meg, s előadása általában eléggé objektív. (Olv. pl. a papság erkölcsi életének rajzát a 42. l.) Itt-ott azonban mégis néhány kitétel ill. kifejezés enyhítendő lenne. Egypárat ezek közül a korrektúrában megjelöltem (22. 69. 77. l.) Ezek helyesbítése okvetlenül kívánatos lenne.

Nem tudom, vajon az általam olvasott korrektúra újra javítva vagy esetleg már kinyomva is nincsen-e. De előttem fekvő alakjában is már tördelve lévén, nagyobb változtatások már nem lehetségesek. Talán még a tördelt korrektúrában is végrehajtható javításokként a következőket jelölhetem meg.

„Limina” helyett (bár így is használják) mindenütt inkább „visitatio liminum”-ot írnék, „orsolyák” helyett pedig (23. l. stb.) „Orsolyaszűzeket”, amint pl. Karácsonyi is írja Magyarország egyháztörténetében.

„Karima” így írva némileg komikus hatású; inkább „kar-ima” vagy még helyesebben: kórus.

Többször találunk ilyen kitétel: „a nagyszombati zsinat első fejezetében” (34. l.) „a zsinat végzéseinek első fejezetében” helyett, „a trienti zsinat Magyarországon való végrehajtása” (8. 9. l. és többször is a „...zsinat határozatainak végrehajtása, kihirdetése stb.” helyett.) Képzavar a 28. lapon: „...a laikus szemmel elgondolt” (!) s a 17. l.: „mélyen célzó mondat”. Talán a tömörségre törekvés okozza, hogy a névelő elég gyakran kiesik (20. 29. 71. 79. l. stb.) Nem helyes a „Concilii Kongregáció” írásmód sem (Előszó.) Helyesen van pl. a 84. lapon.

Az, hogy 1803-ban az erdélyi egyházmegyében csak egyetlen szegényház van a püspöknek alávetve, míg a városokban a többi hospitale felett a világi hatóság rendelkezik s a támogatottak illetve bennlakók vegyes vallásúak, magában véve nem tár elénk „sokkal szomorúbb képet” (21. l.) Objektívebb kifejezés lenne használandó. Az ószláv szertartású, glagolita írásos misekönyveket használó papokat

nem szabad „glagolítok”-nak nevezni! (46. l.) Csak glagolita írás van. Az egész mondat másként fogalmazandó.

Az olvasás közben észrevett sajtóhibákat a korrektúrában sok helyen megjegyeztem, miért is célszerű volna a korrektúrának a Szerző úrhoz visszajuttatása; talán felhasználhatná e javításokat, ha ugyan már maga is észre nem vette. Zengg város neve pl. végig tévesen írva fordul elő.

A Bevezetés elolvasása után ismételhetem az anyagközlő rész korrektúrájának látása alapján már előbb kifejezett azon tiszteletteljes véleményemet, hogy a tek. Akadémia a segílyt a hasznos kiadvány támogatására mindenesetre megadhatja. Azonban feltétlenül óhajtanóknak tartom, hogy a Szerző úr korábban tett, valamint itt közölt megjegyzéseimet a munkában, amennyiben ez még lehetséges, felhasználja, illetőleg a szerintem a munka előnyére szolgáló javításokat megtegye.

A mű befejező részének korrektúráját természetesen nem láttam, sem kéziratban ezt a részt nem ismerem.

Nagyméltóságodnak mélyen tisztelő híve s szolgálja

Szentpétery Imre r. tag, egyetemi ny. r. tanár

[*kívül, géppel, s.k. aláírással:*]

Szentpétery Imre r. t. úr közli, hogy dr. Ványó Tihamér tanár úr időközben kinyomatta „Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről” c. munkáját és sajnálattal közölte, hogy Szentpétery ömga bíráló megjegyzései akkor még nem jutottak el kezeihez, amikor a nyomdának az imprimaturt megadta. Felkértem Szentpétery ömgát, értesítse Ványó tanár urat, hogy dolgozatát az Akadémiának is be kell mutatnia, amikor azt a kérést is előterjesztheti, hogy minő cím alatt óhajtaná a kért segílyt megkapni. Budapest, 1933. november 11. Balogh főtitkár

26.

Pannonbalma, 1933. november 12.

Ványó Tihamér a MTA Főtitkári Hivatalához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Tekintetes Akadémia!

Október hó 26-án kézhez vettem Berzeviczy Albert dr. Elnök Úr Öexcellenciájának kísérőlevelével együtt „Püspöki jelentések stb.” c. művem bevezető tanulmányáról készített akadémiai bírálatot. Ezt azonban már sajnos nem tudtam felhasználni, mert könyvem akkor már ki volt nyomva.

A bíráló Úr megjegyzéseiből egyúttal azt is megtudtam, hogy könyvemnek korábban betervezett részére vonatkozó bíráló észrevételeket a bíráló Úr még áprilisban benyújtotta a számomra történendő továbbítás céljából a Tekintetes Akadémiának, ezt az iratot azonban én mindmáig nem kaptam meg, és tartalmáról sincs és nem is volt tudomásom. Így az első bírálatnak meg nem érkezése folytán s a második bírálatnak késői kézhez vétele következtében saját hibámon kívül nem tud-

tam a Bíráló Úr észrevételeinek eleget tenni. Ezért a Tekintetes Akadémiától szíves elnézést kérek, és megígérem, hogy ha művemnek a Bíráló Úrtól kifogásolt részeinek kritikája alkalmából a Tekintetes Akadémiára árnyék esnék, akkor én gondoskodni fogok arról, hogy az észrevételek megtörténtét leszögezve helyesbítéssel a méltatlan gáncsnak véget vessék. E célból tisztelettel kérném az áprilisi bíráló észrevételeknek címemre történő szíves elküldését.

Mellékelten egyúttal van szerencsém a Tekintetes Akadémiának igaz tisztelettel és hálával elküldeni „Püspöki jelentések” c. munkámat. Kérem a Nagytekintetű Akadémiát, ha méltónak ítéli a kitüntetésre, kegyeskedjék a kilátásba helyezett 500 P segélyt címemre elküldeni.

Vágyok a Tekintetes Akadémiának tiszteletteljes és hálás szolgálja

Dr. Ványó Tihamér bencés tanár

Pannonhalma, 1933. november 12-én

[kívül:]

A Magyar Tudományos Akadémia Tekintetes Főtitkári Hivatalának Budapest.

27.

Budapest, 1933. november 15.

Balogh Jenő akadémiai főtitkár feljegyzése

(MTAKK RAL ad 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)¹⁰⁴

Budapest 1933. november 15.

Pro memoria!

Dr. Ványó Tihamér Aladár pannonhalmi főisk. tanár úr f. évi április havában folyamodott Akadémiánkhoz, hogy a római M. Történeti Intézet (Fraknoi-villa) bérjövendelméből külön folyószámlán kezelt összegből segélyt kapjon „Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről 1600–1850” cím alatt írt munkája számára.

A Római M. Történeti Intézet Bizottsága javaslatomra is június 24-én tartott ülésében elvileg engedélyezte 500 azaz Ötszáz pengő segély kiutalását, de a szerző úrtól azt kívánta, hogy mivel dolgozatából csak néhány korrektúrahásábot mutatott be próba gyanánt, a hiányzó részeknek korrektúra íveit is küldje meg. Dr. Ványó tanár úr szeptemberben bemutatta a dolgozathoz írt bevezetését és ezt Szentpétery r. t. úr a főtitkárnak ülésen kívül hozzáintézett felkérésre szintén szíves volt átnézni, s megjegyzésekkel ellátni.

A megjegyzéseket az elnök úr őexc. aláírásával közöltük Ványó tanár úrral, aki azomban időközben könyvét kinyomatta és rányomatta ezeket a szavakat is: A M. Tud. Akadémia támogatásával. A munka megjelenése után Szentpétery Imre r. t. úr felkereste a főtitkárt és közölte, hogy a szerző úr az ő megjegyzéseit több, különösen

¹⁰⁴ Egy ugyanott található másik példányon, kézírással: „K. Balogh. Megtörtént.”

4-5 helyen nem vette figyelembe, mert előbb kinyomatta a könyvet, sőt rányomatta azt is, hogy közrebocsátja a Római M. Történeti Intézet. Ez nyilvánvalólag Gerevich Tibor I. t. úr engedélyével történt.¹⁰⁵

Minthogy a szerző úr kijelentette, hogy ha a későbbi bírálót kifogásolja azokat a részleteket, amelyekre az Akadémia hivatalos bírálója, Szentpétery Imre r. t. úr megjegyzéseket tett, gondoskodni fog, hogy „az észrevételek megtörténtét lezsegező helyesbítéssel az Akadémiára eső méltatlan gáncsnak véget vessen”.

Javasolom, hogy a még júniusban kilátásba helyezett 500 P Ványó tanár úrnak Pannonhalmára átutaltassék.¹⁰⁶

Balogh főtítkár

28.

Pannonbalma, 1933. november 23.

Ványó Tihamér a Magyar Tudományos Akadémiához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Tekintetes Akadémia!

Dr. Berzeviczy Albert Elnök Úr Őexcellenciájának f. é. november 16-i hozzám intézett nb. leveléből örömmel értesültem arról, hogy a Tekintetes Akadémia a „Püspöki jelentések” c. munkám egyszersmindenkori segélyeként megszavazott 500 pengőt a Magyar Földhitelintézet útján címemre átutaltatta.¹⁰⁷ Tisztelettel és halálával tuda-

¹⁰⁵ Ebben egyáltalán nem lehetünk biztosak, mint ahogy a jelek szerint a főtítkár sem volt az.

¹⁰⁶ A Bizottság a segély átutalását december 1-jei ülésén utólag jóváhagyta, és a jegyzőkönyvben a következőképpen megörökített történetet tudomásul vette: „Dr. Ványó Tihamér pannonhalmi bencés tanár «Püspöki jelentések a magyar Szent Korona egyházmegyéiről» c. m. nyomdai kiállítására a folyó év tavaszán segélyt kért, április havában Szentpétery Imre I. t. úr meg is bírálta azokat a korrekcióhasábot (1–83), amelyek a beszercebányai püspökségre vonatkozó jelentéssel kezdődtek, megállapította azonban a főtítkár, hogy ez a munkának csak egy töredéke, és hogy ahhoz sem előszó, sem bevezetés nem csatoltatott. A f. év őszén adta be a szerző úr az előszót korrekciójában 1–84 lapon, a főtítkár pedig 141/1933 sz. alatt közölte a bíráló úr megjegyzéseit a szerzővel, aki azonban időközben az egész kötetet kinyomatta. Amikor a kötet megjelent, Szentpétery Imre r. t. úr teljesen nyíltan megírta a szerzőnek, hogy néhány hiba, amelyet ő mint bíráló kifogásolt, továbbá néhány erősebb kifejezés, amelyet módosítani kívánt, különösen a protestánsok érzékenységét sértő kifejezések, benne maradtak a kötetben. A szerző úr most fenti cím alatt I–XXXII és újabb cím nélkül 1–452 oldalon kiadta a könyvet és rányomatta, hogy «A M. Tud. Akadémia támogatásával» és hogy «Közrebocsátja a Római M. Történeti Intézet». A szerző úr f. évi november 23-án Pannonhalmáról kelt levelében elismeri az Akadémiától kapott 500, azaz ötszáz pengő kézhezvételét, és kifejezi háláját és ragaszkodását Akadémiánk iránt, a Szentpétery Imre r. t. úrhoz írt levélben pedig kijelenti, hogy ha bírálót az Akadémiát is támadná, ő kötelességének érzi nyilvánosság előtt is kijelenteni, hogy a könyvet az Akadémia hivatalos bírálójának megjegyzései figyelembevételével nélkül nyomtatta ki.” Uo., K 1591/[50] (1933. dec. 1.).

¹⁰⁷ Berzeviczy levelében ugyanakkor értetlenségének is hangot adott amiatt, hogyan is nem kaphatta meg a szerző Szentpétery áprilisi és októberi bírálatát, amit pedig a főtítkári hivatal elküldött számára. Az átutalást a gondosan megőrzött számlák tanúsága szerint november 21–22-én teljesítették. (Uo., 1933/141.)

tom a Tekintetes Akadémiával, hogy az említett összeget tegnap azaz november 22-én a győrszentmártoni postahivaltaltól köszönettel fölvettem.

Legyen szabad ezzel kapcsolatban őszinte szívből fakadó igaz hálámat és ragaszkodásomat kifejezni a Tekintetes Akadémia iránt, amely nem tekintve fiatal koromat és ismeretlen nevemet, igazán elfogulatlan jóindulattal és a legnagyobb megértéssel karolt föl és segítkezett.

Tudományos törekvéseim számára továbbra is az Akadémiának kitüntetető jóindulatát kérem, s vagyok a Tekintetes Akadémiának alázatos szolgája

Dr. Ványó Tihamér bencés főisk. tanár

Pannonhalma, 1933. november hó 23-án

29.

Budapest, 1934. január 28.

Galla Ferenc Balogh Jenő akadémiai főtítkárhoz

(MTAKK RAL 1934/92 – gépelt, s.k. aláírással)¹⁰⁸

Nagyméltóságú Titkár Úr, Kegyelmes Uram!

Bátor vagyok mellékelni egy szerény kérvényt a Tudományos Akadémiához, illetve annak Római Bizottságához, hogy számomra 2000 líra másolási segélyt kiutaltatni méltóztassék. Négy évet kutattam a Propaganda Kongregáció levéltárában elsősorban a török hódoltság korából származó iratok után s sikerült is rengeteg anyagot kijegyezni, részben kivonatolnom. Azonban olyan természetű iratok is vannak ott nagyszámmal, melyeket nem volt időm lemásolni. Hogy tervbevet munkám megírásánál ezeket is felhasználhassam s esetleg nagy jelentőségüknél fogva publikálhassam, szükségem volna azok legépeltesítésére vagy lefényképeztesítésére. Ezért fordulok segélyért az Akadémiához. En a szerény tanári fizetésemből már eddig is sokat elvontam e célra, ezért voltam bátor az Akadémia nagylelkűségéért esedezni, melynek jóságát mint a Római Történeti Intézet tagja négy éven át élveztem. Az a leereszkedő jóindulat, melyet más alkalommal Excellenciád részéről tapasztalni szerencsés lehettem, arra indít, hogy Kegyelmes Uram hathatós pártfogását ez úttal ismét kérem abban a bátorító tudatban, hogy jóindulatát nem is fogja megvonni tőlem. [s.k.:] Maradtam Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

Vác, Papnevelő, 1934. I. 28.

Galla Ferenc theol. tanár

¹⁰⁸ A főtítkár kedvező válasza 1934. február 3-án kelt: „Főtisztelendő Tanár Úr! Azt a beadványát, amelyben a római Propaganda Kongregáció-ban felkutatott és a török hódoltság korára vonatkozó iratok lemásoltatása végett a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának rendelkezésére álló összegből 2000 líra másolási segély kiutalását méltóztatott kérni, meg fogjuk beszélni az említett bizottságnak legközelebb tartandó ülésén. Főtisztelendő Úr beadványát eljuttattam Gerevich Tibor bizottsági előadó úrhoz is [1934. január 30-án, lásd uo.] és minthogy a bizottságnak ezidőszerint Vári Rezső egyet. tanár r. tag úr már nyomdában lévő műve nyomdai költségeitől eltekintve is elegendő összeg áll rendelkezésre, a magam részéről törekedni fogok arra, hogy Főtisztelendő Úr óhaja teljesíttessék.”

30.

Budapest, 1934. április 4.
Lukcsics Pál Balogh Jenőhöz

(MTAKK RAL 1935/528 – gépelt, s.k. aláírással)

Nagyméltóságú Főtitkár Úr! Kegyelmes Uram!

Azon alázatos tisztelettel, mellyel tartozom, arra kérem Nagyméltóságodat, hogy a XV. századi pápák oklevelei című munkám II. kötetére, melynek kéziratát Dr. Láng Nándor egyetemi tanár és akadémiai tag úrnak már régebben átnézés végett átadtam, tiszteletdíjam egy részét folyósítani kegyeskedjék. Mivel a tiszteletdíj az 1000 pengőt meghaladja, arra kérem Nagyméltóságodat, hogy kb. 600 pengőt folyósítani szíveskedjék. Kérésemet a kényszerű szükséggel indokolom: az elmúlt időben ugyanis ötször operáltak és egyízben rádium-kezelésben részesültem. Harc-
téri sebesülésem folyamánya az egész. Körülbelül egy éve, hogy orvosi kezelés alatt állok, ami rám nézve túlságosan költséges. Utókúrára is szeretnék menni a Magas Tátrába a húsvéti vakációban. Az állami fizetésen kívül nincs más jövedelmem, mert mint 50% hadirokkant nem igen vállalhatok más mellékfoglalkozást.

Nagyméltóságodnak jóindulatába ajánlva kérésemet vagyok legalázatosabb szolgálja:

Dr. Lukcsics Pál egy. m., Eötvös Coll. r. tanár

(VIII, Sándor u. 17. II. udv.)

Budapest, 1935. április 4.

Nagyméltóságú Balogh Jenő úrnak, v.b.t., ny. m. kir. igazságügyminiszter, a M. Tud. Akadémia Főtitkárának stb. Budapest

[*külzetten:*] A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága dr. Lukcsics Pál úrnak a beadványában előterjesztett kérelme alapján tiszteletdíjra 600 P azaz Hatszáz pengő előleget szavazott meg. Az előleget kiutaltam. Irattárba. Budapest, 1935. április 15. Balogh főtitkár¹⁰⁹

¹⁰⁹ Szegény Lukcsicsnak nagyon rosszul jött Dőry Ferenc bírálata (lásd fentebb a 335. jegyzetet), a Bizottság 1933. március 29-ei ülésén Szentpétery Imre felháborodottan tette szóvá, hogy a megjelent kötetben, noha Kollányi és Áldásy is átnézte, több – korántsem mellesleg többségében ténylegesen a forrásokra visszavezethető – „szarvashiba” maradt, amit a *Levéltári Közlemények* kifogásolt. Az akadémikusok felszólították Lukcsicsot, hogy adjon magyarázatot, egyúttal pedig nyújtsa be újbóli ellenőrzésre második kötete kéziratát. (MTAKK K 1591/[48].) Sőt június 24-ei ülésükön nemcsak egy már akkor kért honorárium-előleg kifizetését tagadták meg, hanem a megjelentetést egyrészt – a latin nyelvezetet hozzáértően ellenőrző – Láng Nándor véleményétől tették függővé, másrészt igazából már kötelezettséget sem vállaltak kiadására, feltűnően a majdani pénzügyi helyzet alakulására hivatkoztak. (K 1591/[47 és 49].) Láng akadémikus 1933. december 1-jére készült el a szemrevételezéssel, s mint mondta, ez a kötet is valóban tele van „szarvashibákkal”. (K 1591/[50].) Kiirtásukkal másfél év múltán végzett, amikor is 1935. május 29-én arról tudósította a főtitkárt, hogy a második kötet kéziratát számos helyen kijavította és az immár nyomdába adható. Előzőleg pedig már 1935. április 4-ei levelében támogatta Lukcsics honoráriumkérését. A Bizottság a Mályusz Elemér és Szentpétery Imre által is láttamozott műnek a MHI 2. kötetekénti publikálására 1935. június 3-ai ülésén adott engedélyt, részben mivel azt a „történészek már nagyon várják”. Kimondták még, hogy feltétlenül meg kell szerezni

31.

Róma, 1937. május 15.
 Pásztor Lajos Voinovich Gézához
 (MTAKK RAL 1937/23 – s.k.)

Roma, 1937. május 15.

Méltóságos Uram!

Boldogult Lukcsics Pál munkájával kapcsolatban a következőket szeretném Méltóságodnak jelenteni s azokhoz beleegyezést kérni.

A névmutatónak az elkészítését kb. június közepére fogom tudni befejezni. Miután azonban a középkori helyneveket a mai helyesírással kell írni a névmutatóban, ez indexet véglegesen csak Budapesten fogom tudni befejezni, minthogy a szükséges segédkönyvek itten nem állnak rendelkezésre. Budapesten azonban csak szeptember elejétől fogok tartózkodni – a Báró Eötvös József Collegiumban – s így a munkának az átadását, illetve az utolsó részeknek is a nyomdába való bocsátását csak szeptember közepére tudom megígérni.¹¹⁰

Egyben tisztelettel kérném Méltóságod intézkedését – a már jelentett hiányok – s az azzal kapcsolatban szükségessé vált eredeti kézirat elküldésével kapcsolatban is.

Végül méltóztassék megengedni, hogy megemlítem, hogy magam is jelenleg – boldogult Lukcsics professzor úrhoz hasonlóan – a supplikatiók magyar vonatkozású anyagának a lemásolásával foglalkozom. Ez évi munkámmal az 1490–1502 évekre vonatkozó anyagot tudtam átnézni. Miután azonban szeretném munkámat tovább folytatni, minthogy az készülő doktori értekezésemhez is szükséges volna, folyamodtam a jövő esztendőre is a Római Történeti Intézet tagsági helyére, mely kérvényemet az Akadémia igazgatója Koltay-Kastner Jenő egyetemi ny. r. tanár úr pártolólag terjesztett fel.

Lukcsicstól a teljes szövegmásolatokat, „melyek között Fraknóitól és másoktól eredő okiratok is vannak”, s melyekért legfeljebb 500 pengőt lehet fizetni. Emellett végre valahára kijelentették, hogy kívánatos lenne, ha a Római Magyar Történeti Intézetnek minél több kiadványa látna napvilágot (!). (MTAKK K 1591/[53].) A számos bekért árajánlat közül a pécsi Dunántúl Nyomda messze legelőnyösebb és latin szakot végzett gépszedők alkalmazására hivatkozó ajánlatát fogadták el. (A vonatkozó levelezés: RAL 1935/528; az előleg kiutalásának iratai: RAL 1935/94.) – Minden valószínűség szerint az ügyintézés bizonytalanságait jelzi, hogy fél évvel korábban, 1935. január 12-én az akadémikusok Láng tagtársuk ellenőrzése nyomán már megadták az *imprimaturt* és akkor 300 pengő előleget szavaztak meg. A 600 pengő előleget egyébként az április 15-ei ülésen egyhangúlag fogadták el. (K 1591/[51–52].)

¹¹⁰ Lukcsics munkáját Pécsen kiszedték, de miután halála miatt a szerző sem a korrektúrárt nem tudta teljes egészében elvégezni, sem pedig az indexet elkészíteni, Voinovich Géza főtítkárral 1937. január 8-án Koltay-Kastnert bízta meg ezen hiányok pótolásával. Április 28-án ismét sürgette az igazgatót, aki május 1-jén tudatta, hogy a feladatot teljesítő Pásztor Lajos az ellenőrzés során számos hibát talált. A jelentést május 7-én Voinovich újabb sürgető felhívással nyugtázta. A főtítkárral Pásztornak május 25-én válaszolt, s kérte a fenti levélben közölt kérések pontosítását, emellett ugyanaznap Gerevichhez intézett levélben támogatta Pásztor ösztöndíj-hosszabbítás iránti kérelmét. Párhuzamosan a főtítkárt a pécsi nyomda több ízben is ostromolta, hogy az elhúzódo munkát befejezhesse. Voinovich május 25-én Pásztor levele alapján szeptembert jelölte meg a végső határidőként. (Mindezen iratok uo. [RAL 1937/23].)

Ezzel kapcsolatban szeretném Méltóságos Uram támogatását is megkérni az ösztöndíjam érdekében, hogy így befejezhessem – az Akadémia által is elvégzendők közé sorolt s általam már megkezdett munkát.

Méltóságod szíves támogatását s a jelentésem elfogadását kérve vagyok mély tisztelettel:

Pásztor Lajos

32.

Róma, 1937. május 28.

Pásztor Lajos Voinovich Gézához

(MTAKK RAL 1937/23 – s.k.)

Roma, 1937. május 28.

Méltóságos Uram!

A múltkori levelemben röviden említett hiányok Lukcsics professzor úr munkájával kapcsolatban a következők: a nálam lévő, már véglegesen kinyomott résznél a 330–36. számú s 1434 január 21.-i keltezésű, valamint 283. számú s 1433 júl. 31.-i keletű okleveleknél – miután e részt az eredeti vatikáni anyaggal összehasonlítottam – hiányt vettem észre. Miután azonban nincs kizárva, hogy az eredeti kéziratos másolati anyagban – amely az Akadémia tulajdonában van – még nincs hiány, célszerűnek találtam, ha legalább a fenti helyekre vonatkozó anyagot még római ittlétem idején át tudnám nézni. Ha azután az eredeti is hiányos, úgy én másolom le az illető részt. Mindkét esetben természetesen – a végén – talán függelékben kell közölni az oklevelet; azon jegyzetek kíséretében, amelyek más egyéb, bár apró hiányokra vonatkoznak.

A múltkori levelemben azért említettem mindezt egész röviden, mivel kb. egy hónapja Koltay igazgató Úr egy kérvényt adott át ezzel kapcsolatban Gerevich professzor úrnak s azt hittem, hogy ez a kérvény eljutott az illetékes helyekre és így Méltóságodnak is tudomása van róla.

Ugyanebben a kérvényben Koltay igazgató úr, illetve én érdeklődtünk az iránt is, hogy fenti munkámért – Lukcsics professzor úr munkájával kapcsolatban – mennyi tiszteletdíjat kapok. Továbbá az én itteni levéltári munkámmal kapcsolatban – miután nagyon sok magyar vonatkozású anyagot (kb. 550–600) találtam az eddigi elvégzett munkám folyamán – szükséges volna igénybe vennem másoló munkáját is, amint azt néhai Lukcsics professor úr is tette,¹¹¹ s az ezzel kapcsolatos költségek fedezésére is kértem az Akadémia támogatását.¹¹²

¹¹¹ Ezt maga Lukcsics is említi jelentésében (fentebb a 7. sz.).

¹¹² Voinovich június 2-án válaszolt Pásztor eme levelére, egyúttal elküldte Lukcsics kézirátát (283. és 330–336. sz.), továbbá szemmel látható ingerültséggel közölte: „Arra a kérdésére, hogy a szóbanforgó munkáért mennyi tiszteletdíjat tetszik kapni, csak akkor válaszolhatunk, ha a munka elkészült és a nyomda a kész műnek legalább egy példányát Akadémiánkba beszállította. Nyomatékosan fel kell hívnom

Végül az ösztöndíjjal kapcsolatban hálásan köszönöm Méltóságod közbenjárását is. A napokban értesültem egyébként, hogy megkapom a következő évre is az ösztöndíjat.

Miután Rómában kb. június 8–9-ig fogok csak tartózkodni, arra kérem Méltóságodat, hogy ha lehetséges, a kért kéziratot az időn belül méltóztassék megküldetni.¹¹³

A többi kéréssel kapcsolatban is Méltóságod pártfogását kérve vagyok mély tisztelettel:

Pásztor Lajos

33.

Budapest, 1938. február 19.

Voinovich Géza akadémiai főtítkár Huszti Józsefhez

(MTAKK RAL 1938/138 – gépelt, s.k. aláírással)

Igen tisztelt Bizottsági Előadó Úr!

A M. T. Akadémia kb. egy évvel ezelőtt felkérte a Római Magyar Történeti Intézet igazgatóját, Koltay-Kasztner Jenő urat, hogy bízza meg egyik római ösztöndíjasunkat néhai Lukcsics Pál nyomdában levő indexének elkészítésével és az ezzel kapcsolatos korrektúramunkák elvégzésével. Az igazgató úr Pásztor Lajos ösztöndíjast hozta javaslatba, aki a munkát el is vállalta.

Pásztor Lajos úr a vállalt munkát csak nagy késedelemmel készítette el, több mint egy félévvel a megállapított időpont után.¹¹⁴ Most pedig az általa a főtítkári

---

együttal figyelmét arra, hogy az egyéb, az Ön által talált magyar vonatkozású anyag másolásával kapcsolatos költségek fedezésére Akadémiánk csak akkor szavazhat meg megfelelő összeget, ha erre vonatkozólag az Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottsága javaslatot tesz. Egyelőre tehát arról szó sem lehet, hogy mi ebből a célból Önnek pénzt utaljunk ki. Tessék e tárgyban kérvénnyel fordulni az Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottságához...”.

¹¹³ A főtítkár június 18-án továbbította a Bizottsághoz Pásztor – Koltay ajánlásával ellátott – másolatási segély iránti kérelmét. Véleménye szerint a kérés aligha teljesíthető, s ha igen, csak akkor, ha a fiatal történész a Lukcsics-kötettel kapcsolatos megbízatásnak eleget tesz. Huszti József előadó szinte azonnal a következőképpen válaszolt: „Pásztor Lajos úr kérését az Elnök Úr Óméltóságával megtárgyaltam. Mindketten osztjuk Méltóságod felfogását, hogy a kérés érdemileg alig tárgyalható. Pásztor Lajos Úrnak éppen az a feladata, hogy okleveleket olvasson és másoljon, hogy a technikai akadályokat ő maga legyőzze.” A döntést Voinovich július 3-án tudatta Kastnerrel, megsürgetve egyúttal természetesen az index készítését is. Az összes irat uo. (1937/23).

¹¹⁴ A főtítkár a szeptemberi határidő lejárta után, október 25-én követelte Pászortól a mutató befejezését – amiről egyébként egy ideig azt hitte, hogy már el is küldte –, mondván a nyomda már csak erre vár. Ehhez azonban a fiatal történésznek ismételtelen szüksége volt több, általa már korábban korrektúrázott és visszaküldött levonat-részletre. Pásztor a következőképpen indokolta késedelmét: „A névmutatót – sajnos, s ezért elnézést kérek – azért nem tudtam az ígért időre befejezni, mivel annak az elkészítése, a helynevek pontos megállapítása stb. jóval több időt vett igénybe, mint kezdetben gondoltam volna. Most már azonban közvetlenül a befejezés előtt állok. Hogy teljesen kész lehessenek, ahhoz okvetlenül szükségem van az említett részre, s így legyen szabad annak szíves megküldését kérnem.” (Lásd levelét, Róma, 1937. okt. 28.)

hivatalba küldött index kéziratának és az általa már átnézett korrektúralevonatnak felületes átnézése alapján azt kellett megállapítanunk, hogy az index nem pontos. Az indexben feltüntetett oklevélszámok helyenként hiányoznak, másutt tévesek; a címszókkal kapcsolatos szövegrészek szintén nem pontosak. Mindezek alapján lehetetlennek látszik, hogy az Akadémia Pásztor úr munkáját elfogadja és az általa kijavított korrektúralevonatokat nyomási engedéllyel ellássa. Pásztor úr eljárása annál bosszantóbb, mert neki tudnia kellene, hogy milyen munkával tartozik az Akadémiának, amely e megbízással kitüntette.

Mindezek alapján tisztelettel felkérem Méltóságodat, mint a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának előadóját, szíveskedjék gondoskodni arról, hogy az egyidejűleg megküldött index anyaga felülvizsgáltassék és helyesbítettessék. Az *imprimaturt* csak Méltóságod javaslata alapján fogom megadni. Megjegyzem, hogy a küldött indexkézirat és annak levonata az egész anyagnak csak egy része, a többi most várjuk Rómából Pásztor úrtól. A felülvizsgálat érdekében a munka egész törtélt, illetőleg már kinyomott anyagának egy példányát is megküldjük.

Szükségesnek tartom, hogy Pásztor Lajos úr megfelelő helyről figyelmeztetést kapjon felületes és pontatlan munkája miatt.¹¹⁵

Kiváló tisztelettel V. G. főtítkár

Budapest, 1938. február 19.

Méltóságos Huszti József l.t. biz. előadó úrnak, Budapest

Voinovich október 30-án (!) válaszolt röviden, s még aznap intézkedett, hogy a pécsi nyomda közvetlenül Rómába küldje a kért oldalakat. Megérkeztük után Pásztor december közepén juttatta el munkáját Budapestre: „Bocsánatot kérek... sajnos rajtam kívül álló dolgok állandóan késleltetnek. Most már azonban közvetlen a befejezés előtt állok s a jövő hét leforgása alatt minden körülmények között Budapesten lesz már a kézirat.” Róma, 1937. december 5-ei levele Voinovichhoz. Az összes irat uo. (1937/23.)

¹¹⁵ Voinovich eme véleményét nem közölte Pásztorral, február 22-én egyedül a nála maradt kéziratokat és levonatokat kérte vissza. Pásztor két nappal később írt levele szerint ezeket már elküldte, amit a főtítkár március 1-jén nyugtázott, közölve, hogy az anyagot felülvizsgálatra az akadémiai Bizottsághoz továbbította. (MTAKK RAL 1938/132.) Az akadémikusok helybenhagyták kritikáját: 1938. május 11-ei ülésükön egyfelől konstatálták a második Lukcsics-kötet elkészültét, a korrektúrában maradt hibákat a szerző halálos betegségének tudva be, másfelől a mutató ügyéről a következőt állapították meg: „Az index elkészítésére Pásztor Lajos római ösztöndíjas kapott megbízást. Az elkészült index már kiszedetett, amikor kiderült, hogy alapjában véve hasznavehetetlen.” Az új mutató elkészítését Horváth Jánosra ruházták, s kifejezésre juttatták reményüket, hogy az „index legkésőbb két-három héten belül rendelkezésre áll s akkor e régóta húzódo ügy végére pontot lehet tenni.” Horváth mindazonáltal csupán javíthatta Pásztor munkáját, hiszen aligha valószínű, hogy a 60 oldalas – és végül a Pásztor-féle elvek szerint megjelent – segédlettel ilyen rövid idő alatt elkészült volna. Nemkülönben a második Lukcsics-kötet 334. oldala szintén a Pásztor-féle korrekciókat tartalmazza. (MTAKK K 159v/[54].) – A nyomda – szünet nélküli panaszai ellenére – az *imprimaturt* még 1938. novemberében sem kapta meg. Sok tekintetben Pásztor igazát bizonyítja, hogy tudniillik nemcsak a vatikáni levéltárban az eredeti forrásokkal való összevetést is elvégző fiatal történész munkája húzódtott el, hanem az újabb ellenőrzés is. Egy november 29-ei beszámoló szerint az első teljes kefelevonat korrektúrázása csak ekkorra készült el, s még egy újabb átvizsgálás is szükséges lesz, legfőképpen Lukcsics kéziratának nehéz olvashatósága miatt. (MTAKK RAL 1938/132.)

34.

Budapest, 1940.

*A Római Magyar Intézet „Fraknói Vilmos” Történeti Osztályának
új szervezeti szabályzata*(AÉ 50 [1940] 383–385.)¹¹⁶

I. *Az intézet címe:* A Római Magyar Intézet „Fraknói Vilmos” Történeti Osztálya (Sezione Storica Fraknói della R. Accademia Ungherese di Roma), a továbbiakban röviden: Intézet.

II. *Feladata.* Az Intézet befogadja, irányítja és támogatja a történelem, archeológia, művészettörténet, klasszikus filológia és irodalomtörténet magyar munkáit, akik Róma és esetleg Itália más részeinek könyv- és levéltáraiban, művészeti és tudományos gyűjteményeiben, úgyszintén a régiségekre és műemlékekre vonatkozólag kutatásokat és tanulmányokat végeznek. Az Intézet e munkásság eredményeinek közzétételéről a körülményekhez képest gondoskodik.

III. *Az Intézet igazgatása.* Az Intézetet közvetlenül a Római Magyar Intézet igazgatója vezeti, a tudományos irányítást azonban a Magyar Tudományos Akadémia gyakorolja állandó bizottsága által. A bizottság neve: a M. Tud. Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottsága, a továbbiakban röviden: Bizottság.¹¹⁷ A Bizottság tagjai az akadémiai elnök elnöklete alatt a másodelnök, a főtítkár, a történettudományi és archeológiai bizottságokból választott három-három és a klasszikus filológiai bizottságból választott két tag. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter magát a Bizottságban képviselteti. A Bizottság a maga köréből három évre ügyvezető alelnököt és előadót választ.

Amennyiben a Bizottság szükségesnek látja, az Intézet tudományos irányításával a Római Magyar Intézetnek egyik, külön e célra kinevezett titkára bízandó meg, kinek állását a vallás- és közoktatásügyi miniszter bocsátja rendelkezésre s akinek kiszemelésére vonatkozólag a miniszter előzetesen kikéri a Bizottság véleményét. A titkár pontos ügykörét a Bizottság javaslatára a miniszter állapítja meg.

A Római Magyar Intézetnek minden, az Intézet működési körébe (fent II. pont) tartozó kiadványa csak a Bizottság véleményének meghallgatása és figyelembevétele után kerülhet a nyilvánosság elé.

¹¹⁶ Vö. fentebb I. fejezet, 4. 31. 50. j.; és II. fejezet, 205. j.

¹¹⁷ Jó és meglehetősen kritikus elemzést nyújt működéséről FRÁTER, *Az MTA állandó bizottságai*, 251–262. Megadja a fennmaradt fontosabb források jegyzékét, a vezetők és tagok névsorát is. Elnökök: Berzeviczy Albert (1913–1936); Gerevich Tibor (1937–1940) (ezután ügyvezető alelnök); József főherceg (1940–1944). – Előadók: Áldásy Antal (1913–1932); Gerevich Tibor (1932–1937); Huszti József (1937–1944). – Fontosabb tagok: Csánki Dezső (1924–1933); Domanovszky Sándor (1940–1944); Fejérfpataky László (1913–1923); Forster Gyula (1913–1932); Fraknói Vilmos (1913–1924); Kollányi Ferenc (1924–1933); Moravcsik Gyula (1942–1944); Szentpétery Imre (1932–1944); miniszteri képviselők többek között: Magyary Zoltán (1926–1928).

IV. *Az Intézet tagjai.* Az Intézet tagjai a rendelkezésre álló költségvetési ösztöndíjtételekből ösztöndíjat élveznek. Az ösztöndíjak számát a M. Tud. Akadémia javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg. A Bizottság feladata, hogy a rendelkezésre álló ösztöndíjak adományozása tárgyában a szükséges intézkedéseket megtegye. Az ösztöndíjasok feladatát, a kutatási célokat a Bizottság estéről-esetre határozza meg. Az ösztöndíjasok fegyelmileg a Római Magyar Intézet fegyelmi szabályainak vannak alávetve.

V. *A Bizottság viszonya az Akadémiához.* A Bizottság a M. Tud. Akadémia II. osztályának a keretében működik és az Intézet működéséről évenként jelentést tesz az osztály útján az Akadémiának, ez pedig a vallás és közoktatásügyi miniszternek.

VI. *Az Intézet pénzügyei.* Az Intézet folyó költségei a Római Magyar Intézet költségvetésének keretében nyernek fedezetet.

A Fraknoi-villa bérjövödelméről azonban a Bizottság rendelkezik és azt az Intézet működése körébe vágó tudományos kiadványok közreadására, vagy az e körbe tartozó kutatások támogatására fordítja. A Fraknoi-villa netaláni eladása esetén – amelyről a vallás- és közoktatásügyi miniszter határoz – a miniszter a vételárat a M. Tud. Akadémia pénztárába utalja és a Bizottság ennek a tőkének a hozadékát fordítja az említett célra. A Bizottság a rendelkezése alá bocsájtott összegek felhasználására vonatkozó határozatait megerősítés végett az Akadémia Ig.-Tanácsa elé terjeszti. Az utalványozásokat a Bizottság előadójának ellenjegyzésére a főtitkár végzi; az ekként felhasznált összegekről a M. Tud. Akadémia minden év elején okmányolt számadást mutat be a miniszternek.¹¹⁸

---

¹¹⁸ Vö. fentebb, I. fejezet, 50. j.

FORRÁSOK*

ARCHIVIO APOSTOLICO VATICANO – CITTÀ DEL VATICANO (ASV)

Miscellanea (Armadi I–XV), Armadio I, vol. 12

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA – CITTÀ DEL VATICANO (BAV)

Vat. Lat., vol. 6696

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM, KÖNYVTÁR ÉS LEVÉLTÁR
KÉZIRATTÁR – BUDAPEST
(ELTE EKK)

Collectio Hevenesiana, vol. 41

Collectio Kaprinaiana, vol. A/12–14

Collectio Prayana, vol. 32

Ms. Ab 50, vol. I–XI

HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR – BUDAPEST (HL)

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR, ORSZÁGOS LEVÉLTÁR – BUDAPEST (MOL)

Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa 1922–1949 (A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa 1934–1949) (K 726), 1927/675. 1931/384. 500. 1932/164.

658. 1933/335–49

Mikrofilmtár, X 9982

---

* A *repertorium*-jellegű felsorolások közelebbi adatai (különösen a *Függelék I–II*-ből) nem szerepelnek. Hasonlóképpen mellőztem a közismert levél- és kéziratári rövidítések (Barb. Lat., Fol. Lat. etc.) feloldásait. A vatikáni levéltár és az országos levéltár nevének technikai okok miatt meghagytam a régi rövidítést.

Reprográfiai Osztály, [A külföldi Hungarica-gyűjtésre vonatkozó iratok], Olaszország, I–II. doboz

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA, KÖNYVTÁR ÉS INFORMÁCIÓS KÖZPONT
KÉZIRATTÁR – BUDAPEST
(MTAKK)

D 14240

K 1591 (A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának jegyzőkönyvei 1913–1939)

K 1224 (A MTA Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának iratai 1902–1948)

K 1225 (A MTA Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának számlái és kimutatásai 1914–1923)

Ms. 493/39. 1410. 1381. 10899

Régi Akadémiai Levéltár – (RAL), 1881/544. 480. 1894/116 (pótlás). 1930/609.

638. 1931/883. 1932/521. 815. 1933/141. 1373. 1934/92. 1321. 1935/94. 528. 801.

1936/376. 1937/23. 432. 576. 660. 1938/132. 138. 1940/507. 1949/78

K 1823–1855 (RAL Mutatókönyvek, 1890–1949)

Tört. 2° 282/VIII–IX

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR, KÉZIRATTÁR – BUDAPEST (OSZKK)

Fol. Hung. 1749

Fol. Hung. 3638/1–5

Levelestár

PRÍMÁSI LEVÉLTÁR – ESZTERGOM (PL)

Archivum Ecclesiasticum – (AE)

Simor János prímás, Archivum Secretum, 1867, n. 154. 1874, n. 9

Simor János prímás, Categoria A, fasc. 1. Cat. 20, 24. Cat. 44, fasc. 3, n. 5734/1874
és n. 778/1885

Vászary Kolos prímás, Cat. 9, n. 4551/1892. Cat. Da. 1910. november 12.

BIBLIOGRÁFIA

- A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, közléteszi a M. Kir. Vállás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1926.
- A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1925/26. tanévben*, közléteszi a Magyar Királyi Vállás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1927.
- A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1927/28–1941/42. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1929–1943.
- A Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai és ügyrendje*, Budapest 1936.
- A Római Magyar Intézet (R. Accademia d'Ungheria di Roma) ösztöndíjas művészeinek első kiállítása*, Budapest 1931.
- A Római Magyar Intézet „Fraknói Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzata*, AÉ 50 (1940) 383–385.
- A Római Magyar Intézet Kiadványai (Pubblicazioni della R. Accademia Ungherese di Roma) I–IV*, Budapest[–Roma], 1931–1936.
- A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyébe*, Nagyvárad 1911 (Kézirat gyanánt).
- A Római Magyar Történeti Intézet Kiadványai (Pubblicazioni dell'Istituto Storico Ungherese di Roma – Veröffentlichungen des Ungarischen Historischen Institutes in Rom – Publicationes Collegii Historicorum Romani) [cca I–XX]*, Budapest[–Roma–Pannonhalma–Szombathely etc.] 1925–1941.
- A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében. Fraknói Vilmos bizalmas előterjesztése jóakaróiboz és barátaihoz*, Budapest 1905 (Kézirat gyanánt).
- A vatikáni levéltár kincseinek publicatiója*, Századok 16 (1882) 521–522.
- Acta Martini V. 1417–1431. II: 1423–1431* (Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia 7), ed. JAROSLAV ERŠIL, Pragae 1998.
- ADRIÁNYI GÁBOR: *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana Hungariae Historiam illustrantia” megindítása*, MEV–Regnum 8 (1996) 3, 61–72.
- ADRIÁNYI GÁBOR: *Fraknói Vilmos javaslata a Szentszék levéltári forráskiadására*, MEV–Regnum 19 (2007) 149–160.
- ADRIÁNYI GÁBOR: *Scitovszky és Simor érsekek harca a prímási jogokért*, Ministerio nemzetközi történetés konferencia előadásai (szerk. Bárdos István–Beke Margit), Esztergom 1998, 29–38.
- ADRIÁNYI GÁBOR: *Probászka és a Római Index*, Budapest 2002.
- AÉ 24 (1913) 132–134 és 679–681 [A Római Magyar Történeti Intézet alapszabálya].
- AÉ 24 (1913) 86 [A Római Magyar Történeti Intézet alapszabályzatának elkészültéről].
- AÉ 25 (1914) 124–127 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának ügyrendje].
- AÉ 25 (1914) 249–250 [Miniszteri köszönőlevél Fraknói Vilmoshoz].
- AÉ 25 (1914) 474 [A Római Magyar Történeti Intézet ösztöndíjasairól].
- AÉ 25 (1914) 476 [A Római Magyar Történeti Intézet működésének első évről].
- AÉ 26 (1915) 279–280 [A Római Magyar Történeti Intézet munkatervéről].
- AÉ 26 (1915) 279–281 [A Római Magyar Történeti Intézet ösztöndíjasairól].
- AÉ 27 (1916) 314–316 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működéséről].
- AÉ 28 (1917) 248–249 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működéséről].

- AÉ 29 (1918) 189–190 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működéséről].
 AÉ 30 (1919) 123–125 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működéséről].
 AÉ 30 (1919) 109 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának igazgatóválasztó üléséről].
 AÉ 31 (1920) 7–10 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működéséről].
 AÉ 33 (1922) 82 [A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működéséről].
 AÉ 43 (1912) 127 [A Római Magyar Történeti Intézet megalapítása érdekében történt lépésekről].
 AÉ 43 (1912) 153–154 és 156 [A római magyar történeti kutatások előmozdítására tett Fraknói-alapítványt felügyelő akadémiai bizottság határozatai és azok jóváhagyása].
 AÉ 51 (1940) 375 [A Fraknói-villa bérjövendelméről].
 AÉ 53 (1942) 123 és 263 [A Fraknói-villa bérjövendelméről].
 AÉ 54 (1943) 332 [A Fraknói-villa bérjövendelméről].
 ÁLDÁSY ANTAL: *Az 1431-i összeesküvés IV. Eugén pápa ellen*, MS 10 (1896) 200–208.
 ÁLDÁSY ANTAL: *Fraknói Vilmos emlékezete*, KSz 39 (1925) 449–460.
 ÁLDÁSY ANTAL: *Magyar tanuló Rómában*, MKSz 2 (1894) 94–95.
 ÁLDÁSY ANTAL: *Olaszországi történelmi kutatások*, MKSz 1 (1892–1893) 240–277.
 ÁLDÁSY ANTAL: *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, TT 1894, 15–28; 1895, 58–89. 260–288.
 ÁLDÁSY ANTAL: *Újabb egyháztörténeti monográfiák*, KSz 8 (1894) 154–156.
 AMBRÓ BÉLA: *Malaspinga pápai nuntius működése Erdélyben 1599. A Borghese-berczegek római levéltárának diplomatai iratai nyomán*, KSz 1 (1887) 253–290.
 ANDREAE, BERNARD: *L'Istituto Archeologico Germanico di Roma*, Speculum mundi, 155–179.
 Annuario [dell'Unione Internazionale] 42 (2000–2001).
 Annuario [dell'Unione Internazionale] 45 (2003–2004).
Annuario dell'Accademia d'Ungheria. Studi e documenti italo-ungheresi, a c. di József Pál, Roma 1997.
Annuario (Studi e documenti italo-ungheresi), a c. di JÓZSEF PÁL, Roma–Szeged 2004.
Annuario (Studi e documenti italo-ungheresi), a c. di JÓZSEF PÁL, Roma–Szeged 2005.
Annuario (Studi e documenti italo-ungheresi). Florio Banfi: Ricordi Ungheresi in Italia, a c. di PÉTER SÁRKÖZY, Roma–Szeged 2005.
Annuario 1998–2002 (Studi e documenti italo-ungheresi), a c. di LÁSZLÓ CSORBA–GYÖNGYI KOMLÓSSY, Roma 2005.
Annuario 2002–2004 (Studi e documenti italo-ungheresi), a c. di LÁSZLÓ CSORBA–GYÖNGYI KOMLÓSSY, Roma 2005.
Annuario 2005–2006. 2006–2007 (Studi e documenti italo-ungheresi), a c. di NÓRA PÁLMAI, Roma 2010.
Antonii Caetani nuntii apostolici apud imperatorem epistulae et acta. I: 1607. II: 1608 Ian.–Mai. III 1: 1608 Mai.–Aug. (Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628, 4), ed. ELENA LINHARTOVA, Praeae 1932–1937–1940.
 ARTNER EDGÁR: „Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. *AVatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak* (CVH I/1), kiad. SZOVÁK KORNÉL–TÖRÖK JÓZSEF–TUSOR PÉTER, Budapest–Róma 2004.
Az olasz könyvtárak 1885. évi pragmatikája, MKSz 15 (1890) 191–218.
 BALANYI GYÖRGY: *ASzentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában*, KSz 51 (1937) 541–548.
 BALCÁREK, PAVEL: *Le nunziature di Carlo Caraffa degli anni 1621–1628 e la loro accessibilità di edizione*, Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma III, 71–90.
 BALOGH JÓZSEF: *Existenz und Rechtslage der Katholischen Kirche in Ungarn zur Zeit der Türkenherrschaft*, Rom 1939.
 BÁNFI FLORIO: *Báthory István és Domenico Ridolfino*, HK 42 (1941) 22–37.
 BÁNFI FLORIO: *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, HK 40 (1939) 1–33 és 213–228; 41 (1940) 143–156.
 BARTA GÁBOR: *Vajon kié az ország?* (Labirintus), Budapest 1988.

- BATTHYÁNY, IGNATIUS comes de: *Leges ecclesiasticae regni Hungariae I–III*, Alba Iulia 1785–1827.
- BATTHYÁNY, IGNATIUS comes de: *Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta cum serie episcoporum Chanadiensium*, Alba Iulia 1790.
- BEKE ANTAL: *Római emlékek a magyar egyház XV-ik századi történetéből*, TT 1900, 1–15.
- BEKE MARGIT: *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut in Rom*, MEV–Regnum 7 (1995) 3–4, 185–203.
- BEKE MARGIT: *L'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma (1929–1945)*, Cento anni, 69–73.
- BENDA KÁLMÁN: *Rákóczi és a Vatikán. Brenner apát küldetése XI. Kelemen pápához (1707–1708)*, TSz 2 (1959) 8–24.
- BERZEVICZY ALBERT: *Fraknói Vilmos emlékezete (Felolvasatott az Akadémia 1927. május 8-án tartott ünnepi ülésén)*, Budapest 1927.
- BERZEVICZY ALBERT: *Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében*, Budapest 1903.
- Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana. 1968–1980 I–II. 1981–1985. 1986–1990*, a c. di MARCO BUONCUORE–MASSIMO CERESA (ST 318–319. 342. 379.), Città del Vaticano 1986–1998.
- Bibliografia dell'Archivio Vaticano (Nuova versione). IX (1997–1999)*, diretta da SERGIO PAGANO, a c. di SERGIO PAGANO–LUCA CARBONI–MARCO MAIORINO, Città del Vaticano 2003.
- Bibliografia dell'Archivio Vaticano I–V III*, a c. di GIULIO BATELLI, Città del Vaticano 1962–2001.
- Bibliografia retrospettiva dei fondi manoscritti della Biblioteca Apostolica Vaticana I*, a c. di MARCO BUONCUORE (ST 361), Città del Vaticano 1994.
- Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma [cca I–XIX]*, Roma 1936–1942.
- Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma [n.s. cca I–XXIV]*, Roma 1947–1948.
- Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma [Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma]. Fontes I–IV*, Budapest–Roma 1994–2002.
- BILINSKI, BRONISLAW: *I Polacchi nell'Archivio Segreto Vaticano e il primo trentennio dell'Expeditio Romana (1886–1916) (con una bibliografia sommaria)*, L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche, 37–90.
- BILINSKI, BRONISLAW: *La Biblioteca e il Centro di studi a Roma dell'Accademia Polacca delle Scienze, Speculum mundi*, 391–421.
- BÓNIS GYÖRGY: *Útmutató az esztergomi primási levéltárhoz. Archivum Ecclesiasticum I–II (Levéltári leltárak 24)*, Budapest 1964.
- BOROVÍ JÓZSEF: *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása (METEM [Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége] Könyvek 25)*, Budapest 2000.
- BORSA IVÁN–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Benlic Máté belgrádi püspök jelentése a török bódoltság katolikusairól 1651–1658*, LK 60 (1989) 13–142.
- BOSSÁNYI ÁRPÁD: *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394*, Budapest 1916–1918.
- BOYLE, LEONARD E.: *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings*, Toronto 1972.
- BURNS, CH.: *L'apertura dell'Archivio Segreto Vaticano alle ricerche storiche, Archivi e archivistica a Roma dopo l'Unità. Genesi storica, ordinamenti, interrelazioni* (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Saggi 30), Roma 1994, 33–50.
- Camera Apostolica. Obligationes et solutiones camerale primo (1299–1560)* (Monumenta Croatica Vaticana 1), ed. JOSIP BARBARIĆ–ANDRIJA LUKINOVIĆ et al., Zagreb–Rim 1996.
- Catalogo delle Pubblicazioni della Biblioteca Apostolica Vaticana*, Città del Vaticano 2003.
- Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis III–IV*, Budapestini 1907–1910.
- Cento anni al servizio delle relazioni unghero-italiane. Gli istituti ungheresi, scientifici, culturali ed ecclesiastici di Roma (1895–1995)*, a c. di LÁSZLÓ CSORBA, Budapest 1998.
- Cicerone Romano. Guida ai Centri di Ricerca Storica a Roma*, a c. di FLORENS DUCHLER (Istituto Svizzero di Roma), Roma 1996.

- CIFRES, ALEJANDRO: *Lo stato attuale dell'Archivio Romano del Sant'Uffizio*, L'Inquisizione e gli storici: un cantiere aperto. Tavola rotonda nell'ambito della conferenza annuale della ricerca (Roma, 24-25 giugno 1999) (Atti dei Convegni Lincei 162), Roma 2000, 27-34.
- Collectanea Vaticana Hungariae*, vol. I/1-20. tom II/1-10. fasc. III/1, Budapest-Roma 2004-2022.
- COWAN, IAN B.: *British Research in the Vatican Archives*, L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche, 141-158.
- CZAICH Á. GILBERT: *Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből*, TT 1899, 1-17.
- CZAICH Á. GILBERT: *Regesták VI. Sándor pápa korából*, TT 1904, 161-181.
- CZAICH Á. GILBERT: *Regesták VII. Imre [I] pápa korából 1484-1492*, TT 1902, 511-527.
- CSAPODI CSABA: *Történezbegyatékok a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában I-III*, Századok 106 (1972) 1369-1398. 109 (1975) 669-682. 112 (1978) 251-270.
- CSÁNKI DEZSŐ, *Fraknói Vilmos*, LK 2 (1924) 208-211.
- Cseles, Martinus: *Descriptio amplitudinis episcopatus Sirmiensis*.
- Cseles, Martinus: *Elucidatio historico-chronologica de episcopatu Transilvaniae*, Romae 1702.
- CSORBA LÁSZLÓ (szerk.): *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895-1995)*, Budapest 1998.
- CSORBA LÁSZLÓ: *A Fraknói-villa. A Magyar Köztársaság Szentszék melletti nagykövetségének székhelye, Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata (1920-2000)* (szerk. Zombori I.), Budapest 2001, 113-135.
- CSORBA LÁSZLÓ: *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese a Roma (1895-1922)*, Cento anni, 7-17.
- CSORBA LÁSZLÓ: *La storia dell'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma dal 1945 fino ad oggi*, Cento anni, 75-94.
- CSORBA LÁSZLÓ: *Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945*, Cento anni, 45-68.
- CSUKOVITS ENIKŐ: *A római Szentlélek-Társulat magyar tagjai*, Századok 134 (2000) 211-244.
- CSUKOVITS ENIKŐ: *Középkori magyar zarándokok* (História Könyvtár. Monográfiák 20), Budapest 2003.
- Đakovačka i srijemska biskupija. Biskupski procesi i izvještaji 17 i 18. stoljeće* (Monumenta Croatica Vaticana 2), ed. ANTUN DEVIĆ-ILJA MARTINOVIĆ, Zagreb 1999.
- Đakovačka i srijemska biskupija. Spisi generalnih sjednica kongregacije za širenje vjere 17. stoljeće*, ed. ANTUN DEVIĆ (Monumenta Croatica Vaticana 3), Zagreb 2000.
- Dániel Imre „Diariuma”*, Közművelődés [Politikai és Társadalmi és Szépirodalmi Katholikus Hetilap, Gyulafehérvár] 33 (1910) 2-38. sz.
- Das Deutsche Historische Institut in Rom 1888-1988* (BDHIR 70), hrsg. v. REINHARD ELZE-ARNOLD ESCH, Tübingen 1990.
- DÉCSÉNYI GYULA: *Olaszországi történelmi kutatások*, Századok 26 (1892) 467-475 és 550-559.
- Desericzky, Innocentius Iosephus: De initiis ac maioribus Hungarorum commentaria I-V*, Budae-Pestini 1748-1760.
- Die Prager Nuntiatür des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatür des Giacomo Serra (1603-1606)* (NB IV/3), hrsg. v. ARNOLD OSKAR MEYER, Berlin 1915.
- Dr. Hodinka Antal jelentése*, AÉ 7 (1896) 497-499.
- DUDÁS ANIKÓ: *A Vatikáni Könyvtár és adatbázisa*, Könyvtári Figyelő 2003/1, 125-138.
- DÜMMERTH DEZSŐ: *Inchoffert Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában 1641-1648. A magyar forráskritikai történetírás megszületése és a Jézus Társaság meghiúsult reformja* (A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kiadványai 38 - KlNy. Filológiai Közlöny 1976/2), Budapest 1977.
- E. KOVÁCS PÉTER: *Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei 1500-1518* (A Heves Megyei Levéltár Forráskiadványai), Eger 1992.
- École Française de Rome. Catalogue des publications 2002-2003*, Rome 2002.
- ELZE, REINHARD: *L'Istituto Storico Germanico di Roma*, Speculum mundi, 182-211.
- EÖRDÖGH ISTVÁN: *A pápai nunciatura újraalakulása Magyarországon 1920-ban (Ismeretlen római dokumentumok alapján)*, TSz 39 (1997) 1, 99-110.

- EÖRDÖGH ISTVÁN: *A Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációja Levéltárának (Vatikánváros) a magyarországi egyházakra vonatkozó forrásai 1803–1903*, Szeged 1992.
- ERDÉLYI és BÓDOITSÁGI JEZSUITA MISSZIÓK. I/1: 1609–1616. I/2: 1617–1625 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 26/1–2), kiad. BALÁZS MIHÁLY–FRICSY ÁDÁM–LUKÁCS LÁSZLÓ–MONOK ISTVÁN, Szeged 1990.
- ERDÉLYI GABRIELLA: *„Sacra Poenitentiaría Apostolica” hivatala és magyar kérvényei a XV–XVI. században (I)*, LK 74 (2003) 33–57.
- ERDÉLYI GABRIELLA: *Bakócz Tamás és a szerzetesrendek (Esettanulmány)*, TSz 44 (2002) 1–2, 21–64.
- ERDÉLYI GABRIELLA: *Crisis or Revival? The Hungarian Province of the Order of Augustinian Friars in the late Middle Ages*, *Analecta Augustiniana* 67 (2004) 115–140.
- ERDÉLYI GABRIELLA: *Gyónás és áldozás a késő középkorban*, Századok 137 (2003) 525–548.
- ERDÉLYI GABRIELLA: *Kolostorper Körmenden (1518). Társadalom és vallás Magyarországon a középkor és újkor határán* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok), Budapest 2005.
- ÉRDÚJHELYI MENYHÉRT: *Kutatásaim a római levéltárakban*, KSz 10 (1896) 605–646.
- ERŐSS JÓZSEF: *A Vatikán. Hogyan kormányozza a pápa az egyházat? A pápai udvar élete*, Vác 1939.
- ÉRSZEGI GÉZA: *A Curia Romana levéltárai*, LSz 28 (1978) 321–339.
- ÉRSZEGI MÁRK AURÉL: *Il ristabilimento delle relazioni diplomatiche tra la Sante Sede e l’Ungheria 1918–1920* (Tesi di laurea), Trieste 1998.
- ESCH, ARNOLD: *A római Porosz Történeti Intézet 1888–1936*, MEV 7 (1995) 3–4, 179–184.
- FAZEKAS CSABA: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban a 20–21. század fordulóján [Interjú az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport működéséről]*, Egyháztörténeti Szemle 20 (2019) 3, 118–128.
- FAZEKAS ISTVÁN: *„Missio Segneriana” kezdetei Magyarországon (1714–1717)*, Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára (szerk. Horn Ildikó), Budapest 1993, 410–431.
- FAZEKAS ISTVÁN: *Galla Ferenc „Pálos missziók Magyarországon” című kiadatlan munkája, Pálos rendtörténeti tanulmányok* (Vária Paulina 1, szerk. Sarbak Gábor), Csorna 1994, 219–228.
- FAZEKAS ISTVÁN: *Szerzetesrendek Kelet-Magyarországon a XVII. században*, *Miscellanea Anno 1999* (Acta Collegii Evangelici 7), Eperjes 2000, 69–77.
- FEJÉR, GEORGIUS: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*, Budae 1829–1844.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: *A pápai levéltárak*, Századok 18 (1884) 66–73.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: *Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században*, Századok 21 (1887) 493–517 és 589–609.
- FERMENDŽIN, EUSEBIUS: *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752* (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 23), Zagrabiae 1892.
- FINK, K.A.: *Das Vatikanische Archiv*, Rom 1951.
- FISH, C.R.: *Guide to the materials for American History in Roman and other Italian Archives*, Washington 1911.
- FLORIO BANFI: *Magyar emlékek Itáliában* (Magyar–olasz tanulmányok. Studi e documenti italo-ungheresi), szerk. SÁRKÖZY PÉTER–KOVÁCS ZSUZSA, Szeged 2005.
- Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 1906–1912. 1912–1916. 1917–1925* (Collectanea Athanasiana II. Textus/Fontes 4/2–4), kiad. VÉGHSEŐ TAMÁS *et al.*, Nyíregyháza 2019–2020.
- FRAKNÓI VILMOS: *A székszárdi apátság története*, Budapest 1879, 54–55.
- FRAKNÓI [FRANKL] VILMOS: *Egy ismeretlen Corvin-Codex Rómában (Naplótöredék)*, Századok 2 (1868) 445–447.
- FRAKNÓI [FRANKL] VILMOS: *Pázmány Péter és kora I–III*, Pest 1868–1872.
- Fraknói Vilmos negyed-százados irodalmi munkássága 1861–1885*, Budapest 1886.
- FRAKNÓI VILMOS: *A vatikáni levéltár és a római magyar történeti intézet*, A katolikus Magyarország 1001–1901. A magyarok megtérésének és a magyar királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából I–II (szerk. Kiss János–Sziklay János), Budapest 1902, 425–429.
- FRAKNÓI VILMOS: *Magyarország és a cambray-i liga 1509–1511*, Budapest 1883.

- FRANKÓI VILMOS: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*, Budapest 1895.
- FRANKÓI VILMOS: *A római magyar gyóntatók*, KSz 15 (1901) 385–394.
- FRANKÓI VILMOS: *A római magyar Seminarium története*, KSz 26 (1912) 444–453.
- FRANKÓI VILMOS: *A Szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokkbáz*, KSz 7 (1893) 168–195.
- FRANKÓI VILMOS: *A vatikáni levéltár*, Magyarország és a római Szentszékek, I, 341–356.
- FRANKÓI VILMOS: *Adalék a vatikáni levéltárból a Corvina történetéhez*, MKsz 2 (1894) 94.
- FRANKÓI VILMOS: *Az új vatikáni könyvtár*, MKsz [ú.f.] 1 (1892–1893) 235–240.
- FRANKÓI VILMOS: *Egy jezsuita-diplomata bazánkban 1583–1584*, KSz 16 (1902) 585–607 és 685–811.
- FRANKÓI VILMOS: *Egy magyar jezsuita a XVI. században*, KSz 1 (1887) 385–433.
- FRANKÓI VILMOS: *I. Lipót császár és Marco d'Aviano kapuczinus atya levelezése 1680–1699*, KSz 2 (1898) 534–543.
- FRANKÓI VILMOS: *Ifjabb Vitéz János pontificaléja a vatikáni könyvtárban*, Róma 1903.
- FRANKÓI VILMOS: *János király és a római Szent-székek*, Századok 36 (1902) 697–715. 794–911.
- FRANKÓI VILMOS: *Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban*, MKsz 3 (1878) 121–153.
- FRANKÓI VILMOS: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel I–III*, Budapest 1901–1903 [Magyarország és a római Szentszékek].
- FRANKÓI VILMOS: *Mátyás király magyar diplomatái*, Századok 32 (1898) 1–14. 95–112. 385–404. 481–489. 769–781. 865–875; 33 (1899) 1–8. 291–309. 389–410. 773–787. 869–878.
- FRANKÓI VILMOS: *Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára*, MKsz 5 (1897) 1–23.
- FRANKÓI VILMOS: *Nyomozások a pápai levéltárakban* (Századok, klny.), Budapest 1892.
- FRANKÓI VILMOS: *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez*, Budapest 1899.
- FRANKÓI VILMOS: *Várad felszabadítása és XII. Ince pápa*, Róma 1892.
- FRANKÓI VILMOS: *Visegrádon 1367-ben írt kodex a klosterneuburgi könyvtárban*, MKsz 23 (1915) 148–150.
- FRANKÓI VILMOS: *XI. Ince pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. A vatikáni levéltár diplomatiai irományai alapján*, Budapest 1886.
- FRANKÓI VILMOS: *Zrínyi Miklós pályájának vége* (Közlemények a vatikáni levéltárból), TT 1894, 577–595.
- FRANKÓI, WILHELM: *Papst Innozenz XI. und Ungarns Befreiung von der Türkenherrschaft*, Freiburg i. B. 1902.
- FRANKÓI, WILHELM: *Ungarn vor der Schlacht bei Mohács (1524–1526). Auf Grund der päpstlichen Nuntiaturberichte*, Budapest 1886.
- FRÁTER JÁNOSNÉ: *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854–1949* (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 70), Budapest 1974.
- FRÁTER JÁNOSNÉ: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854–1949)* (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 52), Budapest 1966.
- FÜZES ÁDÁM: *A trentói reformliturgia árvétele az esztergomi érseki tartomány területén Pázmány Péter érseksége alatt. A magyarországi rítusváltás történetének és hátterének bemutatása* (Studia Theologica Budapestinensia), Budapest s.a.
- GALLA FERENC: *A csíksomlyói ferencendi kolostor viszontagságai Bethlen Gábor idején*, A gr. Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve IV, szerk. Angyal Dávid, Budapest 1934, 283–302.
- GALLA FERENC: *A magyar katolikus restauráció misszionáriusa* (Klny. az „Egyházi Körirat” 1946 február–októberi számaiból), Budapest 1946.
- GALLA FERENC: *A pálosrend reformálása a 17. században* (Klny. Regnum Egyháztörténeti Évkönyv 1940–1941, 123–223), Budapest 1941.
- GALLA FERENC: *Borromei Szent Károly batása Magyarországon (L'influsso di San Carlo Borromeo in Ungheria)* (Klny. a Theologia 1938. évi 4. és 1939. évi 1–2. számaiból), Budapest 1939.
- GALLA FERENC: *Fulgenzio da Jesi ferences misszionárius vitája a bójtról a gyöngyösi jezsuitákkal. Fejezet a magyar katolikus restauráció misszióiból* (Regnum-könyvek. II: Egyháztörténeti értekezések 1 – Klny. a „Regnum” egyháztörténeti évkönyv 1944–46. évfolyamából), Budapest 1947.
- GALLA FERENC: *Magyar tárgyú pápai felbatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából I* (Regnum-könyvek. I: Egyháztörténeti források 1 – Klny. a Levéltári Közlemények 1946–47. évi huszonegyedik és huszonötödik évfolyamaiból), Budapest 1947.

- GALLA FERENC: *Marnavics Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest 1940.
- GALLA FERENC: *Otrokocsi Főrís Ferenc gályarab Rómában*, MEV–Regnum 10 (1998) 1–2, 185–202.
- GATZ, ERWIN: *L'Istituto Romano della Società Görres*, Speculum mundi, 470–486.
- GAUCHAT, PATRICIUS: *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi II*, Monasterii 1935.
- GÉFIN GYULA: *A szombathelyi egyházmegye története I–II*, Szombathely 1929.
- GEREVICH TIBOR: *A Római Magyar Történelmi Intézet munkássága az 1920–1930. években*, AÉ 41 (1931) 243–247.
- GEREVICH TIBOR: *A Római Magyar Történelmi Intézet*, LK 2 (1924) 200–201.
- GERŐ LÁSZLÓ (ifj.): *A római Santo Stefano Rotondo, a magyarok nemzeti temploma*, Budapest 1940.
- Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről 1603–1623* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 7), kiad. VERESS ENDRE[–BENDA KÁLMÁN], Szeged 1983.
- Gli archivi della Santa Sede come fonte per la storia moderna e contemporanea* ([Collana di] Centro Studi sulla Storia della Polonia Moderna 3), a c. di MATTEO SANFILIPPO–GIOVANNI PIZZORUSSO, Viterbo 2001.
- GRAFINGER, CHRISTINE MARIA: *Die Ausleihe vatikanischer Handschriften und Druckwerke (1563–1700)* (ST 360), Città del Vaticano 1994.
- GRAFINGER, CHRISTINE MARIA: *Die Ausleihe Vatikanischer Handschriften und Druckwerke (18. Jahrhundert). I: Biblioteca Vaticana. II: Archivio Segreto Vaticano* (ST 406–407), Città del Vaticano 2002.
- HANUY FERENC: *Kutatás Pázmány levelei után*, Religio 67 (1908) 310–312. 325–327. 341–343. 358–361.
- HANUY FERENC: *Pázmány Péter... összegyűjtött levelei I–II*, Budapest 1910–1911.
- HARSÁNYI ANDRÁS: *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*, Debrecen 1938.
- HELMUT GOETZ: *Die Finalrelation des venezianischen Gesandten Michele Suriano von 1555*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken 41 (1961), 235–322.
- HETÉNYI ÁGNES: *Il Palazzo Falconieri di Roma*, Cento anni, 127–145.
- HODINKA ANTAL: *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I: 1448–1715*, Ungvár 1911.
- HODINKA ANTAL: *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest 1910.
- HODINKA ANTAL: *A római levéltárak*, Regesta supplicationum I–II (ed. Árpád Bossányi), Budapest 1916–1918, I, 7–165 és II, 7–148.
- HODINKA ANTAL: *Hazai vonatkozású kéziratok az olasz könyv- és levéltárakban*, MKsz 14 (1889) 35–83.
- HODINKA ANTAL: *Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből* (Értekezések a Történelmi Tudományok Köréből 17/3), Budapest 1898.
- HÓMAN BÁLINT: *A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon* (A magyar történettudomány kézikönyve I/3a), Budapest 1925.
- HÓMAN BÁLINT–SZEKFI GYULA: *Magyar történet. III* (írta Szekfi Gyula), Budapest 1939⁶.
- HORN ILDIKÓ: *Báthory András* (Post Scriptum. Életrajzi monográfiák 3), Budapest 2002.
- HUSZTI DÉNES: *Olasz–magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban* (A Római Magyar Történelmi Intézet Kiadványai), Budapest 1941.
- Il Libro del Centenario. L'Archivio Segreto Vaticano a un secolo dalla sua apertura 1880/1881–1980/1981*, Città del Vaticano 1981.
- Inchoffer, Melchior: *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae 1644.
- Indice dei Fondi e relativi mezzi di descrizione e di ricerca*, Città del Vaticano 2002.
- IVÁNYI BÉLA: *A gróf Széchenyi család leszármazása*, Turul 41 (1927) 76–83.
- IVÁNYI BÉLA: *A Szent Domonkos-rend római központi levéltára* (Részletek a magyar dominikánus provincia múltjából), LK 7 (1929) 1–30.
- IVÁNYI BÉLA: *A vatikáni levéltári főiskola*, LK 5 (1927) 264–271.
- IVÁNYI BÉLA: *Báró Semsey László S. J. nagyszombati rector római utazásai (1687., 1693., 1696.)* (A Szent István Akadémia Történelmi-, Jog- és Társadalomtudományi Osztályának Felolvasásai 2/1), Budapest 1929.
- JAČOV, MARKO: *I Balcani tra Impero Ottomano e potenze europee (secc. XVI e XVII)*, Cosenza 1997.
- JAČOV, MARKO: *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645–1669) I–II* (ST 352–353), Città del Vaticano 1992.

- JACŌV, MARKO: *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due guerre: Candia (1645–1669), Vienna e Morea (1683–1699)* (ST 386), Città del Vaticano 1998.
- JACŌV, MARKO: *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima I (1622–1644)*, Beograd 1986.
- JACŌV, MARKO: *Spisi Tajnog vatikanskog arhiva XVI–XVIII. veka*, Beograd 1983.
- JAKAB ANTAL: *Az erdélyi római katolikus püspöki szék betöltésének vitája a XVII. században* (Erdélyi Tudományos füzetek 172), Kolozsvár 1944.
- JAKÓ ZSIGMOND: *Batthyány Ignác, a tudós és a tudományszervező*, [Uő], Társadalom, egyház, művelődés (METEM Könyvek 18), Budapest 1997, 359–382.
- Jezsuita okmánytár: I/1–2: Erdély és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34), kiad. BALÁZS MIHÁLY–KRUPPA TAMÁS–LÁZÁR ISTVÁN DÁVID–LUKÁCS LÁSZLÓ, Szeged 1995.
- JUHÁSZ KÁLMÁN: *Egy olaszországi tanulmányai közben püspökségét vesztett tudós*, KSz 47 (1933) 356–363.
- KANÁSZ VIKTOR: *Magyarország és a Szentszék a 16. század közepén Girolamo Martinengo nuncius és Magyarországon (1550–1554)*, Doktori disszertáció, Pécs 2021.
- KANÁSZ VIKTOR: *Magyar történelmi kutatások a Vatikánban [Beszámoló az Eötvös Collegiumban tartott előadásról]*, Újkor.hu, 2021.11.23.
- KÁROLYI ÁRPÁD: *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorról választatása*, Századok 53 (1919) 1–28 és 124–163.
- KÁRPÁTHY–KRAVJÁNSZKY MÓR: *Forgách Ferenc bíbornok-érsek történetéhez*, Regnum 3 (1938/39) 169–176.
- KATONA, STEPHANUS: *Historia critica regum Hungariae I–XLII*, Budae–Vacii–Colocae, 1779–1817.
- KESSEL, PETER VAN–VALK HANS DE et al.: *L'Istituto Olandese di Roma*, Speculum mundi, 299–329.
- KOLLÁNYI FERENC: *A vatikáni levéltár*, MS 7 (1893) 362–370.
- KOLLÁNYI FERENC: *Az olasz állami könyvtárak* (klny. MKsz), Budapest 1898.
- KOLLÁNYI FERENC: *Regesták a római és parmai levéltárakból*, TT 1905, 311–376.
- KOLLÁNYI FERENC: *Római levelek*, Esztergom 1893.
- KOLLER, ALEXANDER: *Le nunziature di Germania a la loro edizione*, Gli archivi della Santa Sede, 109–132.
- KOLLER, ALEXANDER–SCHMIDT, PETER: *Bibliographie zur päpstlichen Politik und Diplomatie (1500–1800)*, Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturrechtsforschung (BDHIR 87, hrsg. v. Alexander Koller), Rom 1998, 413–493.
- KOLLER, JOSEPHUS: *Historia episcopatus Quinque Ecclesiarum I–VII*, Posonii 1782–1812.
- KORZENSZKY E.–VÁRI R.: *Onosandri Strategicus* (Sylloge Tacticorum Graecorum 2), Budapest 1935.
- KOSÁRY DOMOKOS: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. 1: Általános rész I–II*, Budapest 1970.
- KOSÁRY DOMOKOS: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest 1996.
- KOVÁCS, ELISABETH: *Bibliotheca Pontificum – a modern pápaság-történet alapvetése és alapvonásai*, MEV 7 (1995) 3–4, 211–236.
- KÖBLÖS JÓZSEF: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12), Budapest 1994.
- KÖRPECZI BÉLA: *Rákóczi követe Rómában*, TSz 25 (1982) 404–415.
- KÖRMENDY JÓZSEF: *Annatae et regno Hungariae provenientes in Archivio Secreto Vaticano 1421–1536* (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II/21), Budapest 1990.
- KÖRMENDY JÓZSEF: *Gr. Völker Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága 1665–1720* (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 16), Veszprém 1995.
- KRAVJÁNSZKY MÓR: *A velencei állami levéltár*, LK 4 (1926) 1–19.
- KRESTEN, OTTO: *A római Osztrák Kultúrintézet Történeti Intézete*, MEV 7 (1995) 3–4, 159–170.
- KRUPPA TAMÁS: *Erdély és a Porta 1594–1597. évi békealkudozásainak történetéhez*, Századok 137 (2003) 603–652.
- KRUPPA TAMÁS: *Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Kiadatlan iratok 1574–1599* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 37), Szeged 2004.
- KSz 1 (1887) 532–536 [Bunyitay Vince rec. MVH I1].
- KSz 4 (1890) 630–635 [Pör Antal rec. MVH I3]–4].

- KSz 9 (1895) 138–150 [Fraknói Vilmos rec. Steinhuber, Coll. Germ. Hung.].
- KSz 9 (1895) 852–855 [Városy Gyula rec. Fraknói, Kegyúri jog].
- KSz 10 (1896) 857–863 [rec. MREV I].
- KSz 14 (1900) 82–85 [Karácsonyi János rec. MREV II].
- KSz 15 [1901] 460–464 [rec. Fraknói, Mo. és a Szentszék].
- KSz 16 (1902) 373–374 és 17 (1903) 891–895 [rec. Fraknói, Mo. és a Szentszék].
- KSz 16 (1902) 875–876 [Zubriczky Aladár rec. Sörös, Forgách bíb.].
- KSz 19 (1905) 432–433 [Karácsonyi János rec. Pastor, Ungedruckte Akt.].
- KSz 22 (1908) 594–595 [rec. MREV IV].
- KSz 23 (1909) 650–651 [Tóth László rec. Lukcsics, Pápai adókönyvek].
- KSz 23 (1909) 749–752 [Lukcsics József rec. MVH II₃].
- KSz 24 (1910) 221–223 [Lukcsics rec. Chobot, Pápák tört.].
- KSz 30 (1916) 210–211 [Lukcsics József rec. Véress, Coll. Germ. Hung.].
- KSz 32 (1918) 471–473 [Lukcsics József rec. Bossányi, Reg. suppl.].
- KSz 46 (1932) 236–237 [Novák Lajos rec. MHI I].
- KSz 48 (1934) 60 [Balanyi György rec. Ványó, Püspöki jel.].
- KSz 48 (1938) 326 [Sármánci Sándor rec. Tóth, Verancsics].
- KSz 50 (1936) 210 [Tóth László rec. Meszlényi, Szelepcshény].
- KSz 51 (1937) 166–167 [Málnási Ödön rec. Ványó, Bécsi nunc.].
- KSz 56 (1942) 284–285 [Félegyházy József rec. Galla, Pálos ref.].
- KUBINYI ANDRÁS: *Magyarok a késő-középkori Rómában*, Studia Miskolcensia III, Miskolc 1999, 83–91.
- L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche, a c. di PAOLO VIAN, Roma 1983.
- LÁNCZY GYULA: *Vatikáni anyagok Magyarországnak Szent István király által pápai hübérről való felajánlásához*, Századok 35 (1901) 905–921.
- LEE, EGMONT: *Il Centro Accademico Canadese in Italia*, Speculum mundi, 123–128.
- LK 10 (1932) 141–145 [Dóry Ferenc rec. MHI 1].
- LK 10 (1932) 345–347–348 [Lukcsics Pál válasza és Dóry Ferenc viszontválasza].
- LK 12 (1934) 192–195 [Bakács János rec. Ványó, Püspöki jel.].
- LSz 38 (1988) 1, 76–80 [Bak Borbála rec. Ványó, Bécsi pápai köv.].
- LUKÁCS LAJOS: *The Vatican and Hungary 1846–1878*, Budapest 1981.
- LUKÁCS LAJOS: *A Vatikán és Magyarország 1846–1878. A bécsi apostoli nunciások jelentései és levelezése Magyarországról*, Budapest 1981.
- LUKÁCS LÁSZLÓ: *A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus*, Szeged 1989.
- LUKÁCS LÁSZLÓ–SZABÓ FERENC: *Autour de la nomination de Péter Pázmány au siège primatial d'Esztergom (1614–1616)*, Archivum Historicum Societatis Iesu 54 (1985) 77–148.
- LUKÁCS, LADISLAUS: *Monumenta Antiquae Hungariae I–IV: 1550–1600* (Monumenta Historica Societatis Iesu 101. 112. 121. 131), Romae 1969–1987.
- LUKCSICS JÓZSEF: *A középkori pápai adókönyvek*, Budapest 1908.
- LUKCSICS JÓZSEF: *Uski János veszprémi püspök Zsigmond király diplomatája*, Századok 42 (1908) 1–28.
- LUKCSICS PÁL: *A bolognai állami levéltár*, LK (1927) 210–214.
- LUKCSICS PÁL: *A vatikáni Magyar Krónika kódexéről és szövegéről*, MKsz 36 (1929) 141–146.
- LUKCSICS PÁL: *Szent László király ismeretlen legendája*, Budapest 1930.
- LUKINICH IMRE: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*, Budapest 1935.
- LUNDBAK, HENRIK: *L'Accademia di Danimarca*, Speculum mundi, 131–150.
- LUTTOR FERENC: *Mária Terézia balála és a római kúria*, Budapest 1914.
- Magyar Közlöny, 2014/120. sz. 2015/207. sz. 2016. évi 85. és 161. sz. 2020. évi 203. sz. 2021. évi 224. sz.
- Magyar Országos Levéltár; R szekció. Az 1526 utáni Gyűjtemény. Repertórium* (Levéltári Leltárak 67), összeáll. IVÁNYI EMMA, Budapest 1977.

- Magyar Országgyűlési Emlékek X–XII* (MHH III/10–12), kiad. KÁROLYI ÁRPÁD, Budapest 1899–1917.
Magyar Történelmi és Művészeti Intézet Rómában (Fraknoi Vilmos levele Szilágyi Sándrohoz. Róma, 1892. febr. 14.), Századok 26 (1892) 185–186.
- Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, szerk. ZOMBORI ISTVÁN, Budapest 1996.
- MÁLNÁSI ÖDÖN: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732)*, Kalocsa 1933.
- MÁRFFY OSCAR: *Lettere inedite mandate dalla Transilvania al Cardinale Federico Borromeo*, Milano 1935.
- MERTENS, JOZEF: *L'Accademia Belgica, Speculum mundi*, 19–27.
- MESZLÉNYI ANTAL: *A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846)*, Budapest 1934.
- MESZLÉNYI ANTAL: *Az egri érsekség felállításának, s a kassai és szatmári püspökség kibasításának története*, Budapest 1938.
- MESZLÉNYI ANTAL: *Szelepcsényi prímás és Északmagyarország rekatolizálása*, Theologia 2 (1935) 215–225 és 325–337.
- METZLER, JOSEF–KOWALSKY, NIKOLAUS: *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the Evangelization of Peoples or „de Propaganda Fide”* (Studia Urbaniana 18), Rome 1988.
- MEYSZTOWICZ, V.: *De archivio Nuntiaturae Varsaviensis (Studija Teologiczne XII)*, Vaticani 1944.
- MEYSZTOWICZ, V.: *Repertorium Bibliographicum pro rebus Polonicis Archivi Secreti Vaticani (Studija Teologiczne XI)*, Vaticani 1942.
- MIHALIK SÁNDOR: *Il calice ungherese della cattedrale di Monza* (A Római Magyar Történelmi Intézet Kiadványai), Budapest 1929.
- MISKOLCZY ISTVÁN: *A nápolyi királyi levéltár*, LK 4 (1926) 209–213.
- MISKOLCZY ISTVÁN: *A nápolyi Biblioteca Nazionale magyar vonatkozású kéziratai*, MKsz 34 (1927) 146–154.
 MKsz 3 (1895) 361–363 [Áldásy Antal rec. Steinhuber, Coll. Germ. Hung.].
- MKsz 11 (1903) 179–180 [rec. Fraknoi, Ifj. Vitéz pont.].
- Moldvai csángó-magyar okmánytár I–II*, kiad. BENDA KÁLMÁN *et al.*, Budapest 1989.
- MOLNÁR ANTAL: *A 85 éves P. Lukács László Szenté köszöntése*, MEV–Regnum 7 (1995) 1–2, 247–260.
- MOLNÁR ANTAL: *A katolikus egyház a bódolt Dunántúlon* (METEM Könyvek 44), Budapest 2003.
- MOLNÁR ANTAL: *Accademia d'Ungheria in Roma. Le ricerche ungheresi nell'Archivio Segreto Vaticano (1980–2010)*, Religiosa Archivorum Custodia. IV Centenario della Fondazione dell'Archivio Segreto Vaticano (1612–2012). Atti del Convegno di Studi. Città del Vaticano. 17–18 aprile 2012 (Collectanea Archivi Vaticani 98), Città del Vaticano 2015, 686–698.
- MOLNÁR ANTAL: *Egy magyar egyháztörténet a 20. században: Ványó Tibamér OSB*, MEV 6 (1994) 1–2, 37–50.
- MOLNÁR ANTAL: *Katolikus missziók a bódolt Magyarországon. I: 1572–1647* (Humanizmus és reformáció 26), Budapest 2002.
- MOLNÁR ANTAL: *Le Saint-Siège, Raguse et les missions catholiques de la Hongrie Ottomane 1572–1647*, Rome–Budapest 2007.
- MOLNÁR ANTAL: *Püspökök, barátok, parasztok* (METEM Könyvek 41), Budapest 2003.
- MOLNÁR ANTAL: *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez* (METEM Könyvek 45), Budapest 2004.
- MONAY FERENC: *A római magyar gyóntatók*, Róma 1956.
- Monumenta Hungariae Italica I–III* [+ 3], Budapestini 1931–1941.
- Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis I–IV*, 1896–1907.
- Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia. I/1–6. II/1–3*, Budapestini 1884–1909.
- Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia. Fraknoi Vilmos jelentése*, MS 13 (1882) 441–453 és 509–525.
- Monumenta Vaticana res Hungariae illustrantia. Documenti et manoscritti*, Budapest 1981.
- MS [ú.f.] 1 (1887) 470–474 [Horváth Ferenc rec. MVH I].
- MS 10 (1896) 686–690 [rec. MREV I].
- MS 13 (1882) 441–453 és 509–525 [lásd *Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia. Fraknoi Vilmos jelentése*].
- MS 13 (1899) 871–872 [rec. MREV II].

- MS 16 (1885) 456–459 [Cs. rec. MVH 12].
- MS 17 (1903) 547–548 [Városey Gyula rec. Fraknói, Mo. és a Szentszékek].
- MS 9 (1895) 768–776 [Horváth Ferenc rec. Fraknói, Kegyúri jog].
- MÜLLER, GEORG EDUARD: *Vatikanische Urkunden und Regesten zur Geschichte Siebenbürgens in den Jahren 1371–1377*, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde [N.F.] 24 (1892) 583–622.
- NAGY KORNÉL: *Tóth István György munkásságának bibliográfiája 1979–2005*, TSz 47 (2005) 393–409.
- NEMES GÁBOR: *Az Apostoli Szentszék és a Jágelló-kori Magyarország kapcsolatai különösen VII. Kelemen pápa idején (1523–1526)*, Doktori disszertáció, Piliscsaba 2014.
- NERALIĆ, JADRANKA: *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća. Schedario Garampi I–II*, Zagreb 2000.
- «Nobile munus». *Origini e primi sviluppi dell'Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma (1946–1953)*. *Per la storia della collaborazione internazionale a Roma nelle ricerche umanistiche nel secondo dopoguerra*, a c. di ERLAND BILLIG–CARL NYLANDER–PAOLO VIAN, Roma 1996, 3–81.
- Nuntiatur des Pallotto (1628–1630) I–II* (NB IV 1–2), hrsg. v. HANS KIEWING, Berlin 1895–1897.
- NYLANDER, CARL: *L'Istituto Svedese di Studi Classici a Roma*, Speculum mundi, 490–525.
- ORTVAY TIVADAR (szerk.): *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve I–II*, Budapest 1891–1892.
- ÓVÁRY LIPÓT: *III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései (1535–1549)* (MHH I/16), Budapest 1879.
- ÓVÁRY LIPÓT: *Jelentés olaszországi kutatásaimról*, Századok 18 (1884) 504–510.
- ÓVÁRY LIPÓT: *Kutatások a nápolyi Farnese levéltárban*, Századok 11 (1877) 1–17.
- ŐRY MIKLÓS: *Pázmány Péter tanulmányi évei*, Eisenstadt 1970.
- P. SZÜCS JULIANNA: *La «scuola romana»*, Cento anni, 95–126.
- PAANANEN, UNTO: *L'Institutum Romanum Finlandiae*, Speculum mundi, 258–276.
- PAGANO, SERGIO: *Una discutibile «Guida» degli Archivi Vaticani*, Archivum Historiae Pontificiae 37 (1999) 191–201.
- Paleographiai mozgalmak a Vaticanban*, Századok 18 (1884) 555–556.
- PALLOTTINO, MASSIMO: *Introduzione – Un Centro mondiale di cultura umanistica: l'Unione Internazionale degli Istituti di archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*, Speculum mundi, 9–13.
- Pápai intézkedés a XVI. században a kéziratok szétrombolása ellen*, MKsz 15 (1907) 378.
- PASTOR, LUDWIG VON: *Szemelvények külföldi levéltárakból*, TT 700–720.
- PÁSZTOR LAJOS: *A Vatikáni Levéltár*, LK 20–23 (1942–45) 100–129.
- PÁSZTOR LAJOS: *Gerevich Tibor a Római Magyar Történelmi Intézet működéséről 1924–1926*, MEV–Regnum 8 (1996) 333–350.
- PÁSZTOR LAJOS: *Guida delle fonti per la storia dell'America Latina negli archivi della Santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia* (CAV 2), Città del Vaticano 1970.
- PÁSZTOR LAJOS: *L'Istituto Storico Ungherese a Roma e il vescovo Vilmos Fraknói*, Archivio della Società Romana di Storia Patria 100 (1977) 143–166.
- PÁSZTOR LAJOS: *La fondazione dell'Accademia d'Ungheria in Roma*, Annuario dell'Accademia d'Ungheria 1997, 85–100.
- PÁSZTOR LAJOS: *Le origini dell'Accademia d'Ungheria di Roma*, Un istituto scientifico a Roma: L'Accademia d'Ungheria (1895–1950) (Studi e Ricerche 7, a c. di Péter Sárközy–Rita Tolomeo), Roma 1993, 9–24.
- PÁSZTOR LAJOS: *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia»*, Rivista di Studi Ungheresi 10 (1995) 44–59.
- PÁSZTOR LAJOS: *Magyar kiállítás a Vatikáni Titkos Levéltárban*, LK 51–52 (1981–1982) 365–371.
- PEHM JÓZSEF: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora* (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 2), Zalaegerszeg 1934.
- PÉTERFFY, CAROLUS: *Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata I–II*, Vienne–Posonii 1741–1742.

- PETTKŐ BÉLA: *Olasz emlékirat Bethlen Gábor megbuktatásáról*, Századok 24 (1890) 144–153.
- PIETRI, CHARLES–BOUTRY, PHILIPPE–UGINET, F. CHARLES: *La Scuola Francese di Roma*, Speculum mundi, 215–237.
- PLATANIA, GAETANO–SANFILIPPO, MATTEO: *Ab imo pectore. In memoria di István György Tóth*, Viterbo 2015.
- POLGÁR LÁSZLÓ: *Pázmány bibliográfia*, Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulójára (szerk. Lukács László–Szabó Ferenc), Róma 1987, 449–480.
- POLGÁR, LADISLAUS: *Bibliographia de historia Societatis Iesu in regnis olim Corona Hungarica unitis (1560–1773)* (Subsidia ad historiam S.I. [Bibliothecae Instituti Historici S.I. series minor] 2), Romae 1957.
- PRAY, GEORGIUS: *Annales rerum Hungariae ab anno Cbr. 997 ad annum 1564 deducti I*, Vindobonae 1764.
- PRAY, GEORGIUS: *Epistolae Procerum regni Hungariae II–III*, Posonii 1806.
- PRAY, GEORGIUS: *Specimen hierarchiae Hungariae I–II*, Posonii–Cassoviae 1776–1779.
- Pubblicazioni dell'Archivio Segreto Vaticano*, Città del Vaticano 2002.
- PUIG GRAU, ARNAU–ARCE, JAVIER: *La Scuola Spagnola di Storia e Archeologia*, Speculum mundi, 239–256.
- Quaderni di documentazione, Accademia d'Ungheria in Roma* 1 (1960) – 4 (1963).
- RÁCZ GYÖRGY (szerk.): *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa* (Arcanum Digitéka), Budapest 2003.
- RAINER, JOHANN: *Historische Forschungen in Roma vor der Öffnung des Vatikanischen Archivs*, RHM 23 (1981) 181–193.
- Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV I–II*, ed. AUGUSTUS POTTHAST, Berolini 1874–1875.
- Regesta Pontificum Romanorum sive repertorium privilegiorum et litterarum a Romanis Pontificibus ante annum 1198 Italiae ecclesiis, monasteriis, civitatibus singulisque personis concessorum*, hrsg. v. PAUL FRIDLIN KEHR (Monumenta Germaniae Historica 8. Italia pontificia 1), Berolini 1906.
- Regesta Pontificum Romanorum. Ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII I–II*, ed. PHILIPPUS JAFFÉ, Lipsiae 1885–1888.
- REGIN, CORNELIA: *Tesori di carta. Guida agli archivi a alle collezioni degli istituti membri dell'unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*, Roma 1998.
- REINHARD, WOLFGANG: *Felekezeti és felekezetszerveződések Európában. A tudományos diskurzus fejleményei* (CST III/1) (szerk. Tusor Péter; ford. Forgó András), Budapest 2017.
- Repertorium Germanicum. Regesten aus den päpstlichen Archiven zur Geschichte des Deutschen Reichs und seiner Territorien im XIV. und XV. Jahrhundert*, hrsg. v. ROBERT ARNOLD, Berlin 1897.
- REVERDIN, OLIVIER: *L'Istituto Svizzero di Roma*, Speculum mundi, 279–294.
- RITZLER, REMIGIUS–SEFRIN, PRIMINUS: *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi V*, Patavii 1952.
- ROSNER ERVIN: *Régi magyar házassági jog*, Budapest 1887.
- RUDOLF, KARL: *L'Istituto Storico Austriaco*, Speculum mundi, 348–389.
- SANTIFALLER, LEO: *Briefe von Wilhelm Fraknöi zu Theodor Sickel aus den Jahren 1877 bis 1906*, RHM 6–7 (1962–1964) 193–351.
- SÁVAI JÁNOS: *A csiksomlyói és a kantai iskola története* (Documenta missionaria Hungarum et regionem sub ditione Turcica existentem spectantia II/2), Szeged 1997 [Missziós dokumentumok Magyarországról és a hódoltságról].
- SÁVAI JÁNOS: *A Propaganda Fide Kongregáció levéltárából. Acta vol. 1–12 és SOCG vol. 56–79* (Documenta missionaria Hungarum et regionem sub ditione Turcica existentem spectantia I/1), Szeged 1993.
- SÁVAI JÁNOS: *La partecipazione dei laici al lavoro pastorale in Ungheria nei secoli XVI–XVII*, Roma 1982.
- SÁVAI JÁNOS: *Missziók, mesterek, licenciátusok* (Documenta missionaria Hungarum et regionem sub ditione Turcica existentem spectantia II/1), Szeged 1997.
- SÁVAI JÁNOS: *Pázmány és a szomaszkok. A szomaszkok genovai levéltárának dokumentumai*, Lymbus. Művelődéstörténeti Tár IV (szerk. Monok István), Szeged 1992, 123–141.
- SAVIO, PETRUS: *De actis Nuntiatucae Polonae, quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt* (Studija Teologiczne XIII), Romae 1947.

- SCHEFFLER JÁNOS: *VIII. Sándor pápa és a bécsi udvar 1689–1691. A vatikáni levéltár okmányai alapján*, Ungvár 1914.
- SCHÖNHERR GYULA: *A római Casanate-könyvtár Korvin-kódexe*, MKSz 12 (1904) 435–469.
- SCOTT, RUSSEL T.: *La Scuola di Studi Classici dell'Accademia Americana in Roma*, *Speculum mundi*, 31–45.
- SINDING-LARSEN, STAAL: *L'Istituto Norvegese di Roma per la Storia dell'arte e l'Archeologia Classica*, *Speculum mundi*, 332–345.
- SOLYMOSSI LÁSZLÓ: *Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve (1500–1502, 1507–1527)*, Budapest 2002.
- SOMKUTI GABRIELLA: *Fraknói Vilmos a Széchenyi Könyvtár élén*, *Könyvtáros* 40 (1991) 481–487.
- SÖRÖS PONGRÁC: *Forgách Ferencz a bíboros*, *Századok* 34 (1901) 577–608. 691–723. 774–818. *Speculum mundi. Roma centro internazionale di ricerche umanistiche*, a c. di PAOLO VIAN, Roma 1992.
- Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d'Ungheria. Annuario I–IV*, Roma 1936–1941.
- SZABÓ FERENC: *A teológus Pázmány* (METEM Könyvek 1), Róma 1990.
- SZÁDECZKY LAJOS: *Berzeviczy Albert utazásai 1818–1820*, *Földrajzi Közlemények* 17 (1889) 286–321.
- Századok* 10 (1877) 570–573 [Pauler Gyula rec. Theiner, Vét. Mon. Slav II].
- Századok* 15 (1881) 637 [Híradás az 1881-es római tárgyalásokról].
- Századok* 18 (1884) 552–555 [Fraknói Vilmos és Tárkányi Béla beszéde XIII. Leó előtt].
- Századok* 21 (1887) 179–181 [Beszámoló a Monumenta Vaticana Bizottság 1887. január 27-ei üléséről].
- Századok* 21 (1887) 184 [rec. MVH I].
- Századok* 24 (1890) 485–495 [Karácsonyi János rec. MVH I[3]–4].
- Századok* 25 (1891) 425 [rec. MVH I6].
- Századok* 26 (1892) 185–186 [lásd Magyar Történelmi és Művészeti Intézet Rómában].
- Századok* 26 (1892) 411–415 [Fraknói Vilmos rec. NB I/1–2].
- Századok* 26 (1892) 679–683 [Fraknói rec. NB III/1 és QF Nunt. Morones].
- Századok* 27 (1893) 609–623 [Áldásy Antal rec. Fermendžin, Acta Bosnae].
- Századok* 27 (1893) 902–905 [Áldásy Antal rec. NB I/3–4].
- Századok* 28 (1894) 670. 763–768. 850–851. 861 [Hírek a Római Magyar Történelmi Intézet alapításáról].
- Századok* 29 (1895) 291 [Híradás a MREV előkészületeiről].
- Századok* 33 (1899) 628–640 [Vécsey Tamás rec. Fraknói, Kegyúri jog].
- Századok* 33 (1899) 920–924 [Áldásy Antal rec. MREV I–II].
- Századok* 34 (1900) 810–819 [Áldásy rec. NB I/7–9; II/1; III/1–2; IV/1–2].
- Századok* 35 (1901) 819–824 [Áldásy Antal rec. NB I/13].
- Századok* 37 (1903) 852–853 [Áldásy Antal rec. MREV III].
- Századok* 40 (1906) 554–563 [Áldásy Antal rec. NB II/3 és QF].
- Századok* 42 (1908) 63–69 [Áldásy Antal rec. NB I/10].
- Századok* 45 (1911) 153–155 [Fraknói Vilmos tervezete egy római magyar történelmi intézet megalapítására].
- Századok* 46 (1912) 157–158 [A Római Magyar Történelmi Int. megalapítása érdekében történt lépésekről].
- Századok* 46 (1912) 318–321 [Berzeviczy levele Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterhez].
- Századok* 47 (1913) 157 [A Római Magyar Történelmi Intézet alapszabályzatának elkészültéről].
- Századok* 47 (1913) 157 [Miniszteri értesítés a Római Magyar Történelmi Intézet megalapításáról].
- Századok* 50 (1916) 185–186 [Patek Ferenc rec. Scheffler, VIII. Sándor].
- Századok* 50 (1916) 667 [Rec. Vári, Tört. int. Rómában].
- Századok* 52 (1918) 281–285 [Áldásy Antal rec. Bossányi, Reg. suppl.].
- Századok* 62 (1928) 820 [Peidl Ambrus rec. Lukcsics, Az esztergomi főkáptalan].
- Századok* 62 (1928) 921–932 [Galla Ferenc rec. Kollman Propaganda; Simrak, De relationibus].
- Századok* 64 (1930) 774–776 [Tóth László rec. Iványi, Sennyey].
- Századok* 68 (1934) 426–429 [Tóth László rec. MHI 1].
- Századok* 69 (1935) 205–210 [Tóth László rec. Ványó, Püspöki jel. és Bécsi nunc.].
- Századok* 70 (1936) 204–206 [Ványó Tihamér rec. Linhartova, Epist. nunc. Caietani I].
- Századok* 70 (1936) 445–450 [Ványó Tihamér rec. Jadin, Arch. Consist.].

- Századok 72 (1938) 87–89 [Ványó Tihamér rec. Jadin, Arch. Consist. (II)].
- Századok 72 (1938) 348–352 [Kardos Tibor rec. Annuario I].
- Századok 72 (1938) 393–394 [Tóth rec. Márffy, Lettere] [Ványó T. rec. Linhart., Epist. nunc. Caietani II].
- Századok 74 (1940) 84–87 [Kardos Tibor rec. Annuario II].
- Századok 75 (1941) 97–99 [Tóth László rec. Galla, Marn. Tomkó].
- Századok 81 (1947) 316–317 [Ványó rec. Galla, Püspökjelöltek].
- Századok 98 (1964) 574 [Benda Kálmán rec. Lukács–Polgár, Documenta Romana I].
- Századok 103 (1969) 1239–1240 [Benda Kálmán rec. Lukács–Polgár, Documenta Romana II].
- Századok Repertoriuma (1867–1975)*, szerk. PAMLÉNYI ERVIN *et al.*, Budapest 1987.
- SZELESTEI N. LÁSZLÓ: *Zrínyi Miklós tanácsai a császárnak 1664 tavaszán*, Irodalomtörténeti Közlemények 84 (1980) 185–198.
- SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ: *Irodalom és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790* (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai [ú.s.] 4), Budapest 1989.
- SZILAS LÁSZLÓ: *Der Jesuit Alfonso Carillo in Siebenbürgen 1591–1599*, Roma 1976.
- SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái III*, Budapest 1894.
- SZŐNYI TAMÁS: *Iványi Béla domonkos rendtörténeti kutatásai*, Tanítvány 7 (2001) 2, 96–105.
- THEINER, AUGUSTINUS: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I: 1216–1352. II: 1352–1526, Romae 1859–1860.
- THEINER, AUGUSTINUS: *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum illustrantia maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita*. I: *Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII.* (1217–1409). II: *Ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V.* 1410–1572. III: *A Sixto V. usque ad Innocentium XII.* 1585–1696, Romae 1860–1861–1863.
- THEINER, AUGUSTINUS: *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*. I: *Ab Innocentio PP. III. usque ad Paulum PP. III.* (1198–1549). II: *A Clemente VII. usque ad Pium VII.* (1524–1800) *cum additamentis saec. XIII. et XIV.*, Romae–Zagrabiae 1863–1875.
- THOENES, CHRISTOF–GULDA, ERNST–GRAF, DIETER: *La Bibliotheca Herziana, Speculum mundi*, 56–79.
- TOMCSÁNYI LAJOS: *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*, Budapest 1922.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Between Islam and Catholicism: Bosnian Franciscan missionaries in Turkish Hungary 1584–1716*, Catholic Historical Review 89 (2003) 3, 3–30.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania (1572–1717) I–V*, 2002–2008.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Missions and Missionaries in the 17th Century Slovak Territory*, Krestanstvo v Dejninách Slovenska (ed. Mária Kohútová), Pozsony 2003, 72–77.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *The Introduction of the Gregorian Calendar and the Turks (The investigation of the bishop of Scardona in 1628)*, „Quasi liber et pictura”. Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára (szerk. Kovács Gyöngyi *et al.*), Budapest 2004, 581–588.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY–BENDA KÁLMÁN: *A jezsuiták mecsetje. Egy forráskiadvány margójára*, Budapesti Könyvszemle 6 [1994] 20–25.
- TÓTH KRISZTINA: *Rangos nemzetközi konferencia a Fraknói Kutatócsoport szervezésében*, Újkor.hu, 2018.10.22. <https://ujkor.hu/content/rangos-nemzetkozi-konferencia-fraknoi-kutato-csoport-szervezeseben>.
- TÓTH KRISZTINA: *175. éve született Fraknói Vilmos sokoldalú tudós és paptörténész*, Újkor.hu, 2018.05.12.
- TÓTH KRISZTINA: *175. éve született Fraknói Vilmos, az MTA főtákkára és másodelnöke*, <https://mta.hu/ii-osztaly/175-eve-szulettet-fraknoi-vilmos-az-mta-fotitkara-es-masodelnokea-romai-magyar-torteneti-intezet-alapitoja-108490>.
- TÓTH KRISZTINA: *Aszombathelyi egyházmegye (1936–1944): Grósz József szombathelyi egyházkormányzója*, Doktori disszertáció, Pilisecsaba 2013.
- TÓTH KRISZTINA: *Vatikáni források a nagyváradi és szegedi székeskáptalan 20. századi történetéhez (Glattfelder Gyula 1923–1924. évi beadványai a Szentszékekhez)*, Lymbus 2019, 631–653.
- TÓTH LÁSZLÓ: *Fraknói Vilmos (1843–1924)*, MKsz 31 (1924) 98–105.

- TÓTH LÁSZLÓ: *Verancsics Faustus csanádi püspök és emlékiratai V. Pál pápához a magyar katolikus egyház állapotáról*, A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve (szerk. Angyal Dávid), Budapest 1933, 155–211.
- TÓTH SZABÓ PÁL: *Jelentés vatikáni kutatásaimról*, AÉ 13 (1902) 177–186.
- TÓTH SZABÓ PÁL: *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál*, Századok 37 (1903) 1–15, 151–159, 217–239, 327–344.
- TÓTH SZABÓ PÁL: *Szatmári György prímás (1457–1524)* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1906.
- TRENCHS ODENA, JOSÉ: *España y el Archivo Vaticano: una aproximación a la labor realizada por españoles en el Archivo durante este ultimo siglo*, L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche, 91–119.
- TUSOR PÉTER: *A magyar hierarchia és a pápaság a 17. században*, Századok 136 (2002) 527–545.
- TUSOR PÉTER: *I vescovi ungheresi e la Santa Sede Apostolica nel Seicento (Problemi e svolte decisive)*, Annuario 1998–2002 (Roma 2005), 138–161.
- TUSOR PÉTER: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* (CVH I/1exc.), Budapest–Róma 2004.
- TUSOR PÉTER–TÓTH KRISZTINA: *Az újonnan megnyitott Vatikáni fondok és a magyar történetkutatás, Magyarország és a római Szentszék* (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére (CVH I/8), szerk. Tumor Péter, Budapest–Róma 2012, 203–252.
- UJVÁRY GÁBOR: „Iskola” a batáron túl. *A Római Magyar Intézet története (1912–1945)*, Levéltári Szemle (LSz) 45 [1995] 4, 3–37.
- UJVÁRY GÁBOR: *La storia dell'Istituto Ungherese a Roma dal 1912 al 1945*, Cento anni, 19–43.
- UJVÁRY GÁBOR: *Tudományszervezés–Történetkutatás–Forráskritika. Klebelsberg Kuno és a Bécsi Magyar Történeti Intézet* (Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa), Győr 1996.
- VANYÓ TIHAMÉR: *A bazai bódoltság vatikáni források tükrében*, Vigilia 38 (1973) 88–97.
- VANYÓ TIHAMÉR: *A bécsi nunciások jelentései Magyarországról 1666–1683* (Pannonhalmi Főiskola Könyvei 3), Pannonhalma 1935.
- VANYÓ TIHAMÉR: *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786* (Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris), Budapest 1986.
- VANYÓ TIHAMÉR: *Aszerzetesi életforma válsága hazánkban a 18. század második felében*, TSz 25 (1982) 211–228.
- VANYÓ TIHAMÉR: *A Vatikáni Levéltár és kutatása*, LK 43 (1972) 157–162.
- VANYÓ TIHAMÉR: *Belgrádi püspökök jelentései a magyarországi bódoltság viszonyairól 1649–1673*, LK 42 (1971) 323–339.
- VANYÓ TIHAMÉR: *Das Archiv der Konsistorialkongregation in Rom und die kirchliche Zustände Ungarns in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchiv I (hrsg. v. Leo Santifaller), Wien 1949, 151–179.
- VANYÓ TIHAMÉR: *Orvostörténeti vonatkozások a Vatikáni Levéltárból*, Orvostörténeti Közlemények 60–61 (1971) 241–248.
- VANYÓ TIHAMÉR: *Újabb publikációk a pápai nunciatúra-történeti kutatások köréből*, LK 40 (1969) 368–373.
- VÁRADY L. ÁRPÁD: *Lonovics József római küldetése (Függelékül: Lonovics római naplója)* (Szent István Akadémia), Budapest 1924.
- VÁRI REZSŐ: *Leonis imperatoris Tactica I–II*[1–2] (Sylloge Tacticorum Graecorum 3), Budapest 1917–1922 és é.n.
- VÁRI REZSŐ: *Történeti intézetek Rómában. Adalék a legújabb kor tudománytörténelméhez*, Budapest 1916.
- Vatican Archives. An Inventory and Guide to historical documents of the Holy See*, ed. FRANCIS X. BLOUIN, New York–Oxford 1998.
- VÉGHSEŐ TAMÁS: *Benkovich Ágoston váradai püspök működésének görög katolikus vonatkozásai (1682–1702)*, Athanasia 16 (2003) 99–122.
- VÉGHSEŐ TAMÁS: „*Catholice reformare*”. *Ágoston Benkovich O.S.P.P.E., missionario apostolico, vescovo di Várad (1631–1702)* (CVH II/2), Budapest–Róma 2007.
- VÉGHSEŐ TAMÁS: *Egy misszionáriusi életút indulása a XVII. században. Vanoviczi János OSPPE (1614–1678)*, A MTA Szabolcs–Szatmár–Bereg megyei Tudományos Testülete 10 éves jubileumi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai, Nyíregyháza 2002, II, 684–691.

- VERESS ENDRE: *A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai*, MKsz 14 (1906) 109–130 és 211–231.
- VERESS ENDRE: *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai* (Fontes rerum Hungaricarum 2), Budapest 1917.
- VERESS ENDRE: *Carillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai I* (MHH I/32), Budapest 1906.
- WÄGNER WALTER: *Die Bestände des Archivio della Nunziatura in Vienna bis 1792*, RHM 2 (1957–1958) 82–203.
- WEINRICH, LORENZ: *Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579)* (Berliner Historische Studien 30. Ordenstudien XII), Berlin 1998.
- WISEMAN, TIMOTHY PETER: *La Scuola Britannica di Roma*, Speculum mundi, 83–117.
- WOLF RÓZSI: *Ismeretlen Michelangelo iratok* (A Római Magyar Intézet Kiadványai), Roma–Budapest 1931.
- ŽABOKLICKI, KRZYSZTOF: *A lengyel történészek Rómában Fraknoi Vilmos idejében és a Lengyel Könyvtár megalapítása*, MEV 7 (1995) 3–4, 171–178.
- ZÁVODSZKY LEVENTE: *Pongrácz Imre báró egri kanonok római útja és iskoláztatása*, Religio 1901, 646–647 és 662–663.
- ZSÁK J. ADOLF: *A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai*, MKsz 17 (1909) 244–251 és 335–346.

HONLAPOK

<https://institutumfraknoi.hu/>

https://institutumfraknoi.hu/birek/vatikani_titkos_leveltar_puspok_prefektusa_budapesten

https://institutumfraknoi.hu/birek/wolfgang_reinhard_budapesten_lendulet_kutatocsoport_utolso_rendezevnye

https://institutumfraknoi.hu/birek/vatikani_magyar_kutatasok_romai_rezidense

https://institutumfraknoi.hu/birek/nagy_katalin_fraknoi_kutatocsoport_vatikani_rezidense

https://institutumfraknoi.hu/birek/formularium_ecclesiae_strigoniensis_fraknoi_kutatocsoport_romai_bemutakozasa

<http://www.unioneinternazionale.it/istituti-membri/istituti-membri-non-italiani/>

<https://www.viella.it/catalogo/collana/52>

<https://culture.bu/bu/roma/afraknoitortenetintezet>

RÖVIDÍTÉSEK

AÉ	Akadémiai Értesítő
BDHIR	Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom
CAV	Collectanea Archivi Vaticani
CST	Collectanea Studiorum et Textuum
CVH	Collectanea Vaticana Hungariae
HK	Hadtörténelmi Közlemények
KSz	Katholikus Szemle
LK	Levéltári Közlemények
MEV	Magyar Egyháztörténeti Vázlatok
MHH	Monumenta Hungariae Historica
MHI	Monumenta Hungariae Italica (Olaszországi Magyar Oklevéltár / Emlékek)
MREV	Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis
MS	Magyar Sion
MVH	Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia (Monumenta Vaticana Hungariae - Vatikáni Magyar Okirattár)
NB	Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken
PUGW	Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien
QF	Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte
RHM	Römische Historische Mitteilungen
ST	Studi e Testi
TSz	Történelmi Szemle
TT	Történelmi Tár

INDEX

- Aba Novák Vilmos 60.
Ábel Jenő 36. 37.
Adriányi Gábor 14. 28–29. 103.
Agliardi, Antonio 133.
Albani 38. 137.
Áldásy Antal 30. 35. 41. 42. 43. 44. 51. 52. 53. 54.
57. 63. 65. 67. 80. 81. 91. 95. 100. 110. 111.
118–119. 128. 143–144. 151–152. 153–154. 156–
157. 165–175. 184. 189.
Altamura, Antonio 74.
Althan Mihály Adolf 130. 131.
Amalteo, Atilio 76.
Ambró Béla 42.
Angyal Dávid 149.
Anjou 81. 192. 193.
Anjou Endre 81. 118.
Apollinaris, Sydonius 138.
Aragóniai Beatrix 144.
Arató Pál 97.
Argenti, Giovanni 72. 100. 126. 129. 134.
Arnold, Robert 42.
Arrianus, Flavius 139.
Artner Edgár 5. 6. 14. 69. 70. 73. 75. 78–79. 88. 119.
122. 128.
Astesanus Astensis 138.
Averulinus (Filarete) 138.
- Baán István 101.
Bacsányi János 86.
Bak Borbála 98.
Bakács János 91.
Balacchi, Balacco 81.
Balach, *lásd* Balacchi, Balacco
Balan, Pietro 23.
Balanyi György 91.
Balázs Mihály 97. 101.
Balázs Péter 98. 134.
Balics Lajos 36.
Balogh Albin 73. 75.
Balogh Jenő 54. 77. 176. 177. 178. 180. 181–182. 183. 184.
- Balogh József 88.
Bandini (Bandulovics) Márk 126.
Bánfi Florio (Holik Flóris) 74. 90. 132.
Barabás Samu 118.
Bárány Attila 6.
Barberini 19. 20. 35. 38. 41. 64. 72. 79. 83. 95. 119.
124. 129. 132. 138.
Barberini, Francesco 138.
Barkóczy Ferenc 87.
Barta Gábor 89. 98. 101.
Bartoniek Emma 75. 89.
Bastgen von Schäftlarn, Beda 173.
Báthori[y] Miklós 80.
Báthory András 18. 88. 125. 126.
Báthory István 126.
Báthory István 15.
Báthory Zsigmond 126.
Báthory[i] 56. 80. 126. 134.
Batthyány Ignác 17–18.
Beckensloer János 143.
Beke Antal 20. 30. 38. 95. 118. 125. 168.
Béla, III. (Árpád-házi) 85.
Bélay Vilmos 98. 134.
Benda Kálmán 56. 97. 99. 100.
Benedek, XII. 31. 119.
Benedek, XIII. 41.
Benedetti, Giacomo de 74.
Benlics Máté 131.
Berán Ferenc 99. 134.
Berkovits Ilona 74.
Bernjakovics Mátyás 131.
Berzeviczy Albert Volstán 19.
Berzeviczy Albert 8. 13. 15. 49. 51. 52. 54. 61. 64.
82. 114. 148. 152. 154–155. 156. 171. 177. 178–
180. 182. 189.
Bethlen Gábor 40. 41. 67. 76. 134. 149.
Biaduet, Henry 44.
Bíró László 17*.
Bitnicz Lajos 86.
Bocskai István 169.

- Bolognetti, Alberto 44.
 Boncarpi Jakab 130.
 Bonfini, Antonio 138.
 Bonifác, IX. 33. 120. 167.
 Bonnáz Sándor 24.
 Bonomi, Giovanni Francesco 121.
 Borghese 20. 40. 41. 42. 95. 119. 122. 124. 127. 129. 132.
 Borgia 138.
 Borián Elréd 93.
 Borovi József 84. 97. 98.
 Borromeo, Federico 93.
 Borromini, Francesco 60.
 Borsa Iván 98. 99. 102.
 Bossányi Árpád 56. 57. 63. 94. 95. 110. 111. 117.
 167.
 Bracciano hercege lásd Del Grillo, Onofrio
 Brenner Domokos 100. 137.
 Bubics Zsigmond 23. 24.
 Budai-Király Tímea 16*.
 Buday Károly 84. 162.
 Bunyitay Vince 20. 30. 36.
 Buonvisi, Francesco 122.
 Burgio, Antonio 17. 40.

 Cabrazino nuncius 162.
 Calcagnini, Celio 80.
 Caligari, Giovanni Andrea 44.
 Callixtus, III. 57. 84. 120. 162. 167–168.
 Capello[i], Adriano 84.
 Caraf[f]a, Carlo 126.
 Carrillo, Alfonso 55. 119. 126.
 Casanate 19. 41. 64. 80. 87. 119. 124. 128. 132. 150.
 Castello, Alfredo 74.
 Cenci, Antonio 162.
 Cerri, Urbano 126.
 Chigi 41. 64. 79. 95. 124. 138.
 Cicero, Marcus Tullius 138.
 Claudius Venuleius Saturnius 162.
 Concha Győző 54.
 Corsini 19. 38. 41. 118. 139.
 Croce, Benedetto 104.
 Czaich Gilbert 30. 36–37. 39. 95.

 Csánki Dezső 50. 65. 111. 153. 157. 159. 166–170.
 189.
 Csaplár Benedek 23. 30.
 Császka György 23. 24. 39.
 Cseles Márton 16. 37. 126.
 Csorba László 7. 9. 21. 48. 51.
 Csukovits Enikő 99. 102.

 Dalmata, Paolo 138.
 Dániel Imre 17.
 Dankó József 23. 24. 30.
 Dante Alighieri 164.
 Darkó János 176.
 Datini 80.
 De Lellis, Carlo 163.
 De Mara, Placido 122. 127.
 Décsényi-Schönherr Gyula *lásd* Schönherr Gyula
 Del Grillo, Onofrio 86.
 Del Monte, Giovanni Battista 126.
 Denifle, Friedrich Heinrich Suso 162.
 Desericzky Ince József 17.
 Divald Károly 157.
 Divéky Adorján 149.
 Domanovszky Sándor 87. 189.
 Domitrovich Péter 16.
 Dóry Ferenc 33. 90. 101. 109. 111. 114. 184.
 Draskóczy István 99.
 Draskovich György 18.
 Draskovich János 119.
 Dudith András 18.
 Dulánszky Nándor 19*. 22. 25.
 Dümmerth Dezső 15. 16.

 E. Kovács Péter 98. 102. 113.
 Eckhardt Ferenc 85. 149.
 Ehrle, Franz 162.
 Emich Gusztáv 118.
 Emiliani, Aloysio 86.
 Engel János 87.
 Eördögh István 103. 136.
 Erdélyi Gabriella 102. 116.
 Erdő Péter 13. 14. 102.
 Erdődy Simon 117.
 Érdújhelyi Menyhért 28. 36. 39. 95.
 Ermini, F. 87.
 Érszegi Géza 98. 99.
 Érszegi Márk Aurél 103.

 Faludi Ferenc 86.
 Farnese 20. 38. 121. 123.
 Farnese, Alessandro 121.
 Fáy Erzsébet 97.
 Fazekas István 14. 17*. 101. 116. 128.
 Fedeles Tamás 6. 16*.
 Fehér Ipoly 40.
 Fejér György 16.
 Fejérpataky László 15. 21. 28. 37. 49. 51. 52. 54. 63.
 110. 114. 148. 189.

- Félegyházy József 84.
 Ferdényi Kálmán 150.
 Ferdinánd, I. (Habsburg) 18. 121.
 Ferenc József, I. (Habsburg) 45.
 Fermendžin, Eusebius 43.
 Fetsér Antal 48. 57.
 Fischer-Colbrie Ágoston 47.
 Florianus, Ioannes 81.
 Fógel József 79–80. 149.
 Forgách Ferenc 40. 90. 119. 122. 127. 134.
 Forster Gyula 38. 49. 51. 52. 149. 189.
 Fraknói Sándor 141.
 Fraknói Vilmos 5. 6. 8. 10. 11. 12. 13. 14. 15*. 17*.
 18*. 19*. 20*. 15. 20–58. 59. 60. 63. 64. 68. 70.
 71. 76. 77. 80. 85. 91. 94. 95. 104. 105. 109. 110.
 111. 113. 116. 117–123. 125. 127. 140–144. 148.
 149. 150. 160. 166. 167. 169. 170. 185. 189.
 Frangepán Ferenc 121.
 Fráter Jánosné 21. 66. 72. 73.
 Fugger 138.
 Fülep Katalin 132. 133.
 Füßy Tamás 23.
 Füzés Ádám 102.
- Galla Ferenc 14. 62. 65. 66. 71. 72. 75. 76. 82–83. 88.
 91. 93. 94. 95. 100. 128–131. 169. 170. 172–175.
 174. 183.
 Galvani, Luigi 139.
 Garampi (Giuseppe) 17. 86. 124. 162.
 Gazottus, Ágoston 82.
 Géfin Gyula, 86. 88.
 Genthon István 67. 74. 75.
 Gerendás Ernő 87. 94. 95.
 Gerevich Tibor 6. 54. 58. 61. 62. 63. 64. 65. 67. 70.
 72. 73. 75. 76. 79. 81. 82. 85. 100. 110. 149. 152.
 155. 159. 161. 164. 170. 174. 176. 177. 182. 183.
 185. 186. 189.
 Gergely, VII. 88.
 Gergely, IX. 31.
 Gergely, XI. 41. 118.
 Gergely, XII. 120.
 Gergely, XIII. 126.
 Gerő László, ifj. 74.
 Ghisalberty, Carlo 87.
 Gombosi György 73. 75. 88. 159. 161.
 Gopcsa László 148.
 Guido nuncius 162.
- Gyula, III. 38.
- Haffner Rita 16*.
 Hajnal István 85.
 Hanák Péter 74.
 Hangács Albert 80.
 Hanuy Ferenc 58.
 Haudek Ágoston 42.
 Haynald Lajos 22. 23. 24. 29.
 Hegedűs András 117.
 Hegedűs István 52. 54. 148.
 Heinrich Gusztáv 148.
 Heinrich, Otto 162.
 Hell, Maximilianus 18.
 Henrik, VIII. (Tudor) 43.
 Hergenröther, Joseph 21.
 Hermann István 117. 132.
 Hermann Hippolit 72.
 Herzan Ferenc 86.
 Hevenesí Gábor 16.
 Hodinka Antal 38. 56. 57. 100. 101. 125.
 Hoffmann Edith 75.
 Hohenzollern 143.
 Hóman Bálint 60. 82. 83. 157.
 Hoór Tempis István 69. 84. 158. 161.
 Hoór Tempis Mór 158.
 Horányi Károly 16*.
 Hornig Károly 34. 39. 47. 55.
 Hornyánszky Gyula 54.
 Horváth Henrik 73. 75.
 Horváth János 157. 188.
 Horváth József 98. 132.
 Horváth Richárd 6.
 Hungaria, Valentinus de 139.
 Hunyadi János 80.
 Huszár Lajos 199.
 Huszti Dénes 74.
 Huszti György 138.
 Huszti József 67. 75. 80. 104. 187–188. 189.
- Iacobus, Maximilian 19.
 Ibrisimovics Marián 130. 131.
 Illicini (Mengin) Péter 85.
 Imre, I. (Árpád-házi) 83.
 Ince, VI. 41. 42. 119. 120. 149.
 Ince, VII. 37. 120.
 Ince, VIII. 20. 38. 39. 120. 125.
 Ince, XII. 16.
 Inchoffer Menyhért 15.
 Ipolyi Arnold 21. 22. 23. 24. 25. 29. 30. 32.
 Ivanics Pál 80.
 Iványi Béla 73. 75. 89. 90. 91. 128. 153.

- Jacobini, Ludovico 20. 23.
 Jaffé, Philippe 167.
 Jagelló Anna 117.
 Jagelló 87.
 Jajczay János 161. 163–194.
 Jakab Antal 89.
 Jakubovich Emil 137.
 Jankovich Béla 141.
 János Zsigmond (Szapolyai) 126.
 János, I. (Szapolyai) 18.
 János, XXII. 31. 118. 120. 149.
 Jenő, IV. 36. 37. 81. 120. 123. 124. 125. 171.
 József főherceg (Habsburg) 189.
 József nádor (Habsburg) 109.
 József, II. (Habsburg) 82. 193. 199.
 Juhász Kálmán 110.
 Justh István 75.
- Kaczvinszky Viktor 25.
 Káldi György 133.
 Kalmár András 24.
 Kálnai Imre 117.
 Kalous, Antonín 6.
 Kanász Viktor 16*.
 Karácsonyi János 27. 35. 36. 37. 179.
 Kardos Tibor 74. 76. 104.
 Károly Ambrus (Habsburg) 193.
 Károly Róbert, I. (Anjou) 81.
 Károlyi Árpád 42. 127.
 Kárpáthy-Kravjánszky Mór 90. 94. 95.
 Karttunen, Liisi 44.
 Kastner Jenő *lásd* Koltay-Kastner Jenő
 Katona István 16.
 Katterbach, Bruno 84.
 Katunsky, Ioannes 133.
 Kelemen Krizosztom 72.
 Kelemen, VI. 26. 27. 41. 57. 118. 119. 149.
 Kelemen, VII. (ellenpápa) 57.
 Kelemen, VII. 38. 40.
 Kelemen, VIII. 130.
 Kelemen, XII. 38.
 Kerényi Károly 74.
 Keresztély Ágost 89.
 Keresztury Dezső 95.
 Kinczli József *lásd* Félégyházy József
 Kindelmann Győző 117.
 Klaniczay Gábor 6.
 Klebelsberg Kuno 8. 11. 12. 58. 60. 61. 62. 65. 70. 75.
 82. 152. 153. 154–155. 156. 158.
 Knauz Nándor 23. 30. 117.
- Kollányi Ferenc 37. 38. 40. 45. 95. 111. 114. 117.
 151–152. 154. 157. 161. 166–170. 184. 189.
 Kollár Levente 16*.
 Koller József 17.
 Kollonich Lipót 16.
 Koltai András 16*.
 Koltay-Kastner Jenő 58. 67. 73. 74. 75. 80. 159. 185.
 186. 187.
 Komjáthy Miklós 98.
 Kopp Jenő 169.
 Korányi Frigyes 118.
 Korlátovics Róbert 131.
 Kornis Gyula 69.
 Kosáry Domokos 111.
 Koudela Géza 88.
 Kovács Gyula 41.
 Kovács Zsigmond 25.
 Kováts Erasmus 89.
 Köpeczi Béla 100.
 Körmendy József 97. 98.
 Kreuzs Krizosztom 24.
 Križanić, Juraj (Georgius Crisanius) 131.
 Kruppa Tamás 14. 102. 116.
 Kubinyi András 102.
 Kuncz Adolf 25.
 Kuzsinszky Bálint 52. 148.
 Kwiatowski, S. 118.
 Kyeser, Conrad 138.
- Lajos, I. (Anjou) 41. 81. 83. 118. 162.
 Lajos, II. (Jagelló) 18. 40. 79. 81.
 Lánczy Gyula 41.
 Láng Nándor 149. 184. 185.
 Laskai Osvát 87.
 László, V. (Habsburg) 124.
 Latinovich Gábor 23.
 Lékai László 99.
 Lénárd Sándor 74.
 Lengyel Alfréd 98. 128.
 Leó, XIII. 21. 23. 26. 27. 29.
 Ligeti Antal 142.
 Lipót, I. (Habsburg) 138.
 Lipovniczky István 25.
 Lippay György 84.
 Livius, Titus 138.
 Loparai István 126.
 Lőrinc milkói püspök 18.
 Lucius, Iacobus 80. 124. 150.
 Lukács György 74.
 Lukács Lajos 99. 132–133.

- Lukács László 96. 97. ci. 133–134.
 Lukcsics József 16*. 40. 45. 46. 55. 56. 57. 69. 90.
 97. 109. 117. 118. 120. 154. 153–168.
 Lukcsics Pál 62. 64. 66. 69. 70. 71. 73. 75. 77.
 80–81. 87. 91. 92. 94. 95. 100. 110. 111. 118.
 127–128. 150–152. 156–157. 159. 167. 168. 170–
 172. 173. 174. 176. 184. 185. 186. 187. 188.
 Luttor Ferenc 58.
- Magyar Eszter 98.
 Magyary Zoltán 70. 156. 189.
 Makó Mária 125.
 Maksay Ferenc 98.
 Malaspina, Germanico 126.
 Málnási Ödön 91. 92.
 Mályusz Elemér 184.
 Marconi, Emidio 20*. 141.
 Marini, Gaetano 17.
 Markó Károly 169.
 Markusz Gyula 23.
 Marnavich Tomkó János 129.
 Marsigli, Ferdinando 41. 81. 151.
 Marsupinus Ferenc 121.
 Martinuzzi (Fráter) György 16. 18. 39. 89. 101.
 136.
 Martius, G. *lásd* Marzio, Galeotto
 Márton, V. 36. 37. 38. 41. 81. 120. 124. 125. 149. 150.
 151. 152. 167.
 Marton Zsolt 17*.
 Martos Levente Balázs 17*.
 Marzio, Galeotto 80. 139.
 Massarecchi Péter 130. 131.
 Matkovics Simon 130. 131.
 Mátyás, I. (Hunyadi-Corvin) 79. 80. 81. 88. 124.
 125. 143. 151.
 Merényi Lajos 37. 111.
 Mester István 97.
 Meszlényi Antal 34. 85. 88. 99. 117. 163. 169. 172.
 Micu-Klein, Samuil 137.
 Mihajlovics József 25.
 Mihalik Sándor 73. 75.
 Mihályi Ernő 75.
 Miklós, V. 80. 120. 171.
 Mindszenty József 90.
 Mircse János 40. 121. 123.
 Miskolczy Gyula 62. 65. 66. 67. 83. 94. 158–161.
 165–166. 174.
 Miskolczy István 73. 75. 81. 88. 163.
 Modrovics György 24.
 Molnár Antal 100. 101.
- Montefeltre, Federigo de 80.
 Moravcsik Gyula 73. 75. 148. 149. 189.
 Morone, Giovanni 121.
 Motmann, Cornelius Heinrich 119.
 Mussolini, Benito 77.
 Müller György 41.
- Nádasi János 133.
 Nagy Artúr 74.
 Nagy Katalin 17*.
 Nagy Lajos 73. 75.
 Nemes Gábor 6. 14.
 Nemeskéri Erika 110.
 Németh János 154.
 Németh József 23. 24.
 Németh László 99. 134.
 Némethy Géza 52. 54. 148.
 Novák Lajos 157.
 Novák Lajos 90.
- Oborni Teréz 99.
 Odescalchi 86.
 Oláh Róbert 17*.
 Onori, Nicolo 141. 142.
 Orbaan, J.A.F. 58.
 Orbán, II. 18.
 Orbán, V. 57. 118. 120.
 Orbán, VI. 118. 120.
 Ormódy Vilmos 52.
 Oroszlán Zoltán 159. 161.
 Orsini 86.
 Ortway Tivadar 23. 37.
 Ottoboni 95. 137. 138.
 Óváry Lipót 20. 40. 42. 81. 111. 121.
- Óry Miklós 97.
- Pagano, Sergio 5. 16*.
 Pál, II. 39. 84. 120.
 Pál, III. 40.
 Palestrina, Giovanni Pierluigi 88.
 Pallavicini-Rospigliosi 86.
 Pallay Miklós 34. 40.
 Palotai Ágnes 17*.
 Pannonius (de Pannonia), Andreas 79. 80. 139.
 Pannonius, Janus 80. 81. 89. 151.
 Pap Károly 118.
 Passavanti, Iacobus 132.
 Pastor, Ludwig von 31. 43.
 Pásztor Edit 102.

- Pásztor Lajos 7. 14. 21. 33. 48. 49. 51. 57. 64. 69. 76.
78. 87. 94–96. 100. 102. 108. 111. 113. 115. 116.
185–188.
- Patrici, F. 139.
- Patthy Károly 53.
- Pauler Gyula 19.
- Paulovics István 148. 149.
- Pázmány Péter 13. 14. 16. 119. 123. 133. 142.
- Peitler József 24. 25.
- Pesty Frigyes 37. 117.
- Péter Andor 88.
- Péter András 75.
- Péterffy Károly 16.
- Petkó Béla 41. 42.
- Pio, Carlo (di Savoya) 122.
- Pisano, Pandolfo 80.
- Pius, II. 39. 79. 84. 120. 123. 138. 158.
- Pius, IV. 38.
- Pius, V. 153.
- Pius, VI. 170. 86.
- Pius, VII. 86.
- Pius, IX. 20. 31.
- Pius, X. 46.
- Pius, XI. 65.
- Pius, XII. 95.
- Pivárcsi István 162.
- Plinius Caecilius, Caius 139.
- Plósz Sándor 148.
- Polgár László 97.
- Pór Antal 27. 30.
- Possevino, Antonio 121. 126. 133.
- Potthast, August 167.
- Pray György 16. 17.
- Ptolemaeus, Claudius 139.
- Quintillianus, Marcus Fabius 138.
- Rabinovszky Márius 74.
- Rác Elemér 84.
- Rác György 102. 116.
- Rácsek János 24.
- Raimundus 139.
- Rákóczi Ferenc, II. 81. 89. 137. 150.
- Rákóczi György, I. 41.
- Raksányi A. 137.
- Rapaics Rajmund 30.
- Reinhard, Wolfgang 17*.
- Rengjics Albert 130.
- Révai József 74.
- Ribiczey Gyula 85.
- Rimely Károly 24.
- Romanus, Aegidius 80.
- Rómer Flóris 22. 23. 30.
- Ronconi, Sebastiano 18.
- Rorario, Girolamo 121.
- Roskoványi Ágoston 19. 24.
- Rosner Ervin 41.
- Rossi 139.
- Rossi, V. 87.
- Rudolf, I. (II.) (Habsburg) 118.
- Ruggiero, Guido de 74.
- Ruschi apát 19.
- Ruzicska Pál 74.
- Sabbatini, Pietro 131.
- Sacconi, Carlo 28.
- Sági György 17*.
- Salamon, I. (Árpád-házi) 81.
- Sallustius Crispus, Caius 137.
- Sándor, III. 118.
- Sándor, V. 120.
- Sándor, VI. 119. 38. 39. 120.
- Sándor, VII. 138.
- Sántha János 97.
- Sávai János 101.
- Scheffler János 57.
- Schernstein kapitány 89.
- Schlauch Lőrinc 22. 25. 30.
- Schönherr Gyula 37. 39. 40. 111. 118. 124–125.
- Schuszter Konstantin 19*. 23. 24.
- Scitovszky János 38.
- Severoli, Antonio Gabriele 83. 163. 172. 173. 176.
- Sickel, Theodor 21. 30. 31.
- Sicola, Sigismondo 163.
- Siculus, Callimachus 80.
- Silvius, Aeneas 139. (*lásd* még II. Pius)
- Simon Vince 25.
- Simonides, Ioannes 133.
- Simor János 20. 22. 24. 28.
- Sirleto, Guglielmo 15. 138.
- Sixtus V., 153.
- Sixtus, IV. 120. 123. 124. 125.
- Solymosi László 14. 98. 102. 113.
- Somlyai Antal 75.
- Sörös Pongrác 40.
- Speciano, Cesare 122.
- Srodecki, Paul 6.
- Steinhuber, Andreas 43.
- Strozza, Tito Vespasiano 80.
- Sujánszky Antal 24.

- Supka Jeromos 25.
Sweeney, James Ross 167.
- Szabady Béla 90.
Szabó Csaba 17*.
Szabó Ferenc 97.
Szabó László 74.
Szakály Ferenc 99.
Szalay Ákos 75.
Szalkay László 40.
Szántó István 15. 97.
Szarka Gyula 90.
Szekfű Gyula 11. 85. 87. 88–89. 108.
Szelepcényi (Szelepcsényi) György 84.
Szent Adalbert 83.
Szent Erzsébet 83.
Szent Ferenc 139.
Szent Januarius 83.
Szent László 83. 87. 156. 171.
Szent Margit (Árpád-házi) 79.
Szent Quirin 86.
Szent Szaniszló 86.
Szentiványi Márton 16.
Szentpétery Imre 167. 176. 177. 178–180. 181. 182. 184. 189.
Szilágyi Sándor 34. 46.
Szilas László 97.
Szily János 86.
Szily Kálmán 82.
Szittyay Dénes 97.
Szmrecsányi Pál 46. 47. 48.
Szovák Kornél 13. 17*. 102. 116. 117.
Szőnyi Tamás 128.
- Taksonyi József 89.
Tárkányi Béla 20. 23. 24. 25. 27. 29. 30. 117.
Tassy Ferenc 82.
Telegdi Miklós 119.
Temesvári Pelbárt 87.
Terentius Varro, Marcus 137.
Thallóczy Lajos 42.
Theiner, Augustin 16*. 19. 20. 23. 29. 39. 79. 112. 119. 150. 166.
Thomassy (Mancio) Gábor 126.
Thuróczi János 80.
Toldy Ferenc 81.
Tolhopf, I. 89.
Tomcsányi Lajos 88.
Torrò, Guiditta 74.
Tóth Gábor 16*.
- Tóth István György 9. 12. 98. 100. 103.
Tóth Krisztina 14.
Tóth László 8. 33. 34. 56. 62. 65. 73. 75. 81–82. 90. 91. 92. 93. 109. 117. 152. 166. 169.
Tóth Péter 99.
Tóth Szabó Pál 39. 95. 118. 168.
Tóth Tibor 98.
Török József 13. 84. 116.
Turchány Tihamér 40.
Tusor Péter 5–20*. 102.
- Ujváry Gábor 21. 51. 73. 169.
Ulászló, II. (Jagelló) 19. 79.
Utino, Iohannes de 139.
- Vágner József 23.
Valle, P. de 139.
Vanyó Tihamér 21. 69. 71. 72. 73. 75. 85–86. 88. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 97. 98. 100. 115. 168. 176–183.
Várady Imre 73.
Várdai Pál 118.
Vári Rezső 53. 54. 63. 64. 76. 77. 157. 159. 172. 174. 176. 183.
Varjú Elemér 137.
Városh Gyula 30. 36.
Vass József 50.
Vaszary Kolozs 24. 30. 37. 47. 48.
Vayer Lajos 74.
Végh Gyula 156.
Véghseő Tamás 19*. 101.
Verallo, Girolamo 121.
Verancsics Antal 80.
Verancsics Faustus 119.
Vercelli, vescovo di *lásd* Bonomi, Giovanni Francesco
Veress Endre 33. 39. 46. 55. 56. 69. 71. 72. 74. 90. 95. 100. 125–126.
Vergerio, Pietro Paolo 121.
Vetési László 80.
Villányi Szaniszló 40.
Vincenzio, Petrus de 131.
Visconti, Alfonso 126.
Vitéz János 80. 139.
Voinovich Géza 67. 185–188.
Voit Lajos 70.
Vojkffy Kristóf 136.
- Wilde János 149.
Wlassics Gyula 49.
Wolf Rózsi (Tamássy Rozina) 73. 74.

Zágon József 97.

Zágorhidi-Czigány Balázs 128.

Zalka János 25.

Zichy János 15. 49. 50. 140–141.

Zovenzoni, Raffaello 80.

Zrínyi Miklós 138.

Zubriczky Aladár 40.

Zsák J. Adolf 40.

Zsigmond, I. (Luxemburgi) 81. 124.

Öszeállításában közreműködött: SÁGI GYÖRGY

HUNGARIAN HISTORICAL RESEARCH IN THE VATICAN

From the Beginning until Now

I. SOURCE COLLECTION DURING THE BAROQUE¹

Already at the time of the baroque Jesuit historiographic school, historical scholarship in Hungary made every effort to uncover the Hungary-related sources of the Vatican Library and Archives. The aim, never attained, was to produce a comprehensive church history of Hungary, including the totality of relations between Hungary and the Holy See.²

Hungarian historical research in Rome, apart from a request for information by István Báthory, prince of Transylvania and king of Poland (1571–1575–1586), began with MENYHÉRT INCHOFFER. The Kőszeg-born Jesuit published his work on the events taking place before 1059 under the title *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae* in 1644 in Rome. Within the frames of the church-historical programme worked out by the Hungarian Jesuit research organizers, the way paved by Inchoffer was furthered by a Hungarian father confessor in Rome, MÁRTON CSELES. If not systematically, he without temporal limitations collected various materials during 1697–1698. In his applications, making reference to the commission and support of Lipót Kollonich, cardinal and archbishop of Esztergom (1695–1707), he asked for and was granted permission by Pope Innocent XII (1691–1700) himself to write the prosopography of Hungarian bishops and archbishops.

His collection was not only preserved by the 18th century generation of Jesuit historiographers but was partly utilized and expanded as well. Especially the syntheses of KÁROLY PÉTERFFY, GYÖRGY PRAY and ISTVÁN KATONA drew much, in different ways, upon Roman sources, mostly the Vatican registers. Besides, GÁBOR HEVENESI charted the archives of the imperial and Hungarian royal nunciature, which was stored in Vienna at the time. In addition to the canonical examination

---

¹ Cf. *Collectanea Vaticana Hungariae* (CVH), vol. I/20, pp. 15–19, notes 1–27.

² About the history of the Hungarian researches in Rome see for instance: LAJOS PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese a Roma e il vescovo Vilmos Fraknói*, Archivio della Società Romana di Storia Patria 100 (1977) 143–166; *Cento anni al servizio delle relazioni unghero-italiane. Gli istituti ungheresi, scientifici, culturali ed ecclesiastici di Roma (1895–1995)*, a c. di LÁSZLÓ CSORBA, Budapest 1998.

records of the Vienna archives, JÓZSEF KOLLER, who discovered the accounts of Hungarian tithe-notaries, also utilized, for his monograph on the history of the episcopacy of Pécs, a good number of Roman consistorial documents. During the 18th century, the most extensive collecting work in the papal archives was done and commissioned by, apart from the Piarist INCE JÓZSEF DESERICZKY, Count IGNÁC BATTYÁNY, later bishop of Gyulafehérvár. His range of view included other Italian source locations as well. BATTYÁNY organized his source-exploring programme in Rome around given document collections and historical questions. His ideas about how to discover details of Hungarian and, of course, Transylvanian history were preserved for posterity in an appendix attached to one of his applications for permission to carry out research.

2. MONUMENTA VATICANA HUNGARIAE (1881–1892)³

The boom of Hungarian as well as international researches in the Vatican arrived with the age of positivism. An important step in this was AUGUSTIN THEINER's source-edition, the *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*,⁴ published at the expense of the conference of Hungarian bishops.

In the 1860's, Hungarian historians began charting the most important Italian source locations, partly under the commission and direction of the Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences and partly according to their own work plans. As a result of this research enterprise, based mostly on nunciature sources kept in Naples, LIPÓT ÓVÁRY's small volume, *III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései (1535–1549)*,⁵ appeared as early as 1879.

After the opening, in principle, in January 1881 of the Vatican archives, VILMOS FRAKNÓI, canon of Nagyvárad and abbot of Szekszárd, Secretary General of the Hungarian Academy of Sciences, who had previously conducted research in Rome with special permission, travelled to the Eternal City in May. He had talks with Cardinal Ludovico Jacobini, Under-Secretary of State and Cardinal Joseph Hergenröther, archivist of the Holy Roman Church, and was even granted a private audience by Pope Leo XIII (1878–1903). FRAKNÓI's plan, which he presented on these occasions, was to have Hungarian-related Vatican sources published, mostly with the help of priest-historians and at the expense of the Hungarian Church, in an independent series by the Holy See itself. As he explained in various ways, with this enterprise, the Vatican could line up with the states actively supporting modern historical scholarship without much sacrifice, contributing, at the same time, to the growth of the international reputation of Hungarian Catholicism and scho-

³ Cf. CVH I/20, pp. 19–29, notes 28–56.

⁴ I: 1216–1352. II: 1352–1526, Romae 1859–1860.

⁵ Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria, 16, Budapest 1879 [*Diplomatical Correspondence of pope Paul III and Cardinal Alessandro Farnese relating to Hungary (1535–1549)*].

larship. His large-scale plan, provided he was able to raise the necessary funds, enjoyed a favourable reception in the Roman Curia.

Back home, FRANKÓI immediately started organizing. He first of all informed of the results of his Roman discussions Cardinal János Simor, Prince-Primate of Hungary, archbishop of Esztergom, Cardinal Lajos Haynald, archbishop of Kalocsa, Arnold Ipolyi, bishop of Besztercebánya and Lőrinc Schlauch, bishop of Szatmár. Confident in their support, on August 16, 1881 he requested the cathedral chapter of Nagyvárad to offer a yearly sum of 500 Forints for the expenses of the newly established Vatican series, *Monumenta Vaticana*, and further “to request all the chapters of the country to offer for this purpose a certain yearly contribution.” Still the same day, the canons of Nagyvárad asked for the donations of all the chapters and the richest monastic orders and beneficiaries of the country, and one or two bishops. As the other members of the conference of bishops felt ignored, FRANKÓI decided to address them in a letter on November 23.

With one or two exceptions, the answers were so favourable that by the summer of 1882, he had at his disposal a total of 170,000 Liras for a period of ten years. After settling a few questions of detail with the Curia – in the meantime, Rome had some misgivings about the publication of the reports of nuncios –, the founding meeting of the participants convened in Budapest, with Cardinal Haynald as the chair, on June 4, 1882.

The meeting precisely defined the aims previously approved of by Rome and determined the title of the series. In their words, the aim of the enterprise was to “publish the historical relics of the papal archives which concern our Church and country. In two series: a) the publication of the correspondence of papal nuncios at the Hungarian royal court; b) the correction, complementation and continuation of Theiner’s work *Monumenta Hungariam Sacram Illustrantia*. The title of the work will be: *Hungarian Charters in the Vatican. Monumenta Tabularii Vaticani Hungarica*,” which was later modified as *Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia (Monumenta Vaticana Hungariae)*. Finally the meeting elected the editing committee, whose task was to direct the research work, organize publishing and manage the finances. The institutional background was provided by the scholarly organization of Hungarian Catholicism, the St. Stephen Society.

Under the direction of the Monumenta Vaticana Committee, in fact of VILMOS FRANKÓI, between 1884 and 1891 eight bulky volumes in the two series appeared in rapid succession. They were of magnificent and exacting quality, with a long introduction in Latin and in Hungarian, an index and, if not very numerous but relevant, annotations:

*Series prima. Tomus primus: Rationes Collectorum Pontific[is]orum in Hungaria 1281–1375, Budapestini 1887 (LXXVII + 524 p.)*⁶ (*Praefatio* ARNOLDI IPOLYI episcopi Neosoliensis [*De ratione ope-*

⁶ Its “index”: *Geographia ecclesiastica Hungariae, ineunte saec. XIV°, e tabulis rationes collectorum a. 1281–1375 referentibus eruta digesta illustrata I–II*, ed. TIVADAR ORTVAY, Budapestini 1891–1892.

ris] III–IX; *Prolegomena* LADISLAI FEJÉRPATAKY XVII–XLVIII) – Tomus secundus: *Acta legationis cardinalis Gentilis 1307–1311* Budapestini 1885 (CXX+512 p.) (*Prolegomena* ANTONII PÓR, III–XLVII). – Tomus tertius et quartus: *Bullae Bonifacii IX P.M. I: 1389–1396. II: 1396–1404* (MVH I/3–4), Budapestini 1888–1889 (XXXVIII + 368, 656 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, I–XX) – Tomus quintus: *Liber Confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe 1446–1523*, Budapestini 1889 (XXVIII + 168 p.) (*Praefatio* VINCENTII BUNYITAY, III–XIV) – Tomus sextus: *Matthiae Corvini Hungariae Regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab Eis acceptae*, Budapestini 1891 (LXXV + 280 p.) (*Prolegomena* Guilelmi Fraknói, I–XXVII; *Praefatio* Iulii Décsényi-Schönherr [*De ratione et fontibus editionis*], XXIX–XXXV) – *Series secunda*. Tomus primus: *Relationes Oratorum Pontificiorum 1524–1526*, Budapestini 1884 (CLIV + 472 p.) (*Praefatio* ARNOLDI IPOLYI episcopi Neosoliensis [*De ratione operis*], VII–XIV; *Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, XXIII–LXXXVIII) [Edidit LEOPOLDUS ÓVÁRI] – Tomus secundus: *Relationes Cardinalis Buonvisi in imperatoris et Hungariae regis curia nuntii apostolici anno MDCLXXXV exaratae. In anniversariam arcis Budae ducentis abhinc annis recuperatae memoriam typis vulgatae*, Budapestini 1886 (CLVI + 310 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI I–LXXIV) [Edidit LEOPOLDUS ÓVÁRI]

The volumes, which all appeared in Budapest, had no publisher named but contained, at the beginning of each, a brief of Pope Leo XIII praising the endeavour, and the papal and Hungarian coats of arms. Professional criticisms were very favourable. The international reputation of Hungarian historical scholarship that was produced by this series is proved no better than by the fact that the archives of *Dataria Apostolica* kept in the Lateran Palace were made accessible and transferred to the Vatican on the urges of FRAKNÓI. What is more, Hungarian historians were even allowed into the halls forbidden for other researchers in the Secret Archives of the Vatican.

3. THE HUNGARIAN INSTITUTE OF HISTORY IN ROME AND THE MONUMENTA ROMANA EPISCOPATUS VESPRIMIENSIS (1894–1904)⁷

The donations of the Hungarian chapters and prelates had run out by 1892 and were not renewed. The Monumenta Vaticana Committee did not dissolve, but with the passing of the very promising and intense first decade the work continued in a completely new framework and direction. Following the example of the Prussian and Austrian institutes which had been formed in the meantime, FRAKNÓI believed that the key of future success was institutionalization. However, as his ideas did not receive any genuine support in Hungary, he had to accomplish his plan on his own. A temporary fall of real estate prices in Rome made it possible for him to buy from his own benefice a piece of land on the grounds of the former *Villa Patrizzi*. Here, in the vicinity of *Porta Pia*, had been erected by 1894 the moderately elegant building of the Hungarian Institute of History in Rome, to house Hungarian researchers, especially of the Vatican archives, in the Eternal City.

The Hungarian Institute of History in Rome, which in a short time became a scholarly and cultural centre, soon launched a new kind of series. Since French re-

⁷ Cf. CVH I/20, pp. 30–44, notes 57–133.

search was aimed at fully utilizing 13th century sources in the Vatican, Germans and Austrians, on the other hand, had already divided between themselves the early modern times materials of the nuncios in Vienna (and Prague), which amply contained Hungarian connections as well, FRAKNÓI put the emphasis of research in his institute on the 14th and 15th centuries. The Hungarian sources found in the Vatican register series, which were as much as possible systematically examined, were planned to be published, as opposed to the method of *Monumenta Vaticana*, not on the basis of their place of discovery or of a given historical programme, but according to a diocesan arrangement. This procedure did not only accord with the character of the papal register volumes, which mainly contained records in a diocesan division, but also made possible the publication of more colourful and often complementary sources (supplications, various papal charters). And, not the least, it could be expected that the diocese in question would support the publication of the Roman sources of its own history. This latter idea, owing to Cardinal Károly Hornig, materialized in the case of the Veszprém episcopacy, which was one of Hungary's largest dioceses in the Middle Ages:

Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. Munificentia Caroli L. B. Hornig episcopi Veszprimiensis edita a Collegio Historicorum Hungarorum Romano. Tomus I: 1103–1276, Budapestini 1896 (CLX + 410 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, V–LXVII) – Tomus II: 1276–1415, Budapestini 1899 (CII + 468 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, V–XXXVII) – Tomus III: 1416–1492, Budapestini 1902 (CXXVI + 394 p.) (*Prolegomena* IOSEPHI LUKCSICS, V–LXIV) – *Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. Munificentia Caroli L. B. Hornig episcopi Veszprimiensis edidit IOSEPHUS LUKCSICS dr.* Tomus IV: 1492–1526. Cum supplementis ad tomm. I–III (CXII + 564 p.) (*Prolegomena* V–LVIII [I: Episcopi Veszprimiensis 1492–1526. II: Series episcoporum Veszprimiensium e documentis correcta. III: Epilogus])

Despite the strikingly similar typography, *Monumenta Romana* of the Hungarian dioceses was not meant to replace the earlier *Monumenta Vaticana*. The reason is that the method of the former one was not at all appropriate for publishing the Vatican sources of modern times. The best proof of this is the last volume of *Monumenta Vaticana*, appearing after a long pause in 1909, which contained the reports of Transylvanian papal nuncios.⁸

The picture of the golden age of Hungarian researches in the Vatican at the end of the 19th and the beginning of the 20th century organically includes the independent works of the ca thirty researchers, especially of the about twenty members of the Institute, working in Rome. In the sequence of lesser and greater publications and studies, an outstanding achievement can be seen in the syntheses written by FRAKNÓI, who had been in the meantime awarded by King Francis Joseph I (1867–1916) the title of “elected bishop” of Arbe, about the right of Hungarian kings to appoint bishops and about the relations of Hungary with the Holy See. The last volume of

⁸ [*Series secunda:*] Tomus tertius: [*Relationes nunciorum pontificiorum in Transylvaniam missorum ex tempore Clementis PP. VIII*] (1592–1600), ed. ANDREAS VERESS, Budapestini 1909 (XXXVI + 488 p.) (*Praefatio* [GUILIELMI FRAKNÓI], XXI–XXXVI).

1903 was the crowning as well as the closing chord of the Roman activities of its renowned author. Well on in years, FRAKNÓI felt less and less capable of directing and maintaining his practically private institute. His efforts to pass on his enterprise to the conference of Hungarian bishops all failed for different reasons. Finally, as the replacement of Hungarian staff in the institute was repeatedly interrupted, despite the wide professional recognition the work of the institute enjoyed, he returned to Budapest. The building of the institute was let to a nearby clinic.

4. INSTITUTIONAL INTERREGNUM (1905/1906–1924)⁹

FRAKNÓI resumed his negotiations with Hungarian bishops who, to all appearances, were rather planning in the long run to establish a wholly church-run institute. Therefore with the mediation of the Hungarian Academy of Sciences, FRAKNÓI offered his villa to the Royal Hungarian Government in order that it would establish a state-owned historical institute in it. This would finally happen in 1913–1914. At the same time, in the deed of gift he made with the government, FRAKNÓI included the reservation that if the state should withdraw from maintaining the Hungarian Institute of History in Rome, the villa, situated in the luxury quarter of Rome, or its price if sold, would become the split property of the Hungarian Academy of Sciences and the St. Stephen Society. The term was of course accepted by the recipient State as legally binding.

The newly established *Istituto Ungherese di Studi Storici* came under ministerial supervision but was directly managed by the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences, set up with this particular purpose, naturally including FRAKNÓI himself as one of its members. The members of the committee previously worked out the statutes of the institute, then its regulations and work schedule. The professional programme, as a matter of course, prioritized the continuation of Vatican research by four fellows, which was to have been complemented by work on art historical, classical philological and archaeological topics by two additional fellows. The conditional mood is appropriate here, since although the organizing secretary of the institute, REZSŐ VÁRI, a classical philologist himself, was still able to travel to Rome, the opening of the institute planned for the autumn of 1914, because of the outbreak of the world war, did not happen. What is more, some time after Italy went to war, as the property of an enemy state the building of the institute was impounded.

The crisis and then the circumstantial re-establishment of FRAKNÓI's private institute had a detrimental effect on Hungarian researches in the Vatican. Although the last volumes of the two *Monumenta*-series appeared already in this period, their continuation was obviously impossible. Of the former members of the

⁹ Cf. CVH I/20, pp. 44–58, notes 134–200.

institute, JÓZSEF LUKCSICS's complete Hungary-related collection from the fonds of the Apostolic Chamber between 1297–1536 remained in manuscript form, while ENDRE VERESS published his Roman and Italian gleanings dispersed in various series. ANTAL HODINKA published his large-scale study on the papal archives as the appendix of ÁRPÁD BOSSÁNYI's two-volume synoptic collection of 14th century Hungarian supplications from the archives of the *Dataria Apostolica*.¹⁰ BOSSÁNYI's work was the first visible sign of the discontinuation of formerly systematic researches conducted under FRAKNÓI's influence. This material had been, in full-text form, prepared for the press decades earlier. Its publication in *Monumenta Vaticana* was supposedly delayed, despite the availability of appropriate funds, because in the spirit of the new conception they wanted to publish the supplications together with the material of the individual dioceses. In any case, it is small wonder that BOSSÁNYI invited a shower of criticism, which can be seen as a proof of the outstanding attention still present in contemporary Hungarian scholarship towards Vatican research.

5. THE HUNGARIAN INSTITUTE OF HISTORY IN ROME AND THE (REGIA) ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA (1924–[1944]–1950)¹¹

In the Hungarian Institute of History in Rome, re-established by the state during 1913–1914, real work began only in 1924, in the year of FRAKNÓI's death. Sufficient explanation for this is provided by the collapse and revolutions following a lost war, and the disastrous dismemberment of Hungary. For instance, the then exclusively Hungarian-inhabited Nagyvárád, the centre of chapter which had a leading role in bringing to life *Monumenta Vaticana*, was also forced under Romanian rule. The reacquisition of the impounded building of the institute was also protracted and the finally favourable outcome of the negotiations was due to meanwhile appointed director TIBOR GEREVICH, who had excellent Italian connections. Nevertheless, the institute worked in its original headquarters for only another five years. In 1929 it was moved to *Palazzo Falconieri*, to continue working as the historical/scholarly department of the newly established *Collegium Hungaricum*, the *Regia Accademia d'Ungheria di Roma*. The aim of the institutions established in important European cities by Count Kuno Klebelsberg, minister of education, was only in part of a scholarly nature; their function as cultural, artistic, educational and, partly, diplomatic centres was of equal importance. Luckily, the Institute of

¹⁰ *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394*, Budapest 1916–1918 [*Regesta Supplicationum. Charters of the Papal Registers relating to Hungary. The Age of Avignon. I: Pope Clement VI 1342–1352. II: Pope Innocent VI 1352–1362. Pope Urban V 1362–1370. Anti-Pope Clement VII 1378–1394*].

¹¹ Cf. CVH I/20, pp. 58–96, notes 201–358.

History was not completely integrated: even if it lost its sovereignty, it kept its autonomy. It remained under the direction of the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences and had its own publications, fellows, rooms and a more or less separate budget. Moreover, the academic committee freely disposed of the rent of the Fraknói Villa to cover the expenses of the Institute and its publications.

At the same time, the Institute of History had no independent administration, no director and permanent members, and its connections with former fellows were continuously disrupted. Another problem of a similar magnitude was that the academic committee concentrated primarily on the legal protection of FRANKÓI's legacy. While it was more or less suited to this task, given that the Institute of History had survived and its building was not used for other purposes, its cumbersome bureaucracy and unproductive authoritarianism seriously hindered all creative individual initiatives. It is also a sad fact that it had less and less interest in the main original aim, Hungarian researches in the Vatican. Although ANTAL ÁLDÁSY and FERENC KOLLÁNYI, the surviving former members of FRANKÓI's private institute, worked out in 1931 a good if incomplete work schedule, it was never implemented. Had it been so, the publication of a *Hungaria Pontifica* extending to 1301, the complete processing of the Hungarian relations in 18th century reports by papal nuncios in Vienna, and the systematic exploration of Hungary-related materials in the archives of the *Sacra Congregazione de Propaganda Fide* could have produced lasting results. The troubles were aggravated by the fact that the directors heading the Hungarian Academy of Rome and, by the same token, the Institute of History had practically no research experience in Rome or were not historians at all.

This statement does not in any case apply to TIBOR GEREVICH, the first director in the period between the two world wars. In accordance with the new trend of the history of ideas he tried to expand the scholarly horizon of his institute and, on the other hand, laid crucial emphasis on the continuation of Vatican research, the guiding lines of which at this time were the catalogues and copies of FRANKÓI and his colleagues in the Manuscript Room of the National Széchényi Library and of the Hungarian Academy of Sciences. However, his conception had the harmful effect that the Hungarian Institute of History in Rome, which had meanwhile been named after VILMOS FRANKÓI, failed to develop a genuine professional profile.

All these problems are most graphically reflected in the character and fate of scholarly publications. Although there were some suggestions and initiatives to this effect, neither *Monumenta Vaticana* nor *Monumenta Romana* was in fact continued. They were replaced by a new series called *Monumenta Hungariae Italica*, which may be explained by the intensification of relations between Hungary and Mussolini's Italy, even if they mostly published Vatican material. Although under the title of the series each volume is subtitled "*Edidit Collegium Historicorum Romanum*", this is somewhat misleading as there were only three volumes published with the permission of the academic committee, which had the right to

grant the *imprimatur*. In fact, the rest can be regarded as private publications by their authors. The official publications are the following:

Völ. 1 *Diplomata pontificum saec. XV. I: Martinus papa V [1417–1431]*, ed. PAULUS LUKCSICS, Budapestini 1931, 320 p. – Völ. 2: *Diplomata pontificum saec. XV. II: Eugenius papa IV (1431–1447). Nicolaus papa V (1447–1455)*, ed. PAULUS LUKCSICS, Budapestini 1938, 400 p. – Völ. 3: *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium 1221–1864*, ed. ANDREAS VERESS, Budapestini 1941, CLX + 704 p.

The fourth volume, already in type, could not be published because of the outbreak of the Second World War. The surviving proofs were published after an interruption of four decades.¹² The privately published works are the following:

Völ. 2 [!]: *Relationes ad limina episcoporum de statu dioecesium ad Coronam S. Stephani pertinentium 1600–1850*, ed. TIHAMÉR VANYÓ (XXXII + 456 p.) – Völ. s.n.: FERENC GALLA, *Gründung des Pazmaneums und der Heilige Stuhl*, Vác 1935. (98 p.) – Völ. s.n.: *Petri Card. Pázmány Archiepiscopi Strigoniensis Epistolae Ineditae*, ed. FERENC GALLA, [Vác 1936], II6 + 98* p.

Organically linked with the only partly successful source publishing series, there was another entitled *Publications of the Hungarian Institute of History in Rome (Pubblicazioni dell'Istituto Storico Ungherese di Roma)*. Its aim was to publish those various studies produced in the institute which were not of the source-edition kind. It was not in fact an autonomous series, as the majority of the publications were reprints of studies published in several languages (Hungarian, Italian, German and Latin) in various, mostly Hungarian, historical, art historical, literary historical and church historical periodicals.¹³ This solution, in view of the financial troubles that confronted the Historical Institute in the first years of its operation, can be praised as ingenious and in some way can be regarded as an example worthy of consideration even today. Nonetheless, even together with the largely similar four-part series called *Publications of the Royal Hungarian Institute of Rome (Pubblicazioni della R. Accademia Ungherese di Roma)*, published between 1931–1936, it could not make up for the lack of a yearbook, which would have made the results available for international research as well.

After a rather long period of preparation, an *Annuario* was launched finally in 1937 as the yearbook not of the Institute of History but of the Hungarian Academy of Rome, and saw a total of four volumes until 1942.¹⁴ Parallel with this, the *Publications of the R. Hungarian Institute of Rome* were at last able to turn to publishing independent works.¹⁵ The booklet-like publications were replaced by *Bibliotheca dell'Ac-*

¹² VERESS ENDRE, *Argenti János jezsuita atya: Adalékok Erdély és Magyarország történetéhez 1603–1623*, [Budapest 1944], XLVIII + 216 p. [ENDRE VERESS, *Giovanni Argenti, Jesuit Father: Addenda to the History of Transylvania and Hungary*]. – Published by KÁLMÁN BENDA (Szeged 1983).

¹³ *Századok [Centuries]*, *Corvina*, *Protestáns Szemle [Protestant Review]*, *Katolikus Szemle [Catholic Review]*.

¹⁴ *Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d'Ungheria. Annuario I–IV*, Roma 1936–1941.

¹⁵ As is given evidence by DÉNES HUSZTI's work on *Italo-Hungarian commercial relations* (Budapest 1941). On the other hand, LÁSZLÓ GERŐ's volume on the *Santo Stefano Rotondo* (Budapest 1940) cannot be directly listed here since, exceptionally, it was a publication not of the Institute of History but directly of the Academic Committee.

cademia d'Ungheria di Roma, which contained the offprints of studies published in the *Annuarios*, and in 1947–1948 ran into another series, this time without a yearbook.

These latter official publications unfortunately had not much to do with genuine Vatican research, which found a more devoted forum in the various other publications of research fellows. Some examples are TIHAMÉR VANYÓ's new volume,¹⁶ which appeared in the series of the College of the Benedictine Order¹⁷, FERENC GALLA's book¹⁸ and ANTAL MESZLÉNYI's monograph,¹⁹ which was based on the correspondence of the Vienna nunciature. Characteristic of contemporary conditions is the fact that while the publication of this latter work was supported by the academic committee from the rental income of the Fraknói Villa, it did not consent to signalling this fact in the book.

The history of Vatican research between the two world wars, however, includes more than just the studies and publications on various topics published in different Hungarian journals, often also as independent reprints, of the most important authors referred to above. Along with them, the activity of other Roman fellows and researchers needs to be mentioned as well. Of course, of the some 270 fellows who worked in the Fraknói Villa or the Falconieri Palace during 1924–1944, only a few conducted noteworthy research in the papal archives. Together with the ones mentioned above, there were 18 of them, the majority being members of the Institute of History itself, and a minority, being members only of the Hungarian Academy of Rome. The activities of most left their traits in the professional literature, while some others only left high-sounding research reports. An independent chapter in this story is the activity of historian priests pursuing theological studies in the Pontifical Hungarian Church Institute, originally the theological department of the Hungarian Academy of Rome. One of them was ANTAL JAKAB, future bishop of Transylvania, who conducted research in the archives of the Holy Congregation of the Propagation of Faith. It needs to be noted here that Cardinal JÓZSEF MINDSZENTY of blessed memory also used Vatican sources for his historical monograph²⁰ he wrote while a parish priest. Finally, mention must be made of the historians who were only guests of the institute or were not officially associated with it, of whom BÉLA IVÁNYI gleaned all the Hungary-related sources of the archives of the Dominican Order.

This collection, however, was never published; neither were the several large-scale studies at the beginning of the 1940's of fellows returning from Rome, such

¹⁶ *Relationes Nuntiorum Apostolicorum Vindobonensium de Regno Hungariae 1666–1683*, Pannonhalma 1935.

¹⁷ *Pannonbalmi Főiskola Könyvei 3* [Books of the College of Panonbhalma].

¹⁸ *Marnavics Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest 1940 [The Hungarian Connections of Giovanni Marnavics Tomkó Bishop of Bosna].

¹⁹ *A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846)*, Budapest 1934 [The Age of Josephinism in Hungary (1780–1846)].

²⁰ *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 2)*, Zalaegerszeg 1934 [The Life and Age of Márton Padányi Bíró, Bishop of Veszprém].

as GALLA's mission-historical monographs or VANYÓ's source-edition of 18th century consistorial material. This unhappy fact can only partly be attributed to the new world war, Hungary's subsequent occupation by the Russians, and the ensuing extrapolation into Hungary of the Communist *régime*. Still at the beginning of the 1940's, the leaders of the Hungarian Academy of Sciences were at a loss about why several works based on Vatican research remained in manuscript form, when on the bank account of the Roman Historical Committee there was a significant sum in excess from the rents of the Fraknói Villa. Most painful of all was the failure to publish JÓZSEF LUKCSICS's material he collected in the Chamber. Although the author requested its publication back in 1928, it never happened and the manuscript may have disappeared forever.

For a few years after the Second World War it seemed that Hungarian researches in the Vatican would manage to leave behind the period of disorganization criticized by so many contemporaries who wanted to improve the situation. LAJOS PÁSZTOR, another former fellow, described in a large-scale study the structure of the Vatican Archives, which had changed significantly over time, and defined a detailed and, practically, to this day valid research programme.²¹ A great defect in his work, however, was that he was not familiar with the legacy of FRANKÓI and his institution, which is a fatal sign of the discontinuity of tradition. At the heart of PÁSZTOR's ideas was the need to continue *Monumenta Vaticana* and, since he thought that its operation had formerly been merely formal, to bring to real life the Hungarian Institute of History in Rome. He regarded as equally important the publication and processing of Hungarian sources in the Vatican, and his range of vision included, besides the medieval series, the materials of the under-secretary's office, the nunciature and the congregation as well as family collections and records of canonical examinations. Partly due to this writing, he was appointed as directing secretary of the Institute of History within the Hungarian Academy in Rome by the Ministry of Religion and Education, although in vain, because with the communists gaining full powers, PÁSZTOR had to resign from his position. After Pope Pius XII (1939–1958) appointed him as archivist of the Vatican Archives, his attention turned towards more general questions. Following his emigration, the Hungarian Institute of History in Rome was officially disbanded. The Hungarian Academy of Rome, on the other hand, for almost four decades to come, became the Italian centre of Communist propaganda and secret service.

---

²¹ PÁSZTOR LAJOS, *A Vatikáni Levéltár*, Levéltári Közlemények [Archival Communications] 20–23 (1942–45) 100–129 [LAJOS PÁSZTOR, *The Vatican Archives*].

6. THE AGE OF BANISHMENT AND OF GRADUAL RESUMPTION (1950–)²²

In the forty years to follow, after three centuries, Hungarian Jesuits in Rome took the leading role again, as is proved first of all by P. LÁSZLÓ LUKÁCS's work, and especially by the volumes of *Monumenta Antiquae Hungariae*²³. Collaterally, the Hungarian National Archives and the Hungarian Academy of Sciences arranged to make several microfilm copies of Vatican materials. However, the results of this enterprise, running out of breath by the beginning of the 1990's, can be regarded as merely incidental. Apart from this, from the middle of the 1960's some priest-historians, TIHAMÉR VANYÓ among them, now as Eastern Bloc citizens, managed to spend some time in the Eternal City yet again. This time VANYÓ published part of the Hungarian material of the house archives of the Vienna nunciature, mostly in the form of synopses in Hungarian,²⁴ and called attention in several articles to the importance of Hungarian research in the Vatican. He may have had some role in turning the acknowledged historian KÁLMÁN BENDA's attention towards the archives of the *Sacra Congregazione de Propaganda Fide*. The otherwise committed Protestant historian published from here the sources of the history of Hungarians in Moldva.²⁵ Besides him, the long-time Italian resident LAJOS LUKÁCS studied and published material from the Vienna nunciature from the second half of the 19th century.²⁶

Nevertheless, the real turn came with the historical changes of the 1990's. KÁLMÁN BENDA's former colleague, ISTVÁN GYÖRGY TÓTH also published and is publishing, in bulky volumes, from the archives of the Holy Congregation of the Propagation of Faith the reports and correspondence of papal missionaries working in Hungary, including Transylvania and the territories under Turkish rule, and elaborated important topics in the form of independent studies in Hungarian as well as in foreign languages.

Parallel with this, ANTAL MOLNÁR wrote up the history of papal missions in Hungary under Turkish occupation until the middle of the 17th century in a series of preliminary studies and in an impressive monograph. JÁNOS SÁVAI's chartularies and monograph and the investigations of ISTVÁN BAÁN and TAMÁS VÉGHSEŐ also draw on the sources of the Propaganda Congregation, as do the publications on Hungarian missions by ISTVÁN FAZEKAS.

²² Cf. CVH I/20, pp. 96–105, notes 359–417.

²³ (I–IV: 1550–1600) (*Monumenta Historica Societatis Iesu* 101. 112. 121. 131), Romae 1969–1987.

²⁴ *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786* (*Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris*), Budapest 1986 [*Documents of the Papal Nunciature in Vienna about Hungary 1611–1786*].

²⁵ *Moldvai csángó-magyar okmánytár I–II*, Budapest 1989 [*Chartulary of the "Csángó"-Hungarians in Moldva*].

²⁶ *The Vatican and Hungary 1846–1878. Reports and correspondence on Hungary of the apostolic nuncios in Vienna*, Budapest 1981.

This list brings us near the present time, but we should not forget about a decisive moment of the small Roman Renaissance of Vatican research in the 90's when the literary historical school of Szeged, under MIHÁLY BALÁZS's direction, continued and complemented LÁSZLÓ LUKÁCS's oeuvre with the documents of the Jesuit missions in Transylvania and the territories under Turkish rule until 1625. Among the authors, TAMÁS KRUPPA is also concerned with the papal-Hungarian connections of the Báthory era. ÁDÁM FÜZES has uncovered sources about the introduction of Roman ritual into Hungary, and the author of these lines is devoting much of his energies to the study of the Roman system of connections of 17th century Hungarian hierarchy.

The examples cited above clearly prove that the focal point of the promising new beginnings of Hungarian researches in the Vatican, which came about, largely, at the turn of the millennium, falls on the early modern times. The exciting borderland between this period and the late Middle Ages is touched upon by GABRIELLA ERDÉLYI who, after studying the so far unknown minutes of the 1518 trial of the convent of Körmend, preserved in the Vatican Library, has begun the discovery and study of Hungarian supplications to the Holy Apostolic Penitentiary, one of the most important papal dicastery of the period, whose archives was inaccessible for research right until the 1980's. On the other hand, a definitely medievalistic piece of research is produced by ENIKŐ CSUKOVITS, who has given a thorough analysis of Roman pilgrims in a monograph on medieval Hungarian pilgrimages. In his study, ANDRÁS KUBINYI provides an overview of Hungarian presence in the Eternal City in the 15th century. PÉTER E. KOVÁCS, PÉTER ERDŐ, GYÖRGY RÁCZ, LÁSZLÓ SOLYMOSSI and KORNÉL SZOVÁK not only summarize in valuable papers the chapters of medieval connections between Hungary and the Holy See, but have also studied the register volumes several times. What is more, under IVÁN BORSA's guidance and with the help of the Lajos Pásztor Scholarship, established by EDIT PÁSZTOR, CSUKOVITS, RÁCZ and SZOVÁK have made considerable progress in completely collecting, at long last, medieval Hungarian supplications.

Notwithstanding its favoured position in the plans of the 1930's, perhaps the cruellest fate has befallen the 18th century but, luckily, ISTVÁN GYÖRGY TÓTH's investigations extend over the beginning of this period. Due primarily to GÁBOR ADRIÁNYI and ISTVÁN EÖRDÖGH, the situation of the 19th and 20th centuries is less unfavourable.

These contemporary researches have only here and there been linked with some Hungarian scientific institution, while in the Eternal City they have completely missed all institutional background. At the same time, we should not undervalue the significance of the fact that since the beginning of the 1990's the Hungarian Academy of Rome, which organized a succession of exhibitions, conferences and film presentations already in the 1970's and 1980's, has been accommodating more and more researchers of the papal archives, even when they do not

have a state-sponsored scholarship. What signals clearly the opening of a new period is that in 1996 the Vilmos Fraknói Historical Institute was formally re-established within the Hungarian Academy of Rome, and as an “institution” of an expressly scholarly purpose, it became a member of the *Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*. With this, a noteworthy step was taken forward to end the unlawful situation in which the Hungarian State, despite the obligation it accepted in the 1913 deed of gift, disposes of the Fraknói Villa, presently the headquarters of the Hungarian Embassy in the Vatican, while it does not maintain and operate a *Hungarian historical institute* in the Eternal City.

The old-new organization, which at present seems to exist mostly on paper and lacks an independent budget, leader, apparatus, regulations, rooms, members, work plan, publications etc., was involved in the publication of the 1997 volume of the Hungarian Academy of Rome's *Annuario*,²⁷ revived in 1993, which fundamentally contained historical studies and, also, in the publication of four volumes of the *Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma* (originally “*in Roma*”) series, launched in 1994.

The main direction of the possibilities of Hungarian scholarly presence in the Eternal City is reflected in the fact that although this *series* is the house series of a multifunctional institution, the volumes published so far contain only Vatican sources:

Fontes 1: Relationes missionariorum de Hungaria et Transylvania (1627–1707), ed. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, Budapest–Roma 1994 (460 p.) – *Fontes 2: Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi heremitae de urbe Roma instrumenta et priorum registra*, ed. LORENZ WEINRICH, Roma–Budapest 1999 (416 p.) – *Fontes 3: Lettere di Principi. Litterae Principum ad Papam (1518–1578)*, ed. JÓZSEF BESSENYEI, Roma–Budapest 2002 (XXV + 260 p.) – *Fontes 4: Litterae missionariorum de Hungaria et Transylvania (1572–1717). I–II*, ed. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, Roma–Budapest 2002 (1596 p.)²⁸

Approaching the end of our historiographic outline, in view of the earlier experiences, opinions and programs it can safely be said that the present and future of the long, and sometimes stormy, tradition of Hungarian researches in the Vatican and the discovery and presentation for international research of the Hungarian sources of Rome turns on the further development of positive processes which started after the change of regime. Most importantly, it depends on the strengthening of the autonomy of the “Vilmos Fraknói” Hungarian Institute of History in Rome within the Hungarian Academy of Rome, on the solidification of its institutional and scholarly character and on the creation of a well defined, resolute programme, fit to organize and coordinate existing resources, which expressly places Vatican research in the centre of efforts. It is obvious that the most befitting way of keeping VILMOS FRAKNÓI's memory fresh is to continue his work in a manner motivated by professional considerations.

²⁷ *Annuario dell'Accademia d'Ungheria. Studi e documenti italo-ungheresi*, a c. di JÓZSEF PÁL, Roma 1997. Cf. also below, *Chapter 8*.

²⁸ See the continuation below, in *Chapter 8*.

7. TASKS AND POSSIBILITIES²⁹

This research historiographic overview, far from being complete, has another remarkable lesson to teach. This is the realization that without a scholarly and institutional basis in Hungary, Hungarian researches in the Vatican will not become a success story neither in the present nor in the next hundred years. Thus there is an absolute need for an institution in Hungary which, closely co-operating with the Fraknói Institute, creates the professional frames of *the detailed study of Roman source materials* which, as experience proves, is much more time consuming than the process of discovery. That is: (1) the institute should have an appropriate view of the source locations and should follow the international professional literature, making sure of the availability of relevant works in Hungary; (2) in the interest of continuity, it should take care of the replacement of researchers; and (3) last but not least, it should provide for the necessary conditions for publishing old manuscripts and new results in an appropriate form, that is, in a uniform series expressly devoted to historical connections between Hungary and the Holy See. All these considerations are equally important and their realization requires long years of productive work.

We believe that a comprehensive and practicable professional programme, which demonstrates the details, perspectives and methods as well, could be best worked out by a workshop conference of all involved and interested. The programme will have to contain a precise delineation of the circle of source locations to be studied, a settling of the methods of study, a plan of the compilation of a possibly complete bibliography of former Hungarian researches in the Vatican, modelled on the method of *Bibliografia dell'Archivio Segreto Vaticano* etc. First and foremost, however, it will have to establish the conditions of a now essential co-ordination in order to avoid the possibility of researches going in parallel or, even worse, opposing directions.

8. HUNGARIAN RESEARCH IN THE VATICAN IN THE 21ST CENTURY

By continuing the text of *Chapter 1–7* that were written and published two decades ago,³⁰ the focus should be put on the content of *Chapter 6*'s last part and *Chapter 7*. At the time, I considered the development of the “*Istituto Storico «Fraknói»*”s – that formally existed within the Hungarian Academy of Rome – actual and effective academic institutional character as one of the pillars of the methodical Hungarian research in the Vatican.³¹ The future did not satisfy these expectations. In 1996, an attempt to restore the structural framework that had evolved in the

²⁹ Cf. pp. CVH I/20, 106–116, notes 418–459.

³⁰ See CVH I/1, 305–319 (and CVH I/exc., CCXV–CCXXIX). Open access: https://institutumfraknoi.hu/en/bungary_propugnaculum_western_christianity_documents_vatican_secret_archives_ca_1214_1606

³¹ Cf. in more detail in Hungarian CVH I/1 and exc., CIV–CV. (CVH I/20, *Chapter II*, especially 104–105).

late 1920s started, however, it turned to ashes. The “*Istituto Storico «Fraknói»*” survived the Hungarian Academy of Rome’s merge into the Institute of Balassi in 2006; until 2011 it had its own director, who also operated as the scientific director of the Hungarian Academy of Rome besides the “proper” director. Yet, since 2011 there is no scientific director, though, in the last years, the existence of the “*Istituto Storico «Fraknói»*” was mainly marked by the director himself, apart from the invitations of the casual events. If not otherwise, they appeared at least in the almanac of the *Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell’Arte in Roma* that is published in every second year and on its website.³² In 2016, the Ministry of Foreign Affairs started to assume direct authority over the Hungarian Academy of Rome. *Collegium Hungaricum Roma* became the official name of the institution. Since 2016 (effectively since the previous year), the position of the scientific secretary ceased to exist. With this momentum, the attempt starting in 1996 to revive Fraknói’s Hungarian Institute of History in Rome came to an end. The “*Istituto Storico «Fraknói»*” is not even mentioned in the relating new government regulation, besides it also disappeared from the website of the *Collegium Hungaricum Roma*.³³

The history obviously repeated itself. The institute that was removed from the Fraknói Villa to the Falconieri Palace between the two world wars and was incorporated into the Hungarian Academy of Rome – that was established by Count KUNO KLEBELSBERG in 1927 – showed several crisis-symptoms even in the 1930s. The rehousing itself was not the core of the problem, but the independent institutional character’s withering, as described in Chapter V. Thereupon, the failure was because this character could not develop after 1996. It is a fact that within the

³² <http://www.unioneinternazionale.it/istituti-membri/istituti-membri-non-italiani/>. – The relating notes of the almanacs: *Unione Internazionale degli Studi di Archeologia Storia e Storia dell’Arte in Roma. Annuario* 45–53 (2003–2012), Rome 2003–2011, 91–93. 97–98. 103–104. 215–219. 101–102. 105–106. 109–110. 105–106; and 54–59 (2012–2018) Rome 2012–2018, 269–273. 121–123. 113–115. 119–121. 165–168. 460–463. In the n. 54 the important elements of the activity in 2007/2008–2012 (269–273) and in the n. 59 the activity in 2012–2017 (460–463) are surveyed in retrospect. It is clearly proven here that the representation of Klebelsberg’s concept, which can be traced back to 1927, is undoubtedly in question. The institution that bears the name of *Collegium Hungaricum Roma* since 2016 should be indicated as a member of the *Unione Internazionale*. The “*Istituto Storico «Fraknói»*” as such has not been operating since 2011/2016, neither formally nor seemingly. It should be noted that in the meantime, the *Istituto Storico Slovacco di Roma* established in 2014 by state foundation undertakes serious and spectacular work concerning research in the Vatican archives, (too). Cf. n. 56, 117–119. n. 57, 123–126. n. 58, 169–173. n. 59, 464–472 (with the list of the compelling accomplishment in 2014–2017). – The story, which is annually cited by the prestigious almanac’s *Cemi Storici* column, can be ended. (JÓZSEF PÁL, *L’Istituto Storico «Fraknói» presso l’Accademia d’Ungheria di Roma, Annuario* 40 [1998–1999] [Roma 1998], 167–179; cf. e.g. n. 59, p. 21, note 16). The continuance of the heritage of Vilmos Fraknói’s institution requires the opening of a new chapter.

³³ However, the name of the non-existent “*Istituto Storico «Fraknói»*” still can be found on the website and almanac of the *Unione Internazionale*, the head of the *Collegium Hungaricum Roma* is indicated as director. Cf. the previous note.

framework of the Hungarian Academy of Rome the organization and systematism – therefore the results – of VILMOS FRANKÓI's *Monumenta Vaticana* and the Hungarian Institute of History in Rome could not have been realized concerning the methodical research in the Vatican neither in the past, nor at present. Despite the mastery of many unique works, the structure of the publications virtually shows the same unsystematic feature in the third millennium as in the era between the two world wars. By 2010 the “*Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi*”³⁴ and by 2018 the *Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma* seemed to conclude their hectic nature,³⁵ especially because the name of the institution in this form ceased to exist, as we could see, it was changed to *Collegium Hungaricum Roma* in 2016.

It is certain that the heritage of the Hungarian Academy of Rome, established by Count KUNO KLEBELSBERG in 1927, has a protector in the Eternal City. The institution has more or less fulfilled and fulfils the function of nursing the Italian-Hungarian connections and promoting Hungary in Italy, for which reason KLEBELSBERG established it.

In contrast to KLEBELSBERG's, the true heritage of VILMOS FRANKÓI is without a protector in the Eternal City. This heritage is precisely palpable while holding the volumes of the *Monumenta Vaticana* and the *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*, the chief enterprise of the Hungarian Institute of History in Rome: they are methodical and sequential basic research in the Vatican collections; the systematic exploitation of the *Hungarica*-material, and then its organized and systematic publication, and its analysis in a relevant way for the Hungarian as well as international academic community. The historiographical survey of these enterprises duly illustrates them.³⁶

* * *

³⁴ *Annuario 1998–2002*, a cura di LÁSZLÓ CSORBA–GYÖNGYI KOMLÓSSY, Roma 2005; *Annuario 2002–2004*, a cura di LÁSZLÓ CSORBA–GYÖNGYI KOMLÓSSY, Roma 2005; *Annuario 2005–2006. 2006–2007*, a cura di Nóra Pálmai, Roma 2010; *Annuario*, a cura di JÓZSEF PÁL, Roma–Szeged 2004; *Annuario*, a cura di JÓZSEF PÁL, Roma–Szeged 2005; *Florio Bánfi: Ricordi Ungheresi in Italia* (Annuario), a cura di PÉTER SÁRKÖZY, Roma–Szeged 2005; the Hungarian version: *Florio Bánfi: Magyar emlékek Itáliában* (Magyar–olasz tanulmányok. Studi e documenti italo-ungheresi) [Hungarian Memories in Italy], ed. by PÉTER SÁRKÖZY–ZSUZSA KOVÁCS, Szeged 2005.

³⁵ Cf. <https://www.viella.it/catalogo/collana/52>. – The completion of GYÖRGY TÓTH ISTVÁN's – who died in 2005 – earlier mentioned grandiose source-publication should be particularly commemorated: the Volume III and IV of the *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania (1572–1717)* were published in 2005-ben, while Volume V in 2008.

³⁶ In more detail in Hungarian: CVH I/20, pp. 6–13, notes 7–31. – The following newly occurred link completely misleadingly suggests that the “*Istituto Storico «Fraknói»*” would operate in Rome: <https://culture.hu/it/roma/istitutostoricofraknoi> (14. 01. 2022.). At present, it has no legal background whatsoever, neither does it have scientific activity in the field of the research in the Vatican.

Apart from the functional revival of VILMOS FRANKNÓI's Roman establishment and heritage, the other pillar I found crucial in terms of the Hungarian historical research's future twenty years ago at the methodical re-organization was the establishment of a "Hungarian scientific institutional basis". I clearly determined its tasks to provide availability of the international secondary literature in Hungary, to teach the new generation and to publish the old and new research results in an effective way (*cf. Chapter 7*).

The Hungarian scientific institutional and tender system proved to be convenient to meet this challenge. The institutional background of the *Collectanea Vaticana Hungariae*'s foundation and its first volumes was provided by the Church Historical Research Group of the Catholic university bearing the name of Péter Pázmány, which was established by Rector PÉTER ERDŐ in 1999. This inter-faculty, practically virtual body created ideal professional circumstances for the beginning.³⁷

The ten volumes (I/1–7 and II/1–3) of the CVH published in two classes before 2012 included earlier made – kept in manuscripts – and recent research results. The organically created relationship with the Central-European and church historical research centre of the University of Viterbo, personally with GAETANO PLATANIA and MATTEO SANFILIPPO had particularly great significance during the archival works in the Vatican. The volume of studies of *Gli archivi della Santa Sede e il Regno d'Ungheria* (CVH I/4) – which was compiled with a broad international collaboration and was dedicated to the memory of LAJOS PÁSZTOR – was the initial result of this cooperation.³⁸ The entering into the 'Impetus' program of the Hungarian Academy of Sciences in 2012 raised the research in the Vatican and the *Collectanea Vaticana* – that takes on the heritage of the *Monumenta Vaticana* – to new dimensions. On the one hand, the financial insecurity ended. In the past, one could reach Rome only through various fellowships even for shorter periods; therefore, this insecurity factor, which caused nothing less than problems, and dependency mainly disappeared. The availability of the historical sources became more secure. Furthermore, and more significantly, a functional academic research group started to support the CVH that put the research in the Vatican in their focus with an independent budget. The attention surrounding the 'Impetus'-program contributed to the indoctrination and propagation of the research in the Vatican's past, present and significance. Above all, thanks to the 'Impetus'-program, the Hungarian Academy of Sciences – that started and supported the program – restored its decisive role in organizing the exploratory research in the Vatican. The word 'restore' does not imply the academic committee that controlled the Hungarian Historical Institute in Rome and the Franknói Villa and was dissolved in 1948, but VILMOS FRANKNÓI, who was not only the canon of Nagyvárad and the

³⁷ The history of the *Collectanea Vaticana*'s foundation was already written in 2004. In English: CVH I/1, 320–322 (in more length in Hungarian: *ibid.*, cixc–cxci.). *Cf.* note 30.

³⁸ See the complete list of the CVH-volumes below at the end of the *Chapter*.

abbot of Szekszárd at the time of the *Monumenta Vaticana*'s publication and the related research (1881–1892), but he was also the Hungarian Academy of Sciences's secretary general, and then its vice-president (1879–1889 and 1889–1892). The Hungarian academic society – that was founded in 1825 – participated in the establishment of the Hungarian scientific positions in Rome not only through its illustrious leaders, but also in an institutional form, which is proven by its book-packages available on the open-shelves of the Vatican Library.³⁹

In 2017, the research group adopted the name of VILMOS FRANKÓI, the founder of the Hungarian historical research in the Vatican. About the work of the Vilmos Frankói Vatican Research Group: the Hungarian-English bilingual website of the group supplies with regular and informative orientation about their academic programs in Hungary, as well as in Rome (*institutumfraknoi.hu*). Among them, one can find there the scientific events organized in the *Università Pontificia Gregoriana* (2012 and 2015), in the *Università Pontificia della Santa Croce* (2019) and in the *Istituto di Studi Romani* (2019) on the *Aventinus*.⁴⁰ Besides, the grand international conferences on the history of the papacy – organized in 2013 in the Károlyi Palace and in 2018 in the hall of the Hungarian Academy of Sciences⁴¹ – and the publications issued based on their content are also mentioned. Above all, the website lists the result of the systematic research in the Vatican published in the framework of the CVH; there are 17 volumes in two classes (CVH I/8–18 and CVH II/4–8) from 2012–2021. All their important and relevant theses for the international academic community can be read in their English summaries; besides the Latin and Italian texts of the publications can also be used by the international history of papacy. The volumes with bilingual front page can be downloaded for free: <https://institutumfraknoi.hu/en/kiadvanyok/cvh>.

Collectanea Vaticana Hungariae 2012–2021[–2022]

CLASSIS I. ARTNER EDGÁR, “Hungary as Propugnaculum of Western Christianity”. *Documents from the Vatican Secret Archives (ca 1214–1606)* (CVH I/1), ed. by Szóvák Kornél–Török József–Tusor Péter, Budapest–Róma 2004 [CCVI + 336 p.] – TUSOR PÉTER, *Hungarian Historical Research in the Vatican* (CVH I/1text.), Budapest–Róma 2004 [CCXXIX p.] – GALLA FERENC, *Franciscan Missionaries in Hungary: in the Kingdom and in Transylvania during the 17th and 18th Centuries* (CVH I/2), ed. by FAZEKAS ISTVÁN, Budapest–Róma 2005 [XX + 408 p.] – TUSOR PÉTER, *Purpura Pannonica. The “Cardinalitial See” of Strigonium and its Antecedents in the 17th Century* (CVH I/3), Budapest–Róma 2005 [334 p.] – *Gli archivi della Santa Sede e il regno d’Ungheria (secc. 15–20). In memoriam di Lajos Pásztor* (CVH I/4), a c. di GAETANO PLATANIA–

³⁹ Cf. CVH I/20, note II/49.

⁴⁰ See the details of the mentioned events: <https://institutumfraknoi.hu/en/kronologia/>. – The presentation of the *Formularium Ecclesiae Strigoniensis* (CST I/4) was an important Roman event of the Frankói Research Group in the *Istituto Claretiano* on the *Gianicolo*, although it is not a part of the research in the Vatican. Cf. https://institutumfraknoi.hu/en/birek/formularium_ecclesiae_strigoniensis_introduction_fraknoi_research_group_rome.

⁴¹ See https://institutumfraknoi.hu/en/birek/international_symposium_organised_fraknoi_research_group

- MATTEO SANFILIPPO–PÉTER TUSOR, Budapest–Roma 2008 [xviii + 322 p.] – KRUPPA TAMÁS, *Transilvania and the Papacy in the Age of the Báthorys. Documents II (1595–1613)* (CVH I/5), Budapest–Róma–Szeged 2009 [xxxii + 303 p.] – TAMÁS TÓTH, «*Si nullus incipiat, nullus finiet*». *La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Adám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)* (CVH I/6), Budapest–Roma–Szeged 2011 [374 p.] – TUSOR PÉTER–NEMES GÁBOR, *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)* (CVH I/7), Budapest–Roma 2011 [lxviii + 304 p.] – *Hungary and the Holy See of Rome. [I:] Sources and Perspectives (Studies in Honour of Cardinal Erdő)* (CVH I/8), ed. by TUSOR PÉTER, Budapest–Róma 2012 [466 p.] – *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I: Obligationes, Solutiones. II: Divisiones, Provisiones, Visitations, Quindennia, Rationes, Annatae, Obligationes particulares, Legationes, Varia, Taxae*, ed. † LUKSICS JÓZSEF–TUSOR PÉTER–FEDELES TAMÁS *et al.* (Nemes Gábor; Koltai András–Kalotai Noémi–Kiss Gergely–Matus Zsanett; C. Tóth Norbert–Bujdosó Ádám) (CVH I/9–10), Budapest–Roma 2014 [lxiv + 384 p. és 488 p.] – GALLA FERENC, *The Pauline Order's Missions in Hungary in the 17–18th Centuries* (CVH I/11), ed. by FAZEKAS ISTVÁN, Budapest–Róma 2015 [x+536 p.] – NEMES GÁBOR, *Brevia Clementina. The Hungarian-related Breves of Pope Clement VII (1523–1526)* (CVH I/12), Budapest–Győr–Róma 2015 [xxii + 207. p.] – TUSOR PÉTER, *Pázmány, the Jesuit Prelate. His Appointment as Primate of Hungary, 1615–1616 (A Micropolitical Study)* (CVH I/13), Budapest–Róma 2016 [460 p.] – TÓTH KRISZTINA–TUSOR PÉTER, *Inventarium Vaticanum I. The Archives of the Apostolic Nunciature in Budapest (1920–1939)* (CVH I/14), Budapest–Róma 2016 [lxii + 360 p.] – *Hungary and the Holy See of Rome. II: Hungarian Historical Research of the 21st Century in the Vatican [Studies in Honour of Professor Török]* (CVH I/15), ed. by TUSOR PÉTER–SZOVÁK KORNÉL–FEDELES TAMÁS, Budapest–Róma 2017 [436 p.] – LAKATOS BÁLINT, *Regesta Supplicationum, 1522–1523. The Supplications Relating to the Kingdom of Hungary Approved under Pope Hadrian VI* (CVH I/16), Budapest–Róma 2018 [288 p.] – KRUPPA TAMÁS, *PPapal Troops in Hungary (1595–1597, 1601) [The Correspondence of Gianfrancesco Aldobrandini]*, Budapest–Róma 2020 [xxix + 290. p.] – FEDELES TAMÁS, *Ordinationum Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1523). Ex Libris Formatarum Camerae Apostolicae collecta* (CVH I/18), Budapest–Roma 2021 [lxxxvi + 576 p.] – TUSOR PÉTER, *Lósy, Lippay, Szelepcsbény. Early Modern Microbiographical Studies (With the edition of Vatican verbals, 1625–1666)*, Budapest–Rome 2022 [under press] – TUSOR PÉTER, *Monumenta and Collectanea. Hungarian Historical Research in the Vatican (188f–2021)* (CVH I/20), Budapest–Róma 2022 [under press] – CLASSIS II. GABRIELLA ERDÉLYI, *The Register of a Convent Controversy (1517–1518). Pope Leo X, Cardinal Bakócz, the Augustinians and the Observant Franciscans in Contest* (CVH II/1), Budapest–Rome 2006 [lxxxviii + 230 p.] – TAMÁS VÉGHSEŐ, „*Catholice reformare*”. *Ágoston Benkovich O.S.P.E., missionario apostolico, vescovo di Várad (1631–1702)* (CVH II/2), Budapest–Roma 2007 [430 p.] – GALLA FERENC, *Pontifical Provisions, Faculties and Commissions in Transylvania, Habsburg and Ottoman Hungary (1550–1711)* (CVH II/3), ed. by TUSOR PÉTER–TÓTH KRISZTINA, Budapest–Róma 2010 [xxii + 202 p.] – PÉTER TUSOR, *The Papal Consistories and Hungary in the 15th–16th Centuries. To the History of the Hungarian Royal Patronage and Supremacy* (CVH II/4), Budapest–Rome 2012 [186 p.] – KRUPPA TAMÁS, *The cross, the eagle and the dragon's tooth. Plans for an anti-Ottoman league and battles against the Ottomans in the Báthory era (1578–1597)* (CVH II/5), Budapest–Róma 2014 [516 p.] – TUSOR PÉTER, *Péter Pázmány's Process of Enquiry. His Family, Catholicisation, Missions (With the Papers of the Pázmány–Tholdy Archives)* (CVH II/6), Budapest–Róma 2017 [462 p.] – ROTRAUD BECKER–PÉTER TUSOR, „*Negozio del S.r Card. Pisman*”. *Péter Pázmány's Imperial Embassy to Rome in 1632 (With Unpublished Vatican Documents)* (CVH II/7), Budapest–Rome 2019 [482 p.] – ANTONÍN KALOUS, *The Legation of Angelo Pecchinoli at the Court of the King of Hungary (1488–1490)* (CVH II/8), Budapest–Rome 2021 [lxxxix + 307 p.] – KRUPPA TAMÁS, *Ferenc Forgách Charters. Letters and Papers (1586–1615)* (CVH II/9), Budapest–Róma 2022 [under press] – NEMES GÁBOR, *Repertorium Documentorum Ponti-*

ficiorum in Regnis Sacrae Coronae Hungariae existentium (CVH II/10), Budapest–Roma 2022 [under press] – CLASSIS III. TÓTH KRISZTINA, *The Apostolic See and the Consequences of the Treaty of Trianon in the Church Administration* (CVH III/1), Budapest–Róma 2021 [44 p.]

This is not only a symbolic link to the historiographical preliminaries, but also a real and effective institutional link: to Fraknói, who established the *Monumenta Vaticana* as the secretary general of the Academy, and to the Hungarian Academy of Sciences's Historical Committee of Rome until 1948. At the same time, it is still the challenge of the future to unite Fraknói's institutional and academic heritage in Rome with functionality.⁴² The Hungarian state's newly founded archival delegation in the Vatican may offer solution for this. The delegation, which was established in 2020–2021 based on a Viennese model, will operate under the authority of the Hungarian embassy in the Holy See residing in the Fraknói Villa, which was originally built for the institute of history and was granted to the Hungarian state.⁴³

---

⁴² On the institutional and scientific heritage see besides the above mentioned, CVH II/20, Appendix (pp. 117–190.). It contains a short description of the Vatican bequests (collections and manuscripts) of the Hungarian researchers (I), of microfilms and photos in Hungary from the Vatican collections (II), and some historiographical documents from 1913–1938 (III). The purpose of its compilation is, on the one hand, to survey hitherto unpublished research results and, on the other hand, to illustrate (with original documents) the material contained in this historiographical summary.

⁴³ See in more detail in Hungarian: CVH I/20, pp. 13–20*, notes 32–50. – To all this historiography see also the *Appendix* (CVH I/20, pp. 97–188), containing a short description of Vatican bequests (collections and manuscripts) of Hungarian researchers (I), of microfilms and photos in Hungary from the Vatican collections (II), and some historiographical documents from between 1913–1938 (III). The purpose of its compilation is, on the one hand, to survey hitherto unpublished research results and, on the other hand, to illustrate (with original documents) the material contained in this historiographical summary (especially Chapters 4–5).

TARTALOM

I. fejezet

Vatikáni magyar történeti kutatások a 21. században 5

1. Elöljáróban 5
2. A római intézményi háttér és problémái 6
3. Collectanea Vaticana – PPKE és MTA 13
4. Utóhang *19

II. fejezet

Magyar történeti kutatások a Vatikánban a kezdetektől 2004-ig 15

1. A barokk kor forrásgyűjtése 15
2. Monumenta Vaticana Hungariae (1881–1892) 19
3. A Római Magyar Történeti Intézet és a Monumenta Romana
Episcopatus Vésprimiensis (1894–1904) 30
4. Intézményi interregnum (1905/1906–1924) 44
5. Római Magyar Történeti Intézet és (Regia) Accademia d’Ungheria
di Roma (1924–[1944]–1950) 58
6. A számkivetettség és fokozatos újrakezdés korszaka (1950–) 96
7. Feladatok és lehetőségek 106

Függelék 117

I. Magyar kutatók vatikáni hagyatékai (gyűjtemények és kéziratok) 117

I. Tárkányi Béla 117

II. Fraknói Vilmos, a Monumenta Vaticana Bizottság és
a Római Magyar Történeti Intézet 117

III. (Décsényi-)Schönherr Gyula 124

IV. Beke Antal 125

V. Hodinka Antal 125

VI. Véress Endre 125

VII. Károlyi Árpád 127

VIII. Lukcsics Pál 127

IX. Iványi Béla 128

x.	Galla Ferenc	128
XI.	Bánfi Florio	132
XII.	Horváth József	132
XIII.	Lukács Lajos	132
XIV.	Lukács László	133
II.	Mikrofilmfelvételek, fényképek a vatikáni gyűjteményekből	134
I.	MOL Mikrofilmtár	134
II.	Hadtörténelmi Levéltár	136
III.	MTAKK és MTA Mikrofilmtár	137
IV.	OSZK Mikrofilmtár	139
III.	Dokumentumok	140
1.	Fraknói Vilmos gróf Zichy Jánoshoz. Budapest, 1913. január 22.	140
2.	Ajándékozási szerződés a magyar állam és Fraknói Vilmos között. Budapest, 1913. március 3.	141
3.	Fraknói Vilmos Áldásy Antalhoz. Drezda, 1913. november 4.	143
4.	A Római Magyar Történelmi Intézet házirendje (1914)	144
5.	A Római Magyar Történelmi Intézet titkárának feladatai (1914)	147
6.	A MTA Római Történelmi Bizottsága ülésének jegyzőkönyvéből (részletek). Budapest, 1914. május 18.	148
7.	Lukcsics Pál kutatási beszámolója. Budapest, 1926. március 27.	150
8.	Áldásy Antal és Kollányi Ferenc lektori jelentése Lukcsics Pál könyvéről. Budapest, 1926. április 23.	151
9.	Iványi Béla ösztöndíjkérelme. Debrecen, 1926. május 8.	153
10.	Lukcsics József Áldásy Antalhoz. Veszprém, 1928. február 19.	153
11.	Klebelsberg Kuno Berzeviczy Alberthez. Budapest, 1928. november 29.	154
12.	Megállapodás a Történelmi Intézet átköltözéséről a Falconieri-palotába. Budapest, 1930. január 22.	155
13.	Lukcsics Pál Áldásy Antalhoz. 1930. április 19.	156
14.	Hoór Tempis István az MTA Római Történelmi Bizottságához. Róma 1930. április 25.	158
15.	Miskolczy Gyula az MTA elnökségéhez és Római Történelmi Bizottságához. Róma, 1930. december 4.	158
16.	Miskolczy Gyula az MTA Római Történelmi Bizottságának. Róma, 1930. december 20.	161
	Buday Károly ösztöndíjas kutatói jelentése	162
	Meszlényi Antal ösztöndíjas kutatói jelentése	163
	Miskolczy István ösztöndíjas kutatói jelentése	163
	Jajczay János ösztöndíjas kutatói jelentése	163
17.	A Római Magyar Történelmi Intézet költségvetési előirányzata az 1931/32. évre. Róma, 1931. május 16. előtt	164

18. Miskolczy Gyula Áldásy Antalhoz. Róma, 1931. január 6.	165
19. Áldásy Antal, Kollányi Ferenc és Csánki Dezső munkaterve a „Fraknoi Vilmos” Római Magyar Történeti Intézet részére. 1931. május 31. előtt	166
20. Lukcsics Pál Áldásy Antalhoz. Budapest, 1931. május 31.	170
21. Galla Ferenc Áldásy Antalhoz. Róma, 1932. május 6.	172
22. Galla Ferenc Áldásy Antalhoz. Róma, 1932. május 26.	173
23. Ványó Tihamér az MTA Római Történeti Bizottságához. Pannonhalma, 1933. január 28.	176
24. Ványó Tihamér ugyanahhoz. Pannonhalma, 1933. október 3.	177
25. Szentpétery Imre bírálata Ványó Tihamér Püspöki jelentések... c. munkájáról. Budapest, 1933. október 20. előtt	178
26. Ványó Tihamér az MTA Főtitkári Hivatalához. Pannonhalma, 1933. november 12.	180
27. Balogh Jenő akadémiai főtitkár feljegyzése. Budapest, 1933. november 15.	181
28. Ványó Tihamér a Magyar Tudományos Akadémiához. Pannonhalma, 1933. november 23.	182
29. Galla Ferenc Balogh Jenőhöz. Budapest, 1934. január 28.	183
30. Lukcsics Pál Balogh Jenőhöz. Budapest, 1934. április 4.	184
31. Pásztor Lajos Voinovich Gézához. Róma, 1937. május 15.	185
32. Pásztor Lajos Voinovich Gézához. Róma, 1937. május 28.	186
33. Voinovich Géza Huszti Józsefhez. Budapest, 1938. február 19.	187
34. A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának újszervezeti szabályzata. Budapest, 1940.	189
<i>Források</i>	191
<i>Bibliográfia</i>	193
<i>Honlapok</i>	208
<i>Rövidítések</i>	209
<i>Index</i>	211
<i>Hungarian Historical Research in the Vatican. From the Beginning until Now</i>	219
<i>Table of Contents</i>	245

TABLE OF CONTENTS

Chapter I.

Hungarian Historical Research in the Vatican in the 21th Century 5

1. Introduction 5
2. Institutional Background in Rome and Its Problems 6
3. Collectanea Vaticana – Pázmány Péter Catholic University
and Hungarian Academy of Sciences 13
4. Epilogue *19

Chapter II

Hungarian Historical Research in the Vatican from the Beginning to 2004 15

1. Source collection during the Baroque 15
2. Monumenta Vaticana Hungariae (1881–1892) 19
3. The Hungarian Institute of History in Rome
and the Monumenta Romana Episcopatus Vespriemiensis (1894–1904) 30
4. Institutional interregnum (1905/1906–1924) 44
5. The Hungarian Institute of History in Rome
and the (Regia) Accademia d’Ungheria di Roma (1924–[1944]–1950) 58
6. The age of banishment and of gradual resumption (1950–) 96
7. Tasks and possibilities 106

Appendix 117

- I. The Vatican bequests (collections and manuscripts)
of Hungarian researchers 117
- I. Béla Tárkányi 117
- II. Vilmos Fraknói, the Monumenta Vaticana Committee
and the Hungarian Institute of History in Rome 117
- III. Gyula (Décsényi-)Schönherr 124
- IV. Antal Beke 125
- V. Antal Hodinka 125
- VI. Endre Véress 125
- VII. Árpád Károlyi 127

VIII. Pál Lukcsics	127
IX. Béla Iványi	128
X. Ferenc Galla	128
XI. Florio Bánfi	132
XII. József Horváth	132
XIII. Lajos Lukács	132
XIV. László Lukács	133
II. Microfilms and photos in Hungary from the Vatican collections	134
I. Hungarian National Archives. Microfilm Collection	134
II. Archives of Military History	136
III. Hungarian Academy of Sciences. Manuscript Room and Microfilm Collection	137
IV. Hungarian National Széchényi Library. Microfilm Collection	139
III. Documents	140
1. Vilmos Fraknói to Count János Zichy, minister of education. Budapest, 22 January 1913	140
2. Contract of donation between the Hungarian State and Vilmos Fraknói. Budapest, 3 March 1913	141
3. Vilmos Fraknói to Antal Áldásy. Drezda, 4 November 1913	143
4. Domestic regulations of the Hungarian Institute of History in Rome (1914)	144
5. The secretary's duties in the Hungarian Institute of History in Rome (1914)	147
6. Fragments from the protocol of the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 18 May 1914	148
7. Research report of Pál Lukcsics. Budapest, 27 March 1926	150
8. Opinion of Antal Áldásy and Ferenc Kollányi about Pál Lukcsics's work. Budapest, 23 April 1926	151
9. Béla Iványi's application for scholarship. Debrecen, 8 May 1926	153
10. József Lukcsics to Antal Áldásy, convener of the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. Vészprém, 19 February 1928	153
11. Count Kuno Klebelsberg, minister of education to Albert Berzeviczy, president of the Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 29 November 1928	154
12. Agreement upon the transfer of the Hungarian Institute of History in Rome to the Falconieri Palace. Budapest, 22 January 1930	155
13. Pál Lukcsics to Antal Áldásy, convener of the Roman Historical Committee. 19 April 1930	156

14. István Hoór Tempis to the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. Rome, 25 April 1930	158
15. Gyula Miskolczy, director of the Royal Hungarian Academy in Rome to the presidency of the Hungarian Academy of Sciences and to the Roman Historical Committee. Rome, 4 December 1930	158
16. Gyula Miskolczy, director of the Royal Hungarian Academy in Rome to the Roman Historical Committee. Rome, 20 December 1930	161
Károly Buday's research report	162
Antal Meszlényi's research report	163
István Miskolczy's research report	163
János Jajczay's research report	163
17. Budget plan of the Hungarian Institute of History in Rome for the academic year 1931/32. Rome, before 16 May 1931	164
18. Gyula Miskolczy to Antal Áldásy, convener of the Roman Historical Committee. Rome, 6 January 1931	165
19. Research program of Antal Áldásy, Ferenc Kollányi and Dezső Csánki for the "Vilmos Fraknói" Hungarian Institute of History in Rome. Before 31 May 1931	166
20. Pál Lukcsics to Antal Áldásy, convener of the Roman Historical Committee. Budapest, 31 May 1931	170
21. Ferenc Galla to Antal Áldásy. Rome, 6 May 1932	172
22. Ferenc Galla to Antal Áldásy. Rome, 26 May 1932	173
23. Tihamér Ványó to the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences. Pannonhalma, 28 January 1933	176
24. Tihamér Ványó to the Roman Historical Committee Pannonhalma, 3 October 1933	177
25. Opinion of Imre Szentpétery about Tihamér Ványó's work (Relationes ad limina). Budapest, before 20 October 1933	178
26. Tihamér Ványó to the secretary-general's office of the Hungarian Academy of Sciences. Pannonhalma, 12 November 1933	180
27. Pro memoria of Jenő Balogh, secretary-general of the Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 15 November 1933	181
28. Tihamér Ványó to the Hungarian Academy of Sciences. Pannonhalma, 23 November 1933	182
29. Ferenc Galla to Jenő Balogh, secretary-general of the Hungarian Academy of Sciences. Budapest, 28 January 1934	183
30. Pál Lukcsics to Jenő Balogh. Budapest, 4 April 1934	184
31. Lajos Pásztor to Géza Voinovich secretary-general of the Hungarian Academy of Sciences. Rome, 15 May 1937	185
32. Lajos Pásztor to Géza Voinovich. Rome, 28 May 1937	186
33. Géza Voinovich to József Huszti, convener of the Roman Historical Committee. Budapest, 19 February 1938	187

---

34. The New Institutional Policy of the Vilmos Fraknói Historical Department of the Hungarian Institute in Rome. Budapest, 1940.	189
<i>Sources</i>	191
<i>Bibliography</i>	193
Homepages	208
<i>Abbreviations</i>	209
<i>Index</i>	211
 <i>Hungarian Historical Research in the Vatican. From the Beginning until Now (in English)</i>	 219
<i>Table of Contents (in Hungarian)</i>	241

ISBN 978 963 508 988 8

9 789635 089888